שריפטען

ווינטער־פרילינג, 1920.

BRANDEIS UNIVERSITY
3 9097 01130542 3

30

Brandeis University
Library

TRUTH · EVEN · UNTO · ITS · INNERMOST · PARTS
אמת

The gift of

The Scranton Chapter

Shriften

שריפטן

אַ דריי מאָנאַט בוך

פערלאג אמעריקא

ווינטער־פרילינג, 1920.

א י נ ה א ל ט :

לידער : א. בערגער, מאַקס וועבער, אַל. גוריה, ה. לייוויק, מיכל ליכט, א. לוצקי, מלך ראַוויטש, מאני לייב, ב. לאַפין.

בילדער : מאַקס וועבער, ש. וויטקעוויץ, ב. קאַפמאַן.

עסעיען : מאַקס וועבער, ב. קאַפמאַן, י. טאָפּעל.

דערצעהלונגען : ב. גלאַזמאַן, א. מ. פוקס, ל. מילער.

איינציגע לידער : ה. לייוויק, מ. ל. האַל־פערן, ב. קאַפמאַן, מאַטעס ל., יצחק איגנאַטאָווסקי, דוד איגנאַטאָוו.

ארטיקלען : ש. ניגער, דר. ח. זשיטלאָווסקי.

איבערזעצונגען : אינדיאַנער געזאַנגען (אידיש — דוד איגנאַטאָוו). די מעשה מיט דעם הודהוד פויגעל און מיט דער מלכה בילקיס (אידיש — יהואש). האַנרי בערגסאָנס אריינפיר צו מעטאַ־פיזיק (אידיש — וו. נאַטאַנזאָן).

נאָטיצען : י. ליכטענשטיין, י. טאָפּעל, ל. מילער, ה. לייוויק, י. שטיינבוים, אב. ליוויי.

421258

PJ5111
S5
Winter 1919-
Spring 1920

ערשיינט אין 1,050 עקזעמפלארען.
געדרוקט אין „פינסקי־מזל פרעס".

Copyright, 1920
by
Farlag America

א. בערגער

לידער

מאַקס וועבער

האָלצשניטען

לידער

צייכנונגען

עסעי

סקולפטור

מאלעריי

און גאָלדיג אין מיין פענסטער בלענדט די מיטאָג־זון
און לאנגזאם, פאסענווייז
צעהיינגט ארום א זוניגער געוועב זיך
דורכזיכטיג און דין...

ס'שפּרינגען מיינע גאָלדפיש אין דער זון
פון דונקעל־גרינעם טיפען וואסער־גלאָז,
און ליבע מילדע רוהיגקייט
אין זונען־גאָלד זיך שפּרייט ארום.
נאָר אָ די מעלאנכאָליע לאנד אין וויטען פלאנדערען,
וואָס וויל עס מיר פון זינען ניט ארויס!...

דער האָדסאָן ברעג

דער האָדסאָן־ברעג אין פריהע ערבסט ווינטען פארוועהט,
ציטערט, שפּיגעלט זיך אין ליכטיג־גלאטען וואסער.
און ס'לייכט דער הערבסט דאָרט טיף א גאָלדיג בלאסער
פון די פּאליסאדען שלייערס גאָלדיגע געשפּרייט...

א שיף קומט אָן פון בלוי פאר'חלומ'ט זייט,
מיט פארביג העלע פאָנען פלאטערענד אין לופט,
און ברענגט מיט זיך א מילד פאר'שכור'ענדען דופט:
דעם טרוים פון לענדער טראָפּישע אין ווייטער ווייט.

און פינקלענדיג שפּרייט ווי ווין צעגאָסען זיך א ברעג פון ים,
מיט גרינע פאלמען אינזלען און זעגלען זילבער־בלייך,
און ס'הייבט אקעגען זיך דאָרט זוניג אין דער הויך
א שטאָט, מיט גילדיגע קופּאָלען ווי אין פלאם.

די שיף פארשווימט. די פאָנען פלאטערען... און קאלט
א גראָער נעבעל לאנגזאם אויף דער געגענד פאלט...

א. בערגער:

לידער.

ביים אָווענט טיי.

די געלבע אסטער־בלומען ציטערען אין וואסער־קרוג.
ווי קאלט דער אָווענט ווינט אין פענסטער וועהט, —
עס טוליעט זיך דער פויגעל הערבסטיג שטיל אין נעסט,
דער הימעל פארבט און הילט זיך קופּער־רויט.

דער פרישער טיי אין דין־געבלומטען גלאָז
העל גליהט און שפּיגעלט זיך אין ווייניג־רויטען ליכט,
מיר טרינקען שטיל אין אָווענט־שעה פארטראכט,
און ווי דער טיי טיף רויטעלט זיך אויך דיין געזיכט...

א ראָזער ליכט־פאס וויגט זיך אויף דער וואנט,
און וועבט זיך לאנגזאם לייכט ארום דיין בלאָנדען קאָפּ,
און דיינע אויגען, קינדיש גוטמוטיג אזוי
דיין געמיט פארטרוימטען, קלאָרע שפּיגלען אָפּ.

א באנגער קלאנג. — דער זייגער קלינגט, און קליגט אָפּ פינף.
מיין קאָפּ זינקט לאנגזאם ווי פארוויגט אזוי...
ווי בענש איך אָט די גוטע שטילע אָווענט שעה
די רוהיגע, מיט דיר ביים אָווענט טיי.

פלאנדערען

אָ די מעלאנכאָליע לאנד אין ווייטען פלאנדערען,
וואָס וויל עס מיר פון זינען ניט ארויס!...
דער טאָג איז שטיל,

מאַקס וועבער
האָלצשניטען

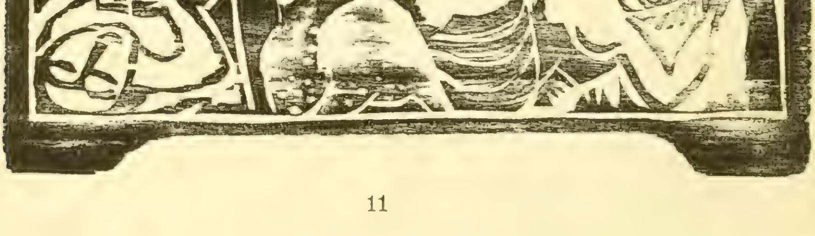

רעגען.

טיפ, טעפ, אין ריטם.
איין טראָפּען, א מיליאָן טראָפּענס דער רעגען;
און טיפּ טעפּ מינוטען און טעג,
און טראָפּט, טראָפּט דער רעגען.
די פאלענדיגע טראָפּען צעשפּרייטען די געפאלענע,
און ס׳פאלען די טראָפּענס —
און ס׳פאלען די טראָפּענס, —
טייכען און ימ׳ען פילען זיי אָן.
„טיפּ־טעפּ“ זינגען די טראָפּענס רעגען, —
„טיק־טאק“ רעדט דער זייגער, —
און דער זייגער און דער רעגען,
פילען אָן ימ׳ען און צייט.

האָגעל.

אויף מיין פענסטער, — טיפּ טעפּ
שארף, הילכענדיג,
טיפּ טיפּ, ציפּ ציפּ
דער האָגעל פאלט,
דער האָגעל פאלט,
און מאכט לעבהאפטיג דאָס בלייענע ליכט.

ווינטער קעלט —
ווינטער גרויע —
האָגעל, האָגעל, —
פאלט, — ווינטער־מוזיק־האָגעל.
טיפּ טעפּ
אויף מיין פענסטער, —
ציפּ ציפּ,
שארף, הילכעדיג,
פאלט נאָך,
האָגעל.....

מאַקס וועבער:

שניי.

א נימפען לאנד.
אַ וויים נימפען לאנד,
ריין, ריין, דיין,
וויים, וויים, וויים.
אַ נימפען לאנד,
א שטיל נימפען לאנד, —
טריפענדיג, טריפענדיג, צווייפלענדיג.
פאַלענדיג

אַ גאנצען טאָג, א גאנצע נאבט, גאנץ
געכטען

פאלענדיג. —
פאלענדיג, פאלענדיג,
פאלענדיג ריין און וויים.
פאלענדיג, פאלענדיג, פאלענדיג,
פאלענדיג אויף אלע פלאכען, וואָס קערען
זיך צום הימעל.

א נימפען לאנד,
דיין קאָליר, דיין צודעק,
דיין ברוסט, — טויבען־ווייסע ברוסט.

אָ, נימפען לאנד,
נימפען שטילקייט,
נימפען ליבט,
נימפען קעלט,
נימפען פאָרמען, —
ניין, ניטאָ אזא נימפע, אזוי עדעל, ריין
און וויים,
ניטאָ אזא לאנד אזוי ווי דו,
ניטאָ אזא נימפען־וועלט ווי דו, שניי,
פאלענדיג, פאלענדיג...

די לאָווא ארבייטסמאסע פליסט,
די הייזער אָנצופאקען.
די הייזער קוקען און ווארטען,
באלד וועלען זיי זיך אויך רירען —
אלץ וועט זיך באלד רירען, רירען
צו אן אָהנ׳סופ׳יגען סוף, וועט זיך באלד אלץ רירען.

דער טאָג איז —
דער טאָג קערט זיך געגען נאכט.
דער ארבייטסמאסען טאָג שטארבט.
די לאָווא לויפט צוריק.
די לאָווא קילט זיך אָפּ.
די לאָוואמאסען רירען זיך, רירען זיך, רירען זיך, —
די לאָווא לויפט צוריק.

זיבען א זייגער נאכט.

די נאכט.

די גאסען זיינען ליידיג.
די גאסען זיינען אומעטיג,
עס איז אינמיטען נאכט.
פינסטער זיינען די פענסטער,
די הייזער רירען זיך ניט,
און קיין מענשען געהען ניט.
איך דערהער א שוואכען סיגנאל פון א וויטער שיף.
די פינסטערניש ענטפערט אָפּ מיט א ווידערקול פון איבעראל,
און אָט, — דער סיגנאל פון נאָך א שיף,
און דאָס שוואכע פאפען פון א לאָקאָמאָטיוו,
אָבער קיין מענשען געהען ניט.
די הייזער רירען זיך ניט
און אלע פענסטער זיינען פינסטער,
עס איז אינמיטען נאכט.
די לבנה און די שטערען זיינען איינגעוויקעלט

נױ יאָרק.

זעקס א זייגער פרי. —
אייזערנע אָדערען הענגען.
דער איסט ריווער פליסט.
טאָג און נאכט פליסט דער איסט ריווער,
דער טייך פליסט, פליסט, פליסט.
די וואסערען קומען און גייען —
און שניידען די ערד,
דער אָדערען־בריק אין הימעל
מאכט א נעץ אין דער הויך
און פארבינדט די ברעגען ערד.
קומט דער טייך און שניידט, שניידט, שניידט

זעקס א זייגער פרי.
די זון קומט אָן און וועקט,
פינטעל אין פינטעל —
ווייט, ווייט פינטעלאך,
פינטעלאך רירען זיך —
אויפ'ן בריק הייגגען זיי
און זיי רירען זיך, רירען זיך, רירען זיך.
שווארצע מאסען וויגען זיך, וויגען זיך, וויגען זיך.
איבער דעם בריק
די ארבייטס מענשען פּאקען זיך, פּאקען זיך, פּאקען זיך.
פּאקען זיך, פּאקען זיך, פּאקען זיך די ארבייטס מענשען,
צוגעבונדענערהייט צום הימעל פּאקען זיך די ארבייטס מענשען,
אָבער די ארבייטס מענשען רירען זיך, רירען זיך, רירען זיך
אהין, וואו די קנוילען פון פארע און רויך פארמעקען די הייזער,
אהין, וואו די הייזער וואקסען ארויס פון די ארבייטס מענשען.
די ארבייטס מענשען גיסען זיך ווי לאַווא.
איבער דעם בריק גיסען זיי זיך, גיסען זיך —
פון דער הויך קוקען די הייזער צו,
און די וואָלקענס מאכען לופט־באלאָנען פון די הייזער.

מיין קיך.

שטענדיג נאָכ'ן טאָג—
און אָפט אָהן דעם
זיץ איך אין מיין קיך
מיין קיך, מיין קיך — מיין פּאַלאַץ, מיין טייער-צימער
מיט פּאָליצעס פון איינפאַכע ברעטער
ארום און ארום, ארום און ארום —
געשיר גוט מעפּלאך און מעסערס און גאָפּלען
אַלע אזוינע איינפאַכע
באקרוינט מיט זייער איינפאַכקייט.

מיין קיך זעקס ביי זעקס.
פּראָסט און אָרעם,
אָפּגעשייערט,
אָפּגענוצט פון צייט.
אָפט איז זי געווען און איז
א פּאַלאַץ, א ווינקעל פון רוה און פרייד.

מיין קיך זעקס ביי זעקס
מיט נאָך צוויי אַנדערע צימערן —
מיין סטודיאָ און מיין שלאָפצימער
אונטער דעם איינגענעם אַלטען שינדעל דאך
אַלע דריי — ארומגעבויט מיט ווענט פון ברעטער,
און די גאַנצע הויז אויף אָט דעם בארג
הויבט זיך העכער פון אַלע בערג ארום
מיין זומער נאכט פרייד,
מיין זומער טאָג ארבייט,
אַלצדינג הויך אויפ'ן בארג איבער אַלע בערג
צווישען בוימער און שטיינער און ארומגערינגעלט מיט בערג,
זענען מיין קעניגרייך, מיין יום טוב, מיין טריאומפצוג,
מיינע טוהונגען, מיין לעבען, מיין דענקען, די הויך פון מיין
גייסט,

אין די דיקע פלאַכען פון דער פינסטערניש,
עס איז אומעטיג.
אומעטיג.
די קאַלטע אספאַלט שטיינער ליגען
קאַלט ליגען זיי.
אָבער איך זעה זיי וואַרטענדיג
און כאָטש זיי זענען שטיין און אימער שטיין,
פיהל איך, אז זיי ווייסען צו וואַרטען אין דער נאַכט;
צו וואַרטען אין דער נאַכט
פאַר די פיס פון די געהער בייטאָג.
אָ די נאַכט איז אומעטיג.
און די לבנה און די שטערען העלפען
צו מאַכען די נאַכט אזוי אומעטיג.
קיין קלאַנג, קיין באַוועגונג,
שטיל, שטיל
שלאָפען, שלאָפען,
אָבער דער שטילער פינסטערער רוים וואַרט,
ער וואַרט און ווייס, אז ער וואַרט.
אויף אלץ וואָס שלאָפט.
און די גאַסען און די הייזער און די פאַבריקען וואַרטען.
ווי געצייג וואַרט אויף דעם ארבייטער.
די נאַכט וואַרט,
די נאַכט איז שטיל,
די נאַכט איז פינסטער.
אָבער אין דער פינסטערניש היינגט ליכט.
אין די פינסטערע רוימען פון דער נאַכט
זינגען אומענדליכע כאָרען.
מינאָרע שטימען הער איך,
אין דער צייט, וואָס אלץ וואַרט.
מיט דער צייט, וואָס באַוועגט זיך אייביג,
זינגען באַהאַלטענע כאָרען.
שלאָף, שלאָף, שלאָף,
וואַרט, וואַרט, וואַרט.

עס איז זייער לעבען דאָ,
היינטיגען נייסטען טאָג,
היינטיגען פרישסטען טאָג, —
פרילינג.

די זון איז ווארמער
די זון איז רייכער,
די ערד וואַרט;
יעדער טאָג, יעדער שעה,
לויפט דער ווינטער פון זומער, —
די ערד וואַכט
צו טרינקען, צו אטעמען, צו לעבען, —
פרילינג.

ליבע.

מיין גייסט שפּילט,
מיין נשמה זינגט,
מיין הארץ בענשט,
וואָרים זי קומט,
זי קומט,
זי קומט צו מיר.

מיינע אויגען זענען געווען טריב,
מיין הארץ האָט וועה געטאָן,
מיין גייסט האָט געביינקט,
ביז וואנען זי איז געקומען,
זי איז געקומען,
ביז וואנען זי איז געקומען צו מיר.

איך האָב געביינקט צו זעהן,
איך האָב געהונגערט צו וויסען,
איך האָב געוואַרט צו הערען,
איך האָב געוואַרט אויף מיין קרוינונג,
אויף מיין קרוינונג, אויף מיין קרוינונג
און זי האָט מיך געקרוינט.

דורכ,ן טאָג און נאָכ'ן טאָג.
און נאָכדעם, נאָך אַלע טוהונגען
קום איך ווידער אין מיין קיך,

מיין קיך זעקס ביי זעקס,
פראָסט און אויסגעטראָטען און אָפּגענוצט.
ערגעץ וואו — ארכיטעקטורען פון אלעבאסטער און גראניט
געבויט אין פראָפּאָרציאָנען ווי דער פאנטהעאָן
באקרוינט מיט קלאסישען און אקאדעמישען רוים;
ערגעץ וואו, געביידען, היסטאָרישע און פאטריאָטישע עמבלעמען
ערגעץ וואו — גרויסהאַלטונג, שווינדעל, ראכע
אָבער ניט ערגעץ, נאָר מיין קיך זעקס ביי זעקס
איז מיין היים — מיין קיך.
ניט ערגעץ, נאָר מיינע טעפּ, מיין אויוועץ, מיין עמער, מיין לאָמפּ און איך.

דאָס קעניגרייך מיינס,
דאָ און נישט ערגעץ
ניט ערגעץ, נאָר דאָ
מיין קיך, מיין פּאַלאַץ, מיין היים.

פרילינג.

דער שניי צוגעהט,
דאָס אייז ווערט וואסער איצט,
פארפרוירענע שטילקייט,
ווינטער־נאכט לאַנגע,
פארפרוירענע טרערען,
איצט צוגייען, צוגייען, צוגייען, —
אין דער זון צוגייען זיי
און אַלצדינג אטעמט מיט פרישקייט.
שניי און אייז לויפען
די אָדערען פון דער ערד אָנצופילען,

און ליכט פאַר חנוכה, ליכט רויטע, גרינע, געלע, בלויע.
און אַלץ איז אויסגעשטעלט אנטקעגען דעם
פינסטערען ליכט פון אינווייניג.

א וואונדערליך בילד פון היינטיגער צייט,
איז דאָס קליינע פענסטער פון מוכר ספרים.
און וויפיל אַלטער אידישער כבוד, גייסט און געפיהל!
אין קרעמעל שטעהט דער באַלעבאָס — אַן אַלטער פרומער איד
מיט א גרויער לאַנגער באָרד און פאות.
פינסטער און איינגעפאַלען איז דאָס קרעמעל,
אָבער ווי אַ פאַנטאַסטישער פּאַלאַץ, הויך און צויבערדיג
איז דאָס קרעמעל,
און דער אלטער פרומער סוחר שטעהט ווי א מלך
אין זיין מלוכה,

און דאָס קרעמעל איז באַלויכטען מיט א שכינה שיין.
דאָס איז א שטיק ירושלים אין דער צייט פון די נביאים זקנים.

פינסטער איז דאָס קרעמעל,
אָרים איז דאָס קרעמעל,
און דאָך איז דאָס ליכטיג ווי די זון,
הויך ווי דער הימעל
און רייך ווי די וועלט
איז דאָס קליינע אָרימע פינסטערע קרעמעל.

ליכט פאַר דעם נס פון חנוכה האָב איך געזוכט
און האָב אָנשטאָט דעם אונזער אייביגען נס געפונען.
דאָ אין דעם קליינעם קאַלטען קרעמעל — ווייט פון ציון,
דאָ וואו דער אַלטער גרויער פרומער איד שטעהט,
שטעהט, ווי א צייכען, ווי אן אָפּקלאַנג פון פאַרגאַנגענע צייטען,
שטעהט פאַר דעם גאַנצען אידישען פאָלק.
אייביג, אייביג, אייביג דאָס אידישע פאָלק!
אייביג —
אייביגער חנוכה נס צווישען אַלע פעלקער פון דער וועלט.

אָט דאָ זענען מיר,
אליץ ווארט אויף אונז.
מיר געהן ביינאנד
ביינאנד אין ליבע, ביינאנד
מיר געהן
ביינאַנד אין ליבע מיט געהן.

אָט דאָ געהן מיר,
ביינאַנד געהן מיר
אין ליבע, אין ליבע ביינאנד.

איך בין פאר איר,
זי איז פאר מיר,
ליבע, ליבע, ליבע.

די נייע וועלט קומט באַלד.
די גאס איז שטיל און ליידיג,
און אומעט הייגנט אין דער לופט,
א שטומע שטימע הער איך זאָגט: —
„שטעה אויף, שטעה אויף מיין פאָלק.
די נייע וועלט קומט באלד!"

חנוכה ליכט.

ליכט פאַר דעם נס פון חנוכה האָב איך געזוכט
און האָב אנשטאט דעם אונזער אייביגען נס געפינען.

אלט, איינגעפאלען, פינסטער,
ווי אן אויסגעגראָבענע פון חורבן
איז דאָס קרעמעל פון מוכר ספרים.
אין דעם קליינעם פינסטערען פענסטער שטעהען אויס־
געשטעלט ספרים געבונדען אין אלערליי פארבען.

מאַקס וועבער　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　　לייִדענשאַפט

מאַקס וועבער — ניו יאָרק

מאַקס וועבער:

זאַכען.

— רופט ניט אָן מיט נעמען זאַכען
וואָס איר זעהט.
טוט איר דאָס, פאַרלירט איר זיי.
צושטערט ניט די הוימליכע נאָהענטקייט.
רופט ניט, שרעקט ניט, פאַרשוועכט ניט
די הוימליכע נאָהענטקייט.

מיר ריידען וועגען זאַכען, אָבער ניט אָפט הערען מיר ווי די זאַכען ריידען צו אונז.

מיט דעם וואָרט זאַכען מיין איך ניט קיין געשעהענישען, קיין וועלט פּאָליטיק, קיין מלחמה, אַפילו ניט דאָס טעאַטער שפּיל. איך מיין אַלין וואָס האָט די דריי דימענסיעס, אַלין וואָס ווערט געמאַכט און אויסגעאַרבייט פון מענשליכען געשמאַק און מענשליכע הענט. — גייסטיגע אינטעלעקטועלע און ניצליכע זאַכען.

לויט דעם איצטיגען צושטאַנד פון אונזער בילדונג זענען ניצליכקייט, גייסטיגקייט און אינטעלעקט אָפּגעטיילט איינס פון דאָס אַנדערע, גייסטיגע זאַכען אַלס דערקלערונגען, נייעסען וועגען ענדערונגען, מלחמות, אינטערנאַציאָנאַלע אינטריגען. איך

זאַך איז גאָר ניט. די זאַך וואָס מיר מעסטען איז אַליין. עס איז אַלזאָ ניט דער אבסטראַקטער באַגריף פון דער זאַך וואָס איז וויכטיג, נאָר די זאַך אַליין.

ליכט ווערט נאָך מער ווי ליכט, ווען עס באַלויכט אַ זאַך. עס זענען די זאַכען אַליין וואָס זענען וויכטיג.

די טעאָרעטישע קוואַליטעט פון זאַכען איז אַ קוואַליטעט אָהן זאַכען. געשווינדקייט, געוויכט קריגען האַפט ערשט דעמאָלט, ווען זיי זענען פאַרבינדען מיט די זאַכען. בלויז טראַכטען גערדאַנקען וועגען זאַכען וואָס וועקען צו טואונג איז שאַפען. אידעען איבער אידעען איז אַ צוועק אָהן אַ תכלית. פראָפעסיאָנעלע באַטראַכטונג איז שעדליך. עס איז אָפט ניט מער ווי אַ גייסטיגע רייצונג וועגען קאָנקרעטע זאַכען. צו טראַכטען, מיינט צו קוקען מיט די אויגען אויף די אפשפיגלונגען פון זאַכען, וואָס ווערען אויפגעהאַלטען פון אונזער זכרון. צו טראַכטען, הייסט צו רעדען מיט אינעווייניגסטע בליקען.

בילדונג איז ביז איצט געווען צו אריסטאָקראַטיש. עס האָט באַשאַפען ליידיגגעהערס און פראָפעסיאָנעלע רעטאָריקער.

מאַטעריאַליזם האָט אַליין ארויסגעשטויסען פון דעם נויטיגען באַלאַנס. האָט צעפלאָנטערט מאָס און צאָל, און האָט פאַרווישט די ניואַנסען פון ווערטפולע זאַכען. ארבייט ווערט באַטראַכט ווי פאַרשקלאַפונג.

אָבער ליידיגגעהן מיינט דאָך צו זיין אויסער זאַכען, מיינט דאָך אויסצוהונגערען די חושים און ענגער מאַכען דעם אינטעלעקט. די נויטיגקייט פון איינשפאַנען די חושים אויף אויפצונעמען פאַרבען און פאָרמען אין דעם טעגליכען לעבען ווערט פאַרנאַכלעסיגט.

מיר זענען אין זאַכען. איך דאַרף אַ טעלער, אָדער אַ קלייד. איז אַזויפיעל פון מיין לעבענס געברויך אין זיי. און אַזוי אויך מיט מיין באַדאַרף פון זאַכען וואָס שענקייט איז זייער נוץ. — אַ בילד אַ סטאַטוע, אַ טעפיך, אַ האַלזבאַנד.

איך שטיי אין אַ ליידיג צימער, מען ברענגט אריין אַ זאַך, און איך בין שוין ניט אַליין.

מיט וויסענשאַפט עקזיסטירט מען, אָדער מען ווערט צעשטערט. מיט קונסט לעבט מען און מען האָפט. דורך קונסט קאָנען מיר איינפלאַנצען די עכסטע לעבענס פאָרמען, קאָנען צוגעבען שענקייט צו זאַכען פון טעגליכען געברויך.

אָבער מיין דאָ ניצליכע זאַכען, ווי הייזער, קליידער, שפּייז, כלים, געצייג און זייערע פונקציעס.

עס איז צום באַדויערען וואָס קונסט איז אָפּגעזונדערט. קונסט איז אָפּגעצאַמט אין די סאַלאָנען און אין די מוזעאומס, און ווערט בלויז געזעהן א פּאָר שטונדען אין יאָר. א סך זעהען דאָס גאָר כמעט קיינמאָל ניט. קונסט איז א לוקסוס לויט דעם אָנגענומענעם באַגריף. און אויב א קונסטווערק איז ניט אַלט קיין הונדערטער יאָרען און ווערט ניט געשאַצט אין די טויזענדער, ווערט דאָס ניט אָנגענומען אלס קונסט. און דאָך וויסען מיר, אַז א סך אַלטע זאַכען זענען אפילו ניט שיין און דאַרפען אפילו ניט גערעכענט ווערען פאַר קונסט.

קולטור האָט זיך ביז איצט צופיעל אָפּגעגעבען מיט'ן הוילען גע־דאַנק און מיט'ן הוילען וואָרט. די שולען און אוניווערסיטעטען מיט זייערע פוסטע דרכים און אָנגענומענע פאָרמאַליטעטען האָבען געשטערט דער אמת'דיגער קולטור. א ריכטיגע קולטור וועט ערשט קומען, ווען יעדער מענש וועט וויסען ווי אַזוי זיך ווענדען צו די פּשוט'ע זאַכען פון לעבען. א טאָפּ, א טעלער, קליידערצייג, א ביינקעל, דער איינבאַנד פון א בוך, די פוצונגען צו א קלייד, דאַכט זיך זעהר פּשוט'ע זאַכען, אָבער מיט זיי לעבען מיר. די אמת'דיגע קולטור וועט ערשט קומען, ווען מענשען וועלען באַרירען די פּשוט'סטע זאַכען מיט ליבע, און מיט דורכ־דרינגענדיגע בליקען.

ווי א נאָגעל, א שרויף איז נויטיג און איז א טייל פון א גאַנצער מאַשין, אַזוי איז יעדער פּשוט'ע זאַך א טייל פון דעם גאַנצען גייסטיגען, לעבעדיגען און באַוועגליכען קאָסמאָס. איך וואָלט געוועהן מער צופרידען אויסצושמידען א זאַך אויף דער קאָוואַדלע, אָדער קענען מאַכען א טיש, א שאַפע, אָדער צייכענען דעם פּלאַן פאַר א פּאָלקס־הויז, צי פאַר א טעאַטער, איידער צו געבען לעקציעס איבער דער געשיכטע פון ליטע־ראַטור אָדער קונסט. איך וואָלט שוין גיכער געמאַכט א פוסביינקעל, איידער פאַרשווענדען מיין צייט אויף צו זוכען די אָפּשטאַמונג פון א גריכיש אָדער כאַלדעאיש וואָרט. איך וואָלט בעסער געשניטען דאָס וואָס איך האָב אליין געזייט.

ווערטער אליין זענען גאָרניט. זיי זענען נאָר אן אבסטראַקטער באַ־גריף פון זאַכען. ווערטער און ווערטערבוך זיינען נישטיג. די וואָג פון א זאַך איז גאָרנישט. די זאַך וואָס מיר וועגען איז אַלץ. די מאָס פון א

פאָרמען, פּראָפּאָרציע אָדער קאָלירען, איז ווי צו זיין אין דער אמת'ען בלינד. דאָס איז גייסטיגע בלינדקייט. חושים קאָנען זיין גייסטיג טויט, כאָטש פיזיש זענען זיי געזונט און נאָרמאַל. אויב די חושים זענען פאַרגליווערט, ווערט דער אינטעלעקט טעמפ און פאַרבלאָז. ווען מיר זענען געפיהלפול צו ווערטפולע זאַכען, ווערען מיר דורך זיי ארויסגעצויגען פון זיך אַליין. דורך זאַכען שטעלען מיר שטענדיג אויף אַ בעסערע פאַרוואנדשאַפט צווישען זיך און די סבות וואָס ליגען אונטער די זאַכען. די פשוט'סטע זאַך קאָן אין זיך פאַרקערפערען דעם העכסטען גראַד פון פאָלקאָמענהייט. דער כיעניש איז אינסטינקטיוו אַ שאַפענדיגע און בויענדיגע באַשעפעניש. דער סטודענט פון וויסענשאַפט, פון קלערעריען און טעאָריעס, וואָס פאַרנאַכלעסיגט צו שאַפען זאַכען, פאַלט אָן אויף זיך אַליין און זיין געדאַנק און ווערט דערפאַר קראַנקהאַפט, כמעט אַבנאָרמאַל.

זאַכען העלפען אונז שטענדיג צו געפינען גלייכגעוויכט, אידעען און סברות וואַרפען אונז אריין אין אַ ים פון בלאָטע.

איך גלויב אָפט, אַז די פאַבריקען און די ווערקשטאַטען זענען די אמת'ע אוניווערסיטעטען — און אַז די אוניווערסיטעטען זענען דאָס גאָר די פאַבריקען. עס איז פיל בעסער אַ שטאַרקע און פיהלענדיגע האַנט, אַ שאַרף אויג, אַ לעבעדיגע באַרירונג, אַ געדאַנק וואָס שאַפט, אַ גייסט וואָס טוט, איידער אַ פאַרנעבעלטער, הילפלאָזער און נוצלאָזער טעאָרעטיקער. בעסער זענען די זאַכען פון שענקייט און נוצליכקייט וואָס זענען געמאַכט פון מענשליכע הענט, ווי די וואַנדערענדיגע טעאָריעס וואָס פאַרמאַטערען דאָס לייב און הונגערען אויס די נשמה. דער וואָס שאַצט אָפּ די פּרינציפּען פון פּראָפּאָרציע, האַרמאָני, באַלאַנס, סימעטרי אין פשוט'ע זאַכען און אין קונסטווערק געפינט אויס, אַז די דאָזיגע אייגענשאַפטען זענען אין אים. אַ מענש פאַרשטעהט זיך נאָר דורך זאַכען. די קונסטפּרינציפּען דערצעהלען דעם מענשען די פּרינציפּען פון לעבען. דער מענש האָט די פּרינציפּען אויסגעדריקט אין זאַכען און פאָרמען אַלס אַ טייל פון זיך אליין. און כאָטש דאָס זענען נאָר פּלאַסטישע פּרינציפּען און זאַכען, דאָך ווען דער מענש פאַרשטעהט זיי, ווערען זיי אין אים גייסטיג. און נאָר אַזוי איז קונסט און לעבען צוזאַמענגעבונדען.

קונסט — דער פונדאַמענט פון לעבען.

זאכען וועקען אויך די חושים. דורך זאכען פיהל איך זיך אָנגעבונ־
דען אָן דער ערד. אלצדינג לעבט, — איך לעב מיט זאכען. זאכען האָבען
אינדיווידואליטעט, אויסגעשפּראָכענע אייגענטימליכקייטען, קאָליר,
פארב, פאָרם, מאָס, סובסטאנץ, האפט. צו פארשטעהן זאכען, הייסט
צו לעבען מיט מער אינהאלט, ראפינירטקייט און צוועק. עס זענען דאָ
זאכען וואָס מאכען אונזער אומגעבונג. דאָס וואָס מיר רופען געשמאק־
לאָזיגקייט, וואָלט ביסלאכווייז פארשוואונדען אזוי, אז דער שטאָף
וואָלט ניט פארשוואונדט געוואָרען אויף וואָס איז נוצלאָז און מיאוס.
גוטער געשמאק איז ניט אין איינקלאנג מיט שלעכטען גייסט; עס
שטויסט אָפּ דאָס וואָס איז מיאוס, עס וועהלט אויס די קוואליטעט, ניט
די קוואנטיטעט.

צו האָבען גוטען געשמאק, מיינט צו פארמאָגען די זון, די לבנה
און די שטערען. די העכסטע קולטור ווערט געמאכט דורך רייכקייט און
גייסט און צייטיגקייט פון געשמאק. אונזער אינטעלעקט אנטוויקעלט זיך
דורך גייסטיגער אָנטאפּונג, דורך ליבע, דורך דעם פארשטעהן פון די
פּרינציפּען וואָס ווערען פארקערפּערט אין זאכען, וואָס שאפען קוואלי־
טעט און אויסדערוועהלטקייט. צו ליבהאָבען זאכען, צו פארהערען זאכען,
מיינט צוליבהאָבען זיך אליין. דאָס לעבען וואָלט געווען נאקעט, אָהן
שעהן און פּראָפּאָרציאָנעל פאָרמירטען שטאָף.

מיר הערען גאנץ אָפט וועגען דער „פּראקטישער ווענדונג פון גע־
דאנק". און — די זענען פּראקטיש, וועמעס געדאנקען זענען אָנגעפילט
מיט קאָנטראקטען, מאָסען, וואָגען, פּרייזען, פארדינסטען און מלחמה
קארטען. צו לעבען מיט בלויז א נוצליכען טיש, מיינט צו לעבען פּונקט
מיט אזוי פיעל נוצליכען האָלץ וואָס איז געמאכט געוואָרען צו נוצען
דעם צוועק פון אַ טיש. צוליב וואָס איז דאָס אזוי נויטיג אַ טיש? — די
ווילדע נוצען בלויז ערד. אָבער צו האָבען אַ טיש וואָס איז אַ שענע
פּראָפּאָרציע און אין דערזעלבער צייט נוצליך, מיינט צו לעבען מיט דעם
גייסט פון דעם, וואָס האָט דעם טיש געמאכט. אַ טיש, אָדער א הויז
וואָס איז נאָר נוצליך נוצט נאָר דער חיה אין אונז, אָבער זאכען פון
פּראָפּאָרציע, ריטם, קאָליר, רופען ארויס דאָס געטליכע אין אונז. זאכען
וואָס האָבען אַ געלט ווערט זענען אויבענאויפיגע זאכען, אפילו ווען דאָס
זענען דימענט און בריליאנטען. פארבייצוגעהן גלייכגילטיג, אָדער
בלינד, פארביי זאכען וואָס האָבען א קינסטלערישען ווערט דורך זייערע

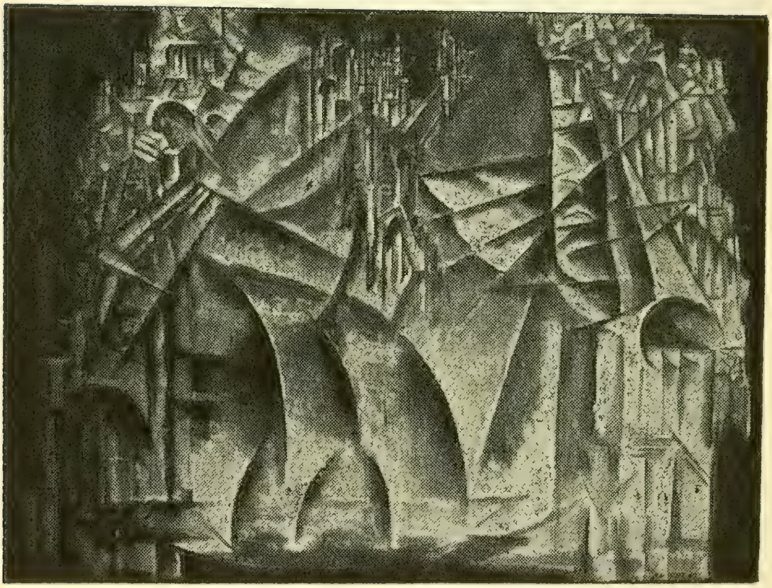

מאַקס וועבער — די פערטע דעמענסיע

מאַקס וועבער — סקולפּטור

ב. גלאזמאן:

געזינדיגט.

מאַקס וועבער — דער ייִדע

א איד איז געגאנגען ביי דער זייט פון זיין וועגעל אויפ'ן שליאך וואָס פירט קיין דזשעקסאנוויל, וואָס אין פלאָרידא. דער שליאך איז געווען א זאמדיגער, האָבען זיך די רעדער אין אים איינגעגראָבען, און דאָס וועגעלע האָט זיך פּאמעלעך באוועגט.

עס איז געווען היים. שפּעט נאָכמיטאָג, און די זון אין פולען ברען. א טאָג איז עס א ווינטערדיגער, נאָר אויף די ברוינע שטאמען פון די געלע סאָסנעס פינקעלט זיך אין דער זון דער סאָק, וואָס רינט פון זיי אין דער ווארימקייט ארויס, ווי עס טרעפט בייטאָג אין דרום. א שאָטען אָבער האָבען די ביימער אויפ'ן וועג ניט געוואָרפען, ווייל די זון איז געווען אין מיטען הימעל. דאָס פערדעל באוועגט זיינע גלאנציגע היפּטען פּאַייאָליע, און דעם אידענ'ס טראכטונגען ציהען זיך שווער.

אין פאָראויס ציהט זיך דער זאמדיגער וועג קיין פלאָרידא. אויף א שיידוועג שטעהט א סלופּ, געפארבט אין פאסען, און אויפ'ן סלופּ איז דאָ אָנגעקלאפּט א ברעטעל. אויף דעם זיינען אויסגעמאָלט צוויי הענט פארמאכטע, מיט'ן טייט־פינגער אָפען אין יעדער ריכטונג. איינע ציינט אָן אין דער ריכטונג, אין וועלכער זיין וועגעל שלעפּט זיך, און די אנדערע אין דער אנטקעגענגעזעצטער, קיין דזשאָרדזשיא.

צפון־צו ציהט זיך דזשאָרדזשיא, און דערנאָך דורם־קאראָליינא, און דערנאָך צפון־קאראָליינא, מיט די רויזליכע בוימוואָל־פלאנצען, און העכער ווירדזשיניא, מיט די גרינ־ברוינע טאבאק־פלאנצען, ביז מען קומט אָן צו א ברייטליכען שיינעם טייך, וואָס איז דער גרעניץ צווישען צפון און דרום, און נאָך א קליינעם ווינטערדיגען טאָג'ס רייזע פון יענעם טייך, קומט מען אָן קיין ניו יאָרק, וואו דער איד האָט א פרוי מיט קינדער.

האָט זיך דעם אידען פלוצלונג פארביינקט נאָך זיי, אין דעם הייסען בייטאָג, אליין צווישען די זוניגע זאמדען. דאָס וועגעל אָנגעלאָדען מיט אלערליי ארטיקלען, שניט־סחורות און צעלניק, שלעפּט זיך קיין דרום,

א גרויס פיל־פענסטערדיג הויז, און פון א צאָל פון די פענסטער לייכטען זיך ארויס די פייערען פון זיין וואוינונג. ער וואָלט דאָך אויך געקאנט זיין אין אזא אָווענט ביי א לאָמפּ־באלויכטענעם טיש.

און אין די אַלע הייזער דאָ אַרום זענען אַלין הויזגעזינדען, און נישטאָ קיין איינזאמער, אָט ווי ער...

דאָס פערד האָט זיך אָפּגעשטעלט. עס איז מיד. א טונקעלערע, גלאנציגערע שטיק נאכט, שטעלט אויף אים אָן גרויסע פייכטע אויגען... „באלעבאָס, בין מיד. דעם גאנצען הייסען נאָכמיטאָג האָבען מיר אינ׳ם זאמד געשפּאנט. איך און דו“.

באטראכט זיך דער איד, אז קיין דירקוויל, וועלען זיי שוין היינט אין אָווענט סיי ווי ניט אָנקומען. דארף מען זיך ערגעץ אָפּשטעלען, און בעטען נאכטלעגער. די חיה וועט זיך אָנקאָרמענען, ער וועט זיך אויסרוהען — און כאור צוריק אין וועג אריין.

מיט די אויגען זוכט ער צווישען די בוימער ביים וועג, און וויל טרעפען אין וועלכען הויז מען וועט א וואָגלער אויפנעמען גאסטפריינדליך, ווייל ער וויל זיך אויף קיינעם ניט ארויפצווינגען. פארשטעהט זיך, ער וועט אָפּצאָלען. בלויז איבערצונעכטיגען, און האָבער פאר׳ן פערד. א גלאָז טיי אפשר, פאר אים גופא. און א וואָרט א פריינדליכס ביים לאָמפּ, פאר וואָס קיין זאך איז ניט צו טייער, און עס געדיינקט זיך נאָכדעם לאנג דורך די נעכט.

פון צווישען די רויטע דעמבעס טונקעלט זיך אין אָווענט אריין א הויז, א קליינס, פון האלב־קיילעכדיגע שפּאלעס, געדעקט מיט שינדלען. א פענסטער איז אין ווינקעל־הויז אויסגעבראָכען. קענטיג, אָרימע מענשען וואוינען אין דעם. בעסער אזוי, טראכט ער.

עס ווערט אלין קילער. שוין שפּעט־אָווענט. דאָס פערדעל שטעלט זיך אָפּ ביים גאניק, נישט ווארטענדיג אויף קיין „האו־האו“. די ביינער טוען אים וועה, צעבראָכען אין גאנצען. קיין וואונדער נישט. א גאנצען טאָג — — — —

דער איד קלאַפּט אָן מיט׳ן בייטש אין טיר. שנעל עפענט מען זי, ווי מען וואָלט אויף אים געווארט. אינ׳ם חשך דערזעהט ער צוריסט צוויי שורות ווייסע פערלדיגע ציין, א פאָר גלאָצענדיגע ווייסלען. ער גיט

נאָר זיין מה, אָנגעלאָדען מיט ביינקישאפט, ציהט זיך נאָך נאָרד. דאָס ווייב זעהט ער זעלטען, בלויז איין מאָל אין יאָר, אויף פסח, ווען דער פרילינג איז נאָך אן אייזיגער דאָרטען.

אלץ צוליב פרנסה. נ־נ־נא.

עס ווערט טונקעלער, עס באווייזט זיך א גרויסע קיילעכדיגע זון, א קופערנע, און באלד איז זי שוין ניטאָ. דעם פארנאכט אין דער דאָזיגער געגענד באמערקט מען קוים, ווייל איידער דאָס אויג האָט נאָך צייט געהאט זיך אָפּגעוועהנען פונ'ם טאָג, איז עס שוין אָווענט. און אין דער אָווענטיגער טונקעלהייט בלייבען זיך ארוים די פעלדער.

עס איז ווינטער. די תבואות האָט מען שוין לאנג ארונטערגענומען, נאָר עס גרינט זיך נאָך ערגעץ אן איבערגעלאָזענער פאס קארטאָפליעס. אויף די איינגעדארטע בוימוואָל־שטעקלאך רויזט זיך נאָך אין דער טונקעלהייט א בוימוואָל־בלום. עס טוליעט זיך וואו אין בלייבען זאמד אן איבערגעלאָזענע דיניע, אליין אויף נאכטלעגער אין פעלד, און עס איז איר אומעטיג.

אָוועגט. קיל. ביים זייט וועג ווערען די בוימער געדיכטער, און פלויטען בוימערדיגע און טונקעלע הויבען זיך אויף, הויכע פלויטען פון געלע סאָסנעס און רויט־דעמבעס. פון צווישען די בוימער ארויסלייכטענדיג טרעפט מען אָן וואו א פארמער'ס הויז, מיט א שטאל, א שפייכלער, און קלענערע בנינים פון הינטען. די פענסטער זענען ליכטיגע, עס זענען דאָרט אָנגעצונדען לאָמפען, און עס שמעקט אָפּ אין דער טונקעלהייט פון אָוועגט מיט היים.

דער איד קוקט פון דרויסען אויף די באלויכטען־ווארימע פענסטער, וואָס זעהען צווישען די ליידיגע פעלדער אויס ווי ניט אמת'דיגע. עס שוועבט איבער זיי ווען דער שאָטען פון איינעם פון דעם הויזגעזינט, און די שאָטענדיגע געשטאלטען הינטער די פענסטער פארשטארקען נאָך די אָפּגעוויטערטקייט און די מעשה־ארטיגקייט פון די הייזער. אין אזא קילען אָוועגט, — טראכט דער איד, — איז גוט צו זיין מיט דיין הויזגעזינט אין א ווארים באלויכטען שטיבעל.

דאָ דערמאָנט ער זיך, אז גראָד היינט איז חנוכה. אָט זענען דאָ גאנצע משפחות אין די הייזער צווישען די בוימער, און ער איז אלעמאָל אין דער פרעמד, ווייט אוועק פון זיין היים. העכער טויזענט מיילען ווייט פון דעם זאמד, אויף וועלכען זיין וואָגען סקריפּעט איצט, איז דאָ

איר בראָנזענעם רייך־געפּאלדערטען לייב אויסגענאָסען, א פרייד ביי־צייטענס, וואָס צו איר איז אין דער דאָזיגער קאלטער נאכט א מאַן גע־קומען. ווייל אין אזא נאכט, און אליין צווישען פעלדער, איז אומעטיג א פרוי אָהן א מאַן. דאָס איז דאָס בעסטע, וואָס גאָט האָט איר געקענט צושיקען אין אזא נאכט.

אויפ'ן טיש איז אלץ געגרייט, ווי צו א סעודה. אויף א גרויסען פּאַ־לומעסעק ליגט א ברוינ־איינגעפּרעגעלטער אינדיק. זיסע קארטאָפּעל, גע־פּרעגעלטע, איינגעזויערטע, מארינירטע. עס בלייבט זיך אינ'ם לאָמפּ־ליכט די ווייסליכע שטעקעלאך פון דער סעלערי, אָפּגעפּרישט מיט וואַ־סער. שיסעלאך מיט ארבעס, פּאסאָליעס און אָנגעזאָפּטען שפּארגעל. עט־ליכע פּייס, און ניס, און טאָרטען לרוב.

דער איד זעהט, אז היינט אָוועגט איז עפּעס א חגא, און נאָך א ווייליגע אָנשטרענגען דעם מח, דערמאנט ער זיך, אז היינט איז ניטל־נאכט — קריסטמעס, דאָס געבורט פון גאָט'ס זוהן. און כאָטש ער פּארברייננגט שוין אזוי פיעל יאָרען צווישען גוים האָט אים דאָך א געפיהל פון פרעמד־קייט באפאלען, וואָס ער פּארברייננגט ניטל־נאכט אונטער א גוי'אישען דאך. נאָר ער האָט עס ניט געלאָזען מערקען אויף זיין פּנים. ער האָט געשמייכעלט.

דער טיש איז געגרייט פאר צוויי, ווארט דער איד — ער ווייס ניט פּארוואָס, נאָר מיט הארץ־ציטערניש — אויפ'ן אָנקומען פון איר מאַן. און אז נאָך א לייגגערע ווייליע, דער מאַן אירער איז ניט געקומען, פרעגט זיך ביי איר דער איד, פּארוואָס ווייזט ער זיך אזוי לאנג, דער מאַן אירער, און לאָזט זיין פרוי אליין ווארטען אין דער נאכט.

האָבען זיך דער געגערטע'ס אויגען אָנגעפילט מיט בלוט, א היץ און א ווארימקייט האָבען פון איר געשלאָגען, ווי זי וואָלט זיך פאר עפּעס א שולד אירער פּארשעמט. אירע ווייסלען האָבען זיך אין דער רויטקייט פון אירע אויגען געקאָלערט. זי ענטפּערט:

— דער מאַן מיינער ארבייט אויף א נאָהענטער פּלאנטאציע. ער איז אנומעלטען אוועקגעגאנגען, און איז נאָך אלץ ניט צוריקגעקומען. זי ווארט אויף אים א גאנצען יעדען אָוועגט. ער וועט שוין נישט קומען.

מיט א ווארימקייט שטראָלט זי אויף אים אויף, און הויבט אים אָן בארינגען מיט אלערליי מאכלים. נאָר קיין פליייש־זאכען האָט ער ניט גע־

זיך ניט ווילענדיג א רוק צוריק. א נעגערטע, א פול־לייביגע, א שווערע נענערטע שטעהט אין טיר.

און זי:

— וואָס דארפט איר, גוטער מענש?

עס איז שוין צו שפּעט. די ווינטער־נעכט אין דרום, און נאָך צוויי־שען ליידיגע פעלדער, זענען קאלט. און דאָ הויבט אָן צו בלאָזען א פּייב־טער מזרח־ווינט, פונ'ם אטלאנטישען אָקעאַן. מען דארף אזיט שטארקער אָנרוקען דאָס היטעל. אין הויז, וואָס לויכט זיך הינטער איר, איז ווארים און ליכטיג, און א פרוי איז אויפ'ן שוועל.

— ער דארף, זאָגט ער, א נאכטלעגער פאר זיך, און א נאכטלעגער און האָבער פאר'ן פערד.

זי זאָגט, און אירע ציינער שמייכלען אין דער טונקעל, ווי שוים אויף א פינסטערען וואסער:

— נישט אויף אייך האָב איך געוואַרט. נאָר קומט אריין — איר וועט זיין אן אָנגעלעגטער גאסט. עס איז דאָ אי א ווארימער, ווייכער נאכטלעגער, אי עסען — מער ווי פאר צוויי.

דער איד שווייגט, מיט א ווייטאָגדיגען געמיט. אריינגעפאלען צווישען שווארצע. נאָר א רחמנות אויפ'ן פערד — עס האָט שוין שוים אויף די ליפּען, די אויערען הייגען אים טרויעריג אראָפּ, ער שפּאנט אים אויס און פירט אים אונטער'ן אָפּדאך. די נעגערטע אונטערקומענ־דיג מיט א לאמטערנע אין האנט, דערלאנגט אים א בייטעל מיט האָבער. עפּעס רעדט זי צו אים, נאָר ער פארשטעהט ניט וואָס, ווייל עטוואָס איז ער צעטומעלט.

מילא.

ער געהט נאָך איר אין הויז אריין. דאָס שטיבעל איז אָרים, בלויז צוויי חדרים. ריין אָבער, אויסגעקערט, די גרויסע טאָפּעלבעט באצויגען מיט א ווייסען איבערדעק. א טיר פירט אין צווייטען צימער, א טונ־קעלען. איבער עפּעס גיט דער איד א ציטער: מען קאָן נישט פארשטעהן, וואָס עס טוט זיך אונטער א נעגערשען געזיכט, און וואָסערע געדאנקען זענען דאָרטען פארבאָרגען, בפרט נאָך אויב אויך די מחשבות זענען טונ־קעלע. נאָר נאָך ווייניגער קאָן מען פארשטעהן, וואָס עס טוט זיך אונ־טער א ווייסען געזיכט.

נאָר זי שמייכעלט און רעדט צו אים פריינדליך. א פרייד איז אין

וואָגנען, און זיך לאָזען פאָרען אין וועג אריין. נאָר אז ער האלט זיך אין אויפשטעלען, עפענט זיך די טיר און דער ווינט בלאָזט זי אריין. א גרויסע, א גופ'יגע, א שווערע, א שטיק ערד איז פון פעלד ארויסגעריסען געוואָרען און אין שטיבעל פון דער נאכט אריינגעוואָרפען געוואָרען. אין דעם האנט האלט זי אן אומגעוויינליך גרויסען וואָטער־מעלאָן.

— אויף די אייגענע פעלדער געוואקסען, גיט זי א בלישטש־ארויס מיט אירע ווייסע ציינער. וועט עס ווערט קילער, פארלייג איך זיי טיף אין היי, און היט זיי אָפּ, און ווארים זיי. האָט מען פרישע צייטיגע מע־לאָנס אין סאמע ווינטער, אויף קריסטמעס אָוועגט.

זי צעשניידט דעם מעלאָן אין צוויי גרויסע העלפט, און לייגט זיי אויף א פאלומעסעק ארויף אויפ'ן טיש.

דער איד אָבער רירט זיך אָן דעם ניט אָן. נאָר עפּעס שעפטשעט ער צו זיך אין דער שטיל, ווי ער וואָלט א גדר, א מחיצה פון היילינע ווערטער ארום זיך אויפשטעלען, אן אומגעזעהענעם פלויט. און דאָ דער־זעהט די שווארצע, אז די אויגען פאלען אים צו. ער איז מיד. ער איז שלעפעריג. ער פרעגט ביי איר, וואו קען ער, אן ערך, דעם קאָפּ צו־שפארען? —

קוקט זי אויף אים מיט אירע גרויסע ווייסע אויגען, און שמייכעלט עטוואָס פארלעגען. צוערשט גיט זי א קוק אויפ'ן גרויסען ווייסען טאָפּעל־בעט, דערנאָכדעם אויף אים. נאָר אז זי גיט א קוק אויף אים, זעהט זי: זיין פנים איז פארכמורעט. זיינע אויגען זענען געווענדט אין דער ריב־טונג צום טונקעלען צימער.

— מסתמא, זאָגט ער, וועט זיך שוין דאָרטען געפינען א פלאַץ פאר מיר? —

נעמט זי אומעטיג ארונטער דעם לאָמפּ פון טיש, געהט אריין אין צווייטען חדר. פאָרעט זיך דאָרטען א ווײַלע און קומט אריין צוריק:

— דאָס געלעגער איז פארטיג, איד. איר קאָנט זיך געהן לייגען שלאָפען, אויב איר זייט מיד.

דער איד, מיט זיינע אויגען צו דער ערד געווענדט, געהט אריין אין טונקעלען חדר.

בלייבט זי איבער אליין ביים טיש.

מיט גרויסע אויגען, באגאָסענע, קוקט זי אויפ'ן צעשניטענעם, אומ־באריהרטען וואָטערמעלאָן, ווי א גרויס הארץ א צעשניטענס און אן אויפ־

וואָלט עסען. האָט זי אים דערלאַנגט רויע פּרוכטען און אָפּגעקאָכט אַ טעפּעלע קאווע. ווייל די פרוי, אַ שוואַרצע איז זי געווען, און נעוואַקסען אין מיטען פעלד, ווי אַ שווערער בוים, נאָר זי האָט געוואוסט זעהר פיעל פון דעם אידישען גלויבען, ווייל נעגער האַלטען פון דער ביבעל מער ווי אידען, און ווען זי איז אין שטאָט, געהט זי אין זייער איינגעפאַלענער קירך, ביים עק נעגערישען קוואַרטאַל, און זינגט נאָך אַלע קירכען־ניגונים. זי האָט דעם היילינען רעוורענד אַ סך מאָל געהערט דערציילען וועגען די אידען און זייערע היילינ־פרומע מנהגים.

זי גיט אַ קול׳יגען לאַך, ווי אַ דונער:

— אָ, יעס... זי ווייס. פאַרוואָס זאָל זי ניט וויסען? אברהם אָבינו, דער אידישער פאָטער, האָט דאָך נעהאַט אַ נעגערשע פרוי, הגר׳ן, און מיט איר אפילו אַ קינד געהאַט...

און בלישצעט אויף אים מיט די ווייסלען.

דער איד זאָגט: „יאָ, יאָ, אודאי“, און הויבט זיך אָן פיהלען היי־מישער. אין שטוב איז ווארים. דאָס איינציגע וואָרט „אברהם אָבינו“ זשומעט אין די אָוועטיגע ווינקעלאַך מיט אַ היימישען קלאַנג, ווי אַ וואָרט אין דער שבת־פאַרנאַכטיגער לופט. די שוואַרצע ליינט אַלץ צו שייטלעך האָלץ אויפ׳ן קאַמין. און ביים שיין פון פייער דוכט זיך אים, די נאַכט אליין איז אין שטיבעל אריין זיך אָנוואַרימען.

אין דרויסען פאַרשטאַרקט זיך דער ווינט. מען זעהט דורכ׳ן פענ־סטער, ווי וואָלקענס יאָגען, גרויסע אַזוינע, און טונקעלע. מען זעהט בלויז די זוימען, וועלכע זענען ליכטיגער. און דער נעדאַנק, אז איר מאַן איז פאַרוואָרפען ערגעץ אין דער פרעמד, ווייט פון דער היים, אָט אַזוי ווי ער פון זיין ווייב, מאַכט דעם אידען נאָך נעהענטער צו איר.

זי ווערט צו אים צוגעלאָזען, זי דערציילט אים וועגען זיך. אָט די פעלדער, וואָס ציהען זיך הינטער׳ן הויז, באוואַקסען מיט בוימוואָל־פלאַנ־צען, געהערען עס איר. און אויך פאַסען קאַרטאָפּליעס. מען האָט זיי שוין ארונטערגענומען. און אַ טייל וואַלד — ער זעהט דאָרטען די הוילע אָפּגעשיילטע בוימער, וואָס זענען ווי טויט? אָט דאָס זענען בלעק־נאָט בוימער — גוט פאַר האָלץ.

זי נעהט אויף אַ ווײַלע ארויס און דער איד בלייבט אליין.

עס ווערט אים אַ ווארים, אַ ענג ארום האַלז, און דאָס האַרץ קלאַפּט אים שנעלער. עס פאַלט אים איין, אז ער זאָל איינשפּאַנען זיין פערד און

שאָרך, וואָס זאָל איר אין דער טונקעלהייט פון נאכט און צימער א בשורה אָנזאָגען — — — — —

ווי גוט עס איז, פיהלט זי, אין אזא קאלטער טונקעלהייט די ווארימ־קייט פון א מענשען אין זיך ארייננעמען. און א קינד פיליכט פון דעם הייליגען האָבען. איז עס דאָך ניטל־נאכט. קריסטמעס־נאכט. א קינד, א הייליגס, ווערט דיר געבוירען ווערען.

עס איז נאָך אלץ נאכט און טונקעל. די נאכט־שטילקייט באהעפט זיך מיט זיך זעלבסט, און ווערט אָנגעשטרענגטער און שטייפער. אין דעם הדר וואו דער איד שלאָפט איז שטיל. עס דערטראָגט זיך צו זיינע נאָז־לעכער דער שארפער, רייצענדיגער ריח, די כוואליע ווארימקייט, וואָס שלאָגט פון ווייטען חדר ארוים. ער ליגט שטיל, כדי זי זאָל דיינקען, אז ער איז שווער איינגעשלאָפען. אָבער ער הערט אירע שווערע אומרוהיגע באוועגונגען. עס שטיקט אים אין האלז, נאָר ער וויל נישט א הוסט טאָן: די שלייפען קלאפען ווי מיט האמערס. ער דערמאנט זיך אָן זיינע גע־דאנקען וועגען דער היים, פון תחילת־אָווענט. עס ציטערט אים, נאָר ער ווייס, אז ער וועט שוין פון דאנען ניט אוועקפאָרען אזא, ווי ער איז געקומען.

אָט הויבט ער זיך אויף פון בעט, א ברענענדיגער, מיט א קלאפענ־דיגען הארץ. ער שטעלט אנידער א פוס אויף דער פאָדלאָגע. אין צווייטען חדר איז שטיל. ווארפט ער אריין זיין פוס צוריק אין בעט און טו־ליעט צו דעם הייסען קאָפּ צו דער שויב.

ווי ער קוקט אזוי אין פענסטער, וואָס־זשע זעהט ער דאָרט, אויב ניט זיין פרוי, א רויז־לייביגע אזא און אָן עדעלע, און קוקט אויף אים מיט אירע שטילע אויגען, און טאנצט אזוי ארום צווישען די בוימוואָל־שטע־קעלך, אָט דאָ, און אָט דאָרטען, ווי א טאנצענדיגע בוימוואָל־בלום. אין אזא קאלטער נאכט, זי אליין אין טונקעלען פעלד אויף יענער זייט שויב, און ער אליין אין טונקעלען חדר אויף דער זייט שויב.

באלד אָבער דערהערט ער ווידער די ווארימע באוועגונגען פון דער נעגערטע'ס צימער. און אָט דערהערט ער מיטאמאָל אזא שטארק דער־מאנענדיג הירזשען — — — — דאָס איז זיין פערד. זיין פערד! און ער גיט זיך א ריס פון בעט — — — — — — — — — — — —

נעעפּענטס. דאָס רויטע זאַפטיגע בלוט גיסט זיך פון דעם און בליצט אין דעם ליכט: נאַ, זעה...

און אַז אינ׳ם טונקעלען צימער דאָרטען איז שטיל, מאַכט זי אויך טונקעל דאָ. זאָל אַליין אויפ׳ן טיש בלייבען נישט אויפגעגעסען, גיט זי זיך אַ ריס ביים לייב! און לייגט זיך שלאָפען.

די ווינטען אין דרויסען האָבען זיך איינגעלייגט און אנטשלאָפען געוואָרען אין די ווייטע פעלדער. די נאַכט־שטילקייט טראָגט זיך אין שטיבעל אריין. און אין דער שטילער טונקעלהייט, וואָס אינ׳ם שטיבעל וואַרפט זיך די גרויסלייביגע פרוי, קייקעלט זיך און קאַטשעט זיך אויפ׳ן ברייטען בעט, פון שטאַרקע אומבאַפרידיגטע פאַרלאַנגען, און קרעכצט אין דער שטיל.

„וואָס־זשע איז ער דאָס פאַר אַ מענש... גאָר קיין מענש ניט. אָדער פילייכט עקעלט עס אים פון מיין שוואַרצען לייב. וואָס הייסט, אַ מאַנס־ביל געפינט זיך אונטער איין דאַך מיט איר, און ער זאָל נישט וועלען פיהלען איר נאָהענטקייט האַרט לעבען זיך. וואָלט איינער פון אירע ברי־דער צו איר אַליין אין דער נאַכט געקומען, וואָלט ער שוין אַזוי אין צי־מער ניט אוועקגעגאַנגען נעכטיגען. נישט אַנדערש גאָר, ער איז אַ פרומער איד, אַ הייליגער.“

אַרום איר וויקעלט זיך אַ שווערער לייביגער ריח, ווי אַ שטיק צע־בראַנגיעט שוואַרצע ערד, צעוואַרימט אין דער פרילינג זון, לאָזט אַרויס פון זיך וואַרימע פאַרעם. אַ צעהיצטע און שווער־געפּאַלדערוועטע קייקעלט זי זיך פון הייסע באַגערען אויפ׳ן ווייסען בעט, אירע גרויסע ווייסלען קריי־זען זיך אַרום די אויגען, אַליין אין דער נאַכט, און בעט עפּעס אין דער טונקעלהייט. —

גאָט מיינער, עס איז מיר שווער אַליין. מיין מאַן איז שוין לאַנג אוועקגעגאַנגען צו דיר, און וועט שוין קיינמאָל מער צוריקקומען. כ׳האָב אַ גאַנצען אָוונט געוואַרט אויף אַ מאַן. אַליין אין אַ ווינטערדיגער נאַכט צווישען פעלדער. און עס איז נאָך יום־טוב. איז געקומען דער איד. איז ער גאָר קיין מענש ניט? איז ער אַ הייליגער? גאָט!

און אַ צעהיצטקייט שלאָגט אָפּ פון איר, אַ וואַרימער וואָלקען, און די בלוטען אין איר שטראָמען אַזוי העפטיג, ווי וואַסערען, וואָס גיבען זיך אַ שפּאַר אַרויס אין פרילינג. און יעדער אָדער אין איר איז וואַך, ווי אַ סאָווע ביינאַכט, און זי הערט זיך איין טאָמער פאַרנעמט זי אַ שאָרך, אַ

אל. גוריה:

לידער.

ה. לייוויק:

פּאָעמע.

אַ מידע און אַ דערשעפּטע פון אומפּרוכטבארער אויפרעגונג איז די נעגערטע אין צווייטען חדר איינגעשלאָפען, מיט אַ שטילען האָפנונגס-פולען געדאַנק, ווי אַ חלום, אויף אירע גראָבע ליפּען:

— פאַרטאָג, גאָר אין פריהען מאָרגען, וועט זי אויפשטעהן, זיך אריינ'גנב'ענען צו אים אין צימער. ביי אים אויפ'ן געלעגער זיך אנידערזועצען און אים בעטען: זאָל ער צו איר גוט זיין! זי וועט שוין וויסען ווי אים דערפאר צו באלוינען.

אזוי איז זי איינגעשלאָפען. איר גראָבע אונטערשטע ליפּ ארונטער-הענגענדיג, דאָס מויל אָפען, די גרויסע ציין ווייסען זיך אין דער פינסטער מיט אַ שמייכעל פון דעם גרויסען פאַרשטעהענדיגען גליק

— אַ קינד וועט זי מיט דעם פרומען מענשען האָבען. און דאָס קינד וועט נישט זיין אזוי טונקעל, ווי זי, טונקעל ווי די נאכט, נאָר ליכטיגלאך, ווי דער בין-השמשות — — — מאָרגען פריה.

און מאָרגען אין דער פריה האָט זי דער קאלטער פריהמאָרגען טאקע געפונען אויף דעם בעט אין צווייטען צימער. זי האָט זיך געקאטשעט אויף אים מיט איר שווערען גוף, געקרעכצט און געסאפּעט ווי אַ בופעל-אָקס, געריסען די טיכלאך פון די קישענס, געקושט די ליילעכער און דאָס בעטגעוואנט. און דערנאָכדעם האָט אין דער קאלטער פריהמאָרגענ-דעמערונג אויסגעבראָכען איר רעווענדיג געוויין איבער'ן ליידיגען בעט.

באגעגענט דיך א שוועל ביים טיר
און א ליכט פון אינוועניג,
דיר די שוועל אריבערצושפרייזען צו צולייכטען.

דורך אלע פענסטער קוקט אויף דיר ארויס א ליבע.
מיט יעדען אוועקט ווערט די ליבע אויסגעקוקט דורך דיר...

פליטערלאך.

זעהסטו דעם ים,
אויפגעהויבען ביז דעם ווייטען האריזאנט?
זעהסטו אויך די ווייסע שטילע זעגלען
וואו ניט וואו פארזייהט?
מיינסט דאס זיינען זעגלען, וואס דו זעהסט?
טיולפען זיינען דאס,
טיולפען פון מיין ווייטען בחור־לאנד.
ס'האבען ווינטען שטארקע זיך אמאל
ווירבלענדיג צעטאנצט מיט מיינע טיולפען
ביז די פליטערלאך, די שלאנגיגע,
אויפגעבלאזענע,
האבען זיך צעשאטען איבער'ן גרויסען ים.

אדער... ווארט: איך האב אמאל א ים געזעהען,
וואס האט שטיל אין זיך פארשלונגען
יעדען, ווער עס האט זיין זעעלע־רוה אין אים געזוכט.
אויף דעם ים האב איך געלאזט זיך שווימען
מיט די גערטנער פון מיין שפעטער־קעניגרייך,
און מיין נעכטיג־ווייטען בחור־לאנד.
איז ער בייז געווען דער ים, איז ער ווילד געווען,
וועלטען לעבענס האט ער אומגעבראכט,
שיפען אין א ווייטען העק פארפירט;
ווייט אליין האט ער זיין כח דערלאנגט,
נור אויך ווייט בין איך אויף אים פארשוואומען.
איצט, אז כ'האב געקענט זיך לעבעדיג אומקערען
און, אז כ'פיהל צו דאנקען דעם וואס האט מיך אפגעהיט,

אל. גוריה:

זאָגט דער תנא.

קומט זעהט, קומט זעהט,
ווי אומגעשטערט עס וויגען זיך,
פריי אונטערהאַלטענדיג זיך,
די וואסערלעך אין פעלד,
די צווייגעלעך אין וואַלד,
די פייגעלעך אויף זיי,
פאַרפאַלגענדיג דעם פרילינג.
דעם מאָרגען, דעם אווענד.

קומט זעהט, קומט זעהט,
ווי בוימער אינ'ם וואַלד,
די טורעמס און די שטעט,
באַנוצען, ניט געפרעגטערהייט.
דאָס מאָרגען און דאָס אָווענד־ליכט.,
אנטרונקענדיג אין זיי די קרוינען זייערע

קומט זעהט, קומט זעהט!

.2

זעהסטו, ווי חושכ'דיג עס איז דער באַרג־ריקען
און שוואַרץ און אומגעהויער אימה'דיג דער טאָל,
וואָס ליגט אַ לאַנג געלעגערטער ביי זיינע פיס?
זעה זשע אויך, ווי ס'צינדען זיך אין הימעל
שטערען טרייסטענדיגע אָן;
קוק זיך צו, ווי ליכטלעך געהן אויף
ביי די האָריזאָנטען — —

אומעטום געפינסטו שטעהן אַ פריינדליך הויז,
אומעטום געפינסטו אָנצוצינדען נייעם מוט,
נייע האָפנונג און נייע ליבע.
צו וועלכען הויז דו קומסט
און אויך ביים לעצטען הויז,

איך ווייס נור, אַז ביז היינט
איז ווייס און אומבאַפלעקט געווען מיין קלייד.
און ווייס אויך, אַז די ליבע צו דער וועלט, צו דיר,
מיט אַלע צייכענס פון אומשולדיגקייט,
האָט קיינמאָל ניט אַזוי ווי היינט מיט מיר
אויף וואָס אַזוינס געוויינט.
און גוטע לייט מיט בענשענדיגע אויגען,
וואָס האָבען נאָכגעקוקט מיט פרייד,
מיין איבערגעבענהייט צו דיר,
פאַרשליסען איצטער זייערע אויגען
אוים האַס צו מיר.

ווייל כ'האָב אָנגעצונדען פייערען צו אַ גרויסער שרפה,
און טרערען פון אלמנות, מאַמעס,
וואָס זיינען קוואַלענווייז דורך מיר געצאַפּט געוואָרען
פון זייערע אויגען,
האָב איך צעגאָסען אויף אַלע וועגען.
איך האָב דאָס גוטסקייט אינ'ם מענשען
אויף ווילדקייט אויסגעביטען,
אויף האַס פון איינעם צו דעם אַנדערן.
עס האָט דער טויט
נאָכקומענדיג דעם ווילען פון דיין נאָמען
געאַרבייט אונטערטעניג אונטער מיינע הענט.

איך ווייס נור, אַז ביז היינט,
איז ווייס און אומבאַפלעקט געווען מיין קלייד.

פאַר דיין כבוד וועגען.

ווייסטו אַז דער, וואָס זיין קאַפּריז האָט אים געקאָסט
איך זאָל מיט מיין ערשיינונג זיין באַלוינונג זיין,
האָט פריהער קיין רגע ניט אַ טראַכט געטאָן:
צו וועל איך זיין?

איבער מיר געוואַכט און מיך באַשיצט,
דאַנק איך ניט:
כ׳זעה די פליטערלעך זיך גליטשען אויפ׳ן ים,
פליטערלעך אויפגעבלאָזענע, צעשאָטענע, דערווייטערטע;
פון מיין ווייטען בחור־לאַנד,
ווין איך אַ פאַרשטיינערטער
נאָך מיין אומגעקומען שפעטען־קעניגרייך

פאַר אַלעמען צו וויסען.

איך האָב געזעהן:
אַ שטרייף, אַ פייערדיגען אויף דיין הימעל־הויף
זיך שלאַנגענדיג אַ יאָג טאָן אויף אַ הענגענדיגען וואָלקען,
וואָס האָט געלויערט שווער און אימה׳דיג
אויף מיין אויפגעהענדיגען לעבען.

און איך דער אויפדערוואַכטער צו געלייטערטקייט
און מיט צעצינדטע פרייד אין מיין נשמה
לאָז אַלעמען עס וויסען און זאָג:
איך וויים, אַז די, פון לאַנג פאַר אונז
געגרייטע שעה,
וואָס דאַרף די בשורה פונ׳ם גרויסען טאָג
אונז קומען זאָגען,
האָט שוין געשלאָגען.

איך האָב עס געזעהן
און זאָג עס אייך.

אונטער מיינע הענט.

ניט פון דער ערד בין איך געקומען,
און ניט פון הימעל;
און כ׳וויים אפילו ניט אויף קלאָר,
צו מעג איך זאָגען אַז איך לעב
און, אַז מיין לעבען איז אויך לענגער פון איין יאָר.

וועט אפשר אַלצדינגג אזוי קלאָר,
אזוי פארשטאַנענדיג פאַר מיר ניט ווערען.

אייך שרעקט די רוהיגקייט, די שטילקייט
מיט וועלכע איך זיץ געבויגען איבער'ן טיש;
מיט וועלכע כ'נעם זיך צייט פון שעה'ען
און טו פאַמעליך אויף די אויגען מיינע גלעזער אָן,
מאַך ווידער־אויף און ווידער־צו דאָס בלאַט,
ביז איינגעזונקען ווערען מיינע אויגען אין די שורות?..
אַט קוקט זיך צו די ווערטער בעסער צו
און זעהט, ווי שעהן זיי טיילען אוים צווישען זיך
צעגנויפגעשטעלטערהייט,
די אברים פון מיין אַמאָל צעצווייגטען בוים — — — —
און פיהלט די היימליכקייט,
וואָס האָט ווען לויכטענדיג געמאַכט,
די זעל פון אונזער שטוב, פון אונזער טיש.

פאַרוואָס דאָס רעדען שטיל און ניט דעררעדענדיג?
איך וויל איצט רוהיג זיין,
אזוי געבויגען זיצען איבער'ן בלאַט
און זעהן, הערען; זעהן, הערען — — — —

נאַכט־שעה.

מיט מיר בין איך אליין,
מיט אַנדערע איז איצט די נאַכט.
פאַר וועמען ס'האָט די נאַכט־שעה רוה און שלאָף געבראַכט,
פאַר מיר — דאָס קלאָרקייט פון מ י י ן ז י י ן.
איך בין די גרעסטע פרייד פאַר מיר,
איך בין דאָס גרעסטע גליק פאַר מיר,
איך זיך אויך שטענדיג זיך אליין
אַ דאַנק און לויב צו געבען,
ווי כ'טו עס איצט, ווייל כ'פיהל פאַרוואָס אזוינס
איך דאַרף באַלוינען זיך.

און שפּעטער:
צי וועל איך אים דערפאַר אויך ליבען, עהרען?
דערנאָכדעם האָט ער דאָך אזוי געַ'דאגה'ט,
וואו וועל איך מיינע טעג פאַרטאָן,
פאַר דיין כבוד וועגען.
און זי, וואָס האָט אין אירע רייכטומען מיין קומען צוגעגרייט,
און מיט מיין קומען זיך געלאָזט א ליידיגע און אָרעם.
זי האָט דאָך אין מיין זיין דאָס וויינציגסטע פארלאנגט פאַר זיך: —
מיין פרייד, מיין דאַנקבאַרקייט — צו וואָס זי האָט אזוי געשמאַכט;
מיין ליבע און צופרידענקייט — די סומען פון איר וואונש;
מיין רוה ביי אירע ברוסט און ארעמס — אין א שרעקענדיגער נאַכט.
אויך דאָס איז דאָך ביי איר געווען,
פאַר דיין כבוד וועגען.

און דו?
אין דיר האָב איך געדאַרפט נור זעהן דעם אייביגען גערעכטען.
און פאַר דיין כבוד היטען,
האָסטו דורך וועגען ווילדע מיך געפיהרט צום שלעכטען.
און איצט, ווי מיט א גליהענדיגען צייכען אין מיין שטערן,
פון דיר, פון מיר, פון קיינעם ניט דערקענט,
געה איך אויף דורות א געעלטערטער,
אָן איינגעפרעסטער אין דער אייביגקייט פון צייט.
איך ווייז פאַר אלעמען די אבשפּיגלונג פון טויט אין מיין געזיכט,
די טמא'דיגע פלעקען,
ארויפגעשפּריצטע אויף מיין קלייד,
פאַר דיין כבוד וועגען.

זעהן, הערען...
העי, איר, פאַרוואָס זשע געהט איר אויף די פינגער שפּיצען?
פאַרוואָס אזוי זיך סוד'ען?
שרעקט איר זיך דען פאַר מיר
א וואָרט צו ריידען הויך?
קען זיין, ווען איך וועל אייערע ווערטער הערען,

ה. לייוויק:

קומט ער אריין צו מיר

קומט ער אריין צו מיר א ניטגעריכטער גאסט,
זעצט זיך אנידער און זאָגט:
„— מיט אַלעם פּאַרטיגען האָבען זיי מיך באַזאָרגט, —
איז דען ניט מאַנגעל מיין אמת'ער טרוים?
טעמפּלען האָבען זיי אויסגעבויט פאַר מיר, —
איז ניט דער קעלער מיין אמת'ע היים?
מיין שטערען האָבען זיי מיט דימאַנטען באַצירט, —
איז ניט דער דאָרן מיין אמת'ער לוין?..“

ענטפער איך און זאָג:
„— האָסט ניט געוואָלט זיין אויף אייביג פאַרזאָרגט, —
און דאָך האָבען זיי דיך מיט אַלעם באַזאָרגט;
קעלער־אינזעקטען צופרעסען דיין הויט, —
און דאָך האָבען אַלע דיר טעמפּלען געבויט;
דער דאָרניגער קראַנץ איז דיין אמת'ער לוין, —
און דאָך איז פון דימענט געשלאָגען דיין קרוין...“

שווייגט ער א ווייל און זאָגט:
„— אז צווישען אַלע פעלקער האָבען זיי מיין כבוד פאַרשפּרייט;
אז איבער אַלע ימ'ען און אַלע יבשות
האָבען זיי מיין רוהם צוזייט;
אז די ליפּען פון אַלע חילות דערמאָנען מיין נאָמען מיט פרייד,
און אַלע קניהען זיך פאַר מיר און קושען דעם זוים פון מיין קלייד...“

ענטפער איך און זאָג:
„— צווישען אַלע פעלקער האָבען זיי דיין כבוד פאַרשפּרייט —
איז גוט, — זאָל זיין אזוי;
איבער אַלע ימ'ען און אַלע יבשות
האָבען זיי דיין רוהם צוזייט, —
איז גוט, — זאָל זיין אזוי;

די נאַכט איז איצט מיט אנדערע,
מיט מיר — ניט, —
מיט מיר בין איך אליין,
מיט מיינע הענט, די אָנגעצונדענע פאַקלען צוויי
און מיט מיין בלוט, דער לויערענדיגער אָפּגרונד פון פאַרלאַנגען.
איצט וועל איך זיך אַ לאָז טון זוכען די באַלוינונג,
די פרייד און די באַפרידיגונג, פאַרגיטיגונג,
וואָס ברענען וואו געבענשטע און געליי־טערטע
איך זאָל מיט זיי באַצאָלען,
וואָס איך בין שולדיג זיך.
אפוואַרטענדיג אויף מיר,

אזוי ווי זי זאָל זיין מיין כלה, ניט מיין מאַמע...
די איין עראינערונג, — ווייל מער געדענק איך גאָרנישט, גאָרנישט.
פון אירע ליפּען דער באריר האָט אלץ פארמאוס׳ט,
צומישט, פארפינסטערט, אָפּגעמעקט פון מיין זכרון...
ווי קען איך איר פארגעבען, זאָג, מיין טיפען צער,
וואָס מער ווי איר באריר געדענק איך גאָרנישט?...
פון דאמאָלסט אָן קיין איינציג טאָג פארגעהט ניט
איך זאָל ניט אָפּשלאָגען איר שוועל און בעטען זיך:
„— אויף אלע גאסען גהע ארוים און זיי זיך מודה,
דערצעהל פון אלע ניין חדשים שווערען טראָגען,
פון אלע וועהען און יסורים ביים געבוירען,
דערמאָן מיין ערשטען אויסגעשריי און ערשטע זויג־טעג,
און ווי דו האָסט ערצויגען מיך און אויסגעהאָדעוועט. —
דערצעהל דעם גאנצען אמת..." ווייסטו וואָס זי ענטפערט? —
זי ענטפערט גאָרנישט. זיצט אָן איינגעוויקעלטע אין שווארצען,
מיטביידע הענט פאר׳צלם׳ט אויף׳ן ברוסט,
די אויגען צו דער הויך פארריסען פרום,
און שמייכעלט זיך איר רוהיגען מאדאָנא־שמייכעל...
און גיט זי זיך שוין יע א ריר פון אָרט
און וועגדט צו מיר דעם בליק פון אירע אויגען,
איז — ווייסטו וואָס זי טוט? — זי פאלט אויף ביידע קני
און נעמט זיך בוקען, בוקען נאָכאנאנד צו מיינע פיס,
און קלאָמערט זיך אין מיינע שיך און קושט זיי
און פליסטערט ווי פון היץ: מיין האר, מיין האר, מיין האר...
דו ווייסט ניט וויפיעל תאוה ס׳שרייט ארוים פון איר געפליסטער;
מיט אלע כחות האלט איך איין אין זיך די שנאה,
איך זאָל ניט אויפהויבען א פוס און מיט׳ן שוך
ניט צוקלאפּען צום דיל אָט דעם מאדאָנא־קאָפּ... —
און זי איז דאָך מיין מאַמע, ווייסטו ניט?
און איך בין דאָך א זון, איר זון, און ניט קיין האר!...
איך לאָז זי איבער און אנטלויף,
און מאָרגען קום איך ווידער,
און יעדער טאָג אזוי..."

די ליפען פון אלע חילות דערמאָנען דיין נאָמען מיט פרייד,
און אלע קניהען זיך פאַר דיר און קושען דעם זוים פון דיין קלייד, —
איז גוט, — זאָל זיין אזוי...“

שווייגט ער א ווײַלע און זאָגט:
“— אז די ווייסלען פון מיינע אויגען זיינען רויט
פון ניט שלאָפען, איך ווייס שוין ניט פון ווען;
אז וואָס עס איז געשעהן מיט מיר אמאָל, אמאָל,
האָט אנדערש דאָך מסתמא ניט געקענט געשעהן;
אז ועלען וויל איך נאָר איין זאך — דעם טעם פון שלאָף פארזוכען,
דעם טעם פון שלאָף, און גאָרניט מער;
אז זוכען זוך איך נאָר אנ׳ערשטען שוועל פאר א צוקאָפּענס,
א פרעמדענם שוועל און גאָר ניט מער...“
אויף זיינע ליפען לויפט דורך א היסטערישער שמייכעל,
אין זיין אויג שוועבעלט אויף א צוקריפּעלטע האָפנונג,
זיינע פינגער מיט שאַרפע פארלאָזענע נעגעל
הייבען אָן שטילערהייט קאָנוואולסירען.
ער שטאַרקט זיך און קלאַמערט צוזאַמען די פינגער,
שטרעקט אויס זיין צוזאַמענגעצויגענעם האלז,
און איך הער ווי ער גאָרגעלט ארונטער
א דערוואָרגענעם שלונג...

טראַכט איך פאַר זיך:
וואָס וויל ער פון מיר, —
דער פאַליקער?...
שווייגט ער א ווײַלע און זאָגט:
„— אז מיין פאָטער — גאָט אין הימעל, איז נאָך אַלץ מיין פאָטער,
און מיין מוטער לייקענט אַלץ נאָך אָפּ איר מוטערשאַפט,
און וויל ביז היינט צו טאָג נאָך זיין א יונגפרוי...
דו ווייסט ניט ווי עס עקעלט מיך די עראינערונג,
ווי זי האָט מיך א שטאַרבענדיגען, א צופייניגטען
געקושט מיט הייסע תאוה׳דיגע ליפען,

און אין אַ קרייז אַרום מיין גוף אין ריזען־לייכטער —
צופלאַקערטע מיט חלב־שפּריצענדיגע ליכט,
און איבער אַלע ליכט אַ רויך פון ווייַרוך,
אַזוינע שלענגעלדיגע וואָלקענדיגע קנוילען...
פון אָנפאַנג זעה איך גאָרנישט דורכ'ן רויך, און מיט אַמאָל —
אַ ווייסער פרויען קערפּער הויבט זיך אָן אַרויסצוטיילען
פון אונטער דינע אַלערלייקאָלירטע שלייערען.
די האָר צעוואָרפען איבערביידע שולטערען.
די אויגען — ברייטע, גלאַנציגע, צוהיצטע,
די ליפּען אָפענע, באַטרונקענע, דאָך ניט געזעטיגטע...
זי האַלט אין האַנט אַן אַנגעפילטען בעכער וויין —
אַ סימבאָל פון פאַרגאָסענע דערלייזער־בלוט...
איך ליג און קוק מיט נייגער און מיט שטוינונג.
אָט טראָגט זי צו צום מויל דעם בעכער וויין,
און — שלונג נאָך שלונג מיט דאָרשטיגער ענטציקונג,
דער בעכער איז שוין אויסגעליידיגט ביז'ן דעק...
אָט שטרעקט זי אויס די הענט, און — ווייסטו וואָס זי טוט? —
זי טאַנצט, זי טאַנצט, זי טאַנצט. —
די פרומע אויגען איינגעגעסען אינ'ם ווייַרוך,
די דינע שלייערען, ווי לייכטע פעדערען,
צולאָזען זיך, צושפּרייטען זיך און דעקען אויף
איר גאַנצע נאַקעטקייט און דעקען ווידער צו...
און אָט ווערט רוישיגער און רוישיגער דער טאַנץ
אין קרייז אַרום די ליכט, אַרום מיין גוף;
אָט פאַלט זי צו צום דיל און הויבט זיך אויף,
די הענט אַרומגעקלאַמערט אַרום האַלז,
די האָר, ווי אירע שלייערען, צובלאָזען זיך אַרויף, אַרויף,
און, ס'דוכט זיך, נאָך אַ רגע — און איר הייסער אָטעם
וועט אויפפלאַמען, אַרומכאַפּען איר קאָפּ, די האָר,
צוזאַמענקנוילען זיך מיט אַלע קנוילען פונ'ם ווייַרוך...
אָט פאַלען פון איר לייב אַרונטער אַלע שלייערען,
און זי — אַ נאַקעטע, אַ נאַקעטע, אַ נאַקעטע
צולאָזט זיך שטאַרקער אין איר שווינדלענדיגען קאַראַהאָד

שווייג איך א ווײלע און זאָג:
— אַז מאָרגען קומסטו ווידער,
און יעדען טאָג אַזוי —
וועט אייביג זיין אַזוי.

ענטפערט ער און זאָגט:
„— אַז אייביג קאָן ניט זיין אַזוי —
ווייל אָפטמאָל טרעפט נאָך עפּעס ערגערס.
עס טרעפט, — ווען זי, אַ דורכגעציטערטע פון תאוה,
אַ קניענדיגע ליגט ביי מיינע פיס. —
הויבט אָן אַ שטראָם צו ווירבלען זיך אין מיר,
ווי איינער וואָלט אַ הייסען קאָכיגען שטיק בליי
אריינגעשליידערט אינ׳ם בלוט פון מיינע גלידער;
דער שטראָם קומט צו צום האַלז,
און אויב איך קאָן אים ניט ארונטערשלינגען גלייך צוריק
ווי ערשט ניט לאַנג — אויב דו האָסט נאָר באַמערקט, —
דאַן גיט מיין גאַנצער גוף אַ שפּרונג אין לופטען,
אַ שפּרונג, און נאָכדעם גלייך אַ פאַל אַרונטער. —
אַנטלויפען קאָן איך שוין ניט דאַן... דער הייסער שטראָם
האָט שוין זיך דורכגעריסען דורכ׳ן האַלז,
אריינגעכאַפּט דעם צונג, די ציין, און מיט אַמאָל
אין ווייסען קלעפּעדיגען שוים צושלאָגען זיך,
צוזאָדען זיך אויף מיינעביידע ליפּען...
איך ליג אַנ׳אומגעוואָרפענער מיט אויסגעקערטע אויגען
און אַלץ ווערט טונקעלער און טונקעלער און טונקעלער...
און ווען איך עפען אויף צוריק די אויגען, זעה איך:

(אָ, פאָטער מיינער, גאָט אין הימעל,
אַז מיינע אויגען זענען אַלזעהענדיגע,
אַז מיינע אויערען זענען אַלהערענדיגע, —
אָ, פאָטער מיינער, — גאָט אין הימעל...)
איך ליג אין מיטען דיל אויף אויסגעהעפטע קישענס,
געהעפט פון זייד, פון גאָלד און זילבער,

צו זיין אַ גאָט פון מענשען,
צו זיין די פרייד פון בעטענדיגע, קניהענדיגע,
צו זיין געטראָגען אין דער הויך אַריבער אַלעמען,
און דאָך פאַר זיך אַליין ניט קענען אויספירען, באַפרידיגען
דעם זיסען פיינליכען געדאַנק פון מוטער־מאָרד. —
און קומען מוז דאָך אַזאַ טאָג,
ער מוז דאָך קומען — און אַ סוף זאָל נעמען...״

זאָג איך גאָר נישט און איך טראַכט נאָר:
דער אויפגעהויבענער אַריבער אַלעמען, דער שטילסטער,
טראָגט נאָך מיט זיך אַ מעסער מיט אַ האַמער
און צערטעלט טיף אין זיך אַ מאָרד־געדאַנק.
צום ערשטען מאָל צולאַכט ער זיך און זאָגט:
„— איך חזר איבער נאָך אַמאָל,
דו ביסט נאָך קיינמאָל ניט געווען קיין גאָט פון מענשען,
עס האָבען זיך צו דיר קיין הענט געצויגען,
און אָן דיין שוועל האָט קיינער, אויסער מיר, ווייזט אויס,
נאָך ניט געקלאַפּט זיך מיט׳ן שטערען;
דעם ריח און דעם טעם פון בלוט האָסטו נאָך ניט געשפּירט,
אַריבער אָפּגעדעקטע לייבער ניט געשפּאַנט,
און אויסגעשטרעקטע העלזער ניט באַרירט...
ווייזט אויס, אַז איך בין גאָר דער ערשטער,
וואָס איז געקומען קלאַפּען מיט׳ן שטערען אָן דיין שוועל,
און אויך דער ערשטער צו ענטפּלעקען פאַר דיין אויג
דעם אויסזעהן פון אַ בלוט־באַנעצטען מעסער,
די שטיקלאַך מאַרך פון אַ צופּלעטען קאָפּ
וואָס הענגען נאָך אַרונטער פון מיין האַמער...
(אָ, פאָטער מיינער — גאָט אין הימעל,
דעם מעסער האָב איך נאָך ביז איצט ניט אָפּגעוואַשען,
דעם האַמער האָב איך נאָך ביז איצט ניט אָפּגעפּוצט,
דער בר מנן איז נאָך ביז איצט ניט אָפּגעקילט. —
אָ, פאָטער מיינער, — גאָט אין הימעל!) —
וואָס שפּרינגסטו אויף, וואָס ציטערסטו, וואָס לויפסטו?

און אירע ליפּען שטאַמלען, זינגען, מורמלען, וועגען זיך
— „מיין האַר, מיין האַר, מיין האַר!..“
(אָ, פּאָטער מיינער, — גאָט אין הימעל,
דער ווייסער לייב איז מער ניט ווייס,
דער דינער האַלז איז מער ניט דין,
דער הייסער מויל איז מער ניט הייס,
דער רויטער וויין איז מער ניט רויט...
אָ, פּאָטער מיינער, — גאָט אין הימעל,
די קישענס זענען דאָך פון שטראַלענדיגסטען זייד,
די ליכט — פון בעסטען חלב,
דער רויך — פון לויטער בשמים...)“

זאָג איך אַרויס נאָר איין וואָרט:
— מאָדנע.
כאַפּט ער אונטער און זאָגט:
— „אַז ווערטער זענען מער קיין ווערטער ניט;
פון אָנפאַנג, גאָר פון אָנפאַנג איז געווען דאָס וואָרט,
אָבער איצט איז מער דאָס וואָרט קיין וואָרט ניט —
אַ שערבעל נאָר,
וואָס מען ליגט אַרויף אויף די אויגען פון אַ בר מנן...
און וועמען לויפט נאָך אַזוי נאָך, ווי מיר,
דער ריח פונ׳ם בר מנן?..
און שטעל זיך פאָר, ווען איך פארלויף ניט איצט צו דיר,
מיט וואָס עס וואָלט זיך היינט די נאַכט פארענדיגט! —
דו זעהסט, אָט ליגט אַ האַמער אין מיין בוזים,
און ווען דער האַמער וואָלט געווען צו לייכט,
אָט האָב איך נאָך אַ מעסער, זעהסט...
דו ווייסט ניט, ווי עס לאָקט מיך שוין פון יאָרען לאַנג
דער זיסער פּיינליכבער גדאַנק פון מוטער־מאָרד...
ניט איינמאָל האָב איך שוין געהאַלטען אויסגעשטרעקט די האַנט
און גרייט געווען מיט איין באַוועגונג איבערשניידען
איר ווייסען נאַקעטען מאַראָנאַ־האַלז...
דו ווייסט ניט, אַך דו ווייסט ניט וואָס עס מיינט אַזוינס

א. מ. פוקס.

צווישען בוימער.

וואָס שטעלסטו אוים אויף מיר אַזוינע אויגען?
אַנ׳איינגעהאַלטענער אַזאַ ווי דו, אַזאַ פאַרשלאָסענער,
אַזאַ פאַרשטאַנדיגער און קלוגער מח
זאָל פלוצלינג זיך אַזוי דערשרעקען, —
פאַרשטיק דיין קול, זיי שטילער, שטילער, שטילער...
וואָס דעקסטו צו דעם האַלז מיט דיינע פינגער?
מיין מעסער איז געשליפען נאָר פאַר אייגענע,
און דו, וואָס ביסטו מיר? — אַ פרעמדער...
פאַרשטעהסטו ניט, אַז ווען איך זאָג דאָס וואָרט: אַ מעסער —
איז שוין די האַלז פון לאַנג צושניטען;
אַז ווען איך זאָג דאָס וואָרט: אַ האַמער, —
איז שוין דער מאַרך פון לאַנג געעפענט;
און ווען איך זאָג: דאָס וואָרט איז מער קיין וואָרט ניט —
איז שוין דער סוף געקומען... שוין געקומען...

א. מ. פוקס:

צווישען בוימער.

דאָס קליינע פערדעל טענצעלט גיך, דריבנע, די פיסלעך פלעכטען זיך איינס־אין־ס׳אַנדערע ווי די רינגלעך אין אַ קייט, טרעטענדיג אויף דעם פלאַכען מאָגערען שאָטען וואָס יאָגט פאראויס אויפ׳ן ווייטען זוני־גען שטויביגען וועג.

אויפ׳ן וועגעלע דרימעלט איינגעהויקערט ר׳ זעליג סאדאָווניק מיט׳ן לעדער בייטש אין דער האַנט. זיין ברייטע רויטע באָרד וויגט זיך איבער דער גראָבער וואָלענער פאטשיילע אויפ׳ן האַלז, און זי שימערט אין דער זון דורכזיכטיג מיט אַ גאָלדענעם גלאַנץ. דאָס וועגעלע קלאַפּט, טרייסעלט מיט די צעבראָכענע דראַבינקעס מיעד און שלעפעריג אין הייסען מיטאָג־שווייגען אריין: טאַ־טאַ, טאַ־טאַ־טאַ... פון הינטען יאָגט נאָך אַ געדיכ־טער ווייסער וואָלקען שטויב.

און נאָר ווען עס טוט פּלוצים מיט׳ן פּעדערשטען רעדעל אַ פאַל אריין אין אַ גריבעל אויפ׳ן וועג, טוט ר׳ זעליג אַ הויב אויף דעם קאָפּ און שווער אַ טשמאָק מיט׳ן מויל:

— וויאָו!

פון ביידע זייטען וועג זענען שוין די פעלדער אָפּגעשניטען, ליידיג. דאָ און דאָרט שטעהט אין דער מיטען אַן איינזאַמער איבערגעבליבענער פּאַרוויאַנעטער באָדזיאַק. פון זיינע שטעכערס ציהען זיך די ערשטע זילבערנע הערבסט־פּאָוויטיקעס. פון דערווייטען זאַמלען אָנגעבויגענע גוים סנאָפּעס, און שטעלען זיי אויף אין שפּיציגע קופּקעלעך, וואָס זעהען אויס ווי קליינע הייזלעך. אונטער דעם בלענדענדיג ווייטען גרינ־ליכען סוף־זומער־הימעל ווייזען זיך אויס די גוים זעהר ווייט, ווייט, איינגעשרומפּען, און קליין, ווי קינדער. דאָס שאַרפּען פון אַ קאָסע קלינגט פון ערגעץ דין, העל, און קלאָר, אין דער לויטער־פלימערענדער לופט.

— דאַי באָזשע שטשאַסציע — שרייט ר׳ זעליג.

— דאַי באָזשע אי וואַם — שרייען צוריק די גוים.

אונטען אין טאָל שלאָפט דאָס דאָרף, די שטרויענע דעכלעך באַ־

ר׳ זעליג שפאנט אויס דאס מידע פערדעל מיט׳ן ווייסען פלעק אויפ׳ן שטערען, פענטעט די פאדערשטע פיס און טוט איהם א באך מיט דער פויסט אין בויך.

— טפ־ר־ר! געה פאשען!

ר׳ זעליג דינגט יעדעס יאהר דעם דאזיגען סאד ביים פריץ פונ׳ם דארף. ער, ר׳ זעליג סאדאווניק, איז א לאנגער, ברייטער, איבערגעבויגע־נער, טויבער איד, מיט א בלוי גילקעלע אונטער׳ן לינקען אויג. די פאלעס פון זיין גרינער קעשענע זענען תמיד איינגעשטעקט אין גארטעל, און זיין פארשמאלצעוועטע יארמולקע אונטער דעם אויסגעקראכענעם סאמעטענעם קאפעליוש איז צוגעקלעפט צו זיין ברייטען ברוגז׳ן לעדערנעם שטערען ווי א שווארצע ערדערנע שיסעל. ער וואוינט אין נאהענטען שטע־טעל, און האנדעלט בשותפות מיט זיינע זין און איידעמס, דיקא, הארטע, געשטיפעלטע אידען ווי די קלעצער, אנגעפעלצט אין הארטע בלעכענע לייבלעך איינס אויפסאנדערע. זיי רעכענען זיך מיט קריידלעך אויפ׳ן טיש, ווארפען זיך דערביי די העסעס פון די ווענט אין די קעפ אריין, און שמחת תורה האבען זיי אלע בשותפות א חזקה אויף אתה הראתה.

— וואו קען ערגעץ זיין דער למך, וואו... חאליעט אודאי אין בויך, קער ער האליאען... — ברומט ר׳ זעליג צו זיך אליין און לאזט זיך געהן צום שטרויענעם ביידעל וואס שטעהט אין מיטען סאד אין א זוניגען אויסגעטרעטענעם פלעק אנגעשפארט אין א מורא׳דיי־דיקען צעוואקסענעם בוים.

אינוועניג אין טונקעלען חלל, שטעהען אגגעפילטע זעק מיט עפעל און בארען גרויסע, גרינע הארטע ווינטערדיגע, קופעס אויבסט ליגען אין שטרוי, טארבעס וואלגערען זיך, קעסטלעך, שמאטעס. אונטער א קראקווע שטעקט א געקארבטער הילצערנער לעפעל, א צעשאטענער „ספר נפלאות" מיט ראזעווע בלעטער, א שטיק זאלץ. פאר׳ן אריינגאנג אויף א צווייגעל הענגט א פארדארטע האניטשע און א קריג וואסער.

ר׳ זעליג לייגט צו ביידע הענט צום מויל און טוט א געשריי:

רעב ליפע! רעב לי־י־פ־ע!

— האפ, ה־א־א־פ! — ענטפערט פון דערווייטען א קול און דאס ווידערקול קומט צוריק פארשפעטיגט טויב פון ערגעץ ווייט,ווייט: — ה־א־פ, ה־א־א־א־פ!

אונטען ארום, נישט פון וואנען דאס קול איז געקומען, באווייזט

האַלטען צווישען די טונקעלע בוימער אין דער מיט גליהט ארויס גאָלדען דער שפּיץ פון קלויסטער. דאָס שוואַרצע ראָד פון דער מיהל דרעהט זיך פּאַמעליך, שווער אונטער׳ן וואַסער־שטראָם. ביים ברעג פּראַטשעט אַ גויה וועש מיט׳ן פּראַלניק אויפ׳ן שטיין, פון אונטער איר פאַרהויבענעם גראָבען העמד קוקען ארויס אירע נאַקעטע ליטקעס, דיק, פּריש און רויט פון נאַסקייט.

ר׳ זעליג׳ס פערד־און־וועגעלע יאָגט איצט, פליהט מיט צעלאָזענע לייצען דעם באַרג־אַראָפּ. אקעגען באַרג־אַרויף שלעפּט זיך אַ באַגרעבעניש. דאָס שוואַכע פערדעל בויגט דעם קאָפּ, צעשפּרייט די זייטען, רייסט די ערד מיט די פּאָדקאָוועס און שלעפּט מיט אַלע כחות די שווערע שוואַרצע טרומנע וואָס ליגט אויס־געשטרעקט אין דער לענג. אַ קליינער באָרוועסער גוי מיט לאַנגע קודלעס, דאָס העמד איבער די הויזען, געהט פאַראויס און טראָגט פעסט איןביידע הענט אַ גרויסען דעמבענעם צלם אָנגעשפּאַרט אין בויך. אַ שוואַר־צער הונט מיט אַ אַרויסגעשטעלטער רויטער צונג, וואָס באַרירט די ערד, לויפט נאָך. אַ הויכע אָנגעלאָדענע פור סנאָפּעס קומט אָנגעיאָגט. די איינגעשפּאַנטע שוואַרצע אָקסען האַלטען צוריק מיט זייערע שוואַרצע דיקע קעפּ די לייכטע לאַסט וואָס רייסט זיך באַרג־אַראָפּ. די פורען פּאַרטשעפּען זיך שיער.

— העי, אויף אַ זייט! אויסמיידען! — שרייט דער בלאָנדער שייגעץ וואָס זיצט אויבען אויף דער פור סנאָפּעס.

* * *

ר׳ זעליג פאַרקירעוועט דאָס פערד־און־וועגעלע אין סאָד אריין, וואָס שטעהט שטיל און געדיכט מיט זיין טונקעלער מאַסע בוימער אָנגע־שפּאַרט אין דער מיט באַרג. אַ פרישע, שאַרפע גרינקייט דופטענדיג קיהל און האַרב, וואַשט אויס די מידקייט פון די אויגען. אַלטע ברייט־צעוואַקסענע בוימער, צעקרימטע, פאַרפלאָכטענע, שווער־באַלאָדען מיט גרויסע עפּעל, באַוואַקסען מיט מאָך, און פאַרוויקעלט די דיקע שטאַמען מיט הויכע ווילדע כאָפּטעס און פלאַנצען האַלטען אין זיך איינגעוועבט די שטילקייט און פאַרשטעלען דעם הימעל. אויף די שוואַכע זונען־פלעקען אין גראָז ציטערען לייכט די שאָטענס פון די צווייגלעך, ווי געצייכענט פון רויך. פויגעל שאַרפען זיך די שנאָבלען אָן די בוימער און פליהען פון איין צווייג צו דער אנדערער.

— איר הערט, אונטען אין סאָד האָט זיך אריינגעכאפּט א שגץ און גע־טרייסעלט עפּעל, גע'גנב'עט פולע קעשענעס... נאָט, ר' זעליג, כ'האָב ביי אים אראָפּגעכאפּט דעם קאפּעליאָש.

ר' זעליג נעמט שווייגענדיג ברוגז דעם שגצ'לס ברידיגען צעלעכער־טען קאפּעליוש פון ר' ליפּעס הענט, באטאפּט אים פּאמעלעך, איז אים בידק פון אלע זייטען, קערט אים איבער מיט דעם אונטערשלאק ארויס און זאָגט טרייסלענדיג מיט זיין רויטער קאנטיגער באָרד:

— צוואי גראַצער! ווערט איגגאנצען צוואי גראַצער. פוי, א מציאה...

— גוט, איז צוואי גראַצער, — חאפּט אונטער ר' ליפּע מיט היץ, — צוואי גראַצער געהען אויך ניט צו־פיס. האָסטו געזעהן אזוינס... ווען איר פאָרט אויס די גאנצע וועלט געפינט איר ניט אפילו א האלבען גראַצער... הערט איר, ר' זעליג, איר מעגט הערען, דער רבי ר' מאיר'ל איז אמאָל געגאנגען קיין קאָזנעוו אויפ'ן יאריד, הכלל...

* * *

דאָס שגצ'ל זעצט זיך אוועק אין גראָז, קראַצט זיך די פּלייצע אין א בוים און כאפּט ביהנען ביי די דורכזיכטיגע דינע פליגעלעך. דאָס וויינען האָט זיך ביי אים אויסגעוועפּט, פארגעסען געוואָרען. ער קוקט אין דער זון אריין, וואָס נעמט זיך פון דעם לאנגען קוקען וואקלען אין דער הויך צווישען די בוימער־שפּיצען, אין די אויגען נעמט אים בריהען א געלער נאָלדענער פלעק וואָס פלאטערט און ווערט דערנאָך שווארץ...

און בשעת ר' ליפּע דערצעהלט די מעשה פונ'ם רבי'ן ר' מאיר'ל, פאָרעט זיך דערווייל ר' זעליג ביים וועגעלע און נעמט ארויס א טעפּעל קאשי־מיט־יאויך פארבינדען מיט א שטריקעל וואָס זיין אלטיטשקע האָט אים אין דערהיים מיטגעגעבען אויף ווארימעס.

— וואָס האָט איר עפּעס מיטגעבראַכט פון מיינעטוועגען גוטס, ר' זעליג?.. — פרעגט ר' ליפּע חיטרע צעשמייכעלט און רייבט זיך די הענט.

— הא? — פרעגט ר' זעליג און פארשטעהט יאקאָש וואָס יענער מיינט.

— אָט־אָ־דאָרט־אָ אין טאָרבעלע... — קרעכצט ער און קייט. — או... הא... נו... א איד... דאָרט אָ... אונטען אין זאק.... אוי, אוי... נו...

ר' ליפּע זוכט לאנג, באַברעט זיך אין וועגעלע, הויבט אונטער א שווערען זאק מיט קלייען פאר'ן פערד, שלעפּט אראָפּ א קאסטען, ווארפט

זיך באַלד צווישען די בוימער ר׳ ליפּע דער היטער, אַ קליינער איינגע־טריקענטער זקן מיט אַ קליין הערביקעל אויף די פּלייצעס און קורץ באַרכען לייבעל אָהן קנעפּלעך, אַ גרויסע אַלטמאָדישע זילבערנע קייט מיט אַ זייגער־שליסעל הענגט אים אויף דער ברוסט. פאַר אַ יאָר פופציג האָט ער זי באַקומען אַ מתנה צו דער חתונה פון זיין ווייבעל, וואָס האָט אים אין אַ יאָר אַרום גע׳גט. זייט דאַמאָלט לעבט ער אַליין. ווינטער דרעהט ער זיך אַרום אין די שטיבער אין שטעטעל, לאַטעט אָהן אַ בריל אידישע לייב־פוטערס, פליקט פעדערען אונטער׳ן אויווען, און דערצעהלט וואונדערליכע מעשיות בין־השמשות אין וואַרימען שניידערשען שולכעל. זומער היט ער דעם סאָד ביי ר׳ זעליגען פאַר צוועלף זעקסערלעך אַ וואָך.

— איר הערט ר׳ זעליג, כ׳האָב היינט געכאַפּט אַ שייגעץ... — שרייט ר׳ ליפּע פון דערוויטענס.

זיין גרויס שוואַרץ שמיישען היטעל פון וועלכען דאָס פוטער ביי די ברעגעס איז אויסגעקראָכען, שטעהט אים האַפּערדיג מיט אַ שפּיץ שיף אויפ׳ן גרויען קאָפּ און זיין בערדעל איז ווייס, ווייך און פּוכקע, ווי אָנגעשווימטע מילינעס פון זייף און ס׳הענגט ביי אים אויף דער שפּיץ גאָמבע, פּריילאָזענדיג דאָס איינגעשרימפּענע געלע פּנים וואָס דערמאָנט אין דעם נאַקעטען גאָרגעל פון אַ טרפה׳נעם האָהן.

ר׳ ליפּע שפּאַנט אין גראָז מיט אַ דיקען קרומען סענקעוואַטען שטעקען אין דער האַנט און אונטער אים לויפט נאָך אַ קליין באָרוועס שייגעצעל מיט אַ ווייס פלאַקסען קעפּעל.

— באַטיסיע באָהאַ, פּאַניע ליפּע, ווידייטע מיני קאַפּעליאָך... — וויינט דאָס שגצ׳ל.

— ניע מאָזשנא קראַסטי, מ׳טאָר נישט גנב׳נען — וואָס מיינסטו עפּעס, אָ נעמאַ דורנעך! — כ׳האָב געכאַפּט אַ גנב! איר הערט, ר׳ זעליג?

— האַ?

— האַ? — מאַכט ר׳ זעליג אָנבויגענדיג מיט דער האַנט אָן אויער, און בשעת מעשה פאַרציהט זיך זיין מויל קרום אַרויף אַזוי, אַז אויף דער האָריגער באַק באַווייזט זיך אַ שוואַרצע לאָך.

— איר הערט, ר׳ זעליג, כ׳האָב היינט אַ גאַנצען טאָג געהיט דעם סאָד... געכאַפּט אַ שייגעץ... — שרייט ר׳ ליפּע אַרויף יענעם אין אויער.

שווייגען און קוקען זיך נישט אָן, איטליכער פאַר זיך, אָבער תמיד קומט זיי אויס צו זיין אינאיינעם... די צווייגען פון די יונגע בוימלעך וואָס בויגען זיך אונטער דער לאַסט פונ׳ם אויבסט זענען אונטערגעשפּאַרט מיט דרענגלעך. די בוימער וואָס דאָס אויבסט איז שוין פון זיי אָבגע־טרייסעלט, זענען צעשויבערט, די בלעטלעך געל, זאַט, איבערגעקערט מיט דער אונטערשטער זייט פון אויבען און ס׳זעהען זיך דורך שטיקער הימעל. ר׳ זעליג פאַרייסט דעם קאָפּ און זוכט אויף זיי אַ לעצטען עפּעל וואָס באַהאַלט זיך אויפ׳ן שפּיץ פאַר די פויגעל וועגען, ער געהט פון איין בוים צום צווייטען, קלערט, ציילט און בארעכענט וויפיעל איעדער האָט פאַראיאָרען אראָבגעוואָרפען רוח, וויפיעל עס וועט זיין היי־יאָר, און איבעראיאָר וועט דער אויבערשטער מסתמא באַשערען אַ גערעטעניש.

אונטער ר׳ זעליג׳ס פלייצע, פאַרטרונקען אין ווילדע צעצווייגענע קוסטעס און האָפּטעס שטעקט ארויס ר׳ ליפּע׳ס שפּיציג היטעל. ער שלייכט פאַמעליך, ארבייט מיט די הענט, בויגט אוועק די שטעכענדיגע דערנער און באַדיאַקעס וואָס שמייסען אים אין פּנים, בריהען די הענט, און ס׳זעהט אויס ווי ער וואָלט צעשווימען אין אַ געדיכטען גרינעם טייך. אָפּט בלייבט ער שטעהן און נעמט אַ ווילדע פלאַנץ אין די הענט, אַ נייע, וואָס ער קען זי נאָך נישט, עפענט דאָס קעפּעל, צובלאָזט די בלעטלעך, און הידוש׳ט זיך, שטאַרק צושאָקלענדיג מיט׳ן קאָפּ: זיין ליבען נאָמענס נסים... זיין ליבען נאָמענס נסים... אה...

ר׳ זעליג, זייטשע מוחל, ר׳ זעליג איר הערט, ר׳ זעליג, אנו, טרעפט וועד ס׳דאַוועט דאָס יאָהר מוסף אין סטרעלסקער שולכעל?..

— ה־אַ? — מאַכט ר׳ זעליג און בויגט אָן אן אויער מיט דער האַנט.

ר׳ ליפּע האָט דאָס ארומקריכען טיף אין געדיכטען סאָד באַזונדערס ליב. ער האָט ליב צו הערען זיין אייגען ווייך ווייבעריש קול וואָס שווימט ארום, וואַקעלט זיך אין דער טונקעלער גרינער שטילקייט ווי אַ פלעשעל אויפ׳ן וואַסער.

— הערט איר, ר׳ זעליג, איר מעגט הערען, ס׳וועט שוין זיין דארינען אַ יאָר עטליכע־און־פערציג, בין איך אַמאָל געפאָרען...

די לופט ווערט מיטאַמאָל פאַרגליווערט און צונויפגעפּרעסט. דער מילדער זיסליכער עפּעל־ריח ווערט דושנע שווער. דאָס הויכע טיפע גראָז אונטער די פיס בויגט זיך איין, און טונקעלט זיך פלוצים מיט אַ אונ־

אראָפּ א פּאס זוכט אָנגעשטרענגט ביז ער געפינט אונטערן שטרוי א קליינע סליחה'לע...

— אזוי, דאָס סליחה'לע... — זאָגט ער אביסעל ברוגז — זעהר וואויל טאקע, ר' זעליג, וואָס איר האָט מיר געבראכט דאָס סליחה'לע, שיינעם דאַנק... נו... כ'האָב געמיינט אביסעל געקעכיז...

ביידע אידען קריכען אריין אין בויד, באָברען זיך איטליכער אין זיין טאָרבעלע, קריכען צוריק ארויס מיט א קרעכיז, דרעהען זיך אויס מיט די רוקענס צו אנאַנדער, דער אהין, דער אהער, און טוען א זופּ יעדער פון זיין פלעשעל... דערנאָך וואַשען זיי זיך די הענט, ווישען זיי אָב אין די פּאָלעס, און זעצען זיך אַוועק אין גראָז עסען. די פּאָדקאָוועס פון די צעדרעהטע ווייסע הארטע שטיוועל מיט די רויטע אויערען בליאַסקען אין א זונען־פּלעק ווי גלאָז. ר' זעליג עסט זיין קאַשע־מיט־יאויך פון'ם טעפּעל, האַלטענדיג עס פעסט צווישען ביידע קניה, און שניידט מיט זיין שארפען קניפּיקעל דינע פּעניצלעך פון זיין ברויטעל, א הויכס, א הארטס, מיט א ברוינער געשמאקער צערופּעטער שישקע, און טינקט זיי אין זאַלין. נאָכ'ן עסען גלעטען זיך די אידען אָב די בערד, זיפּצען און בענטשען מיט א געדריידעלטען נגון: הזן א־ת ה־ע־ו־ל־ם...

ר' זעליג הויבט אויף פון אונטער א בוים א קליין צוגעלעגערט עפּעלע און קייט מיט הנאה. ר' ליפּע זוכט זיך אוים פון'ם זאק א גרויסען עפּעל, א שעהנעם מיט א רויט בעקעל, טוט אין אים געשמאַק א ביס אריין מיט זיינע שטאַרקע ציין און שפּייט תיכף אוים:

אהי... ווערעמדיג... אזאַ שיינער עפּעל, און ווערעמדיג... לאָמיך זעהן, זאָגט מיר אַ שטייגער, ר' זעליג, ווי ארום קומט אריין דער וואָרעם, האַ?... ארום און ארום גאַנץ און אינווענינ אַ וואָרעם... כ'מיין זיין ליבענס נאָמענס סוד... הערט איר...

— אַ תל געמאַכט פון אן עפּעל... אי... אַ איד זאָל נאָר האָבען א טבע א תל צו מאכען... — ברומט ר' זעליג צונויפציהענדיג זיינע געדיכטע דיקע ברעמען וואָס הענגען אראָב איבער די אויגען בייז און צאָרענדיג ווי צוגעקלעפּטע.

* * *

די נאָכמיטאָגדיגע שטילקייט הענגט טיף און זאט צווישען די בויי־מער. פון'ם דאָרף הערט זיך א געצויגענער קרעה פון א האָהן. ביידע אידען דרעהען זיך ארום אין סאָד מיט די דיקע שטעקענס אין די הענט,

הארטע, ארויסגעשטעלטע, ברייטע הינטענס וואָס זעהען אוים ווי אַלטע, הארטע, איינגעטריקענטע לעדערנע זאָטלען. די פיס פלאָנטערן זיך, שטרויכלען זיך איבער פריציעס, קלעצער, אָבגעבראָכענע צווייגען וואָס הענגען נאָך און קרעכצען שווער, ביז זיי דערגרייכען דאָסביידעל און כאפען זיך ארונטער אונטער דעם שטרויענעם דעכעל.

— גאָדיר אזא זליווע! — זאָגט ר׳ ליפע און טרייסעלט פארסאפעט אָפּ זיין היטעל פון די רעגען־טראָפּענס.

— נו, וואָס זאָגט איר ר׳ זעליג, הא? — געוועזן הפנים אָנגעצייכענט... דער בארען־בוים נעבעך... דער גרויסער פון די כל־נדרי־בארלעך האָט געכאפּט א דונער... אי, אי, אי... אזא געזונטער בוימעז...

און ר׳ ליפע מאכט צו איין אויג, ווי ער וואָלט מורא האָבען צו זעהן דעם שווארצען שאָטען פונ׳ם סוף וואָס קומט צו אַלעמען.

— דער פריץ איז נישטאָ אין דאָרף... וועט מען קענען אהיים פירען א פורעל האָלץ פונ׳ם בוים, — זאָגט ר׳ זעליג און קוועטשט אוים מיט ביידע הענט דאָס וואסער פון דער באָרד. — אוי... — טוט ער ביטער א קרעכץ.

* * *

דער שטורם האָט זיך געלעגעט.

אין ביידעל איז פינסטער און ווארעם. ביידע אידען ליגען מיט די בייכער אראָפּ איינגעווארעמט אין שטרוי און הערען ווי אין דרויסען קלאפּט דריבנע, שטיל, טרויעריג דער ערשטער הערבסט רעגען.

— זייט־זשע מוחל, ר׳ זעליג, רוקט אייך אביסעל... אין מיין זייט רעגענט אריין... — שטארקעט ר׳ ליפע יענעם מיט׳ן עלענבויגען.

— אי! נו... א איד... הא... לאָזט נישט איינליגען, וועניג פאר אים די גאנצע וועלט... — ברומט ר׳ זעליג.

— איר הערט, ר׳ זעליג, א שעהנע מעשה, איר ווילט הערען?.. פונ׳ם בעל שם טוב... אונטער בראָד האָט זיך אמאָל געטראָפען...

דאָס לייכטע אומעטיגע שעלעשטשען פון די נאסע בלעטער אין דרויסען פארוועבט און פארהויכט ווייט ווייט ערגעץ אוועק ר׳ ליפע׳ס מעשיות, וואָס האָבען זיך מיט די יאָרען צעשיט, צעברעקעלט אויף שטיקלעך ווי אַלט זיידען־צייג וואָס יעדער פאָדים איז נייט און גלאנצט.

היימליכען גרויסען שאָטען. די צווייגען דריקען זיך צוזאַמען און ווערען פאַרשטאַרט אין געדיכטע טונקעלע קנוילען. ס'דערהערט זיך אַ צעשראָ־קען קלאַפּען פון פליגלען ערגעץ טיף צווישען די בוימער, און אַ קורצער הייזעריגער געשריי פון אַ פויגעל. פון דערווייטען קאַטשעט זיך שוין פּאַמעליך דער דונער, איינגעהאַלטען, צוגעדושעט, טויב, ווי דאָס ברומען פון אַ בריק אויף וועלכער עס פאָרט אַ שווערער וואָגען. באַלד קומט דער דונער נעהענטער, שלאָגט זיך אָן, רייבט זיך וואָס אַמאָל גיכער, העכער, שטאַרקער, ווי פלאַכע ריזיגע שטיינער איינער אָן צווייטען און פּלאַצט מיט אַ מורא'דיגען העלען צעשמעטערטען הילך: ט־ר־ר־ר־א, טא־טא־טא־טא! אַ שמאָלער שוואַרצער בליץ טוט אַ בלענד וויס פייער אין די אויגען, און צעדריקט אין דער דאָזיגער רגע דאָס נפש טיף אין זיך אַריין, גלייך די קליידער וואָלטען מיטאַמאָל צו גרויס געוואָרען...

ר' ליפּע כאַפּט זיך אָן אָן ר' זעליג'ס אַרבעל און ביידע אידען מאַכען גיך אַ ברכה: ברוך... עושה מעשה בראשית...

ס'דערפיהלט זיך סמאַלענע. אַ ווילד געפילדער, אַ רעש טוט זיך פון ערגעץ אַ לאָז אַראָפּ, שטראָמען רעגען גיסען זיך, די דיקע טראָפּענס, פול, וואַרעם, קלאַפּען הויך, גיך, ווי אַרבעס, אויף די בלעטער פון די בוימער און בויגען זיי אַראָפּ. אַ דיקער בוים ליגט צעשפּאָלטען, צעריסען אויף שטיקער, די צווייגען צעוואָרפען און אַ פייער־פלאַם זעצט אַרויס פון די שפּאַלטען און ווערט פונ'ם רעגען צוגעדישעט, דער שוואַרצער רויך בלאָזט זיך גיך אין ווינט און פאַרשלייערט די ווייסע פרישע האָלץ־שפּענער וואָס הענגען נאָך צעריסען פונ'ם בליץ.

די אידען כאַפּען זיך לויפען.

— וואַרטס אויס אויף מיר, ר' ליפּע! זעה נאָר ווי ער יאָגט! — שרייט ר' זעליג, און דער ווינט פאַרצוקט זיין קול.

— גיכער! גי־כ־ער! איר'ט אויסגעווייקט ווערען ר' זעליג... לויפט! — שרייט ר' ליפּע, יאָגענדיג זיך פאַראויס צווישען די בוימער וואָס פילדערען אין דער טונקעלקייט מיט אַ מורא'דיגען רעש, הוידען זיך, וואַרפען זיך, שלאָגען זיך אָן מיט די קעפּ און שפּרינגען צוריק. דער ווינט וואַרפט אַראָפּ די פּרות, פּאַטשט אַרויף און קערט איבער די צוויי־גען צום שטאַם, און די בוימער זעהען אויס ווי ריזיגע שירעמס איבער־געקערטע אין שטורם. ביידע אידען לויפען אָנגעבויגען, די פּאָלעס פאַר־הויבען איבער די קעפּ, און דער רעגען שווענקט און וואַשט זייערע

זיך ארום דעם קאָפּ מיט אַ זאַק און קריכט ארויס פון דער ווארעמער בויד אין גרויען רעגען אריין...

* * *

דער הימעל איז בלוי, אויסגעוואַשען, לויטער, אַ גרויסער ווייכער וואָלקען וואָס זעהט אויס ווי אַ קעמעל מיט צוויי טונקעלע הארבעס ליגט צעלייגט אויף דער זון, פון אונטער זיינע וויים־צעגליהטע שנייאיגע ברעגעס שפּריצען אַפּאָר שיפּע, יונגע אויסגעבאָרענע שטראַלען. אויפ׳ן אָנגעבויגענעם צעטראָטענעם גראָז ליגען פונ׳ם שטורם אָנגעוואָרפענע בלעטער, עפּעל, פרישע צווייגלעך, אַ צעפלאָכטענע פויגעל־נעסט. דאָס גראָז הויבט זיך אויף, גלייכט זיך אויס, טריקענט גיך, און אויף די שפּי־צען גליצערן וואַסערטראָפּענס אין דער זון. די בוימער שטרעקען זיך, שפּרייטען די צווייגען און אָטעמען מיט ווארעמען הארבען דופט. אויף דעם פרישען גרינעם מאָך קריכען ארום ווערים, פויגעל שרייען פרעהליך און פּיקען זיי אויף מיט די שנאָבלען. פון די גרינע כאַפּטעם שפּרינגט ארויס אַ גרויסע גרינע זשאבע מיט אַ ווייסען ווייכען בויך. פון דער קוזנע אין דאָרף הערט זיך ארויף דאָס לויטערע קורצע אָפּגעהאקטע קלאַפּען פונ׳ם האמער. ביי דער זייט מיט׳ן פּארקאן געהען שוין אהיים די גוים אין זייערע ברייטע קאַפּעליושען פונ׳ם פעלד, אויף די אקסלען טראָגען זיי גראבליעס, ריסקאלעס, איינגעפּאסטע סערפּען. זיי זינגען זייערע קורצע אומעטיגע געצויגענע לידלעך און ווארפען שטיינער די אידען אין סאָד אריין.

אין מיט סאָד פּארן ביידעל דרעהט זיך ארום ר׳ זעליג און זוכט עפּעס זעהר צערודערט. זיין גולקעלע אונטער׳ן אויג איז רויט, גרויס, גלאַנצעדיג, ווי אָנגעשוואָלען. ער זוכט אין שטרוי, אין גראָז, טרייסעלט אוים די שמאַטעס, די קעסטלעך, טוט זיך אַלע רגע א טאַפּ די כאַליעווע און ברומט:

— נישטאָ... טאַקע נישטה...

— נישטאָ... טאַקע נישטאָ...

דערנאָך לעגט ער צו ביידע הענט צום מויל און שרייט:

— רעב ליפּע, ר־ע־ב ל־י־פּ־ע־ע־ע!

— האָפּ, ה־אָ־אָ־אָ־פּ! — ענטפערט פון דערווייטען קוים וואָס מען הערט אַ שוואַך קול.

ס׳פארגעהט לאַנג ביז ר׳ ליפּע באווייזט זיך פון דערווייטען צווישען

ער איז פול מיט מעשיות וואָס באהלטען זיך אין זיין מח ווי אַ טשאַטע פויגעל אין אַ קוסט.

— הכלל, ווי דער אַרענדאַר איז אזוי ארויסגעגאנגען מחדש זיין די לבנה, טוט ער פּלוצים אַ קוק... מיכאַלקע! שפּאַן איין דעם שליטען און פאָר... טוט דער הייליגער בעל שם טוב אַ געשריי...

פּלוצים אָבער נעמען זיך די מעשיות דרעהען, פּליאָנטערען. ר' ליפּע פיהלט ווי ער היפּעט איבער, ער הערט נישט די ווערטער וואָס שטופּען זיך איינער פאַר'ן אנדערן, טאַנצען ציטערדיגע, טרוקען און הייס ווי צעגליהטע שטיינדעלעך... גיך... גיך... דערנאָך ציהען זיי זיך פּאַמעליך... פּאַרזיכטיג... גלאַטע ווי גומע... ר' ליפּע האַלט זיין האַנט אויף ר' זע־ליג'ס כאַליעווע און פיהלט דורך איר ציטערדיג, ווארעם דאָס בייטעלע מיט'ן געלט...

זיינע אַלטע, ווייסע, כיטרע, איינגעטריקענטע אויגען זענען אין דער האַלב־טונקעלקייט קיילעכדיג־פּאַרזשמורעט, און זענען ענליך צו אַ ניס וואָס איז אביסעלע געשפּאָלטען און ס'זעהט זיך אינווייניג די ברוינע יאָדערע.

— הערט־זשע, ר' זעליג, איר שלאָפט, וואָס־זשע וועט איר טאָן ביינאַכט? הערט־זשע... הכלל...

ר' זעליג כראָפּעט דערוויל געשמאַק, הויבט שווער די זייטען און פייפט מיט אַ גראָבען קורצען שנאָרך. אָבער פּונקט דעמאָלט, איידער ר' ליפּע דאַרף שוין צוקומען צום רעכטען סוף פון דער מעשה, ווי אזוי דער ארעמאַן וואָס האָט גענעכטיגט אין קרעטשמע, איז געווען אליהו הנביא אליין... טוט ר' זעליג פּלוצים א דרעה אוים פון דער זייט זיין קרומע האָרבאַטע נאָז און זאָגט:

— ליגט און בעבעט... אין דרויסען גנב'עט מען... מ'צעטראָגט דעם גאַנצען סאָד און ער כאַליאַעט... דער איד שטעלט מיך בדלות... דער איד... אה!..

ר' ליפּע'ן בלייבט דאָס לעצטע וואָרט פון דער מעשה קרום, צעדריקט שטעקען אין האַלז, זיין קאָפּ טוט צעבויגען אַ ציטער מיט אַ הייזעריגען ברום, ווי ביי אַ האָהן ווען מען האָט אים איבערגעשלאָגען אין מיטען קרעהען. ער שטעקט אריין די נאָז אין דער קאָרענער פּושקע מיט שמעק טאַבאַק, און דערלאַנגט אַ טיפען שמעק, דערנאָך וויקעלט ער

א כאָליעווע... אי, געוואלד, איכ'ל עס נישט אויסהאלטען... — שיסט ר' ליפע פּלוצים אויס א דריבנע געלעכטערעל און פארהיסט זיך.

— אי, ר' זעליג, ר' זעליג, וויפיעל מאָל האָב איך אייך געזאָגט: געוואלד, האלט נישט דאָס געלד אין דער כאָליעווע... אמאָל איז דאָ א לאָך, און ס'קען ארויספאלען...

— כאָליעווע שמאָליעווע... קוקיז אים נאָר אָן, מיין וואוילען יונג...

— ברומט זיך ר' זעליג נאָך געפּייניגט.

— ווייסט איר וואָס איכ'ל אייך דערצעהלען, ר' זעליג, שפּאנט בעסער איין דאָס פערד־און־וועגעלע, און פאָרט אהיים נעכטיגען... נאָר פארגעסט נישט מערטשי־מאָרגען עפּעס גוטס מיטצוברענגען... פון מיי־נעטוועגען... מילא, א שאָדען... — זאָגט ר' ליפע.

ר' זעליג טוט אויף יענעם ווידער פארדעכטיג א קוק פון דער זייט, און זיין גולקעלע אונטער'ן אויג ווערט פּלוצים קלענער, רוהיגער אויסגע־לייטערט.

— הא? אהיים פאָרען, טאקע, איר זענט גערעכט, אויף נאמנות... איך פאָר אהיים נעכטיגען... מילא, א שאָדען געהאט... — זאָגט ר' זעליג און נעמט זיך גיך איינשפּאנען, איילט זיך.

ר' ליפע העלפט אים צו, פאָרעט זיך, שטעלט אונטער אָן אקסעל. ער איז זעהר פרעהליך, לאכט מיט זיינע אלטע שטארקע ציין, וואָס זענען געל און ברייט ווי באָב, און דערלאַנגט בשעת מעשה ר' זעליג'ען א שנעל אין דער נאָז. ר' זעליג טוט א שמיץ דאָס פערדעל און שווער א טשמאָק מיט די ליפּען:

— וויאָאָ! זייט געזונד, ר' ליפע!

— פאָרט געזונטערהייט... געפינט א כשר'ע מציאה... — שרייט ר' ליפע נאָך דעם וועגעלע וואָס פארשווינדט צווישען די בוימער, — נאָר פארגעסט נישט ר' זעליג, למען השם, דאָס וועלדעל... ביינאכט זענען דאָ שקצים... איר הערט...

* * *

ר' זעליג פאָרט אָב א שטיק וועג אין געדיכטען סאָד, דערנאָך בלייבט ער שטעהן מיט'ן וועגעלע און קערט זיך אליין אום צופוס. פון אהיים פאָרען היינט נעכטיגען קלערט ער נישט. ער פאר'גנב'עט זיך שטיל ביז נישט ווייט פונ'ם ביידעל און באהאלט זיך אונטער א בוים. ער זעהט ווי ר' ליפע דרעהט זיך מיט'ן שטעקען אונטער'ן אָרעם ארומגעגארטעלט

די בוימער. דאָס שפּיציגע היטעל איז איצט ביי אים איינגעפאַלען, צע־קנייטשט, אויף איין אַקסעל הענגט אים אַ לאַנגער אַלטער צעפליקטער פוטערנער טיזליק, וואָס שלעפּט זיך שווער נאָך אין גראָז.

— ר' ליפּע, קומט נאָר אהער גיכער! — שרייט ר' זעליג.

— וואָס? כ'האָב נישט קיין צייט, איך קלייב עפּעל, — ענטפערט צוריק ר' ליפּע.

— מ'דאַרף נישט קיין עפּעל... געוואָרען אַ קלייבער... קומט נאָר אַהער בעסער... — שרייט ווידער ר' זעליג.

ר' ליפּע קומט פּאַמעליך צוקריכען, האַלט זיך ביידע הענט ביים קאָפּ און קרעכצט:

— אַי, געוואַלד... זיי האָבען מיך דער'הרג'עט, די גוים... כ'האָב נעכאַפּט אַ שטיין אין קאָפּ אריין... געוואַלד...

ר' זעליג קוקט אים אָן אַ מינוט מיט זיינע געדיכטע בייזע אריבער־הענגענדע ברעמען און זאָגט:

— זאָגט נאָר, ר' ליפּע, איר האָט נישט געזעהן מיין בייטעלע? האַ?

— וואָסער בייטעלע?...

— ס'בייטעלע מיט'ן געלט... אין שטעטעל אָפּגעלייזט פאַר'ן אויבסט, אַכצען זילבער, מיין בלוט... נישטאָ פּלוצים דאָס בייטעלע... נו, האַ... — קרעכצט ר' זעליג.

— וואָס זאָגט איר? האַ? כ'הער נישט...

— וואָס בעבעט איר, ר' זעליג... איך וועל אייך העלפען זוכען... אָדער איר האָט, פאַרשטעהט איר מיך, פאַרלאָרען, אָדער מ'האָט אייך בא'גנב'עט נעבעך... הערט איר, איך וואָלט אייך געקענט דערצעהלען אַ שעהנע מעשה... — מאַכט ר' ליפּע, און זוכט ארומקריכענדיג אויף די קני אין גראָז.

— ווער גע'גנב'עט, וואָס גע'גנב'עט... נאַ דיר גאָר גנבים... — טוט אויף אים ר' זעליג אַ קרומען פאַרדעכטיגען קוק פון דער זייט.

ער הערט אצינד קלאָר יעדעס וואָרט וואָס יענער רעדט, גלייך ער וואָלט גאָר קיינמאָל אין זיין לעבען נישט טויב געוועזן.

— וואו האָט איר עס געהאַלטען, ר' זעליג?

— וואָס הייסט וואו? ווי תמיד, אין כאַליעווע... — קרעכצט ר' זעליג.

— וואָס רעט איר, אין כאַליעווע? ווערט האַלט עפּעס געלט אין

שלייערס. פון דערווייטענס זענען שוין די בוימער שוואריז, צענויפגע־דריקט אינאיינעם. ר׳ ליפע לאָזט זיך אוועקגעהן און קערט זיך אום:

— הערט איר, ר׳ זעליג, איר האָט מיר דערמאָנט א שיינע מעשה...
— זאָגט ער.

— הא? — מאכט ר׳ זעליג, בויגט אָן מיט דער האנט אן אויער און פארציט קרום דאָס מויל.

ר׳ ליפע בלייבט שטיל. ער שטרענגט אָן דעם מח עפּעס צו דער־מאָנען, אָבער די מעשיות זענען נישטאָ, ארויסגעפלויגען אלע פון קאָפּ, ווי א טשאַטע פויגעל פון א קוסט, אין וועלכען מ׳האָט אריינגעוואָרפען א שטיין.

פּלוצים דערזעהט ר׳ ליפע דאָס שייגעצעל וואָס זיצט נאָך אונטערן בוים, אָבגעוואַשען, אויסגעקלייבט פונ׳ם רעגען אין דער זון.

— הע, טע טשויעש! — טוט ער א רוף דאָס שגצ׳ל. ר׳ ליפע ווערט גאָר לעבעדיג, רירעווודיג:

— איר זעהט, ר׳ זעליג, — שרייט ער — דאָס שגצ׳ל איז נאָך דאָ... ער וואַרט אויפ׳ן קאַפּעליוש... איר הערט, ר׳ זעליג, מען דארף אים אָפּ־געבען דעם קאַפּעליוש... אויף א ערל איז אויך א רחמנות... ער וועט שוין מער ניט גנב׳ענען... אז ס׳איז נישטאָ קיין מזל...

ר׳ זעליג קוקט אים אָן בייז מיט זיינע געדיכטע ברעמען:

— א מילדער מחותן אויף יענעמס קעשענע... מ׳קען כאָטש עפּעס אָפּלייזען? — ברימט ר׳ זעליג.

— אָ־ווא, א מציאה... אן אלטע שמאַטע... האָט די ווערט אפשר צוויי גרייצער... וויים איך וואָס, ר׳ זעליג, גלויבט מיר עס איז נישט כדאי... עה... — טענה׳ט ר׳ ליפע.

— טע, נא מאיעש קאַפּעליאָש... — שרייט ער און נעמט פונ׳ם בייד־דעל דעם קאַפּעליוש געהט דריבניטשקע צו צום שגצ׳ל טוט אים אָן דעם קאַפּעליוש אויפ׳ן קעפּעל און שטופּט אים אריין אָן עפּעל אין קעשענע, ר׳ זעליג זאָל נישט זעהען...

— נאָ, אנטלויף אהיים גיכער!..

דאָס שגצ׳ל פּרואווט א לויף טאָן, בלייבט אָבער באלד שטעהן, און נעמט וואַרפען שטיקער בלאָטע אויף ר׳ ליפע׳ן, שטעלט אים ארויס די צונג און זאָגט:

מיט דער רויטער פאַטשיילע און דאַוועט מנחה מיט זיין געדריידעלטען נגון. דערנאָך זעצט זיך ר׳ ליפע אַוועק אויף אַ קלאָץ, נעמט ארויס אַ בייטעלע פון זיין כאַליעווע — ר׳ זעליג׳ס בייטעלע — און האַלט ענגליך מיט הנאה אין דער האַנט די גרויסע אפותיקה, דעם בייטעל מיט געלט, אויף וועלכען ער האָט געוואַרט דאָס גאַנצע לעבען. דער אַלטער ר׳ ליפע שמייכעלט און פיהלט דעם געשמאַקען טעם פון דער הייסער גליהענדיגער פּאַרע אויף זיינע אַלטע ביינער.

— אַה, אויספּאַרען זיך, אויספּרוזשען, — טראַכט זיך ר׳ ליפע. — דער אייבערשטער האָט באַשערט אַ כשר׳ע מציאה... ס׳געהט צו ווינטער. מ׳דאַרף אַ אונטערגענעה... אַ מעסטעל בולבעס... איינצאָלען דירה־געלט... אַ פּאָר זילבער מוז מען אַוועקלעגען מ׳זאָל זיי נישט דאַרפען... אַ מענש האָט זיך נישט אין די הענט... אויף דער עלטער...

ר׳ ליפע טוט זיך אַ וויש די הענט אין גראָז:

— אַה, געלויבט איז גאָט!... — און ער נעמט ציילען דאָס געלט, די שווערע זילבערנע גילדען פּאַמעליך מיט די פינגער פון איין האַנט אין דער אַנדערער אריין: זעקס... ניין... צוועלף... אַכצען...

פון אונטער אַ בוים צוקאָפּענס קומט פּלוצים ארויס ר׳ זעליג מיט דער בייטש אין דער האַנט, הויך, אויסגעגלייכט, רוהיג. ער נעמט שוויי־געגדיג ארויס פון ר׳ ליפע׳ס הענט דאָס בייטעלע, ציילט איבער פּאַמעליך צוויי מאָל דאָס געלט צווישען די פינגער באַהאַלט עס אין כאַליעווע אריין, און טוט אַ קרעכץ.

ביידע אידען קוקען אַוועק און שווייגען.

אהוש!.. אָט האָט איר אַ וועוועריקעל, ר׳ זעליג, איר זעהט? אהוש!.. — דערלאַנגט זיך ר׳ ליפע אַ הויב אויף פונ׳ם קלאָץ און קלאַפּט מיט׳ן שטעקען אין בוים: אהוש!..

דאָס וועוועריקעל קוקט צעשראָקען מיט זיינע גלאַנציגע קיילעכדיגע אייגעלעך, דערנאָך פאַררייסט עס דאָס דיקע ברוינע עק און שפּרינגט קוים מיט׳ן אויג צו באַמערקען פון איין בוים־שפּיץ צום צווייטען.

ר׳ זעליג שווייגט. ער זעצט זיך אַוועק אויפ׳ן קלאָץ און קנעט מיט זיינע האָריגע פינגער טייגלעך אין אן ערדערנער שיסעל צו דער וועטשערע.

די אוונד־שאָטענס צעשפּרייטען זיך איבער׳ן גראָז, ווי טונקעלע

מיכל ליכט:

דרײַ לידער.

א. לוצקי:

די טויטע וועלט.

זשער, זשער, חאלאמער,
זאהאבעאו, טשערעוועק...

ר׳ ליפע בויגט זיך איין פאר די שטיקער בלאטע וואס פאלען אויף אים, און שאקעלט טרויעריג מיט׳ן קאפ. אבער אינאיינעם מיט די שטיקער בלאטע זענען אויך די מעשיות צו אים געקומען צוריקגעפלויגען. ער האט זיך דערמאנט א שענע מעשה און לויפט צוריק צו ר׳ זעליג׳ען...

* * *

די פינסטערניש הענגט אין געדיכטע קלאמפענס צווישען די צווייגען. דער ערשטער בלייכער שטערען שימערט דורך די בוימער. דער לעצטער גלאקען־קלאנג פונ׳ם קלויסטער הינטען, אין דארף, פארגעהט פאמעליך, טרויעריג. א גרויזיגע פלעדער מויז קרייזט עטליכע מאל אין א האלב־ראד צווישען די דיקע שווארצע שטאמען, וואס שטעהען טונקעל, גרויס ווי ריזען־מענשען וואס נעמען זיך ארום מיט צעקרימטע הענט.

ווין, 1916.

מיכל ליכט:

לעגענדע.

בלאָנדזשענדיג אין דער וויסטעניש
האָב איך געזעהן די שלאַנגען שמייכלען
וויער פאַרשטויבטע פעל
אין קאָנוואולסיעס
פון לאַבען

פאַליעס.

פאַליעס —
בארג אויף בארג,
סטאָס אויף סטאָס —
פאַליעס.

פאַרשוימטע צונגען
פלאַקערען און לעבען —
פאַליעס.

איינער פון די פאַליעס:

— אָט אזוי ברודער פאַל
— דאָס הייסט א קארניוואַל
— ווארימער, ווארימער
— היציגער — —

איינער פון די פאַליעס:

— טאַנץ פאַר פרייד ברודער פאַל
— א פיינע שפּיל

א. לוצקי:

(פון מיין בוך „די טויטע וועלט“)

פאַר אַ רעגען.

ערשטע ליעד

באַלד וועט זיין אַ רעגען,
אַזוי דערצעהלט די גאַס.
קוקען אַלע הייזער
דערשראָקענע און בלאַס.

קומט אַ זון פון הימעל,
שטעלט זיך אָפּ אין גאַס,
און לאַ־אַ־אַ־כ־ט:
„עס וועט נישט זיין קיין רעגען. —
נאָר געמאַכט אַ שפּאַס.“

צווייטע ליעד

אַ ווינט מיט גרויען שטויב,
טראָגט זיך מיט אויסגעשפּרייטע הענט
דורך דערשראָקענע גאַסען,
אין אַ בלאַסען דרויסען,
און שרייט.
לויפען לופטען אונטער זיינע פּליינצעס
און ווילען אים כאַפּען.
און אָנגעבלאָזענע וועש
אויף שטריק אין דער הויך,
טייטלען מיט די ווייכע פים
און מיט די לעדיגע אַרבעל
איינע צו די אנדערע,
שרייען ארויס פון זייערע אָפענע העלזער,
און האַלטען זיך ביי די זייטען
פון געלעכטער.

— מיר ווערען געבאָדען
— אין אַ זונלאָזען הימעל
— רויט, פייער־היים — — —

שאָטענס הענגען
האלב צעצויגען,

הוידען
אין דער לופטען —
פאליעס.

קליינינקע.

קליינינקע מיילבעלעך,
ליפעלעך
ברענען פון קארמין
— קוש מיך
— קוש מיך

קליינינקע וועזענס
פילען אוים
א ריטואל
— נעם מיך
— נעם מיך

עפעס פארקייטעלט
מיט צוואנגען
און ליידען
— האלט, האלט
— דיין דו, דיין איך

א גאַנצע וועלט מיט גלעזערנע שטאַכעטען. —
די גאַנצע וועלט — א פּאַלאַץ,
מיט גלעזערנע ליכט. —
די גאַנצע וועלט — א האַרף,
מיט שטאָלענע סטרונעס. —
יעדער רעגען שטראָם — א בוים.
די גאַנצע וועלט — א וואַלד
פון וואונדערבאַרע ביימער. —
א גאַנצע וועלט מיט טאַנצענדיגע פרויען־פיס...
און גאָלדענע זונען הענט,
שאַרען.
זיך.
צו זיי.
ווי לעבעדיגע...
און מיר,
געפאַנגענע אין דער וועלט,
מיט דעם ווייסען וויסען פון פויגעל,
זיצען אין די שטייגען,
און מיר וואונדערען זיך שטומערהייד.

זעקסטע ליעד.

אין א שטורעמדיגען רעגען.

א ווילדער ווינט
האָט זיך צוגעכאַפּט צו א יונגער מיידעל
אויף א בלעכענער שילד
פאַר א שניידערס הויז...
וויל א רעגען
איר פאַרטומלען
רייסט זי זיך פון זיי מיט גוואַלדען,
און שרייט אויף קוויטשיגע קולות,
„שניידער!
נעמט מיך אריין!“

דריטע ליעד

א ווייסע באָרד
וויל אנטלויפען פון אן אַלטען אידען
אין דעם ווינטענדיגען דרויסען,
פלאַטערט ווי א פּאָהן
אין דער הויך,
און דאָס אויפגעבלאָזענע היטעל,
הונטער די ציטערדיגע פינגער
פון זיין לינקע האַנט,
קייכט פון געלעכטער
אין זיין רעכטען אויער אריין...

פערטע ליעד

אין אַ רעגען.

די הימעל־פרוי האָט זיך אָנגעבויגען,
און מיט איהרע לאַנגע וואָלקען־פינגער
רעגענט זי גרויע מילך ארוים
פון איהרע שווערע בריסט...
ליגט דער שווערער טאָל
אין א ווייכער ערד־וויג
און שלינגט...

פינפטע ליעד

אַ זון מיט אַ רעגען.

פון די הויכע הימלען, ביז צו אונזער ערד,
האָבען זיך אויסגעצויגען
שנירעלדיגע שלאַנגען.
מיט אויפגעמאַכטע מיילער.
פון דער ערד, ביז די הויכע הימלען —
ליכטיגע זאַנגען. —

ש. וויטקעוויץ:

בילדער.

צייכנונגען צו יהואש'ס איבערזעצונג.

פון תאַ'אַליבי.

ב. קאפמאן:

ליד. עסעי.

צייכנונגען צו דוד איגנאַטאָוו'ס

נייען פערטען באַנד

„וואונדער מעשות פון אַלטען פראג“.

י. טאָפּעל:

עסעים.

אין דער וועלט — פון אַרכיוועו.

טעג — ווייסע ווענט — גרויע ווענט — פירעקיגע.
נעכט — שוואַרצע ווענט — בלויע ווענט — פירעקיגע.
וואו, וואו! — וואו, וואו!
שפּאַנען טעג — ווייסע ווענט — גרויע ווענט — פירעקיגע.
שפּאַנען נעכט — שוואַרצע ווענט — בלויע ווענט — פירעקיגע.
רייה נאָך רייה — רייה נאָך רייה.
אַרמייען — אַרמייען.
דער וואָס פיהרט — ווייסט וואָס ער פיהרט.
וואוהין ער פיהרט — ווען ער פיהרט.
פון דער וועלט — פון דער וועלט — שפּאַנען טעג — אויסגעמאַטערטע.
פון דער וועלט — פון דער וועלט — שפּאַנען נעכט — אויסגעמאַטערטע.
רייה נאָך רייה — רייה נאָך רייה.
צו דער וועלט — פון ארחיוועו — צו דער וועלט — פון ארחיוועו...
פון דער וועלט — פון אַרחיוועו — פון דער וועלט — פון אַרחיוועו.
שפּאַנען טעג — פרישע טעג.
שפּאַנען נעכט — פרישע נעכט.
רייה נאָך רייה — רייה נאָך רייה.
צו דער וועלט — צו דער וועלט — צו דער וועלט — צו דער וועלט.
דער וואָס פיהרט — דער באַפעהלט.
אַ בעפעהל — און אַ טאָג —
אַ באַפעהל — און אַ נאַכט. —
געהען אָפּ — קומען אָן —
ווייסע ווענט — גרויע ווענט.
שוואַרצע ווענט — בלויע ווענט.
רייה נאָך רייה — רייה נאָך רייה.
פון אייביג אָן — צו אייביג אָן —
צו אייביג אָן — פון אייביג אָן.
טריט טריט — טריט טריט — טריט טריט — טריט טריט.

ש. וויטקעוויץ: אַ פּרימיטיווע שלאַכט.

ש. וויטקעוויץ: דריי.

ש. וויטקעוויץ: און שלומה האָט אָפּגעלאָזט די גייסטער.

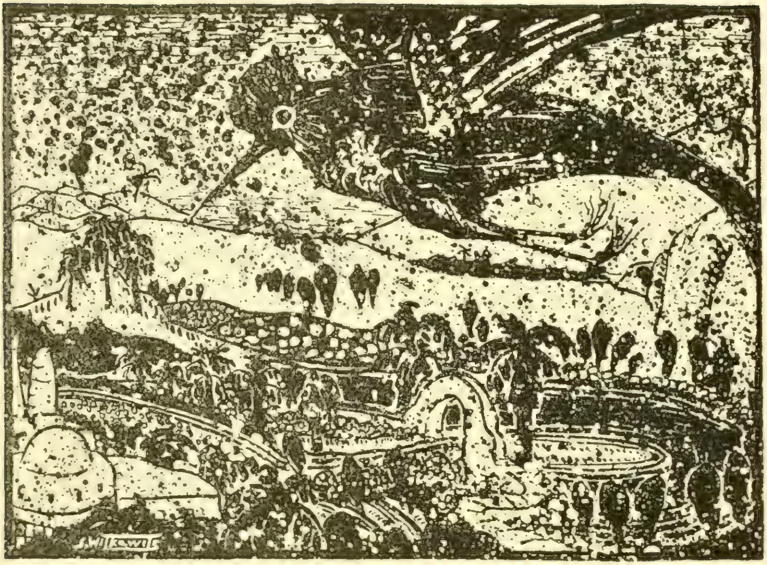

ש. יויטקעוויץ: דער הודוד־פויגעל איב ער'ן גאָרטען פון דער מלכּה בילקיס.

נאָר די ליבע אליין וועקט אַלצדינג צום לעבען. אז מיין לעבען זאָל תמיד זיין אַ געזאַנג און אַ תפלה, איז מיין פערלאַנג. און דערפאַר מוז אַלץ, וואָס איך טו, האָבען אַ ספּירימועלע באדייטונג.

אַן אומגעלומפּערטער אויסדרוק איז מיר דערווידער, ווי אַ פּעסט. די ליבע זינגט צו מיר, ווי אַ מלאך מיט מיריאַדען שטימען. און דאָס איז וואָס זי זאָגט צו מיר: — דער באשייד פון געבורט און טויט איז דער גרעסטער באשייד, וואָס מיר קאָנען הערען. וואָרים מיט דעם געבורט הויבט זיך אָן דער ערשטער עקסטאַז פון אונזער ערפאַרונג און מיט'ן טויט ענדיגט זיך אונזער לעצטער עקסטאַז. דער, וואָס קאָן אריינגיסען די פרייד פון געבורט אין אַ טויטער סובסטאַנץ, וועט שאפען דאָס גרעס־טע קונסטווערק, וואָרים ער וועט אונז געבען די צוויי העכסטע קרעפ־טען, פון וועלכע מיר זענען באוואוסט, דורך וועלכע מיר קומען און צו וועלכע מיר קערען זיך אום צוריק.

די קונסט, ווי אַלצדינג, וואָס לעבט, געפינט איר אויסדרוק דורך דעם אנטאַגאָניזם פון צוויי להיפוך'דיגע קרעפטען. דער עגיפּטישער אויסדרוק פון דער גלייכער ליניע און דאָס פעלען פון דער גלייכער ליניע ביי די גריכען זענען נישט די העכסטע אויסדרוקען פון קונסט, ווייל זיי זענען נישט קיין ספּירימועלע אויסדרוקען. איינער גיט אונז דעם סימ־באָל פון דעם שכל (די גלייכע ליניע), דער אנדערער — פון דער אָרגאַ־נישער פאָרם (דער קרייז), אָבער דערפאַר, וואָס זיי קומען נישט אין באַ־רירונג איינער מיט'ן אנדערען, פעלט זיי שטאַרקייט. וואָרים כדי צו וויסען די קראַפט פון דער האַנט, מוזט איר זי דריקען אָן עטוואָס, וואָס וועט ווידערשטעהן דעם דרוק. אויף אַזאַ אופן איז איין קראַפט די ארויסרופערין, די באשאַפערין, פון אַ צווייטער. קומענדיג צווישען זיך אין באַרירונג, באשאַפען די צוויי קרעפטען דאָס באוואוסטזיין פוןביידע. אַזוי ווי אַלע אָרגאַנישע פאָרמען זענען רונד (אונזערע קערפּער, בוימער, חיות און א. וו.), מוז דאָס, וואָס מיר רופען אָן שכל זיין אנדערש און אויסגעדריקט ווערען אין אַ גלייכער ליניע.

די גלייכע ליניע איז אויך דער סימבאָל פון דער פאָרשטעלונג, וואָרים מיר קאָנען נישט זעהען דעם שכל. מיר שטעלען זיך אים פאָר. און אַזוי ווי די גלייכע ליניע איז דער סימבאָל פון דעם שכל, און שכל איז פאָרשטעלונג, איז דער שכל און די פאָרשטעלונג איינע־און־דיזעלביגע זאך און ווערען אויסגעדריקט דורך דער גלייכער ליניע.

ב. קאַפּמאַן:

אין אַ הייל אונטער'ן ים
זיץ איך, אַ ריז, פאַר'חלומ'ט;
אין די וועלטען פון די טיפע בלויע וואַסערען
ליגט באַהאַלטען דער סוד פון מיין לעבען.
איז עס די ווייסע טויב, וואָס האָט
ווי אַ לבנה באַלויכטען מיין טונקעלע נאָרע,
אָדער איז עס דער רויטער אָדלער
וואָס האָט ווי אַ זון געברענט פאַר מיינע אויגען
און געצונדען וועלטען אין מיין ברוסט?
טיף אין אַ הייל אונטער'ן ים
זיצט אַ ריז און קלערט.

ליבע, לעבען און קונסט.

עסעי.

ווען איך קלעטער ארויף אויפ'ן באַרג פון ספּיריטועלער ווייזהייט, זעה איך אונטען אין טאָל אַ סך מענשען, וואָס פאַרדאַמען מיין שטרעבען, ווייל זיי ווילען, אַז איך זאָל בעסער צו זיי אַראָפּנידערען, איידער זיי זאָלען זיך אויפהייבען צו מיר. און צו די דאָזיגע מענשען זאָג איך — וואָס פאַר אַ וועגווייזער וואָלט איך געווען פאַר דעם, וואָס ווייס זיין וועג אליין?

דער, וואָס האָט ניט קיין צוטרויען צו דעם כח הדמיון זאָל זיך קיין מאָל נישט אַרויסלאָזען זיך זוכען אַ העכערען „איך“, וואָרים כדי צו דער־גרייכען אַ העכערען שטאַפּעל, מוז מען פריהער אוועקשטעלען זיך אויף אַ נידעריגערען.

איך זעה אָבער אַרום זיך אויך אַ סך מענשען, וואָס זענען, ווי איך אליין, אריין אין התלהבות, צוזעהענדיג, ווי זייער אייגען געשטאַלט ווערט פאַרוואַנדעלט אין שעהנקייט דורך דעם אַקט פון ליבע. וואָרים

ב. קאפמאן:

צו דוד איגנאַטאָוו'ס

„וואונדער מעשות פון אַלטען פראג“.

די באַרירונג פון ביידע קרעפטען (פון דער גלייכער ליניע און דעם קרייז) שאַפט אַ דריטע קראַפט, דאָס באַוואוסטזיין. דער ציל פון גרויסער קונסט דאַרף דאַריבער זיין דאָס באַוואוסטזיין, די אורזאַך פון צוויי אַנ־טאַגאָניסטישע קרעפטען — פון דער קרייז און פון דער גלייכער ליניע — אָדער פון מאַטעריע און דער באַלעבונג פון מאַטעריע. אויסדריקענדיג די דרייאיגקייט אין איינס, וועט דער קינסטלער דערגרייכען די העכסטע שטופע פון באַוואוסטזיניגקייט; ווייל דאָס לעבען וועט דאַמאָלט שלאָגען אין אים, ווי אין אייביגער קוואַל. טראָגענדיג אין זיך די צוויי אַנטאַגאָ־ניסטישע קרעפטען (אין דער וועלט — דאָס מאַנסבילישע און דאָס פרוי־ליבע), איז ער דער באַשאַפער פון לעבען און איז דער קוואַל פון אייביגער ליבע, פונקט ווי דאָס שטענדיגע צואַוואַרפען פון ברען־מאַטעריאַל וועט שאַפען אַ שטענדיג פייער. דאָס ווערט פונדעסטוועגען געטאָן דורך ליבע און נישט דורך וויסען, ווייל אַ מענש קאָן וויסען דעם פּראָצעס פון שאַפען און דאָך נישט קאָנען שאַפען, ווייל עס וועט אים פעלען ליבע. ליבע וועט פירען צו וויסען, אָבער וויסען וועט נישט פירען צו וויסען.

איך זאָג נאָכאַמאָל, אַז דער גרעסטער באַשייד, וואָס מיר קאָנען הערען,, איז דער באַשייד פון געבורט און טויט, ווייל צווישען די צוויי ליגען אַלע אונזערע ערפאַרונגען. ווער עס איז געקומען צום באַוואוסטזיין פון דעם, איז אריינגעטראָטען אין דעם קעניגרייך פון אורזאַכען, אין דעם קעניגרייך פון דער דרייאיינינקייט, און האָט דערגרייכט דאָס אייביגע לעבען. יעדעס ווערק, וואָס וועט אונז געבען דאָס באַוואוסטזיין פון דער גאַנצער פרייד און לייד פון אונזער ערשטער און לעצטער ער־פאַרונג, וועט זיין דאָס גרעסטע קונסטווערק.

קום מיט פרידן מלכה שבת

און איינמאל ווען דער פראגער רב האט פארשפרייט זיין טיכל איבער דעם פרעמדן טייך.

י. טאָפּעל:

עסעיס.

דער רויטער פויגעל שטעהט אין דעם גרין־באַבלעטערטען בוים און רעדט עפּעס הויך צו דער זי־פויגעל. און די „זי“ ענטפערט איהם אָפּ אַביסעל שטילער און איך זיץ מיר און פאַרשטעה נישט. און דאָך איז מיר אַזוי ליב און גוט זיך צוצוהערען צו דעם ניט־פאַרשטענדליכען רעדען פון די פייגעל. און דער בוים, וואָס זאָגט ער מיט זיין פּיל־קענטי־גען שווייגען? עפּעס רעדט ער, קוים וואָס איך הער, שטיל, אַזוי שטיל, אַז זיין רעדען ווערט אַ זאַך צום זעהען. אויך איהם פאַרשטעה איך ניט. און דאָך איז מיר גוט איהם צו הערען. ער דערצעהלט סודות אַזוי ווי דער רויטער פויגעל. און אז איך האָב זיי ביידע אַזוי ליב צו זעהן און הערען איז עס דאָך דערפאַר, וואָס מן־הסתם איז פאַראַן אין מיר אַזאַ עפּעס, וואָס נעמט אויף די אומפאַרשטענדליכע שפּראַך און פאַרשטעהט זי. און אויב אין מיר איז נישט פאַראַנען אַזאַ זאַך וואָס זאָל פאַרשטעהן די שפּראַך פון רויטע פייגעל און די קערפּערליכקייט פון בוימער, מוז דאָך אין מיר פּאָרט זיין אַזאַ'ן אַפּאַראַט, וואָס נעמט אויף די ערשיינונגען און טייטשט זיי אויס אויף אַן אייגענעם אופן אַזוי, אַז עס זאָל ווערען גוט און גרינג אויפ'ן געמיט.

יעדע זאַך באַנעמט איהר אייגענעם מין, מיט איהרע אינסטינקטען. דער בוים ווייס פון דעם בוים נעבען זיך. די בין פאַרשטעהט איהר שוועס־טער־בין. און ווען די קוה ברומט אַרויס איהר מו־ו־ו, פאַרלאַנגענדיג גראָז אָדער בענקענדיג נאָך דער שטאַל, פאַרשטעהט זי אפשר אן אנדער קוה, דורך דער אינטאָנאַציע און די אַנדערע שאַטירונגען פון איהר אייגענעם גאַמוט, וואָס איז איהר באַוואוסט. אין יעדער זאַך וואָס לעבט מיט'ן כח פון טענער, קאָלירען, ליניען און קערפּערליכקייטען, ליגט אַן אַרויס־שטראַלונג: אין דעם געזאַנג פון פייגעל, אין דעם קאָליר פון וואַסער, אין דער קערפּערליכקייט פון בוימער, אין די ליניען פון בערג. און יעדע איינע אַרויסשטראַלונג שטרעבט אויפצעזוכען דאָס ליכט פון אַן אַנדער אַרויסשטראַלונג פון זעלבען מין, און פון דער באַגריסונג פון די צוויי אַרויסשטראַלונגען געהט אויף אַ דריטע. און די דריטע אַרויסשטראַלונג האָט אין זיך נייע קאָלירען, טענער, ליניען און קערפּערליכקייטען.

קייט. זאָגען מיר נאָך איינעם דעם אַנדערענס ווערטער מיט די לויזע באַגריפען.

און מיר געפינען, אַז ווערטער זיינען ווייט פון צו אַנטפּלעקען דאָס וואָס דריקט אונזער געמיט. אַז די ווערטער: „אַנטפּלעקען“ און „דריי־קען“ און „געמיט“ זיינען שוואַכע אָנווייזונגען אויף דאָס וואָס געהט פאָר אין אונז. דאָס גאָר אמת׳ע געהט אָן אומבאַוואוסטזיניגערהייט, און אין דער צייט בינדט דער מח צענויף ווערטער און האָפט מיט זייערע ריטמען און אסאָנאַנצען אָפּצעשפּיגלען די ווייכקייט און דעם שוואונג פון דער זעהונג. און מאַנכע מענשען זענען פאַראַן, וואָס הויבען אויף די ווערטער ווי קאָלירטע גלאָז־שטיינדלאַך אויף איינצעפלאַסטערן זיי אין אַ מאָ־זאַאיק — און דער שיין נאַרט אָפּ. און אַנדערע מענשען זיינען פאַראַנען וואָס צעגיסען זיך ווי אַ וואַסער אין זייער ניט־איבערקלויבערישקייט.

דאָס וואָרט — עס איז ניט דער וואָרצעל, און עס איז ניט די פּרוכט• עס איז אַ זאַך פון דרויסען. און עס איז ניט אפילו די לופט אַרום דעם בוים. עס איז אַ וואַסער־שפּיגלונג. ערגעץ־וואו שטעהט אַ בוים און אפשר ניט. נאָר די נויטיגקייט זעהט איהם דאָ אין וואַסער, אָדער אפשר איז עס די לופט צו שפּילען זיך וואָס זעהט איהם דאָ אין וואַסער. און אָפּטמאָל שטעהט דער בוים אין אונז און עס איז ניטאָ קיין אָפּשפּיגלונג, און אָפּטמאָל רייסט זיך וואָס צו הויכקייטען, נאָר עס פעהלט דער כשוף פון סוגזשעציע.

דאָס איז ניט קיין אויסגעפּלאַנטער, באַוואוסטזיניגער כשוף, אַז ניט וואָלט עס קיין כשוף ניט געווען. דער כשוף ליגט ניט אין די ווערטער, נאָר אין דעם געברויך פון די ווערטער — אין דער ווערטער־ליכקייט. פון אַזאַ כשוף קען אמאָל אַ בליץ טאָן אויף אַן אמת יענע ניט־דערזעהענע זעהונג — דער עכטער בוים אין אונזער האַרצען.

ווערטער האָבען אַ פּאָטענציעלע קראַפט. זיי זיינען ווי שטיינער אין דער הויך. און עס איז קלוג צו וויסען דעם כח פון שטיינער• פון אַזאַ קלוגשאַפט אָבער פליט ניט קיין שטיין פון זיך גופא. און עס איז קלוג צו וויסען דעם זין פון ווערטער.

נאָר וואָס איז דער זין פון ווערטער?

ווען דו געהסט אַרוים צווישען די בלומען אין וואַלד אָדער זיצסט אין טאָג־פאַרגאַנג ביים וואַסער אָדער אין פעלד, און פּיהלסט זיך דערנענטערט צו דעם לעבען פון דער וועלט — שוויינ. נאָר אויב דו מוזט רעדען, זאָל עס זיין אַ ליד אָהן זין: דאַ־דאַל־ראַ־דו־דאַל־דול־דאַ.

מיר זענען בוימער אויף פיס, נאָר מיר קענען ניט אוועקגעהן פון דער ערד. און מיר נעמען אויף זיך די גאַנצע קאָנקרעטע וועלט — און אויך אַ סך פון וואָס מיר ווייסען ניט — ווייל אַלץ געפינט זיין זין אין אונז. דאַן באַהעפטען זיך די ארויסשטראַלונגען. אָהן אונזער באוואוסט־זיין געהט אין אונז פאָר אַ שטענדיג געבווירען. מיט אונזערע אָפענע אויגען באַנעמען מיר די פארב און פאָרמע פון אַ רויטער בלום אָדער אַ גרינער בלאַט. נאָר מיר ווייסען ניט מיט וואָס דאָס רויט און דאָס גרין באוועגען און דערפרעהען אונז. דער מח איז אַ גאַנץ אַנדערע ערשיינונג פון דעם אינסטינקט. אזוי ווי דאָס לעבען געהט איבער אין טויט, און דער טויט קומט און שפרייט זיך אויס איבער דעם לעבען — אזוי שפרייט זיך דער מח אויס איבער דעם אינסטינקט, מיט דעם גאַנג פון דער צייט.

לעבען מיר היינט דערהויכט צו דער מדרגה וואָס מיר באַזיצען אי דעם מח אי די אינסטינקטען. צי דער מח איז די פרוכט פון די אינ־סטינקטען, צי אַן אַנדער מין אינסטינקט, צי אַ דעפלעקס — זיכער איז, אַז דאָס זיינען צוויי וועלטען, צווישען וועלכע דער זכרון איז אפשר די איינציגע פאַרבינדונג. און מיר באַטראַכטען און באַוואונדערן די טוהונגען פון די אינסטינקטען, אין רעטראָספּעקט.

מיט דער הילף פון דעם זכרון גראָבען מיר זיך צוריק איין אין די פאַרגאַנגענע נשמה־אויפציטערנישען. און וואונדערליך איז ווי עס שפּי־לען זיך ס'באוואוסטע מיט'ן אומבאוואוסטען, און שיקען זיך איינס ס'אַנ־דערע ליכטיגקייטען און נעפּלען. כוואַליעס טרויער דערטרינקען מיך אָפּטמאָל. און מאַנכעסמאָל ברייטען זיך אויס פאַר מיר גאַנצע הימלען מיט ליכט און פרייד אין מיין פאַרשאָטענעם צימער. פון וואַנען און צו וואָס קומט דאָס אַלץ? און מיט וועלכע מיטלען זאָל איך עס צוריקאויפ־שטעלען פאַר'ן אויג און פאַר'ן אויער פון מיר און פון דיר?

די ווערטער־שפּראַך איז, טראָץ איהר גאַנצע פילפאַכקייט, אַ באַ־שרענקטע און אומזיכערע אויסדרוקס־אַרט. דער מענש ווערט זיך באַ־וואוסט איבער אַ דראַנג אָדער פאַרלאַנג אינוועניג, אַנטבלויזט ער דעם געפיל אין אַ וואָרט. און געה, נאַקעט־בלינד־וואָרט, אויף דער גרויסער וועלט ארויס. ווי זאָל אַ וואָרט, וואָס איז פאַראייזט געוואָרען פון אַן אונזיכערן געברויך, זאָגען דאָס וואָס איז אפילו דעם מח ניט קלאָר. די ווערטער וואָס באַצייכענען קאָנקרעטע זאַכען בלייבען טריי. נאָר מיר לעבען פיל מעהר אין אַבסטראַקציעס. און די געשטאַלט פון אַן אַב־סטראַקציע האָט זיך איהר אייגען פּנים און איהר אייגענע פאַרקלערט־

ווער קאָן ציילען די וועגען וואָס קרייצען זיך איבער דער ערד און פון דער ערד צו די הימלען?

דאָך שניידט זיך אַ מענש אַ וועג אין טיפען שניי, געהט אַ צווייטער אין דעם ערשטענס טריט. געהט אַ דריטער דורך אַ גלייכען לייכטען וועג אין שניי. אפילו איבער די אונגעהויער ווילדע ימים ליגען אויסגעטראָטענע וועגען.

איך דאַנק אָפּט גאָט וואָס טראָין אַלע מיטלען פון דער געזעלשאַפט און די שולען אויסצוגלייכען די מענשען, אַז זיי זאָלען זיין אַלע ווי איינער, איז פונדעסטוועגען פאַרט פאַרבליבען אביסעלע עקשנות.

די שולע איז אַ צוים וואָס צוימט איין דעם יונגען ווילען אין טויטע פאָרמולען. זי וויל אַ דעה זאָגען דעם טייך פאַרוואָס ער איז נישט קיין וואָלקען, און פון דעם פעלד־בלימעל האָפּט זי אַ באַרג צו מאַכען.

יעדער געבוי מוז האָבען אַ פונדאַמענט. די ערד איז דער עיקר־פונדאַמענט פון יעדער קאָנקרעטער זאַך — אַ הויז, אַ בוים, אַ בריק. נאָר די ערד, יעדענפאַלס איר אויבערשטער טייל, איז אַ טויטע זאַך. איר טיילט זי איין אין שיכטען און סאָרטען, איר מעסט זי אויס אין דער ברייט, אין דער לענג, אין דער טיף, און צערעכענט אַלץ אין זיכערע ציפער.

דער עיקר פונדאַמענט פון דעם מענשליכען שאַפען איז דאָס לעבען פון דער וועלט. מיר טראָגען מיט זיך ארום דאָס לעבען און דאָך קאָנען מיר דאָס נישט אזוי זיכער צעמעסטען און באַשטימען.

אַ ווילדער גאָרטען איז דער מענש, אַ ווילדער גאָרטען, וואו עס וואַקסט אַלץ וואָס עס קאָן נאָר. — קומט די שול און לעגט דאָס טויטע געוויכט אויף די יונגע בליטען. זי פאַסט זיך נישט צו צום איינצעלנעמס טעקפּעראַמענט — זי האָט נישט קיין צייט (און דאָך איז זי צייט פאַרשווענדעריש). אַלעמען טראָגט זי אונטער דעם אייגענעם טעקסט: אזוי זאָלסטו געהן. די פּיצלאַך און ברעקלאַך פון פרעמדע טישען זאָלען זיין דיין שפּייז, און אנשטאָט פריש־קוועלענדיגען וואַסער, זאָלסטו טרינקען פון פאַר׳חתמ׳טע פלעשער ביז — ביז דו וועסט ווערען גרויס און שטאַרק — ווי אַ ריז.

אָפּט האָב איך דעם באַגער צו קענען אויפלעזען די קונסט־שולען פון דער גאַנצער וועלט: געהט אויף דער פריי ארויס. פון אייערע יונגע

קונסטשטולען.

איך פיהל, אז מיר קומט איינפאַך צו א צעל אין מח פון יעדער נייער זאך וואָס איך לעז אין א בוך, אָדער וואָס א מענש דערצעהלט מיר.

פון די אויסגעלערענטע זאכען ווער איך מסתמא רייכער, איך האָב אָבער קיין הנאה נישט פון דער רייכקייט. עפּעס קלינגט עס ווי קליינ־געלט. און איך קאָן דאָס אייך מיט א גרינגערן מויל איבערגעבען, ווי דאָס, וואָס איך ווייס אמת׳דיג ווייל דאָס וואָס איך ווייס אמת׳דיג, ווייס איך נאָך אליין נישט.

א גערטנער קאָן צוזעצען א צווייג פון א קאַרשען־בוים צום שטאַם פון אן עפּעל־בוים — אָדער דאָסגלייכען — און עס זאָל פון דער כּאַבּי־נאַציע אויסוואַקסען פּרוכט; אָבער נישט קיין רויטער עפּעל אָדער קאַר־שען. און אויסער דעם איז דער רעגען, וואָס שפּייזט בוימער און די ערד, וואָס באַהאַלט דעם וואָרצעל און היט אים אב, צודרינגליכער און פּולקאָמענער ווי די מענשליכע אַטמאָספּערע. פאַר דעם מענשען זיינען די פרעמדע תורות קליידער, וואָס פאַרדעקען זיין אייגענע אמת׳ע חכמה און זיינע אייגענע שטאַרקייטען. די תורות קומען צו אים אפילו ניט אזוי לעבעדיג, ווי דער קאַרשען־צווייג, נאָר טויטע.

א מענש איז א באַשרענקטע כּלי. א גלאָז קאָן האַלטען וואַסער, בוימעל אָדער וויין — א מענש קאָן אָבער האַלטען נאָר דאָס, וואָס אים איז געגעבען געוואָרען אין דער רגע פון זיין ווערען. און כאָטש די כּלי בלייבט לאַנג ליידיג, קען זי אָבער נאָר אויפנעמען דאָס, צו וואָס זי איז מסוגל. א סך פון דעם וואָס איך האָב געלערענט האָט זיך פון מיר אָפּגעטאָן. אזוי ווי מיינע חלומות וואָס איך פאַרליר אין די פאַרטאָגיגע פענסטער. און גאָר א סך זאַכען האָב איך נישט געקענט אָדער נישט געוואָלט פאַרשטעהן. און מיט אַנדערע זאַכען ווידער איז גראַד געשעהן, אז קוים האָב איך זיי נאָר דערזעהן אָדער דערהערט, האָב איך זיי באַ־נומען מיט גרויס ליבשאַפט ווי זיי וואָלטען מיינע אייגענע זאַכען געווען.

ווען עס וואָלט מעגליך געווען, אז יעדער מענש זאָל זיך פאַרפּוצען אין זיין אייגענס, וואָלט דאָס לעבען געהאַט אן אויסזעהן פון א פאַרבי־נען מאַי.

נאָר שפּינען וועבען אַלע דעמזעלבען שפּינוועב.

אליין — די אמת'ע גלויביגקייט וואָס רוהט אין אונז אַלעמען כאָטש ניט אַלע זענען פון דעם באַוואוסט. אָט די גלויביגקייט קומט צו געהן ווי אן אויסדערוויילטע כוואַליע פון ים, און וואוהין זי קומט דערפרישט זי אונזערע חושים ביז זיי באַנעמען זאַכען מיט שאַרפזין און מיט גרויס פרייד.

און דער גלויבען לאָזט צורוה די אַלטע פאַרהייליגטע ערטער און בויט אויפסניי, פון זיינע אייגענע שטאָפען, אַ געבוי פון אן איינהייטלי־כער שעהנקייט. דאָס פון וואָס דער קינסטלער לערנט זיינע קונסטווער־טען איז די געגענוואַרט, ווייל וואָס נאָך קאָן זיין אזוי ווערטפול און אזוי אינטים? דער היינט קומט צו אַלע אונזערע חושים. מיר לערנען זיך אָפּ אַלץ פון אים, צום טראָץ פון דער געשיכטע. בלויז די יעניגע זאַכען וואָס מיר האָבען באַרירט, די ערשיינונגען וואָס מיר האָבען בייגעוואוינט, די פריידען און דורכפאַלען וואָס מיר אליין האָבען אדורכגעלעבט, בלויז זיי באַוועגען אונז צו זוכען אויסדרוקספאָרמען. אפילו דער אבסטראַקטער געדאַנק, אויב ער וויל האָבען אַ קיום, מוז ארויסשפּרינגען פון דעם צוזאַ־מענשטויס פון געגענווערטיגע זאַכען. און כאָטש דאָס האַרץ פון יעדער זאַך ליגט פאַרבאַהאַלטען אינווענינג — דאָך ווער קאָן באַשטימען וואו דער אייגענאַרטיגער טעמפּעראַמענט זאָל עס געפינען. דער אינסטינקט, וואָס איז פאַרנינפטיגער פון דעם מח, פירט דעם קינסטלער אויף דעם וועג, וואו ער זאָל געפינען דעם איינציגען אמת. זיכער איז פאַראַן בלויז אן איינציגער אמת, נאָר מען ענטדעקט אים יעדעס מאָל אויפסניי; אזוי ווי פייער איז אימער פייער כאָטש דו צינדסט עס אָן טויזענט מאָל.

דער מח איז זיך באַוואוסט איבער זיינע טואונגען, און דערפאַר איז ער נעהענטער צו זיין ציל פון פולקאָמענהייט ווי דער אינסטינקט וואָס בלייבט אומבאַגרייפליך. זיין ציל איז אפשר די מאַשין אָהן רייבונג, זיין אידעאַל פון פאָרם איז אפשר דער קרישטאָל. זיין באַגריף פון פול־קאָמענהייט איבערוועלטיגט דעם דראַנג צו קונסט. דער אינסטינקט אין זיין רייכסטער מדרגה איז זיך נישט באַוואוסט איבער זיך. ער איז אָבער טריי צו זיך אליין. מעגליך אז ער וויים נישט צי ער וועט געפינען דאָס וואָס ער זוכט, מעגליך אז ער וויים נישט וואָס ער זוכט, אין די טערמינען פון לאָגיק, נאָר ער פאַרמאָגט מאָמענטען ווען ער זעהט און זינגט מיט דער גרויסער פרייד פון שאַפען. זיין הויפּט אייגענשאַפט איז ליבע.

געמיטער מוז דאָך עפּעס אויפלויכטען, צי א פייער אויף א בארג, צי א ציטערדיג זומער־פליגעל.

זאָל איינער שטרעבען צו אומוויסענהייט און רויהען מאַטעריאַל?
ניין. עס איז נאָר נויטיג, אז דאָס וויסען זאָל ניט זיין קיין שטערונג, אז די פליגעל זאָלען נישט זיין פון בליי.

דער אינוועניגסטער דראַנג שטעלט אויס נעצען אויף אַלע ימים, שטרעקט אויס טויזענט הענט צו דערגרייכען די אומענדליכקייט. אַליין מוז דער קינסטלער נעמען. ער נויטיגט זיך נישט אין קיינע געשאַנקען.

ער מוז פאר זיך אויספּרואווען די עלעמענטען, און דאן אויספּרואווען איינענע קאָאָרדינאַציעס און פאַרבינדונגען.

ביז מיט דער צייט וועט מען אים קענען מעסטען מיט דער מאָס פון פאָלקאָמענהייט, פון א פאָלקאָמענהייט, וואָס ער אליין וועט אָנצייגען דעם וועג צו׳ן איר.

דער מאָדערנער געוויסען.

די נייע אויסדרוקס־פאָרמען אין דער קונסט — דאָס וואָס מיר באַצייכענען אַלס מאָדערניזם — קומט פון דער נויטיגקייט צו וועלען זעהען נייע זעהונגען.

די פאַרשידענערליי פּרואוון וואָס זוכען צו דערגעהן די מעגליכקייטען פון פאַרב, ליניען און פאָרמען דינגען דער נייער אויפגעהענדער זעהונג. די פּרואוון אַן און פאַר זיך זענען נישט קיין קונסט. זיי זענען בלויז פאַרגליווערטע פאַך מעטאָדען און קענען אפילו נישט ברענגען דערצו, אז פון זיי זאָל ארויסקווועלען לעבען. זיי ווייזען בלויז אָן אויף א נייעם אויסגאַנגס־פונקט. א נייע זעהונג רייסט מיט זיך מיט איר איינענע נייע פאָרם. יעדע זאַך האַלט איר פאָרם אין זיך.

א פאַרטיגער סטיל, פונקט ווי צוגעטראַכטע מאַכינאַציעס, קענען ניט וועקען דעם קינסטלערס פאַנטאַזיע צו דערזעהען נייע זעהונגען?

די נייע אויפפאַסונגען טראָגען זייערע איינענע נייע קליידער. און ניט די קליידער, נאָר די נייע אויפלויכטונגען פון דעם גייסט זענען מאָדערנע קונסט. זיי זענען די קינדער פון דעם קינד, וואָס קוקט צו מיט באוואונדערונג ווי עס דעקט זיך ביסלעכווייז אָפּ זיין באוואוסטזיין. מאָדערנע קונסט איז נישט קיין נייער אני מאמין, עס איז דאָס גלויבען

ש. ניגער:

ווי אַ חלום.
(וועגען ה. לייוויק'ס לידער)

ליבע, געבורט, לעבען. און וואָס עס ווערט געטאָן מיט ליבשאַפט האָט די איבערצייגונג פון אמת, ווייל עס איז דאָך נישט פאַראַן קיין זאַך וואָס זאָל זיין אמת'דיגער ווי דאָס לעבען. א סך איז פאַראַן שטויב אין לעבען. און דער שטויב שטיקט דאָס לעבען. א סך זענען פאַראַן שלייערן וואָס פאַרוואָלקענען דאָס לעבען, נאָר די ליבע דעקט אָפּ מיט א זיכערער האַנט די נשמה פון דער זאַך, און געבערט נייע ערשיינונגען וואָס פאַר־מאָגען נייע דינקייטען און פרישען כח.

ליבע געדייהעט נישט אין וויסטע רוימען. און דער מענש בליהט זיך פאַנאַנדער אין אַן איבערפילטער וועלט. און טראָגן דעם קאָן קיינער נישט איבערנעמען דעם אנדערנס באַוואוסטזיין. אַלץ גיט זיך אָבער איבער צום קינסטלער, דורך דער באַריהרונג פון זיין ליבע.

אודאי מיינט דאָס נישט צו זאָגען, אַז דאָס לעבען איז איינפאַך, אָדער אַז אויסדרוקען זיך איז לייכט. אויסדרוקען זיך קומט אָן מיט פּיינען. יעדע שאַפונג דאַרף זיך אַרויסהויבען פון איר כאַאָס, פול מיט שפּורען פון אומגעלומפּערטקייט און מיט צייכענס פון רויקייט. א בלויזע עמאָציע — איבער וועלכער עס האָט זיך צעשפּילט דעם קינסט־לערס ווילען און זי געפּייניגט, אליין דערביי לײדענדיג, צווייפלענדיג, ביז זי האָט באַוויזען פאָרם און עס האָט ערוואַכט איר באַוואוסטזיין, צו־ערשט אַלס א געמורמעל, דערנאָך אַלס אַן עקזאַלטאַציע, — ווערט אַ קונסטווערק.

דאָס צווייפלען פירט צו עניות און עניות פירט צו אמת'ער פאַר־שטענדיגקייט. עס איז נישטאָ קיין זאַך וואָס זאָל נישט זיין ווערט וואָס זי איז דאָ. קיין זאַך שטעהט נישט העכער אָדער נידעריגער פון אַן אנדערער. יעדער זאַך האָט זיך איר נשמה וואָס איז פונקט גוט און גרויס גענוג פאַר זיך. קלאָר צו באַנעמען יעדען געגענשטאַנד אין זיין גאַנצקייט, און ליבהאָבען יעדע זאַך פאַר דאָס וואָס זי איז — אין דעם באַשטעהט די אויפגאַבע פון דעם מאָדערנעם קינסטלער, דעם עמפּינדליכען מענשען פון זיין צייט.

דער מאָדערנער געוויסען, דאָס באַוואוסטזיין פון א לעבעדיגער נשמה אין יעדער זאַך, איז אָנגעקומען מיט דעם גאַנג פון דער צייט. די נייע זעהונג, דאָס איז דער מאָדערנער געוויסען, און זי געהערט נישט נאָר צו איין אויסדערוויילט אָרט אָדער פאָלק.

.1

איך האָב געזעהען לייוויק'ען חלומ'ענדיג.

דאָ — אַ טויער, דאָ — אַ שוועל,
ווייטער, ווייטער געה איך זיך;
אַלץ אַרום מיין אייגען זעל,
ווי אין חלום, דרעה איך זיך.

איז ער אויפ'ן וואָהר אפשר אן אנדערער? — אפשר. איך האָב גע־טרוימט בלויז זיין טרוים און געזעהען זיינע זעהונגען.

צ ו ו י י מ אָ ל: ווען איך האָב געלייענט זיינע לידער איינציג־ווייז; ווען איך האָב זיי געזעהען אין בוך.

א י י נ צ י ג ו ו י י ז האָבען זיי מיר אויסגעזעהען ניט ווי גאַנצע לידער, נאָר ווי ש ט י ק ע ר פ ו ן אַ ל י ד, ווי זינגענדיגע שטי־קער פון א ניט געזונגענעם ליד — לעבעדיגע, אָבער צעריסענע און צו־ריק נאָך נישט אויפגענייטע — א ו מ ב א ש ט י מ ט ע שטיקער:

בלעטלעך האַפטיגע, דופטיגע בלעטלעך, פון אַ פרישערהייט
צעפליקטער בלום;
רינגען, צאַפּעלדיגע רינגען פון אַ שלאַנג אַ צעשניטענער;
וואָלקענדלעך בלאָנדזשענדיגע...

דאָס לעצטע פלעגט מיר קומען אויפ'ן זינען אָפטער ווי אלץ...

איבער'ן הימעל שווימען ווייכע, ווייסע, זיך זילבערנדיגע, טונקעלנ־דיגע וואָלקענדלעך. זיי בלאָנדזשען און חלומ'ען, בלאָנדזשענדיג — אָהן א וועג און אָהן א ציל. זייער וועג איז דאָס בלאָנדזשען, דאָס חלומ'ען איז א ציל פאר זיי... איז עס ניט קיין וועג, האָב איך געטראַכט, — דאָס ארומבלאנקען זיך איבער'ן ריינעם פרייען הימעל? איז עס ניט קיין ציל — אָט דאָס שטילע פלאַטערן? לייכטען זיי זיך ניט דורך דעץ, די

זילבריג בלאָהען די בערג,
נאָך פון קיינעם באטראָטענע.
ערגעץ טיף, ערגעץ טיף,
אין דער ערד איינגעקנאָטענע,
וואַרטען אוצרות אויף אונז,
וואַרטען אוצרות פאַרשאָטענע.
זיי וואַרטען אויף אונז, און מיר — אויף זיי...

דאָס איז איין העלפט פון ליד, וואָס דינט פאַר אַן אוווערטיור צום בוך: דאָס איז איין העלפט, די וואַרטונגס־פּולע העלפט פון שיקזאַל, וואָס רעדט צו אונז דורך די לידער פון ה. לייוויק. פאַראַן נאָך אַ העלפט, אַ טרויער־פּולע:

ערגעץ ווייט, ערגעץ ווייט
ליגט אַליין אַ געפאַנגענער;
אויף זיין קאָפּ שטאַרבט דער שיין
פון דער זון דער פאַרגאַנגענער.
ערגיץ וואָגעלט ווער אום,
טיף אין שניי אַ פאַרשאָטענער,
און געפינט ניט קיין וועג
צו דער לאַנד דער פאַרבאָטענער...*)

דאָס „לאנד" איז פאראן, עס איז ניט קיין פאנטאזיע; אין לאנד ליגען אוצרות באהאלטענע; די אוצרות ווארטען אויף אונז, מיר דארפען נאָר קומען זיי נעמען... אָבער מיר ווייסען ניט דעם וועג צו זיי. דערפון קומט דער טרויער...

עס איז דאָ א ציל, א האָפענונג, אין דער נשמה; נאָר קיין וועג איז ניטאָ...

דאָס ציל נעהרט זי; דאָס ניט ווייסען דעם וועג צו אים פאַר־צערט זי.

דאָס ציל מאכט, זי זאָל לייכטען; דאָס פעהלען פון א וועג צו אים וויקעלט זי אין טונקעלקייט...

---

*) ה. לייוויק איז אַ ליטוואַק — וואַקעלט ער זיך צווישען „דאָס" לאַנד און „די" לאַנד, ער גראַמט אויך „גרייט" מיט „טויט" א. ד. ג.

לייכטע וואָלקענדלעך, ווען א שטראַל קומט זיי אנטקעגען? ווערען זיי ניט טונקעל, ווען די זון קערט אָפּ פון זיי איר בליק? זענען זיי ניט פול מיט אויסדרוק, מיט לעבען, אָט די ווייכע, בלייכע און אומזיכערע וואנדערער? דער אויסדרוק איז ניט שאַרף, ניט פעסט, דאָס לעבען איז א שטילס, א ציטערדיגס, אַ שעמעוודיגס; אָן אויסדרוק איז עס אָבער און א לעבען איז עס!

אָן אויסדרוק פון עפּעס, וואָס איז אַמאָל געווען און וועט ווידער אמאָל זיין, נאָר דערוויל בלאָנדזשעט עס ארום, ווי א ניט געבוירענע נשמה, צווישען אָט דעם ג ע ו ו ע ן און דעם װ ע ר ע ן און זוכט אן אויער, וואָס הערט רייד, נישט קיין גערעדטע, און — א הארץ, וואָס איז אָפען פאר געפיהלען, נישט געפיהלטע, בלויז געטרוימטע...

אזא — אומבאשטימטען — איינדרוק, האָב איך געהאט, לייענענדיג די לידער פון ה. לייוויק א י י נ צ י ג ו ו י י ז... זיי זענען געווען פאר מיר שטיקער פון איין וועלט, — געוויס! דאָך אָבער שטיקער, נישט קיין וועלט. צעריסענע, צעפליקטע, האָבען זיי געבלאָנדזשעט אין מיין פאנטאזיע, זוכענדיג ווער אָן אָנהויב, ווער — א סוף...

נאָר אָט זענען צונויפגענומען געוואָרען די לידער אין א בוך — און איך האָב דערזעהען אַ װ ע ל ט. נישט קיין קלאָרע וועלט — א פאַר־נעפּילטע, אַזאַ, וואָס נאָך גאַנצע ספערען אירע זענען אין צושטאַנד פון נעפּעל־פלעקען, נאָר איר זעהט שוין, ווי זיי ציהען זיך, די פלעקען, איינס צום אנדערען און ווי זיי טיילען זיך פון כאַאָס אויס, גרייט זיך איינצוּשליסען אין זייער וועלט־קרייז. איך האָב געדאַרפט נאָר וואַרטען אויף דער שעה פון חלומ'ען און טרוימען — און דאָס בוך האָט געעפענט פאר מיר א גרויסען טייל פון זיין פאַר'כשופ'טער גאנצקייט: איך האָב דער־הערט דעם ודוי פון א שיקזאַל...

.2

טרויעריג — און פול מיט שטומער ציטעריגער וואַרטונג איז דאָס שיקזאַל, וואָס „דרעהט זיך, ווי אין חלום", ארום זיך אליין אין די לידער פון ה. לייוויק...

ט ר ו י ע ר — און װ א ר ט ו נ ג.

ערגעץ ווייט, ערגעץ ווייט
ליגט דאָס לאַנד דאָס פאַרבאָטענע;

פון מיר צו מיר, פון שויב צו שויב וועל איך זיך לאָזען קלאַפּען
און אָנזאָגען דעם ליכטיגען פרימאָרגען...

די ליידען האָבען ניט געטויט דעם גלויבען; פארקערט, זיי האָבען אים געלייטערט און געהאָפט האָט ער, אז „עפּעס גרויסעס, וואונדערליכעס וועט פון ליידען קומען"...

די האָפנונג, די געהיימע האָפענונג האָט אים, דעם טרויערנדיגען, ניט פארלאָזען ביז'ן היינטיגען טאָג. דאָס איז אן אייגנאַרטיגע האָפענונג. זי האָט נישט צו טאָן מיט דעם ביליגען און זאטען קאָמישען „אָפּטימיזם" פון די, וואָס זענען סתם „צופרידען מיט דער וועלט". זי איז אויך נישט ענליך אויף דער נאאיווער מונטערקייט פון וועלט־פארבעסערער, וואָס גלויבען אין זייער פּאפּירענעם רעצעפּט און — „אייזערנעם ווילען".

לייוויק האָט צו שארף פארזוכט דעם טעם פון ליידען, ער זאָל אָננעמען די וועלט אזוי, ווי זי איז. אָבער ער נעמט זיך זי אויך נישט בעסער מאכען, אפילו שטראָפען זי וויל ער נישט: נישט פון איר און נישט פון אים, ווייס ער, וועט קומען די ישועה, נאָר פון ערגעץ אנדערש־וואו — פון „ערגיץ ווייט, ערגיץ ווייט"... ד אָ ר ט וועלען די ליידען פון דער וועלט ווערען אויסגעלייטערט, א תיקון קריגען — און „עפּעס גרויסעס, וואונדערליכעס" וועט געשעהן. ד אָ ר ט — נישט ד אָ. אין דער ווייטעניש, אין דער סודות'דיגער אומבאוואוסטקייט, נישט ד אָ, אין דער אָפענקייט און נאָהענטקייט.

ד אָ איז שלעכט, מאוס; דאָס איינציגע גליק איז, וואָס די שלעכטסקייט, די מאוסקייט איז נאָר פון אויבען; אין תוך איז אַלץ גוט און וואויל...

> אַ קאַלטע, אַ געלייטערטע,
> די זון קוקט פון דער הויך:
> אַז וואויל דעם ניי־געבוירענעם,
> דעם שטאַרבענדיגען אויך...

פאר דעם קאלטען, ווייל געלייטערטען, קוק איז „וואויל דעם ניי־געבוירענעם, דעם שטאַרבענדיגען — אויך". פאר דעם קוק, וואָס קומט פון ד אָ ר ט, „פון דער הויך", איז אַלץ איינס שטארבען און געבורט, ווייל זיי ביידע זענען נאָר טרעפּ צו דעם, וואָס דארף קומען.

.3

אזוי איז עס פון געבוירען־טאָג אָן.

פון געבוירען־טאָג אָן וואקעלט זיך דער דיכטער צווישען ליכט און פינסטערניש. צוויי מלאכים, דער מלאך פון לעבען און דער מלאך המות, באלייטען אים אויף זיינע וועגען...

אין דער מינוט, ווען ער איז אויף דער וועלט געקומען, האָט זיין מוטער „דעם לעצטען אָטעם־צוג" אויסגעהויכט. ז י י ן געבורט איז געווען א י ר טויט... צי איז עס א ביאָגראפישער פאקט, צי נאָר א דיכטערישע פאנטאזיע — וואָס מאכט עס אויס? „איז עס ניט געשעהן האָט עס געקאָנט געשעהן"...

איז דען יעדע רגע לעבען ניט דער טויט פון א פריהערדיגער רגע? און, פארקערט: איז אין יעדען טויט דען ניטאָ קיין קערנדעל לעבען?

ה. לייוויק פיהלט די געהיימע און זיכערע נאָהענטקייט, וואָס איז דאָ צווישען לעבען און טויט... אָט האָט זיין מוטער געהאלטען ביים „לעצטען אָטעם־צוג" —

און פלוצלונג צעזייט זיך די פינסטערניש
אַ קלאָרער באוויזט זיך דער שניי;
אין שטיבעל צוויי מענשען דערשראָקענע
דערהערען אַ קינדיש געשריי...

די מוטער איז געשטאָרבען; זאָל לעבען דאָס קינד! און איר קערט איבער א בלעטעל, לייענט דאָס געדיכט „אינגעלוויז" — און איר זעהט, אז דאָס קינד פון דער פרוי, וואָס איז, ביים האָבען אים, געשטאָרבען, — ל ע ב ט. און נישט נאָר עס לעבט — עס ג ל ו י ב ט אין לעבען... דער פּאָעט דערצעהלט וועגען זיינע אינגעלשע יאָרען:

איך האָב שוין האָ געזעהען, ווי מענשען ליידען — שווייגען —
האָב איך דאָס שווייגען זייערען אין זיך פארנומען
און עפּעס פאָרגעשטעלט זיך ווייט אין ווייטער עלטער,
עפּעס גרויסעס, וואונדערליכעס וועט פון ליידען קומען...

און איך דער ערשטער וועל דערזעהן דאָס וואונדערליכע, גרויסע
און מער פון מענשען שוין ניט קאָנען עס פארבאָרגען;

אָהן קריג און געשלעגען וועט זיך בייטען דאָס געזיכט פון לעבען...
אזוי חלומ'ט זיך לייוויק'ען:

פון איין הויז אַרויס, אין דער צווייטער אַריין
און אומעטום וועל איך אַ גוטער גאַסט זיין...
ארויסגעהן — אַן אָפּענע לאָזען די טיר
און נאָכקוקען קיינער אַהינטער וועט מיר.
און יעדער וועט וויסען: ס'איז זיכער מיין טראָט.
אַ שטאָט וועל איך טרעפען — איז מיינע די שטאָט.

פון וואנען וועט זיך עס נעמען מיט אמאָל? א וואונדער וועט גע־שעהן, א נס? אפשר א וואונדער, א נס. און אפשר — פשוט: דער מענש איז, אין תוך, א גוטער, א ריינער, נאָר עפּעס א בייזער כשוף, א פלוך ליגט אויף אים: וועט צערינען דער כשוף, די קללה וועט אויס־געוועפּט ווערען, און דער מענש וועט אליין זיך דערזעהן אן אויסגעלייז־טען, א געלייטערטען. וואָרים אזוי זאָגט לייוויק, דער וואונדערליכער (פארצייטען וואָלט מען זאָגען: דער הייליגער) לייוויק

איך ווייס — אין יעדענס האַרץ איז דאָ
אַ ליכטיגקייט, אַ שיין;
אויף וועלכען שוועל דו זאָלסט ניט שטעהן —
קלאַפּ אָן און גיה אַריין.

און געהסט אַריין, מען קוקט דיך אָן —
געדויערט עס ניט פיל:
מען האָט נאָך דיר געבענקט שוין לאַנג,
געטרויערט אין דער שטיל.

מען האָט געמיינט: ביזט אין דער פרעמד,
פארוואָרפען ערגעין ווייט,
און ניט געוואוסט, אַז דו ביזט דאָ
געווען די גאַנצע צייט.

און ניט געוואוסט: ביזט יעדען טאָג
געגאַנגען פאַרביי זיי,
זיך איינגעהערט צו יעדענס וואָרט,
צו יעדענס אויסגעשריי...

און קומען וועט עס פון ד אָ ר ט אַלץ איינס, וואָס ד אָ וועט זיין. קומען וועט עס „פון אַלטע פאַרגעסענע וועגען" —

ס'וועט קיינער ניט ווערען געהרג'עט
אין קריג, אין געשלעגען, —
ווייל שטיל וועל איך קומען פון אַלטע
פאַרגעסענע וועגען.

וועט קיינער ניט וויסען צו לאָזען זיך
געהן מיר אַנטקעגען;
צופוס וועל איך קומען אין קליידער,
צעווייקטע פון רעגען...

וועט גאָרניט געשעהן אַון פאַסירען
אין גאַנג פון די צייטען,
ווען אַלע דערזעהן וועלען פּלוצלונג
מיין אויסזעהן זיך בייטען.

אַ מאַך מיט'ן האַנט וועל איך געבען,
צום ערד זיך פאַרנויגען, —
וועט יעדער דערפיהלען: עס ווערען
אים אָפען די אויגען.

און יעדער, אין פרייד און ערשטוינונג
און ציטער באַנומען,
וועט קוים נאָר אַ זאָג טאָן: זעהט נאָר —
ער איז שוין געקומען...

4.

אזוי חלומ'ט זיך לייוויק'ען —
ע ר א י ז ש ו י ן ג ע ק ו מ ע ן — דער אויסלייזער, דער אויסגעלייזטער — און גאָרנישט איז געשעהען, גאָרנישט האָט פאַסירט „אין גאנג פון די צייטען".

ביז וואַנען מיין פרייידיגע ליכטיגקייט
וועט ווערען געבוירען.

ביז דאַן וועל איך איינזאַם און פרעמד זיין,
פארטיפט און באהאלטען
פון זיך און פון מענשען אין נעביל
פון ווייטע געשטאַלטען.

ביז וואנען די פריידיגע ליכטיגקייט, וואָס ער האָט אין חלום געזעהן, וועט ווערען געבוירען, וועט ער איינגעהילט זיין אין טרויער און עס וועט שוועבען ארום אים די טונקעלקייט פון טויט:

פאַרלעשט אַלע פייערען, פינסטער זאָל זיין,
און זיצט שטילערהייט;
מען זעהט קיין לויה, נאָר ערגעץ, איך פיהל,
איז עמיצער טויט.

אין פענסטער אַ שאָטען האָט זיך דורכגעשלייכט
גע׳גנב׳עטערהייט;
און אויב ס׳איז נאָך קיינער געשטאָרבען, וועט באַלד
זיין עמיצער טויט.

פארלעשט אַלע פייערען, זיצט אויף דער ערד
אין טרויער געקליידט:
צוריק ניט אַליין געהט דער שאָטען פארביי —
ער געהט זאלבאצווייט...

ווען ער האָט גע׳חלומ׳ט דעם חלום, דעם „זילבריג בלויען" חלום פון „ערגעץ ווייט, ערגעץ ווייט", איז געווען „וואויל דעם נייגעבוירענעם, דעם שטארבענדיגען — אויך"; אז דער חלום איז — אויף א ווייל — פארשוואונדען, איז דער טויט טרויעריג און פינסטער...

און עס פייניגט ווידער זיין פאנטאזיע די געשטאלט פון זיין מוטער, וואָס איז געשטאָרבען גלייך ווי זי האָט אים געבוירען, אזוי ווי זיין געבורט וואָלט דורך איר טויט נאָר געקאָנט קומען. עס לויפען ווידער דורך פעדים פון טרויער, פעדים פון טונקעלקייט דורך דעם וואונדערליכען געוועב פון זיין בוך.

האָסט נאָר געדאַרפט דער ערשטער זיין,
אין הויז צו זיי אַריין
און אויפוועקען אין האַרץ ביי זיי
אַ ליכטיגקייט, אַ שיין...

אזוי האָט זיך גע׳חלומ׳ט לייוויק׳ען: אין יעדענס הארץ איז דאָ א ליכטיגקייט, א שיין; יעדענס האריץ טרויערט אין דער שטיל און בענקט נאָך דעם, וואָס מוז קומען און אויפוועקען אין אים די ליכטיגקייט, דעם שיין.

ווער איז ער, — דער, וואָס מוז קומען? דו? איך? ער? לייוויק? אפשר דו און אפשר איך און אפשר ער, לייוויק: אין י ע ד ע ן מענ־שען לעבט די אויסלייזונגס־מעגליכקייט... יעדער מענש קאָן ווערען זיין אייגענער — און דערמיט אויך אונזער אלעמענס — משיח...

וועט ע ר קומען, לייוויק, און אויב נישט ע ר, איז אן אנדע־רער — און אויפוועקען אין אונז די ליכטיגקייט, דעם שיין. אזוי האָט זיך שוין לאנג ניט גע׳חלומ׳ט א אידישען דיכטער, זייט די גרויסע מקובלים: אזוי האָט זיך גע׳חלומ׳ט לייוויק׳ען.

און דעם חלומ׳ס „ווייסער שיין" האָט אין זיין נשמה איבערגעלאָזט ווייסע, ליכטיגע שפּורען און איז, — די שפּורען זיינע איבערלאָזענדיג, — פארשוואונדען. פארשוואונדען א ה י ן, אין יענעם „ווייטען, ווייטען לאנד", פון וואנען ער איז געקומען. און פון וואנען ער וועט זיך צוריק אומקערען.

.5

דערווייל האָט ער, דער „זילבריג בלויען" חלום, נאָך נישט אומ־געקערט זיך. און אויף זיינע ליכטיגע שפּורען לויערען שאָטענס. די שאָטענס פון ד א נ ע ן. די שאָטענס, וועלכע פארשטעלען פון אונז דאָס לאנד, וואָס ליגט „ערגעץ ווייט, ערגעץ ווייט". די שאָטענס, וועלכע שיידען אונז אָפּ פון דער ליכטיגקייט, דעם שיין, וואָס איז דאָ „אין יע־דענס הארצען". די שאָטענס, וואָס צווינגען לייוויק׳ען צו זאָגען:

ביז וואַנען די רגע וועט קומען
פאַרגעהן וועלען יאָרען —

טרויערען נאָך איר טויט? מיר וועלען זיך אוועקלאָזען אין דער גרויסער וועלט —

פארענדיגען דעם טאָג פון אונזער לעבען,
און ווען מיר וועלען מיד ווערען פון געהן —
צונויפזאַמלען וועט אונז דער מוטער׳ס האַנט אַליין
און אויסלעגען אונז שלאָפען איר דערנעבען.

וואָס איז דען טויט? א „מיד ווערען פון געהן“, א „צונויפזאמלען זיך צו די עלטערען“, ווי אין חומש שטעהט, אָדער — צו דער „מוטער“, ווי עס שרייבט לייוויק: דער מוטער׳ס האנט וועט אונז, מידע, צונויפ־זאמלען און לעגען שלאָפען לעבען זיך...

ש ל אָ פ ע ן...

.7

טויט זיין הייסט שלאָפען. אָבער אויך דאָס לעבען איז א שלאָף. און אינ׳ם גאנצען שאפען פון ה. לייוויק איז דאָ עפּעס פון ש ל אָ ף, פון ח ל ו ם, פון פ א ר ש ל אָ ס ע נ ע א ו י ג ע ן... דאָס איז דער סוד פון דער בארוהיגטקייט, דער שטילקייט, דער מידקייט, וואָס אין זיין ריטם. עפּעס שאָטענהאפטיגס, א טרוימוועבס איז דאָ, אין אלץ, וואָס ער זעהט ארום זיך, אזוי ווי דאָס וואָלט געווען אלץ אין חלום, נישט אויפ׳ן וואָהר. אזוי ווי ער וואָלט פארשטעלט זיך די אויגען „מיט א פאר־פראָסטיגטען גלעזעל“ —

פארלאָרען דעם גרעניין פון זאכען,
צעמישט זייער פארב און קאָליר;
געזיכטער און שטימען און אויגען —
נאָר אילוזיאָנען פאר מיר...

איך וויל — טראַכט איך אויס פאר זיי נעמען,
אין בלוט און אין פלייש טו זיי אָן;
און זיך טו איך אויס פון מיין נאָמען,
אַליין ווער איך — — אילוזיאָן...

איז עס דערפאר, וואָס די ו ו ע ל ט (און אויך ער, ווי א טייל פון איר) איז נישט קיין יש, נאָר אן „אויסגעטראכטער נאָמען“, א חלום?

.6

אָבער אויך דער טרויער, אויך די טונקעלע פעדים לייכטען זיך דורך, וואָרים אויך אויף זיי פאַלט שטיל דער שיין, דער „ווייסער שיין" פון „ערגעץ ווייט, ערגעץ ווייט"... אָט רעדט דער פּאָעט וועגען עפּעס זעהר טרויעריגעס, אָבער —

מסתמא האָט געדאַרפט אַזוי געשעהן,
און וואָס עס איז געווען, איז שוין געווען.

ביים שפּיגעלדיגען וויין און ווייסען שיין
זאָל אַלץ פארגעבען און פארגעסען זיין.

אַזוי ווי פרישער טוי, ווי אָפּפער־וויין,
זאָל גיסען זיך אויף מיר דער ווייסער שיין.

אָט איז געשטאָרבען עמיצער א נאָהענטער, א ליבער. דער טרויער איז גרויס. אָבער זעהט, ווי ווייך ער איז, אַזוי ווי א ווייטער, שטילער שיין וואָלט געווען אויף איהם אויסגעגאָסען —

געווען שוין די לויה, שוין פארשאָטען,
אַ ברעטעל אינ'ם פרישען זאַמד געשטעלט,
צוריקגעבראַכט אין טהרה־שטוב די מטה
און רוהיג, שטיל, ווי קיינער וואָלט געפעהלט.

נאָך אַלעמען. שוין אומגעקערט אַהיים זיך.
מען וואַשט די הענט, מען עסט דעם אָוועגטברויט
מען בלייבט אַזוי זיך זיצען אין די זאָקען,
און רוהיג, שטיל. די מעריב־זון פארגעהט...

רוהיג, שטיל. די מעריב־זון פארגעהט... מאָרגען וועט זי ווידער אויפגעהן...

די וועלט איז גרויס, אויך מיר — מיר זיינען גרויס,
און אייביג איז דער טאָג פון אונזער לעבען;
מיר דאַרפען נאָר אַ וואונק אַ קליינעם געבען —
דער מוטער'ס האַנט אנטקעגען אונז וואַקסט אויס...

דער געשטאָרבענער מוטער'ס האנט. וואָס האָבען מיר קינדער צו

ב י י ד ע „איכ'ן", און ער פיהלט זיי אזוי שארף, אז ער זעהט זיך קערפערליך, נישט נאָר גייסטיג, אין צוויי־צאָל —

זעה איך: געהט אַ מענש פארביי,
גיט זיך מיר אַ נויג,
קער איך אָפּ דעם קאָפּ און קוק —
גלויב איך ניט מיין אויג:

זיין געזיכט — ווי מיין געזיכט.
איז דאָס אפשר — איך?
אויפ'ן מיטען וועג, אין נאַכט,
שטעה איך, קוק אויף זיך...

פול מיט שרעק פון צופיל זעהן
און פון זיך אַליין,
קוק איך, וואַרט, — וועט אפשר ווער
באַלד פארביי מיר געהן?

קומט ניט קיינער, פוסט דער וועג,
שטערען שיינען קאַלט.
שטעה איך אין דעם ט ו י ט ע ן שיין,
מיר אַנטקעגען — מיין געשטאַלט...

און ניט קיין צופעליג, קרענקליך געפיהל איז עס, אָט דאָס געפיהל פון זיין קערפערליכער און פסיכישער איך־אנטצוויואונג. מיר באגעגענען עס ביי אים אין א גאנצער ריי לידער. איך וויל זיי נישט אלע ציטירען, איינס אָבער, וואו די פ ס י כ י ש ע צווייצאָליגקייט פון זיין איך איז פונקט אזוי קלאָר און שארף אויסגעדריקט, ווי אין דעם נאָר וואָס געבראכטען געדיכט — די פ י ז י ש ע איך־אנטצווייאונג, וויל איך דאָ ציטירען... איך האלט, אז נישט בלויז א ו י ף, נאָר אויך מ י ט דער שפראך פונ'ם דיכטער מוז מען רעדען, אויב מען וויל אים זיך — און אנדערע — „קלערער" מאכען: דער דיכטער אליין האָט שטענדיג פאר זיך די ריכטיגסטע אויסדריקען; דער דיכטער איז — אומבאוואוסטערהייט — דער „קריטיקער" (דער אויסטייטשער) פון זיך אליין... י ע ד ע ר דיכטער, דערהויפט, אָבער, אזא, ווי לייוויק, וואָס איז ארייגגעטאָן אין

ניין, דאָס איז דערפאַר, וואָס ד י וועלט, די, וואָס מיר קענען דורך אונזערע פינף חושים, און ד אָ ס איך, וואָס איז נישט מער ווי דער סך הכל פון אַט די חושים, איז א שאָטען, א „נאָמען", א קלאַנג, וואָס פאַרגעהט, אין פאַרגלייך מיט דער א מ ת ' ע ר וועלט און דעם א מ ת ' ע ן איך, וואָס ליגען פאַרבאָרגען פון אונז „ערגעץ ווייט, ערגעץ ווייט"... דאָס איז אַלץ דער פריהערדיגער אונטערשייד און דער תהום צווישען ד אָ ר ט און ד אָ, — צווישען ד אָ ר ט, וואו עס ליגען אוצרות פאַרבאָרגענע, און ד אָ, וואו עס עקזיסטירט א ש ט ר ע ב ע ן, אָבער נישט קיין ו ו ע ג צו די אוצרות... ד אָ ר ט זיינען פאַראַן רעאַליטעטען, ד אָ זענען נאָר שאָטענס, טרוימען, אילוזיאָנען.

8.

און נישט נאָר אין דער וועלט אַרום, אויך אינעווענינ אין אים איז דאָ די טאָפּעלטקייט, די „צווייגעשטאַלטיגקייט" —

איך בין אַ צווייגעשטאַלטיגער און אַ פאַרקערטער...

איין געשטאַלט איז אַן עכטע, אַן אידעאַלע, אַן אבסאָלוטע, א קלאָרע, א ד אָ ר ט י ג ע, א דערלייזטע און א דערלייזענדיגע; די אנדערע איז אַ ה י ג ע, א טונקעלע, א זינדיגע, א נישטיגע, אַ שאָטענהאַפטיגע.... און ער ווייס אליין ניט, וואָסער געשטאַלט איז זיינע מיט אַן אמת. אמאָל דאַכט זיך אים, אז ער איז צוגעוואָרפען צו דער ה י ג ע ר, זינדיגער, נישטיגער געשטאַלט, און אין דעם טאָגבוך פון זיינע לידער (יע, א ט אָ ג ב ו ך זענען זיינע לידער) פאַרשרייבט ער:

איך בין אַ צווייגעשטאַלטיגער און אַ פאַרקערטער,
איך בין אַ טיף־פאַרדאָרבענער פון טאָג און טעג,
און קיינער זעהט, ווי קרום עס איז דער וועג
פון מיינע טריט, פון מיינע ניט דערזאָגטע ווערטער...

איך ווייס: דער צווייטער איז אין מיר אַן אויסגעקלערטער,
אַ הונט, וואָס יאָגט נאָך מיר אַליין זיך אין געיעג;
מיר האַכט זיך אָפּט: ער איז מיין אייגנציגער פאַרמעג,
ער איז מיין האַר, מיין פירער, מיין באַשערטער...

אזוי דאַכט זיך אים אָפּט. נאָך אָפטער אָבער פיהלט ער אין זיך

דיין געשריי איבער זיך — פון אַ שטומען, דיין געהער —
פון אַ טויבען.
צו וואָס איז געגליכען דיין לעבען, אויב ניט צו אַ שאָטען,
וואָס ווערט אינ'ם שיין פון פארנאכט אין דער ווייט אויסגעצויגען,
אַזוי ווייט, אַזוי גרויס, ביז עס ווערט פון אים גאָרנישט
מיט גאָרנישט,
אַפילו דעם שיין, וואָס פארגעהט, פארפעהלען צו זעהן דיינע אויגען...

אויגען, וואָס זעהען ניט, א געהער פון א טויבען, א געשריי פון א שטומען... א לעבען — א שאָטען...

קאַלטע שטראַלען ציהען זיך פון שויב,
גיסען אָן מיין האַרץ מיט קאַלטער רוה.
גליקליך זיין איז גוט און ניט זיין — אויך,
בעסער נאָך פון אַלץ — מיין קאַלטע רוה.

איז עס די קאלטקייט פון טויט? די רוה פון ניט-זיין? ניין, דער דיכטער איז ניט טויט, ער איז דאָ. נאָר אים געהט נישט אָן דאָס לעבען פון דאנען, אים איז פרעמד די וועלט פון דאנען. ע ר דער א מ ת ' ע ר האָט זיך זיין אייגענע וועלט, און די וועלט, וואָס ארום אים, מעג אפילו חרוב ווערען, איז עס אים ניט נוגע... אזוי חלומ'ט זיך לייוויק'ען:

— — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — —

האָט אַ פייער פון גאָט אָנגעצונדען די וועלט,
ניט פאַרברענט נאָר קאָן ווערען מיין הויז,
ווייל פארשלאָסען אין מיינע געטרייע פיר ווענט,
געה איך קיינמאָל פון טיר ניט אַרויס.

די וועלט-שרפה געהט אים פונקט אזוי וועניג אָן, ווי די וועלט אליין —

טוט דער פייער זיך קנוילען אַרום און אַרום,
נאָר ער האָט ניט פון וואַנען אַריין:
פון איין ווינקעל צום ווינקעל אַליין געה איך אום
אַ באַשטראַלטער מיט פלאַמיגען שיין...

עס פאלט אויף אים נאָר דער „פלאמיגער שיין" — מער גאָרנישט. די פלאמען קנוילען זיך ארום און ארום, — און ער געהט זיך אום אין זיין איינזאמען הויז, אין זיינע „געטרייע פיר ווענט" —

זיך אליין, וואָס האלט אין איין קוקען אין זיך: זיינע פּירושים אויף זיך, זיינע זעלבס ט־כאראקטעריסטיקעס זענען די בעסטע... און אָט ווי לייוויק כאראקטעריזירט אליין זיין נשמה־אנטצווייאונג:

אין פלוצלונג זעה: ס'איז גאָר ניט דו,
אַ טעות גאָר:
ניט דיינע הענט, ניט דיין געזיכט —
אַ פרעמדענ'ס גאָר.

און וואָס דו זעהסט, און וואָס דו טוסט —
אַ פאַלשער שפּיל;
אַן אויסגעטראַכטער וואַנדעלסט אום
אָהן וועג, אָהן ציל.

דער אמת'ער איז ערגעץ ווייט,
איז איינגעדרעהט,
איז איינגעשרומפּט אין זיך אַליין
ווי אין אַ קייט...
— — — — — — — — —
— — — — — — — — —

דער אמת'ער לייוויק איז ערגעץ ווייט, ערגעץ ווייט; דאָ איז אן אויסגעטראכטער...

.9

דער אמת'ער פיהלט זיך דאָ, ווי אין דער פרעמד, און אים איז אלץ איינס, וואָס דאָ פּאסירט, ער געפינט זיך דאָ אין עפּעס א מין נירוואנא־צושטאנד. אפילו זיין טרויער איז א „זינלאָזער טרויער", וואָס קאָן אים נישט אויסלייזען פון זיין אומבאוועגליכקייט —

דיין טרויער ער האָט דיך ביז היינטיגען טאָג נאָך
צו קיינעם דערנעהנטערט.
צו קיינעם דערנעהנטערט, פון זיך — ניט דערווייטערט,
צו מיר ניט דערהויבען;
דו וואַכסט איבער זיך, און דיין אויג איז דאָס אויג פון אַ בלינדען.

דער שאָטענהאפטיגער ווירקליכקייט, וועלכע ער זעהט דורך די „אויס־געקלערטע" „פיר ווענט", דורך זיין אָפּגעזאָמטקייט, וואָס איז, ווי יעדע אָפּגעזאָמטקייט, אויך א שכנות׳דיגקייט...

קלערער און בולט׳ער ווי אומעטום איז אָט די לייוויק׳שע סימבאָליק אין די אָפּטיילונגען „הינטערן שלאָס" און „אין שניי". אין די דאָזיגע לידער זעהט איר באשיינפּערליך, ווי לייוויק איז אין דער היגער וועלט אי פאראן, אי ניטאָ, און די וועלט גופא זעהט איר אין איר צוויי־געשטאַלטיגקייט: אין איר רעאליטעט און אין איר אילוזאָרישקייט...

איז דאָ נאָך א רעאַלערע זאַך, ווי מענשליכע לײדען? און איז דאָ נאָך א „רעאַליסטישערע" טעמע, ווי דאָס לעבען פון אן ארעסטירטען און א פארשיקטען אין סיביר? אָבער זעהט, וואָס פאר א כשוף׳דיגען שלייער לייוויק האָט אויסגעשפּרייט איבער אָט דעם רעאַלסטען און רעאַליסטישסטען פון אַלע סיוזשעטען... אָט זיצט ער „הינטערן שלאָס":

די שויבען פארמויערט,
געפרוירען די ווענט;
ביין טיר הענגט אַ לעמפּעל,
קוים, קוים וואָס ער (עס) ברענט...

איצט דארף קומען, לויט׳ן נוסח, דער „פלוך צו די הענקער" און די בארימטע בענקשאפט נאָך „די שטראַלען פון פרייהייט"... קומט אָבער נאָר אן איינפאכע אומפּאַרטייאישע סטראָף:

איך ליג אונטער צודעק
פון גראָהען געוואַנט
און קוק אויף איין פּינטעל
אנטקעגען דער וואַנט...

אנשטאָט צו שילטען די „טיראַנען" און בענשען די „פרייהייט", ליגט ער נאָר, א שווייגעדיגער, און קוקט אויף א פּינטעל אנטקעגען דער וואַנט, אזוי ווי אים עס נישט נוגע —

האָב אַלץ שוין פארגעסען,
פון זיך בין איך ווייט;
ווער ווייס, אפשר האָט מען
מיך לאַנג שוין באפרייט?

אפשר האָט מען אים שוין לאַנג נאָר באפרייט?

און אַז לאַנגווייליג ווערט מיר דאָס אומגעהן הין־והער
און די רויטקייט פון פלאַמיגען שיין —
אַלע פענסטער פאַרהענג איך פון אויבען אַראָפּ,
מיט אַ רוהיגען האַרץ שלאָף איך איין...
די וועלט קומט־אום אין פלאַמען — און ער שלאָפט... אָבער —
אַז איך כאַפּ זיך פון שלאָף אויף, דערזעה איך: שוין אויס,
אַלע מענשען און לענדער פאַרברענט.
איין און איינציגער איך בין פאַרבליבען — מיט מיר
מיינע גוטע געטרייע פיר ווענט...

לעגט ער אונטער אַ פונק און צינדט אונטער אליין זיינע גוטע גע־טרייע פיר ווענט —

שטעה און קוק, ווי עס פאַלען אַ וואַנט נאָך אַ וואַנט,
עס פאַרלעשט זיך דער איינציגער שיין;
אַ באַפרייטער פון אַליץ, אַ דערלייזטער פון אַלץ,
אויף דער אשיגער ערד שלאָף איך איין...

זעהט איר, אַז דאָס איז ניט קיין טעמפּער שלאָף פון אַ גלייכגילטי־גען, נאָר דער הייליגער שלאָף פון אַ דערלייזטען... איידער די וועלט איז אומגעקומען, האָט ער זיך נעדאַרפט באַהאַלטען פון איר אין זיינע „טרייע פיר ווענט“, אין די פיר ווענט פון זיין א י ך; דאָס האָט אים געמאַכט פאַר אַ געפאַנגענעם פון זיך אליין; אַז די וועלט איז אין פייער געריינינט געוואָרען, זיינען די „פיר ווענט“ זיינע געוואָרען איבעריג, ער האָט זיי פאַרברענט: זיין אמת, ד אָ ר ט י ג, איך איז באַ־פרייט געוואָרען פון דעם „אויסגעטראַכטען“, דאָ'איגען, „פיר־ווענטי־גען“, איך — און ער איז דערלייזט...

.10

אָבער נאָר אין חלום האָט ער געזעהן אָט דאָס אַפּאָקאַליפּסיס־בילד פון דער וועלט־שרפה. און נאָר אין חלום האָט ער פאַרברענט די „פיר ווענט“ פון זיין ה י ג ע ן, געפאַנגענעם, איך. אין דער „ווירק־ליכקייט“, אין דער היגער ווירקליכקייט איז די וועלט ניט חרוב גע־וואָרען, און די „פיר ווענט“, וואָס טיילען אים אָפּ פון איר, זענען אים „טריי“, ווי געווען — און זיין גאַנצע פּאָעזיע איז די סימבאָליק פון אָט

וווערט דיר די שטילקייט צו לאסט —
וויין, אָבער וויין ניט צופיל.

מיין ניט, דו ווייסט, וואָס דו ווייִנסט,
ווייִנסט אין דער וועלט גלאַט אַזוי.
קוקסט אויף די פלעקען פון וואַנט,
ווילסטו גאָר לאכען צו זיי...

דו ווייִנסט, ווייל דו ווילסט נאָר שטערען די מאָנאָטאָנע שטיל־קייט, וועלכע איז דיר געוואָרען צו לאסט, — „ווייִנסט אין דער וועלט גלאט אזוי". קאָנסט אויפהערען ווײנען — און פארטרייבען די מאָנאָ־טאָנישקייט אויף אן אנדער אופן:

צייל זיך די ברעטער פון דיל,
מעסט וויפיל טריט האָט דיין צעל;
וואלגער זיך מער ניט ביי'ן טיר
קושען דעם שמוציגען שוועל.

קוק פון דער זייט זיך ביי'ן וואַנט,
ווער געהט אַרויס, ווער — אַריין;
ביזט ניט דער ערשטער אין צעל,
וועסט ניט דער לעצטער אויך זיין...

די צעל — די ל ע ב ע נ ס צ ע ל, וואָס וואו דו ביזט, ביזטו אין איר, און ווער דו ביזט, ביזטו אין איר — די צעל, זי לאָזט דיך נישט ארויס, ניט מאַטער זיך אומזיסט, סיידען דו פליהסט פון איר אוועק אויף די פליגלען פון חלום, אויף די פליגלען פון דיין אמת'ען, ד אָ ר ט י ־ג ע ן, נישט געפאנגענעם איך...

וואו נעמט מען די פליגלען? זיצט מען אין צעל און מען וואַרט אויף א וואונדער —

אַייַנגעשמידטע זענען מיר,
יעדער אין אַ קאַמער זיצט באזונדער;
אַנגעשפארטערהייט ביי'ן טיר
שטעהען מיר און וואַרטען אויף אַ וואונדער:

און אפשר געשטאָרבען
בין איך, און ביין טיר
דאָס לעמפּעל ברענט יאָרצייט,
ברענט יאָרצייט נאָך מיר?

אפשר איז ער שוין געשטאָרבען, און דאָ זיצט גאָר אַן אַנדערער, ניט ער?...

איז עס מידקייט, אפּאַטיע, דערשלאָגענקייט? אמאָל טרעפט, אַז מען ווערט אַזוי טעמפּ פון שאַרפע ליידען, אַז מען הערט אויף זיי — אין זיך אליין — צו פיהלען... אָבער ניין, אין דעם פאַל איז עס ניט קיין אונטערגעבען זיך די אייגענע ליידען, נאָר, פאַרקערט, אַ זיג איבער זיי, אַן אינעווענינגסטע זעלבסטבאַפרידיגונג, אַן אַוועקגעהן פון דער וועלט מיט אירע אילוזאָרישע רעאַליטעטען, אַ באַהאַלטען זיך „פון זיך און פון מענשען אין נ ע ב י ל פ ו ן װ ו י י ט ע ג ע ש ט א ל ט ע ן“, אַ צושטאַנד, ווען, באַפרייט פון די אייגענע ליידען, ווערט מען פול מיט רחמנות און פאַרגעבונג צו אַלץ, וואָס אַרום. אַ הייליגער צושטאַנד, ווען דו ביזט מער נישט אין כעס אויפ'ן „וועכטער“, וואָס היט דיך און נעמט ביי דיר אָפּ דיין פרייהייט (וואָס איז זי ווערט, דיין פרייהייט?). ביזט אים אַלץ מוחל און ביזט פול מיט מיטלייד צו אים אליין: —

וועכטער, געה און לעג זיך שלאָפען,
נעם דיין אויג אַראָפּ פון טיר:
נאַכט געגעבען איז אויף רוהען
ווי פאַר מיר, אַזוי פאַר דיר.

שטעל אַוועק דיין ביקס ביים טויער,
שפּאַר זיך אָן — דעם קאָפּ אָן טיש;
פון אַ גאַנצען טאָג אַרומגעהן
טוען ווי דאָך דיינע פיס...

וועכטער, דיר טוען ווי דאָך דיינע פיס, געה, רוה אָפּ...

אויפ'ן וועכטער איז מער רחמנות, ווי אויף אים, דעם פאַרשפּאַר־טען. אים האָבען די ליידען שוין אַזוי שטיל געמאַכט, אַז ער איז איצט בכח ז י י איינצושטילען...

עמיצער זאָגט מיר: זיי שטיל,
ליג אָדער זיץ אין דער שטיל.

פון הינטער די וואָלקענס, וואָס פארשטעלען זי, איז נאָך דערווייל פון אים דאָס ליכט פארבאָרגען און —

ביז וואַנען די הגע וועט קומען,
פאַרגעהן וועלען יאָרען,
ביז וואַנען מיין פריידיגע ליכטיגקייט
וועט ווערען געבוירען.

ביז דאַן וועל איך איינזאַם און פרעמד זיין,
פאַרטיפט און באהאלטען
פון זיך און פון מענשען אין נעביל
פון ווייטע געשטאַלטען.

און זיין ווי אַ קינד אומבאַהאָלפען,
פארשעמט און אָהן ווילען,
אַמאָל אין פאראכטונג, אַמאָל אין פארגעבונג
מיין זעלע פארהילען...

און אָט דאָס איז די זעל פון זיין בוך — אַ זעל, וואָס וואַרט, ביז וואַנען איר פריידיגע ליכטיגקייט וועט ווערען געבוירען, און וואָס דערווייל איז זי טרויעריג און טונקעל, איינזאם און פרעמד, פארטיפט און באהאלטען פון זיך און פון מענשען אין נעביל פון ווייטע געשטאלטען. און זי ענדיגט איר ודוי, אָט די פון אונז ווייטע און אין נעביל פארהילטע זעל — מיט א ליד, וואו עס חזר'ט זיך איבער דער גלויבען און אויך דער יאוש, וואָס פילט אָן דעם ערשטען ליד און דעם גאנצען וואונדערליכען בוך —

איבער מיר געהט אויף אַ רעגענבויגען —
דער טייך, וואָס פירט צו מיין געהיימען לאַנד;
דעם זעגעל אויף מיין שיף האָב איך שוין אָנגעצויגען,
האָב וועסלעס זיבענפאַרביגע אין האַנט.

דער וועג אַהין שטראַלט דורך מיינע אויגען,
און בויגיג איז דער אָרעם פון מיין האַנט;
נאָך איידער עס פארגעהט דער רעגענבויגען
דערגרייך איך צו די ברעגען פון מיין לאַנד.

פלוצלונג אוינער שטילערהייט
עפענען וועט אַלע טירען,
וועט צערייסען אונזער קייט,
אונז פון תפיסה אַרויספירען.

וועט אונז פירען פאַר'ן האַנט
איבער וועלדער, איבער גרויסע ים'ען,
צו אַ ווייטער, ווייטער לאַנד —
און אַהיים אונז ברענגען, צו דער מאַמען...

עמיצער וועט קומען שטילערהייט, עפענען די טירען, צערייסען אונזער קייט — און פירען אונז אהין צום „ווייטען, ווייטען לאנד". אויף אָט דעם וואונדער ווארט, זיצענדיג אין תפיסה, אין לעבענס־תפיסה, לייוויק. דערווייל איז נאָך קיין וואונדער ניט געשעהן. אָבער ער וועט ,ער מוז געשעהן. דאן וועט דאָס לעבען „הינטערן שלאָס" צע־רינען, ווי א טרוים, און עס וועט זיך ארויסווייזען, אז עס איז אויך פרי־הער געווען נאָר א טרוים, אן אילוזיע, — דאָס, וואָס לייוויק האָט אונז געוויזען אין זיינע לידער...

.11

אָבער דאָס וועט זיך ארויסווייזען ערשט דאן, ווען דער וואונדער וועט געשעהן און עס וועט מקוים ווערען דער חלום, וואָס לייוויק חלומ'ט, ווען ער זעהט, „וואָס קיינער זעהט ניט", ווען ער זעהט „דאָס לאנד דאָס פארבאָטענע", דאָס לאנד דאָס פארבאָרגענע. דערווייל איז נאָך אָבער ניט געשעהן קיין נס —

און דער, וואָס האָט אויסלייזען אונז צוגעזאָגט, —
ווער ווייס, וואו ער נעכטיגט, ווער ווייס, וואו ער טאָגט,
ער ווערט אַלץ פארגעסען, דערווייטערט נאָך מער —
ער קומט ניט אַהער...

דערווייל איז נאָך מער ווי מיט ווארטונג און נאָך מער ווי מיט האָפענונג לייוויק פול מיט טרויער, מיט אזא טיפען און לעצטען טרויער, וואָס אפילו אין אונזער אידישער טרעפט פּאָעזיע מען אזא זעלטען, און הגם ער ווייס, אז עס וועט קומען דער טאָג, און עס וועט ארויסשיינען די זון

און אין אָט דעם קרייז ווערען אויך די לעזער אריינגע׳כשופ׳ט, און זיי קאָנען פון אים נישט ארויס. זיי זאפען אין זיך איין זיין ליכט און זיינע שאָטענס. זיי ווערען פול מיט זיין פולקייט, און פאר קיין שום אנדערע זאכען איז קיין אָרט נישטאָ אין זיי, ווען זיי לייענען אים...

וואו איז ליבע? פארוואָס זינגט אונז נישט לייוויק קיין ליבע־געזאנגען? (נאָר שאָטענס פון ליבע שלייכען דורך איניגע פון זיינע לידער) ליריק אָהן ליבע? און — אָהן נאטור? וואו איז די נא־טור? וואו זענען די כמורנע הימלען און די גרויע פעלדער פון דער ליטע מיט די „איינזאמע בעריאָזקעלעך“? וואו זענען די שנייען, הימלען און שטערען פון די סיבירער נעכט? אלץ נשמה און נשמה! און די נשמה נאָר א חלומ׳ענדיגע! און מיט דעם חלום אין זיך — און נאָר אין זיך און רק אין זיך! און נאָר ליידען און נאָר טרוימען און ווידער טרוימען! און טויט! און ווידער אמאָל טויט! איז דאָס דאָס לעבען? איז דאָס דער מענש? איז דאָס די גאנצע וועלט? און נאָך טויזענט פראגען... אָבער דער לעזער שטעלט זיי ניט. זיי ליגען אים נישט אין זינען, ווען ער לייענט (אויב נאָר ער לייענט מיט אן אמת) לייוויק׳ען. אנדערע זאכען און אנדערע שאָטענס פון זאכען פילען דאן אָן די לופט, וואָס רינגעלט אים ארום, און נאָר אָט די לופט אָטעמט ער איין און אויס!

און דערפאר טראכט ער אויך נישט וועגען דער „פאָרם“, וועגען די טעכנישע אויפטוען און די טעכנישע פעלערען... וואָס איז פאר א מענ־שען, וואָס זיצט „הינטערן שלאָס“ פון לעבען, מיט „זיבען טויטע פארבען אין די (לעבעדיגע!) אויגען“ — פאר א מענשען, וואָס האָט „אלע גרע־ניצען פארלאָרען“, וואָס האָט אַן „אויג פון א בלינדען“ און א „צונג, וואָס איז שטום“, — וואָס איז פאר אזא איינעם „פאָרם“, „טעכניק“ און די אלע איבעריגע זאכענישען?

טויטע ווערטער, נאַקעט־הוילע, שטעען זיך פון יעדענס מויל,
ווערטער, טויזענט מאָל געערדטע, שוין צעווערימטע און פויל...

עס זענען דאָ וויכטיגערע און ניט אזוינע ווערטערדיגע זאכען. עס זענען דאָ זאכען, וואָס אז מען טראכט וועגען זיי און מען פיהלט זיי און מען א י ז מיט זיי, פארגעסט מען אָן די אלע „עסטעטישע“ ריידע־רייען. מען פארגעסט אפילו צו פרעגען זיך: צי זענען אלע לייוויק׳שע פערזען גוט, צי זענען אלע „מאָטיוון“ ניי, צי האָט שוין אמאָל עפעס

פאַרגאַנגען איז שוין לאַנג דער רעגענבויגען:
איך וואַרף אַוועק די וועסלעס פון מיין האַנט;
מיט זיבען טויטע פאַרבען אין די אויגען
געפאַנגען ליג איך אין מיין אייגען לאַנד...

געפאנגען, אָבער נישט טויט, ניין, נישט טויט. ער ליגט און ווארט אויף דער שעה פון אויסלייזונג...

צי וועט ער זיך דערווארטען? איינינע שטימען אין זיין בוך ענטפערען: יע! אנדערע: — ניט! און דער איינדרוק איז, אז „ניט!“) זאָגט דאָס ד אָ ׳ א י ג ע, און „יע!“ — דאָס ד אָ ר ט י ג ע איך פון אונזער צווייגעשטאלטיגען דיכטער. און נאָך איז דער איינדרוק: — אז דעם ד אָ ר ט י ג ע ן איכ׳ס „יע“, כאָטש עס איז שטילער און פארבאָרגענער, איז עס זיכערער און קלערער, ווי דעם ד אָ ׳ א י ג ע ן איכ׳ס הילכיג „ניין“ — און אויך אָריגינעלער איז עס: טרויער, לעבענספארצווייפלונג, מענשען מיט פארבראָכענע הענט און וויינענדיגע אויגען, ניין־מענשען האָבען מיר גענוג אין דער אידיישער פּאָעזיע, ווען אפילו נישט אין אזא ל ע צ ט ע ר געשטאלט, ווי ביי לייוויק׳ען. אָבער א טרויער, א יאוש, וואָס פירט אונז, קאלט און אכזריות׳דיג, צו צו א וואנט און זאָגט: די וואנט איז שטארק, נישט דורכצוברעכען, אָבער הינטער איר, הינטער איר איז פאראן עפּעס אזוינס, וואָס ווארט אויף אונז, — א טרויער, וואָס פלוצלונג ווערט ער, ווי פון עפּעס א פארבאָרגענעם ליכט, דורכגעלויכטען, — אזא געלייטערטער און אפשר גאָר געבענשטער טרויער איז א נייס ביי אונז, א גרויסע נייס.

.12

און אויך זיין אליץ־ארומנעמען, זיין אליץ־פארנעפּלען און אליץ־באשיינען איז א נייס. צווישען די ביכער לידער, וואָס זענען ביי אונז ארויס אין די לעצטע — און נישט נאָר אין די לעצטע — יאָרען קאָן איך נישט נאָך א בוך, וואָס זאָל זיין אזוי ארייננעטאָן אין איין זאך, אזוי איינגעטונקט אין איין שיין און אין איין טונקעלקייט, ווי דאָס בוך לידער פון ה. לייוויק. וואוהין עס זאָל זיך נישט קערען און ווענדען, קומט עס אליץ צוריק צו זיין פּ י נ ט ע ל ע, וואָס פאר א ליניעס עס זאָל נישט ציהען, זעגען עס אליץ ראדיוסען פון איין — טונקעלען — קרייז.

לידער:

מלך ראַוויטש

מאני לייב

ב. לאַפּין

מ. ל. האַלפּערן

מאַטעס ל.

יצחק איגנאַטאָווסקי

דוד איגנאַטאָוו

איינער א רוס סאָלאָגוב ניט געשריבען עפּעס ענליכס און צי האָט לייוויק א רייכען פּאָעטישען טאַלענט, צי גאָר אן איינאַרטיגען... דער, וואָס האָט דערהערט דעם שטומען געשריי פון לייוויק'ס נאָך אין כאַאָס זינ־קענדיגער נבואה, דער, וואָס איז פאַרוועבט געוואָרען פון לייוויק'ס ליב־טיגען און טונקעלען טרוימוועבס, וויים, אז נישט אום טאַלענט און שיינע פערזען האנדעלט זיך עס דאָ, נאָר אום דעם פיל וויכטיגערען פאַרבאָר־גענעם ז י נ ע ן פון לייוויק'ס „ווייטע געשטאַלטען" און לייוויק'ס חלום וועגען די „אוצרות", וואָס וואַרטען אויף אונז ע ר ג ע ץ ו ו י י ט, ע ר ג ע ץ ו ו י י ט...

ניט קיין „פּאָעטישער סימבאָל" זענען אָט די פאַרבאָרגענע און פאַרבאָטענע „אוצרות", נאָר א היים שטיק דורשט פון אן אָפּגעקילטען לעבען.

און דער גייסטיגער מענש,
קניפּט אויף די געדאנקען אין זיינע נעכט,
ליידענשאַפטליך ציטערדיג צום צוהערער זיין פריינד,
ווי דער זעכצעניאָריגער צו דער צוואַנציגיאָריגער'ס
נאַקעטע גלידער.

.2

דאָס וואַסער טרינק ליד.

קוואַלענדיג וואַסער, שטראַלענדיג וואַסער,
א קוואַל פון דער ערד, א שטראַל פון דער ערד !
אין זונענשיין אויפשיינענדיג,
זיבענפאַרביג אויגיג !
סע ציהט די נשמה דעם ריח איין,
און וויל אים אין בלוט צעפירען.
זיבענפאַרביג איז דאָס קרישטאָלוואַסערגלאָז,
און פאַרבט דאָס בלוט מיט זיבען קאָלירען.

רויזפאַרביגע ליבע הילט איין, הילט איין,
און די ליפּען מאַכען זיך אויף און קושען,
און קושען אומענדליך און זינליך און רויט,
וואַסערס קרישטאָלענע פּראַכט.

הויב אויף דיין גלאָז צו דער זון,
דו זוהן פון דער ערד,
טרינק ברודערשאַפט מיט דעם בוים מיט דעם פריינד,
וואָס ס'פאַלט אויף אים דער זעלבער זונענשטראַל,
וואָס טרינקט מיט דיר פון דעמזעלבען קוואַל.

מלך ראַוויטש:

1

געזאַנג פון דערפולונג.

(פון דעם בוך נאַקעטע לידער)

און צו דערפולונג שטרעבט די קרעאַטור,
און צאַפּעלט פיבערדיג מיט אַלע אָדערן פון איר לייב;
און די דערפולונג איז ליבע און לעבען,
און ס'איז די דערפולונג דער טויט.

אויף זיינע צוויי הינטערשטע פיס
שטעלט זיך דער בוהיי אויף,
אזוי ווי אויף צוויי מעכטיגע זיילען,
און זיין געוואַלטיג לייב איז ווי — א —
אויפגעקניפּטער פייערבונד פון הונדערט טויזענט צונגען,
און זיינע לונגען
אָטעמען שווער און צרייסען די לופט מיט א הויכען געבריל;
און זיין ווייב וואַרט אויף אַלע פיר צוגעשפּאַרט צו דער ערד.

אין אַלע צענטויזענט צווייגען קניפּט אויף זיך דער בוים,
סאַמע אין הערבסט,
לאָזט דורך זיינע אָדערן שטורמען דעם ווינט,
און זינגט אן אויסגעלאַסען ליד פון דער לוסט,
אין דער נאַכט.
און דער זאָמען שפּרינגט פון יעדען בלאַט באַזונדער,
און לאָזט זיך פליהען איבער דער נאַכט,
זוכענדיג, זוכענדיג דעם שויס פון דער ערד.

ב. לאפין:

דאָס הייליגע לאַנד.

וואָס האָט אין העלען טאָג געטראָפּען,
דאָס קאָן קיין זעהונג זיין; —
דאָס עופה'ל האלט די אויגען אָפען,
ארום — א רונדער שיין.

זיין וויג פון זיך אליין וויגט אום זיך
אָהן רויש אהין, — צוריק;
אָט קוקט עס וואכעדיג ארום זיך —
עס פאלט אויף מיר זיין בליק.

עס איז דער בליק פון שטראלען קלערער,
ווען ס'דארף די זון אויפגעהן.
עס איז פון מענשען-ליידען שווערער
איהם רוהיג אויסצושטעהן.

עס האָט נאָך ניט קיין הונדערט זונען
דאָס עופה'לע פארמאָגט,
האָט זיך א געטליך וואָרט געשפונען,
האָט אויף זיין ליפ געטאָגט.

אָט האָט עס שוין ארויסגעפלאפּעלט,
צושראָקען, — אונגעריכט — —
א געטליך קאמף האָט זיך געצאפּעלט
אין קינדערשען געזיכט.

דאָס וואָרט פאר מיר איז אומפארשטענדיג,
ניט מיר איז ער באשערט;
זיין קלאנג — וואָס הילכט מיר נאָך באשטענדיג
איז ניט פון אָט דער ערד. — —

מאַני לייב:

נאַכטיגע אומרוה.

נאַכטיגע אומרוה. איבער'ן ים
לייכט־טורעמס מיט געצינדענע אויגען —
רויט, געל, גרין, גאָלד.
ווינטען אין אָפענע רוימען
און שיפען, וואָס שרייען לעצטע געשרייען
צו דער קאַלטער לבנה,
און ווינטען מיט מידע פליגעל,
וואָס זעגלען ביים ברעג
אויפ'ן זאמד,
אויפ'ן גראָז,
אויף די בוימער
און אויף אונזער הויז ביי דעם ים.

דו מיט די שטילע אויגען,
הערסט ווי די בוימער זיפצען?
זייַ מיט מיר אין דער נאַכטיגער אומרוה,
ווארעם מיינע דערשראָקענע הענט;
גאָט ווייס וואָס די מידע ווינטען
ברייננגען איצט צו אונזער ברעג.

נאַכטיגע איינזאַמקייט.

דאָס שטילע גראָז איז נאַס און גרוי פון נאַכט און טהוי.
דער וועג צום ים איז שמאָל און אויסגעטראָטען.
און ווייס אין דער לבנה. ווי מיין שאָטען
מיט ווייסע אויגען ביי מיין זייט געהט שווייגענדיג א פרוי.

דער ים איז איינזאַם אונטער דער לבנה. ווייט
און איינזאַם. ווייט און איינזאַם אַלע שיפען.
אין איינזאַם די לבנה איבער אַלע טיפען,
ווי מיין נשמה, ווי די פרוי — דער שאָטען ביי מיין זייט.

מיט א קללה אין אייגענעם הארצען פארזעהט,
וועט ארומגעהן דער מענש אָהן א ציל אויף דער וועלט;
בלויז די זון — זי געהט אויף אין איר זייט און פארגעהט
גלייך ווי תמיד... ווי ס'וואָלט איר קיין גאָט ניט געפעלט!

וואָס וועט זיין, וואָס וועט זיין, ווען די אַלטיטשקע־צייט
וועט צום זיבעטען הימעל דערגרייכען אמאָל;
און דער גאָט, וועמ' מיר האָבען גערופען פון ווייט, —
איז גאָר דאָרטען זיין רוה ניט געוועזען קיינמאָל!

מ. ל. האַלפּערן:

נישט גאָט. ס'איז דאָ אן אנדערער וואָס נעמט זיך אָן.
און איר באצאָלט פאר אלץ, וואָס איר האָט אָפּגעטאָן.
פאר איטליך ברויט אונזערס צעווארפען אויפ'ן מיסט
האָט ער א פעלד אייער'ס פאַרדאָרבען און פארוויסט
פאר איטליך הויז אונזער'ס האָט ער א לאנד פארברענט
און ציילט די קאליקעס מיט אָפּגעהאקטע הענט
און ציילט די טויטע אויף די טויטע און זעהט צי עפּיס פעלט
פאר איין קאָפּ טויזענט קעפּ און ער האָט גוט געצעהלט
און וועה צו אייער האס ער איז שוין איצט א טייך
וואָס איז פון ברעג ארויס און קערט זיך אום צו אייך.
אומזיסט וואָס איר אנטלויפט. וואוהין איר וועט אוועק
וועט לויערען אויף אייך דער הונגער און די שרעק
ביז איר וועט וואָיענדיג אין אייער וויסטען פּיין
זיך יאָגען דורך דער וועלט ווי מיר וואלד אוים וואלד איין
ביז איר וועט אָנפאלען מיט פויסטען און מיט ציין
אויף אייגען בלוט און פלייש אוים האס צו זיך אליין
און ביז איר וועט אליין זיך רייסען ווי די הינט
ארום דעם לעצטען ביין פון אייער לעצטען קינד.

וואָס ס׳האָט אין העלען טאָג געטראָפּען,
דאָס קאָן קיין זעהונג זיין; —
דערנאָך האָט רוהיג עס געשלאָפען
פארהילט אין אייגענעם שיין.

וואָס וועט זיין?

וואָס וועט זיין, וואָס וועט זיין, ווען די אלטיטשקע־צייט
וועט צום זיבעטען הימעל דערגרייכען אמאָל;
און דער גאָט, וועם׳ מיר האָבען גערופען פון ווייט —
איז גאָר דאָרטען זיין רוה ניט געוועזען קיינמאָל!

און אזוי ווי איר טראָט נאָר דערגרייכט יענעם אָרט,
גיט זיך וואָס א ריס אָפּ ווי א בארג־שפּיץ צו דר׳ערד;
און דורך פייער און רויך הילכט א מורא׳דיג וואָרט:
„ס׳האָט קיין גאָט אייך קיינמאָל דאָ אין הימעל געהערט!“

און צעיאָמערען וועט זיך די אלטיטשקע־צייט
און צעקייקלען און דונערען וועט זיך איר שרעק,
און ס׳וועט ליגען דער מענשליכער גלויבען פארשפּייט,
און עס וועלען אין אומגליק זיך ציהען די טעג!

אויפשטעהן וועלען די קדושים פון דר׳ערד אויפגערייצט,
מיט פארבראָכענע הענט צו דעם הימעל צעשפּרייט:
„אונזער בלוט צוליב דיר האָט אין שטראָמען געפלייצט,
אויפ׳ן ליפּ מיט דיין נאָמען באגעגענט דעם טויט!“

און די מענשען ארויסלויפען וועלען אין גאס
מיט אין קריעה־צעריסענע קליידער אויף זיי;
ניט קיין געטליכע ליבע און געטליכער האס
קען זיי לינדערען איצט פון פארצווייפעלטען וועה!

הייסינק גאָלדען זונעלע !
דערהיץ אויף אירע בעקעלעך
מיין בליק — ווי דיינע שטראַלען היים.
וועט זי פרעגען : וועמעס ?
— זאָג ניט אויס.

גרינינק פינסטער וועלדעלע !
שטיל מיט דיין א צווייגעלע
טו א גלעט איר קעפּעלע.
וועט זי פרעגען : וועמעס ?
קער אָפּ. שווייג. זאָג ניט אויס !
(געשריבען מיט 25 יאָר צוריק.)

דוד איגנאַטאָוו :

אידעלעך, ברידערלעך.

אידעלאך ברידערלאך, כא־כא־כא !
טאנצען מיר, שפּרינגען מיר, כא־כא־כא !
הייבען מיר הענטעלאך, וואַ־וואַ־וואַ !
פּלעסקען צו, פּלעסקען צו, פּא־פּא־פּא !
ברידערלאך, אידעלאך, כא־כא־כא !
נאָכאמאָל, נאָכאמאָל, כא־כא־כא !

גרויס איז גאָט, טאטעניו, טא־טא־טא !
גרויס איז ער, גרויס איז ער, לא־לא־לא !
קינדערלאך זענען מיר, מיר־מיר־מיר !
אוי זיינע קינדערלאך, מיר־מיר־מיר !
היט ער אונז, מאמעניו, אך, ווי גוט !
וועט ניט פארלאָזען אונז, אונז, אונז, אונז !

מאטעס ל.

...אָט נאָך היינט וועט די זון אויסגעלאָשען ווערען,
פארגעהן דער טאָג, וועט מיין טאָג...
אויפ׳ן בארג, אונטער׳ן בארג,
שפּאָרעוודיג און קארג
וועט אויסגעהן מיין זון
און ניט ווערען...

קומען וועט די נאכט, די לאנג געגארטע נאכט,
און בלייבען וועט א שטערען...
אויפ׳ן בארג, אונטער׳ן בארג,
שפּאָרעוודיג און קארג
וועט אויסגעהן דאָס ליכט —
און ס׳וועט ווערען נאכט.

און אַ טאָג, א נייער טאָג מיט ליכט וועט אויפגעהן אין דער נאכט
און דער טאָג אין א נאכט, דורך דער נאכט וועט פארגעהן...

יצחק איגנאַטאָווסקי:

געשעמט.
(פאָלקסליד)

שטילינק מאָרגען-ווינטעלע!
טראָג צו מיין ליבער׳ס אויערל
דאָס קלאַפּען פון מיין הארצען אָפּ.
וועט זי פרעגען: וועמעס?
— זאָג ניט אויס.

ריינינק גיכינק טייבעלע!
שפּריץ צוויי טרערען בלויענקע
אויף מיין ליבסטער׳ס פּנים׳על.
וועט זי פרעגען: וועמעס?
— זאָג ניט אויס.

ל. מילער:

אבא.

(ראָמאַן אין דריי טייל)

וועט אונז נאָך אומקערען אונזער לאנד,
שטארקער ברידערלאך, האנט אין האנט!
אונזער לאנד איז צוקער זים!
שטארקער ברידערלאך העבט זשע פים!
שטארקער, לעבעדיגער, אָט אזוי,
אָט אזוי, אזוי — זוי, זוי.

שכור ווערט די ערד פון טומעל!
ס'טוט א ציטער באלד דער הימעל!
— אידעלאך האָבען א טאנץ געמאכט,
שרעקט זיך ניט שטערענדלאך פון דער נאכט.
— וואלד און פעלד, א וואָלקען ציהט,
היט זיך שטערענדלאך, היט זיך, היט!
נאָר מיר אידעלאך, כא־כא־כא!
אידעלאך ברידערלאך, כא־כא־כא!
הייבען מיר הענטעלאך, ווא־ווא־ווא!
פלעסקען צו, פלעסקען צו, פא־פא־פא!
ברידערלאך, אידעלאך, כא־כא־כא!
נאָכאמאָל און נאָכאמאָל, כא־כא־כא!

ערשטער קאַפּיטעל

מחנות געזונטע יונגען זענען געשטאַנען אַרום די צייטונגס סקלאַ־דען פון די רעדאַקציעס און אומגעדולדיגער ווי שטענדיג, געוואַרט אויף די „עקסטראַס“, וואָס האָבען באַלד געדאַרפט אַרויס פון דרוק.

זיי האָבען געוואוסט די נייעס, וואָס עס האָט זיך דאָרט געדרוקט און צופרידענע וואָס זיי וועלען היינט האָבען צו פאַרקויפען אַזאַ אוי־סערגעוויינליך וויכטיגע נייעס, האָבען פילע געפּאַטשט מיט די לעדערנע רימענעס אויף דעם שטיינערנעם טראָטואַר און אַנדערע האָבען גאָר קיין געדולד נישט געהאַט און שוין פאַר זיך אַליין גענומען אויסשרייען די נייעס, גלאַט אַזוי זיך פון רעפּעטיציע וועגען...

מחנות געזונטע יונגען האָבען זיך נאָכדעם מיט די צייטונגס פּעק אויף די אַקסלען אַ לאָז געטאָן איבער די רוישיגע גאַסען און מיט ווילדע אוממענשליכע קולות זיך אַריינגעריסען אין דעם גאַסען געפּילדער אויס־שרייענדיג זייערע נייעס.

די נייעס איז באַשטאַנען פון איין וואָרט בלויז, און דאָס וואָרט האָט מיט אומגעהייער גרויסע און דיקע בוכשטאַבען אַרונטערגעשריגען פון די צייטונגען, האָט זיך געדוכט, אַז די צייטונגען אַליין שרייען אויף מיט דיזעלבע ווילדע קולות פון זייערע פאַרקויפער.

נאָר די איילענדיגע פאַרבייגעהער האָבען זיך מיט גרויס פאַרדאַכט צוגעהערט צו די געשרייען פון די יונגען. — שוין ניט איינמאָל האָט מען זיי אָפּגענאַרט מיט פאַלשע סענזאַציע־געשרייען, — אָבער דעם מאָל האָבען די יונגען קלאָרער און פאַרשטענדליכער אויסגעשריגען די נייעס, וואָס איז באַשטאַנען פון איין וואָרט בלויז, און די פאַרבייגעהער האָבען דערהערט דאָס וואָרט, ווי עס דאַרף צו זיין, און האָבען גענומען כאַפּען די „עקסטראַס“ און גערן געצאָלט די צוויסענטיגע.

דאָס מאָל האָט מען זיי ניט גענאַרט, אויף דעם האָבען עדות גע־

אסתר האָט א כאַפּ געטאָן די „עקסטרא“ פון פאָטער'ס האנט און מיט די נייגעריגקייט און אויפרעגונג פון יענע מענשען דאָרט אין די רוישיגע גאסען האָט זי זיך געכאַפּט לייענען די צייטונג, נאָר חוה לאה האָט פארבראָכען די הענט, באַלייטענדיג עס מיט א צעשראָקענעם „וועה־וועה!“

און אז מען איז שוין געזעסען ביים סאַפּער, אסתר מיט דער צייטונג פאר זיך אויפ'ן טיש און ישראל פארטיפט אין טעלער געפּרעגעלטען לעבער, האָט חוה לאה פלוצים א זאָג געטאָן צו זיך אין טעלער אריין:

— „נאדיר גאָר א מלחמה אויף זייערע קעפּ, אז גע'הרג'עט זאָלען זיי אליין ווערען רבונו של עולם!“ — —

אסתר איז געווען פארטיפט אין די נייעס, האָט זי גאָר פארגעסען זיך צו וואונדערען וואָס אבא איז נאָך ניטאָ, נאָר חוה לאה צעשראָקען פון די נייעס האָט פלוצים אָהן א פארוואָס זיך גענומען באאומרוהיגען:

— „וואָס איז עפּעס דער מעהר וואָס אבא איז נאָך ניטאָ, הא?“

אסתר האָט אויפגעהויבען דעם קאָפּ פון צייטונג און א קוק געטאָן צום פאָטער. האָט ישראל לאנגזאם ארויסגענומען דעם שטעכער פון צוויי־שען די ציין און זי בארוהיגט.

— „אין גאס אודאי, איר ווייסט דען וואָס עס טוט זיך איצט אין גאס? עס קאָכט דאָך!“ —

אסתר'ן האָט פלוצים א ציה געטאָן צו דער גאס, דאָרט אָפּזוכען אבא'ן, און מיט אים צוזאמען ארומגעהן איבער די קאָכיגע גאסען ביז שפּעט אין דער נאכט אריין, ווי לעצטען מאָל אין וואל טאָג, נאָר זי האָט געוואוסט, אז טאטע מאמע וועלען איר ניט לאָזען איצט אליין געהן און אז אבא'ן וואָלט זי סיי ווי סיי ניט געפונען, איז זי צוגעגאנגען צום פענ־סטער און ארויסגעבויגען דעם קאָפּ, נאָר דער טומעל פון יענע רוישיגע גאסען האָט קוים קוים געגרייכט איר שטילע האלב באלויכטענע וואוי־נונגס־גאַס.

די ווינערס נויטיגען זיך ניט אין קיין באָרדער, זייער אייזען קראָם טראָגט אריין גענוג פאר א פאמיליע פון דריי א שיינעם לעבען צו מאכען, האלט מען טאקע שיינע פינף צימערן און מעבעל האָט מען גוטע און גענוג אויך. שוין צופיל מעבעל, און קיין באָרדער דארפען זיי ניט, נישט

זאָגט די אויפגערעגטע פנימ׳ער פון די מענשען, וואָס זענען געגאנגען איבער די באלויכטענע גאסען און געלייענט די „עקסטראס“.

די מענשען האָבען זיך מיטאמאָל אויפגעהערט צו איילען, האָבען גענומען געהן לאנגזאמער, זיך אָפּגעשטעלט און זיך פארטיפט אין דער ציימונג. און דערביי האָט יעדער איינער געהאלטען זיין צייטונג אזוי, אז ווער עס וויל נאָר זאָל ארייגקוקען און זעהן. און אז א צווייטער קומט אָן און כאפט א קוק אין יענעמס צעשפּרייטער צייטונג, זאָגט ער עפּעס, ניט צו יענעם, נאָר גלאָט אזוי זיך אין דער לופט אריין, קומט א דריטער און א פערטער מיט צייטונגען אין די הענט ווערט א רעדיל. לייענט מען אינאיינעם, רעדט מען אינאיינעם, ניט איינס צום אנדערען, נאָר אזוי זיך אין דער לופט אריין. שטעהען רעדלאך אומעטום פון ביידע זייטען טראָטוארען און בלויז אויפ׳ן מיטוועג געהט זיך די גאס איהר געוויינליכען רוישיגען גאנג פול מיט טראמוויי געטומעל און אויטאָ־סיגנאלען.

דאָס מאָל האָט מען זיי ניט אָפּגענארט. און אלע האָבען זיך ווי דערפרעהט מיט די נייעס, ווי דאָס וואָלט געווען א גרויסע בשורה.. און האָט ווער איבערגעלייענט די צייטונג האָט מען זי ניט אוועקגעוואָרפען ווי שטענדיג מיד און גלייכגילטיג, נאָר פאָרזיכטיג מיט אויפגערעגטע פנימ׳ער האָט מען צונויפגעלייגט די צייטונגען און באהאלטען — אהיים ברייגגען די נייעס.. נאָר אהיים געהן האָט זיך קיינער ניט געאיילט, ווייל די לופט איז געווען פול מיט אויפרעגונג, פול מיט נייעס.. נייעס, נייעס..

ישראל וויינער האָט זיך אָפּגעשטעלט ביי א רעדיל, זיך באלד אָפּגעריסען און געגאנגען אהיים. ער איז געגאנגען פון זיין אייזען קראָם, ביידע הענט פארנומען מיט פעקלאך מציאות פאר׳ן הויז, וועלכע ער האָט שטענדיג אזוי ליב אהיים צו ברענגען, און א חוץ די פעקלאך האָט ער נאָך געטראָגען אן „עקסטרא“ אונטערן אָרעם.. עס האָט אים גע־צויגען צו די רעדלאך מיט מענשען, נאָר אין דער היים וואַרט מען אויף איהם מיט סאפּער, און ביי ישראל וויינער זענען זיין חוה לאה און זיין אסתר בילכער פון דער גאנצער וועלט מיט אלע איהרע נייעסען.. דערצו וועט ער זיי טאקע שנעלער אהיים ברענגען די „עקסטרא“ — אויב זיי ווייסען נאָך ניט — און איהם האָט זיך זעהר געוואָלט זיי זאָלען נאָך ניט ווייסען.. און ער איז שנעלער ווי געוויינליך געגאנגען אהיים.

זיי האָבען נאָך ניט געוואוסט אין דער היים..

ווען אבא איז אהיים געקומען איז מען שוין אין הויז געשלאָפען. ד. ה. געשלאָפען איז בלויז ווינער, חוה לאה און אסתר זענען געלעגען אין די בעטען מיט אָפענע אויגען און געוואַרט אויף אבא׳ן.

אבא איז מיט שטילע טריט פארבייגעגאנגען די צימערן צו זיך אין חדר אריין. אויפ׳ן וועג האָט ער געהערט חוה לאה׳ן רופענדיג פון איר שלאָפצימער:

— „אבא?“

אין דעם קול איז געווען עפּעס גוטעס, ווי פון א געטרייער מאמען, אבא האָט דאָס געפיהלט און אים האָט זיך געוואָלט אריינגעהן זיך אוועקזעצען אויפ׳ן ברעג פון בעט און ווי פאר א מאמען דערצעהלען אלעס וואָס ער האָט געזעהן און געפיהלט אין גאס.

ער האָט זיך אָפּגעשטעלט אין פינסטערן עסצימער און שטיל, אום עמיצען ניט אויפצוואוועקען, מיט א האלב קול געענטפערט:

— יאָ, איך!

חוה לאה האָט נאָכאמאָל גערופען:

— דאָס ביזטו אבא?

— יאָ, דאָס בין איך, — האָט ער שוין דאָס מאָל אויפ׳ן קול געענטפערט.

— ווילסט זיך קענען אליין נעמען עסען?

— איך בין ניט הונגעריג, איך וועל שוין געהן שלאָפען.

חוה לאה האָט זיך צעבייזערט:

— וואָס נאָך? געה עס אָפּ, געה, צינד אונטער עס שטעהט אויפ׳ן אויווען.

אבא האָט געוואוסט, אז חוה לאה וועט אים ניט לאָזען געהן שלאָפען אָהן עסען, און אז ער וועט זיך לאנג שפּארען וועט זי נאָך אליין אויפשטעהן אים געבען עסען, איז ער אריין אין קיך, געמאכט ליכטיג און צוגעשטעלט אָנוואַרעמען דעם סאפּער.

אבא האָט פארגעסען, אז עס איז שוין שפּעט, אז מאָרגען דארף מען אויפשטעהן צו דער ארבייט און איז נאָכ׳ן עסען געבליבען זיצען אין קיך ביים טיש, די פיס אויסגעצויגען פאר זיך, די הענט פאררוקט אין די הויזען טאשען און דעם קאָפּ פארוואָרפען צום אָנלעהן פון שטול. אים איז געווען גוט דאָ אזוי צו זיצען, מיט אָפענע אויגען חלומ׳ען

מער אבא איז דעם רב'ס זון פון זייער שטעטיל און כאָטש אין דער היים האָט מען זיך בלויז געקענט פון ווייטען האָט זיך דאָ אבא צו זיי זעהר צוגעבונדען, האלטען זיי אים טאקע ווי אן אייגען קינד אין הויז. דערצו איז שוין אסתר ניט קיין ברעקעל מיידעלע..

אמת אבא פארדינט נישט פיל, ארבייט אין א שוך סטאָר פאר זעכצען דאָלאר א וואָך, אָבער דערפאר איז ער אן איידעל קינד, געלערנט און א גוטע נשמה, און אי חוה לאה אי ישראל וועלען זייער לעבען אוועק־געבען פאר א גוטען מענשען.

אסתר איז געשטאנען ביים פענסטער און געפיהלט א פארדרוס אויף אבא'ן ווארום ער קומט ניט אהיים אזוי שפעט און אין געדאנק האָט זי געזוכט א שטראָף פאר אים, — עפּעס מיט וואָס אים וועה צו טאָן — — און אסתר האָט שוין געהאט אירע וועגען און געוואוסט מיט וואָס און ווי אזוי אבא'ן וועה צו טאָן..

אבא איז געווען אין יענע רווישיגע גאסען, איז אומגעגאנגען פון רעדיל צו רעדיל און זיך געוואונדערט: וואָס טומלען זיי אזוי? פאר־שטעהען זיי דען ניט, אז דאָס איז בלויז צייטונגס סענזאציע? אוים־געטראכטע שרייענדיגע נייעס אום אביסעל אויפצורודערן די לעזער און זיי מאַכען קויפען א סך צייטונגען? וואָס פאר א מלחמה גאָר אין מיטען דרינען? נארישע מענשען!.. און אבא האָט זיך איינגעקוקט אין די אויפגערעגטע צעהיצטע פנים'ער און אים האָט זיך געדוכט, אז אונטער דער אויפרעגונג ליגט באהאלטען א גרויסע פרייד.. איז אים געווען אזוי אומפארשטענדליך די באהאלטענע פרייד פון די דאָזיגע מענשען, אז אים האָט זיך געדוכט, אז זיי אלע דאָ ווייסען, אז עס איז א ליגען, אז עס איז ניט מעגליך, נאָר זיי מאַכען זיך אומיסטנע, אז זיי גלויבען אום זיך אויפצורעגען, אום צו האָבען עפּעס נייעס.. אָבער שטיל אין הארצען פרייען זיי זיך, וואָס עס איז ניט אמת.

און אים איז מיטאמאָל געוואָרען אזוי גוט ארומצוגעהן דאָ צווישען די אלע מאָדנע טומלדיגע מענשען, וואָס בענקען אזוי שטארק נאָך נייעס, אז זיי זענען אפילו גרייט זיך צו מאכען גלויבען אין ערגסטען און פרייען זיך אין דער אייגענער צייט, וואָס דאָס אין וואָס זיי גלויבען, איז ניט אמת..

בענדיג א נאסע האַנט איר א שפּריין געטאָן אין פּנים, האָט זי אויף אים בייז א קוק געטאָן און געפרעגט:

— וואָס איז דער מער מיט אייך ?

אבא האָט זיך דערשראָקען, איז רויט געוואָרען, חרטה געהאט אויפ׳ן שפּאס, און אין גרויס פארלעגענהייט זיך געלאָזט אוועקנעמען די טעלער פון טיש אין סינק אריין.

— נאַט. — אסתר האָט געהאלטען אויסגעשטרעקט די לעדיגע גלאָז, ווי א קינד וואָס האָט אָפּגעטרונקען און ווארט מען זאָל ביי איהם צו־נעמען די גלאָז, אז ניט וועט זי עס צעברעכען...

ער האָט זיך אומגעקערט נעמען דאָס גלאָז, האָט זי א גאָס געטאָן דאָס ביסעל איבערגעבליבענע וואסער גלייך אים אין פּנים אריין און זיך צעלאכט. אים איז מיטאמאָל ווידער גוט געוואָרען. ער האָט איר מוחל געווען איר פריהערדיגע בייזע באנעמונג, האָט גענומען דאָס גלאָז ביי איר און אומערווארטעט פאר איר און אפשר אזוי פיל אומערווארטעט פאר זיך אליין א פאָל געטאָן מיט די ליפּען צו איר נאַקעטער האַנט.

זי האָט שנעל אוועקגעכאַפּט די האַנט און א חנ׳עוודיגע פארשעמטע אנטלאָפען..

אבא איז געלעגען אין בעט, זיך געוואָרפען פון איין זייט אויף דער צווייטער און ניט געקענט איינשלאָפען.

אין זיינע אויערן האָבען געקלונגען די פארנאכטיגע אויסגעשרייען פון די „עקסטראס“. מיט צוגעמאכטע אויגען האָט ער געזעהן די רייד־לאך מענשען און איבער די קעפּ פון די מענשען האָט ווי אן עלעקטרישע באלייכטונג, געלויכטען אסתר׳ס אויסגעשטרעקטע נאקעטע האַנט..

פון א טויזענט אומדערגרייכבארקייטען, זיך צוהערען ווי זיין פאנטאזיע ציהט די פארפלאָנטערטע פעדים פון זיין עבר און שפינט און וועבט פאר אים א צוקונפט פון גאָלדענע גליקען.

די קיך טיר האָט א סקריפע געטאָן, אבא האָט זיך געטאָן א וואָרף, זיך אומגעקוקט און דערזעהן אסתר'ן שטעהן אין דער האלב געעפענטער טיר. ער איז אויפגעשפרונגען.

— איר שלאָפט נאָך ניט?

זי האָט פעסטער ארומגעצויגען ארום זיך דעם דעק, אין וועלכען זי איז געווען איינגעהילט און אָנשטאָט אן ענטפער אָנגעצייגט מיט פארזשמורעטע אויגען צום אייזקאסטען:

— איר ווילט מיר געבען א גלאָז וואסער?

אבא'ן האָט זיך געוואָלט צוגעהן און זי ארומנעמען אזוי אָ, ווי זי שטעהט, א הויבע, אן איידעלע, די הענט באהאלטען אונטערן דעק, די טונקעל ברוינע האָר צעוואָרפען איבערן דעק און די גרויסע ברוינע אויגען פארזשמורעט ווי ביי א קליין פארשלאָפען קינד. נאָר דאָס האָט אים אויסגעזעהן אזוי אוממעגליך און אומדערגרייכבאר ווי יענע וואכענדיגע חלומות, וועלכע ער האָט ערשט מיט א מינוט צוריק גע'חלומ'ט.

מיט אומזיכערע נערוועזע באוועגונגען האָט ער גענומען איר געבען א גלאָז וואסער. גיסענדיג די וואסער פון פלאַש אין גלאָז אריין האָט ער א גאָס געטאָן מיטאמאָל און איבערגעגאָסען.

אסתר האָט זיך א בייזער געטאָן:

— וואָס טוט איר דאָרטען?

ער האָט געשמייכעלט:

— איבער אייך.

— איבער מיר? — האָט זי פארשלאָפען כמעט מיט א בייזער גע־פרעגט.

— געוויס איבער אייך.

זי האָט אויסגעשטרעקט א האנט פון אונטערן דעק און גענומען די גלאָז. אבא'ן האָט א ברי געטאָן אין די אויגען די פרישע ראָזע נאַ־קעטקייט פון איר האנט. ער האָט אינסטינקטיוו פארשעמט אוועק־געכאפט די אויגען, באלד נאָך אמאָל א קוק געטאָן אויף איר און האָ־

איין גרויסען יום טוב, דעם יום טוב פון מלחמה, א מלחמה, וואס איז ערגיץ ד א ר ט ע ן, ד א ר ט ע ן און ניט דא.

אבא האט געפיהלט א גרויס פארדרוס אויף די מענשען און אויף די צייטונגען, איבערהויפט אויף די צייטונגען. אים האט זיך געדוכט, אז די צייטונגען זענען שולדיג אין אלץ, אז זיי ווילען די מלחמה, פרייען זיך מיט איר און שטעקען אן די מענשען מיט דערזעלבער פרייד.

ער האט קיין צייטונגען ניט געלייענט, זיך געוואלט אויסבאהאלטען פון די נייעס, נאר פון אומעטום זענען די גרויסע נייעס קעפ פון די צייטונגען אים געקראכען אין די אויגען אריין, און דאס איבעריגע האט ער געוואוסט פון די מענשענס געשפרעכען פון וועלכע ער האט זיך ניט געקענט אויסבאהאלטען.

עס זענען געווען מענשען, וועלכע האבען מיט שרעקעדיגע קלאפענדיגע הערצער געלייענט די נייעס און דערנאך אין טונקעלע איינזאמע שלאפצימערן געבראכען די הענט און פארגאסען טרערען אויף דעם גורל פון זייערע אייגענע און נאהענטע, זייערע אייגענע און נאהענטע, וועלכע זענען ד א ר ט ע ן, ד א ר ט ע ן און נישט דא..

אבא האט מיט א שטילען אומעט אין הארצען געפיהלט, אז ער בלייבט צום נארען, אז דאס איז ניט בלויז קיין צייטונגס סענזאציע פאר די גאסען, נאר דאס איז א מלחמה, און דאסווארט מ ל ח מ ה איז פאר אבא'ן געווען א ווארט פון אונזין און שרעק.

אבא האט געטראכט: עס זענען אומעטום איבער דער וועלט פאראן געזעצען, געריכטהייזער און ריכטער אפצוהיטען עס זאל קיין אומרעכט ניט געטאן ווערען פון איינעם צום צווייטען. אז איין מענש ראטעוועט א צווייטענס לעבען ווערט ער געלויבט און באלוינט, אז איינער רויבט אדער מארדעט ווערט ער שטרענג באשטראפט, אז איינער צינדט אונטער עמיצענס א הויז ווערט ער באשטראפט. און דא קומען דיזעלבע רעגירונגען און מאכען אלעס הפקר און זאגען געהט און טויט און רויבט און פארברענט און ווער עס וועט אויפטאן מער גזלות און הריגות דער וועט באלוינט ווערען. און צוליב וואס? אויף וועמענס קאפריז? וואו איז דער זין פון דעם שרעקליכען הפקרות? ווארום זאלען די אלע מענשען

צווייטער קאַפּיטעל

דאָס וואָרט מלחמה איז געווען ביי יעדען אויף די ליפּען. עס האָט פּאַרנומען דאָס פּלאַץ פון די טאָג־טעגליכע געשפּרעכען און געהאַלטען די מענשען אין א שטענדיג אויפגערעגטע בארעדעוודיגקייט.

אומעטום, אין די גאַסען און אין די הייזער, אין די קראָמען און פאבריקען, ביי יעדער געלעגענהייט איז דאָס וואָרט דערמאַנט געוואָרען — ניט מיט א טאָן פון שרעק, נאָר מיט א שטילע באהאלטענע צופרידענהייט, א באהאלטענע צופרידענהייט וואָס די מלחמה איז ד אָ ר ט ע ן, דאָרטען און ניט דאָ..

אין די צייטונגען איז ניט געווען מער קיין פּלאַץ פאר די לאָקאַלע סענזאַציעס, די מלחמה־נייעס האָט זיך ווי א ריזיגער שטראָם א גאַס געטאָן אין די רעדאַקציעס אריין, פארפלייצט אלע צייטונגען און אָפּגע־שווענקט אלע אנדערע נייעס. איין „עקסטרא" איז נאָכגעלאָפען דער צווייטער, געשלעפּט אויף זיך גרויסע שרייענדיגע נייעס קעפּ און גע־בראַכט צו די מענשען איין בשורה נאָך דער צווייטער: „נאָך א שטאָט איינגענומען", נאָך אזוי פיל און אזוי פיל מענשען גע'הרג'עט, נאָך — — נאָך — — נאָך.

און וויפיל נייעס זיי האָבען ניט ארויסגעשלעפּט צו די מענשען, האָט אלץ מער און מער אריינגעפלייצט אין די רעדאַקציעס אריין. און די מענשען האָבען דאָס געוואוסט און האָבען שנעל שנעל געכאַפּט די נייעס, פארלאָפען דעם וועג די „עקסטראַס" און באלאַגערט די רעדאַק־ציעס, פון דאָרט האָט די נייעס ארויסגעשטראָמט און זיך צעגאָסען איי־בער די ווענט אויף גרויסע שווארצע פּלאַקאַרדען: „נאָך א שטאָט איינ־גענומען, נאָך מענשען גע'הרג'עט, נאָך — — נאָך — — נאָך". און די מענשען האָבען אראָפּגעלייענט די נייעס מיט דורשטיגע אומגעדולדיגע בליקען און פארלאַנגט נאָך נייעס, נאָך — — נאָך — — נאָך, און עס האָט זיך געדוכט, אז די צייטונגען מיט די מענשען צוזאַמען פּראַווען

איז ער נאָך לענגער געזעסען מיט'ן קארטעל אין האנט, נעקוקט פאר זיך און געשמייכעלט פון דעם מאָדנעם אינהאַלט, וואָס איז מיט קיין איינציג וואָרט ניט ענליך צו זיין טאַטענ'ס ביז איצטיגע בריף.

—— „דער שונא האָט ערקלערט מלחמה צו אונזער קיסר און איז באפאלען אונזער לאנד, זאָל גאָט העלפען אונזער קיסר זאָל מנצח זיין דעם שונא און אונזערע סאָלדאטען זאָלען זיך איינגיבען אומקערען אהיים בשלום„ — —

אזוי, הייסט עס, אז דאַרטען איז טאקע עפּעס, און דאָס קארטעל האָט געשריבען זיין טאַטע — — „שונא", „מלחמה", „מנצח זיין", זיין טאַטע דער רב מיט דער בלאָנדער שיינער באָרד און העלע גוטע אויגען, זיין קלוגער גוטער טאַטע צו וועמען מען קומט פון אלע ארומיגע שטעט און שטעטלאך מיט דין תורות.

אזוי, איז דאָס, הייסט עס, ניט בלויז קיין צייטונגס סענזאַציעס, ניט קיין מאַנעווערעס אזעלכע, נאָר מ ל ח מ ה.

צום שלום פון קארטעל איז געווען צוגעשריבען: הנני דורש בשלום ידידי מר ישראל ווינער אם אשתו ובתו היקרים, גאָט זאָל זיי משלם זיין פאר זייער פריינדשאפט, וואָס זיי צייגען דיר ארויס און וואָס זיי זענען דיך אזוי מקרב." דערנאָך איז געווען א גרוס פון דער שוועסטער פאר זיך און פאר דער מאַמען, זי האָט אויך ניט פארגעסען צו גריסען די ווינערס און „אסאָבאָנע" אסתר'ן, כאָטש זי האָט אסתר'ן קוים געקענט אין דער היים.

אבא האָט געגעבען דאָס קארטעל ווינער'ן, ווינער האָט עס געלייענט אין דער הויך פאר חוה לאה'ן מיט אסתר'ן און זיי פארטייטשט די לשון קודש'דיגע ווערטער. ביים גרוס זענען חוה לאה'ן געקומען טרערען אין די אויגען אריין, און ביי זיך אין הארצען האָט זי באשלאָסען אבא'ן נאָך מער אָפּצוהיטען.

— שרייבסט כאָטש א גרוס פון אונז, אז דו שרייבסט אהיים?

— נו וואָס דען, ער שרייבט ניט קיין גרוס? — האָט מר. ווינער אליין אויך צופרידען פון דעם גרוס — מבטל געווען איר נארישע פראגע, דערביי נאָכאמאָל א טראכט געטאָן: אז אויב עס וועט זיין א שידוך, וועט ער אבא'ן עפענען אן אייגענע שוך סטאָר...

און אסתר? אסתר האָט א סך „באַיעס", וואָס שרכנ'ען זיך צו איר, און אי שענער פון אבא'ן זענען זיי, אי מער געלט האָבען זיי און

געהן איינער אויפ'ן צווייטען? האָבען זיי קנאה שנאה איינענע? זענען זיי פארצווייפעלט צו משוגע און דארום ברעכען זיי דעם געזעץ? און אויב זיי טוען אזוי דארפען דאָך די רעגירונגען זיי צאמען און זיי באַ־שטראָפען און אויב עמיצער, מעג ער זיין אפילו א קעניג געהט געגען דעם געזעץ פון יושר און די מענשענס וואוילזיין דארף מען דאָך דאָס פאר־היטען און ניט לאָזען. און אבא האָט געפיהלט א מאָדנעם פיזישען וועה־טאָג פון דעם גרויסען אומלאָגישען ווידערשפרוך און גרויסען אומרעכט וועלכען ווי אבא'ן האָט זיך געדוכט אפילו קינדער דארפען איינזעהן און פארשטעהן.

און דערפאר איז ביי אבא'ן טיף אין הארצען נאָך געבליבען א גרויסע האָפנונג, אז די מלחמה וועט זיך באלד ענדיגען, אז איינער פון די שונאים וועט נאָכגעבען, אז ניט קיין פארמישטע פעלקער וועלען זיך אריינמישען און שלום מאכען, אז איצט, אין אזעלכע צייטען קענען שוין ניט זיין קיין מלחמות — ניין עס קענען ניט זיין, עס קענען ניט זיין מער קיין מלחמות, אזוי האָט אבא טיף אין הארצען ביי זיך געגלויבט און געהאָפט.

משה ליב, אבא'ס א לאנדסמאן, א בעל העגלה פון דער היים און דאָ א פרעסער איז געקומען צו אבא'ן ער זאָל אים שרייבען א בריף אהיים.

זיין נעכע מיט די קינדער האָבען נאָך מיט פיר וואָכען צוריק גע־דארפט ארויספאָרען פון דער היים און ניט מען הערט און ניט מען זעהט.

משה ליב האָט געשאָלטען די מלחמה און זיך געשראָקען, אז מען זאָל נאָך דאָרט ביי איר — ביי זיין נעכע'ן — ניט צונעמען די „בנים" און איר איבערלאָזען מיט'ן בייטשעל.

אבא האָט אים געטרייסט און אים פארזיכערט, אז עס וועט גיך שטיל ווערען, אז דאָס איז בלויז מאנעווורעס אזעלכע, אז אין אמת'ען וועט קיין מלחמה ניט זיין, אז עס קען ניט זיין, עס איז ניט מעגליך.

צו אבא'ן איז אָנגעקומען א קארטעל פון דער היים, עס איז געווען אויף עטליכע וואָכען פארשפעטיגט, האָט געטראָגען א סך שטעמפלען אויפ'ן רוקען און א פירעקיגען שטעמפעל פון דעם צענזאָר אויפ'ן פנים. אבא האָט לאנג געלייענט די עטליכע שורות פון קארטעל, דערנאָך

דריטער קאפיטעל.

אסתר האָט געוואוסט, אז אבא איז אנדעריש פון אַלע אַנדערע באַיעס, וואָס געהען אוים מיט איר, באַנעמט זיך מיט איר אַנדעריש און איז ניט אזוי „פרעש“ ווי די אנדערע. ער האָט אויך ליב שטענדיג נאָר צו שפּאַסען מיט איר און אמאָל טוט ער איר אפילו א קוש אויך, אָבער דאָס איז עפּעס אנדעריש. היינט ווערט ער אָפּט רויט אין איר אָנוועזענהייט און זי האָט ליב צו זעהן ווי אבא פאַרשעמט זיך..

אבא האָט פיל באַקאַנטע, די מערסטע פון זיינע באקאנטע זענען מיידלאך און אסתר קאָן די מערסטע פון אבא׳ס באקאנטע מיידלאך. און צו זיי באנעמט זיך אבא אנדעריש ווי צו אסתר׳ן. מיט זיי רעדט ער פיל פון ביכער, שפּאַסט מיט זיי און מאַכט זיי פיל צום לאַכען. ער פילט זיך מיט זיי פריי, שטיפּט און באַלעוועט זיך מיט זיי און ווערט קיינמאָל ניט רויט אין זייער אָנוועזענהייט.

אסתר זעהט עס און פיהלט אן אומפארשטענדלידען פאַרדרוס צו די מיידלאך מיט אבא׳ן צוזאַמען אין דערזעלבער צייט ציהט זי צו אבא׳ן נאָך מער ווי פריהער.

אבא האָט געפיהלט, אז ער טוט א קרומע זאך מיט דעם וואָס ער לאָזט זיך אזוי צו צו אסתר׳ן. ער האָט געוואוסט, אז אסתר איז א פּראָסט מיידעל און אז אלעס וואָס זי פארמאָגט איז א שיינעם פּנים, ער האָט אָבער אויך געפיהלט, אז מיט יעדען טאָג פיהלט ער אַלץ מער און מער א מאָדנע בענקשאַפט צו איר, האָט א פארלאנג צו זיין שטענדיג צוזאַמען מיט איר און ווען ער איז מיט איר צוזאמען פיהלט ער זיך עפּעס אזוי אומרוהיג און פארשעמט פונקט ווי זי וואָלט געשטאַנען א נאקעטע פאר אים. ווייל חוץ דעם, וואָס אסתר איז געווען יונג און בויגיג, האָט געהאט געדיכטע טונקעל ברוינע האָר און גרויסע ברוינע אויגען האָט זי נאָך געהאט א טבע זיך צו קליידען אזוי, אז יעדער בויג אירער האָט דערמאַנט אָן איר קערפּער און אפילו ווען ער בלייבט אליין

מער אמעריקאניש זענען זיי אויך און דאָך ווען זי האָט זיך דעם אָוונט געלעגט שלאָפען, האָט זי זיך פאַרגעשטעלט ווי זי קומט מיט אבא'ן צוריק קיין ברעסלין צו אבא'ס טאטע מאמע, רופט דעם רב מיט דער רבי'צען שווער און שוויגער, קושט זיך אלע ווײַלע מיט אבא'ס שוועסטער עטעל און איז מיט איר אויף „דו"...

דען פון ביכער און זי האָט אין פארלעגענהייט און ניט זיכער פארכאפּט ביי אבא׳ן דעם ענטפער: — „יאָ, ס׳איז זעהר א גוטע״ — — ניט גע־וואוסט וואָס ווייטער צו זאָגען, זיך פארלוירען און זיך א וואָרף געטאָן צו אבא׳ן נאָך הילף. — „ניט אמת אבא ס׳איז זעהר א גוטע״ — — אבא האָט דערפיהלט איר פארלעגענהייט און מיט א באזונדער נוטס־קיין אין דער שטימע געזאָגט: — יאָ, עס איז ווירקליך א זעהר שיינע ערצעלונג.

און קלאַדקא׳ס אויגען האָבען ווידער א שמייכעל געטאָן..

אבא האָט געפיהלט קלאַדקא׳ס לאַכענדיגע אויגען, געהאַט פאר־דרוס אויף איר און די גאנצע צייט זיין גאנצע אויפמערקזאַמקייט גע־שענקט אסתר׳ן. און אז קלאַדקא האָט צו אים גערעדט איז אזוי אויס־געקומען, אז שטענדיג איז ער געשטאנען אונטער אסתר׳ס שטול און ניט ווילענדיג האָט קלאַדקא גערעדט צו אסתר׳ן אויך.

פאר׳ן אוועקגעהן איז קלאַדקא מיטאמאָל גאָר געוואָרען גוט צו אסתר׳ן, זיך צערעדט מיט איר פון קליידער און הויז זאכען און געווען אזוי ליב צו איר, אז אסתר האָט איר מוחל געווען איר שטענדיגע אָנגע־בלאָזענקייט.

נאָר גערעדט האָט שוין אסתר ווינציג ווייל איר קאָפּ איז געווען פארנומען מיט עפּעס — עפּעס א זאך, וואָס איז איר ביז איצט גאָר קיינמאָל ניט איינגעפאלען.

אז קלאַדקא איז אוועק האָט אבא גענומען ענדיגען לייענען די ער־צעלונג. אסתר איז געזעסען לעבען אים, געקוקט אין בוך אריין און ניט געזעהן און ניט געהערט, וואָס אבא האָט געלייענט. איר קאָפּ איז געווען פארנומען מיט עפּעס א רעטעניש און איר האָט זיך געדוכט: אז אין דעם ליגט דער גאנצער אומגליק אירער, ווען זי זאָל דאָס נאָר וויסען וואָלט זי זיך ניט געהאַט וואָס צו פיהלען אזוי ערנידעריגט אנטקעגען דער מים קלאַדקא..

זי האָט פּלוצים אוועקגעלעגט א האנט אויפ׳ן בוך — — „אבא״!

אבא האָט אויפגעהויבען די אויגען.

זי האָט געקוקט אויף אים און פארלעגען געשמייכעלט. — איר וועט ניט לאכען פון מיר? — איר הארץ האָט אָנגעפאנגען שנעל און הויך צו קלאַפּען.

דוכט זיך אים א לאנגע צייט, אז איר קערפער בויגט זיך און בוינט זיך אָהן אויפהער פאר זיינע אויגען און גיט אים ניט קיין רו.

אבא האָט געפיהלט, אז ער טוט א קרומע זאך מיט דעם, וואָס ער לאָזט זיך אזוי צו צו אסתר'ן און ער האָט דערפאר אָנגעפאנגען צו לייענען פאר איר ערצעלונגען און לידער פון זשורנאלען און צייטונגען ארויס, און כאָטש זי האָט ניט שטענדיג געקענט נאָכפאָלגען דאָס וואָס ער האָט געלייענט פאר איר און פלעגט זיך פיל מאָל פיהלען לאנגוויילינ צו זיצען און הערען, האָט זי זיך דאָך געפיהלט דאנקבאר צו אים. נאָר אבא'ן איז געווען שווער צו לייענען זיצענדיג נאָהענט צו אסתר'ן אליין ביי זיך אין צימער, און ס'רוב פלעגט טרעפען, אז ער פלעגט פלוצים אויפהויבען די אויגען פון בוך, א קוק טאָן אויף אסתר'ן, צומישט ווערען און לאנג ניט קענען געפינען וואו ער האָט איבערגעלאָזט.

אין אזעלכע פעלע פלעגט ער א נעם טאָן אסתר'ס האנט שנעל א קוש טאָן, ארויפלעגען איר האנט צו זיך אויף די אויגען און זיצען אזוי א פארלוירענער, א פארשעמטער..

און דעמאָלט האָט אסתר געפיהלט, אז זי האָט ליב אבא'ן.

א זונטאָג אָוועגט. צו אבא'ן איז געקומען א גאסט, די מיס קלאדקא. אסתר האָט ניט ליב די מיס קלאדקא, זי איז א געענדיגטע פון דער היים און דאָ לערנט זי אויך. זי איז ניט קיין שיינע, א דיקליכע און האָט ניט קיין שיינעם נאָז, בלויז אויגען האָט זי שיינע, שווארצע און קלוגע. און מיט אבא'ן באנעמט זי זיך אזוי היימיש, ווי ער וואָלט געווען איר חתן: — „פארשפיליעט מיר נאָר דאָס קעלנערעל אבא פליז!“ אָדער: — „איך נעם דעם בוך, איך וויל אים איבערלייענען“, אָדער — „גיט מיר א פּאָסטעל קארד, אבא“. און אַלעס אזוי ווי עס וואָלט איר געקומען. און צו אסתר'ן — ווי זי וואָלט זי גאָר אין גאנצען ניט באמערקט.

אז מיס קלאדקא איז ארייגעקומען, האָט זי געטראָפען אבא'ן לייענענדיג עפּעס פאר אסתר'ן. קלאדקא'ס אויגען האָבען קלוג און פארדעכטיג א שמייכעל געטאָן.

אבא האָט זיך אָנפאנגס געפיהלט פארלעגען, זיך קאָנטראָלירט און אָנגענומען א ניט שייך'דיגע מינע. נאָר אסתר איז געווען גליקליך.

— עפּעס א גוטע זאך לייענט איר?

אסתר האָט צום ערשטען דערפיהלט א געלעגענהייט אויך צו רייד־

פערטער קאַפּיטעל.

אבא האָט ליב משה ליב בעל העגלה, דעם גרויסען געזונטען אידען מיט דעם פּארגרעבטען פּנים באוואקסען מיט א געדיכטער שווארץ גרויליכער באָרד. ער האָט ליב זיינע פּארגרעבטע געזונטע הענט, זיין פּראָסטע געזונטע שטים און זיין פון זייט אויף זייט זיך וויגענדיגען שווערען בעל־העגלה'שען גאנג. און מער פון אלעם האָט ער ליב אין אים דעם געזונטען אידען, וועלכער האָט אין דער היים קיין מורא ניט געהאט פאר גנבים און גוים און האָט דאָ קיין מורא ניט צו שלאָפען אליין אין א שאפּ ערגעץ אין אַ פּארוואָרפענער פאבריק גאס, ווייט פון וואוינונגען.

זינט משה ליב איז אין אמעריקא ארבייט ער אלס פּרעסער אין דעמזעלבען סקווירט שאפּ. קיין רענט קאָסט אים ניט, די זאכען האלט ער אין א זאק אונטער'ן פּרעס טיש. אויף דעמזעלבען פּרעס טיש שלאָפט ער ביינאכט אלס „וואטשמאַן" פון שאפּ.

קליידער און שיך און אפילו דאָס היטעל טראָגט ער נאָך די היימישע — האָט ער טאקע פאר א יאָר און א האלבס אָפּגעשפּאָרט אויף שיפסקארטען און הוצאות פאר זיין נעכען מיט דער כאָפּטע — פינף שטיק אין צאָל..

משה ליב איז אין מיטען טאָג געקומען צולויפען צו אבא'ן אין שוף סטאָר מיט א בריף פון דער היים. דער בריף איז געוועזען געשריבען אין רוסיש, עמיצער האָט געשריבען פון נעכעס וועגען, אז די זיהן האָט מען צוגענומען אין סאָלדאטען, אז דאָס געלט פון די הוצאות איז שוין לאנג ניטאָ און ער זאָל זעהן גלייך צושיקען נאָך געלט: „ווייל גאָט זאָל זיך דערבארעמען וואָס פאר א שרעקליכע צייט מיר לעבען דאָ איצט איבער". אין די לעצטע ווערטער האָט אבא דערקאָנט זיין שוועסטער'ס רוסיש — איר שפּראך און האנטשריפט.

ער האָט זי פרעגענדיג אָנגעקוקט.

זי האָט חרטה געקראָגען — „אַך, זאָל זיין, איך שעם זיך" — און איז אינגאנצען רויט געוואָרען.

אבא האָט ניט פארשטאנען, זיך מיטאמאָל פאר עפּעס דערשראָקען און זיך מיט עפּעס דערפרעהט.

ער האָט זי געבעטען: — זאָגט, וואָס האָט איר זיך צו שעמען?

זי האָט זיך ענטשלאָסען. — „גוט, איר קענט לאכען פון מיר, זאָגט מיר, ווי אזוי ווייסט מען — — ווי אזוי קען מען וויסען, וועלכע עס איז א — — א גוטע ערצעלונג?" זי האָט ארונטערגעלאָזט די אויגען, שנעל זיי צוריק אויפגעהויבען, א קוק געטאָן אויף אים צעשראָקען און באלייריגט און מיטאמאָל זענען אירע אויגען פארלאָפען געוואָרען מיט טרערען.

אבא האָט פּלוצים דערפיהלט אן אומגעהייער געפיהל פון ליבע און רחמנות צו אסתר'ן. ער האָט ארומגעכאפּט איר קאָפּ און אָהן אויפהער געקושט אירע אויגען.

זי האָט געלאכט מיט פארטרערטע אויגען, זיך געלאָזט קושען, און געטראכט, אז פון היינט אָן און ווייטער איז אבא איר „באָי" און מער וועט זי מיט קיינעם ניט אויסגעהן.

געשווינדעלט אין די אויגען און די כסדר זיך איילענדיגע מענשען, די סיגנאלען און קלינגלעריי פון די שנעל פארביילויפענדיגע טראמווייען און אויטאָמאָבילען האָבען צעטומעלט זיין מח. —

א גרויסער און א שווערער האָט ער אומרוהיג געטראַטען מיט זיין — פון זייט אויף זייט — זיך וויגענדיגען גאנג, צום ערשטען מאָל אין זיין לעבען זיך פיהלענדיג פרעמד און פארלוירען.

אז משה ליב האָט אן עפען געטאָן די טיר פון זיין שאפ האָט דאָס מאשינען גערויש א שפּאר געטאָן צו דער אָפענער טיר און אים ארומ־געכאפּט, ווי א פארע אין א היימישער שוויץ באָד. און צום ערשטען מאָל זינט ער ארבייט דאָ האָט זיך אים געדוכט, אז דער גרויסער טו־מעלדיגער שאפ איז זיין אייגענע גרויסע היים, און די אלע ביי דער אר־בייט פארנומענע מענשען — זענען אים מיט אמאָל געוואָרען נעהענטער און ליבער, ווי אייגענע מענשען פון אן אייגענער גרויסער טומעלדיגער היים.

משה ליב איז געשטאנען ביי זיין פרעס טיש מיט'ן הייסען פרעס־אייזען אין האנט און פלייסיג געארבייט. און מיט יעדען קלאפּ, וואָס ער האָט געטאָן מיט'ן אייזען איבער די צועפענטע זוימען פון די קליידער האָט עפּעס ביי אים אין הארצען אָפגעענטפערט מיט א מאָדנעם וועה־טאָגדיגען עכאָ פון זיין נעבעך'ס און זיינע קינדער'ס נעמען און וואָס האסטיגער ער האָט געקלאפּט מיט'ן אייזען איבער די זוימען און ברעגען פון די קליידער אליץ בולט'ער האָט זיך צו אים דערטראָגען דאָס קלאפּען פון פערדישע געקאָוועטע פיס אויף הילצערנע פּאָדלאָגעס..

אז משה ליב איז נאָך דער ארבייט אליין געבליבען אין שאפ האָט ער זיך אוועקגעזעצט אויפ'ן פרעס טיש, ארויסגענומען דעם בריף, אים אוועקגעלעגט פאר זיך אויפ'ן טיש און לאנג געקוקט אויף די עטליכע אָנגעשריבענע שורות — — — מיט אמאָל האָט ער זיך א קראַץ געטאָן אין קאָפּ און מיט פארדרוס א זאָג געטאָן אין טונקלען שאפּ אריין: — „געווען גערארפט בעסער אָ פּ ז י צ ע ן.. א כאָליערע זאָל עס געווען כאפּען, און אן עק.

א ווארימע פרייד האָט אים מיטאמאָל באפאלען, ווי ער וואָלט דער־זעהן אומגעריכט דער שוועסטער'ס בילד און ער האָט נאָכאמאָל מיט פאַרזיכטיגקייט זיך איינגעקוקט אין יעדען אות פון בריף, אים נאָכאמאָל איבערגעלייענט אין דער שטיל פאר זיך און אז ער איז געקומען נאָכ־אמאָל צו די ווערטער: „ווייל גאָט זאָל זיך דערבארעמען וואָס פאר א שרעקליכע צייט מיר לעבען דאָ איצט איבער" האָט זיך אים געדוכט, אז דער בריף איז געשריבען ניט צו משה ליב'ן אליין נאָר צו אים אויך און משה ליב איז אים געוואָרען נאָך נעהענטער און ליבער. ער האָט מיט אמאָל א זאָג געטאָן:

— איר ווייסט ווער עס האָט געשריבען דעם בריף?

משה ליב האָט אים פארוואונדערט אָנגעקוקט.

— דאָס האָט מיין שוועסטער געשריבען — — איך דערקען — —

און זעהענדיג, אז משה ליב איז פארנומען מיט זיינע אייגענע געדאנקען האָט ער שטיל און פארשעמט נאָכאמאָל ארונטערגעלאָזט די אויגען צו דעם האנטשריפט פון בריף.

משה ליב האָט זיך לאנגזאם צעשפיליעט דעם קאמעזויל און זיך גראָבענדיג אין דער טיפער בוזים קעשענע — ארויסגענומען א קליין פעקעלע איינגעוויקעלט אין א גרויען שטיקעל אונטערשלאַק, ארומגעבונדען מיט א ווייסער טאַשמע.

— נא, אבא, שיק אוועק אכט און פופציג דאָלאר, מער האָב איך נישט.

אבא האָט ווי א שולדיגער א נעם געטאָן דאָס פעקעלע געלט און באהאלטען אין טאש — „פארנאכט וועל איך צולויפען אין באנק". ער האָט געוואָלט נאָך עפּעס זאָגען, טרייסטען מיט עפּעס משה ליב'ן און ניט געוואוסט ווי אזוי און ווייל אים אליין איז אויך עפּעס געוואָרען מאָדנע אומעטיג און בענקענדיג אויפ'ן הארצען האָט ער שטיל און אומ־געריכט א זאָג געטאָן: ווארום קומט איר ניט צו צו אונז אמאָל? און אים באגלייטענדיג צום טיר עפּעס ווי זיך געבעטען ביי אים: קומט צו שבת אביסעל, קומט צו — — —

משה ליב איז ניט געוואוינט געווען צו געהן אין מיטען וואָכענדיגען טאָג איבער די נויאָרקער גאסען. דאָס בייטאָגעדיגע ליכט האָט אים

ער האָט איר ארומגענומען ארום טאַליע און צוגעצויגען צו זיך. — אָבער אייך האָב איך.

ווען אבא מיט אסתר'ן זענען געגאנגען אהיים האָט שוין די טומעל־דיגע שטאָט גענומען איבעררייסען די פייערדיגע פעדים פון איר רווישי־גען פלאָנטער. ווי נאָהענטע שטערן האָבען זיך איינציגווייז די עלעק־טרישע פייערען גענומען לעשען און דאָס גאסיגע גערויש האָט ווי א וואַ־סער שטראָם נאָך א שטורם רעגען זיך געטראָגען דורך דער נאכט ערגעץ אין טיפע אָפּגרונדען אריין.

בלויז די „עקסטרא"־פּארקויפערס זענען נאָך ארומגעלאָפען מיט זייערע צייטונגס פּעק און אויסגעשריגען די נייעס פון די „עקסטראס" און אונטער די משונה'דיגע אָפּגעריסענע פינסטערע בשורות פון טויט און צעשטערונג האָט ביי אבא'ן אין הארצען אויפגעבליהט די רויט־פייערדיגע רויז פון ליבע אוןליידענשאפט.

פינפטער קאַפּיטעל

אבא איז אהיים געקומען פריה, אָפּגעגעסען סאַפּער און געגאַנגען מיט אסתר'ן אין באנק אריין אוועקשיקען דאָס געלט.

די צייטונגס פּארקויפער זענען אומגעלאָפען מיט גרויסע שווערע פּעק צייטונגען אויסשרייענדיג די פּערטע „עקסטרא" פון טאָג.

אסתר איז געבליבען שטעהן: — „איר האָט א פּאָר סענט, אבא ?!

אסתר האָט מיט א קוויטש זיך א וואָרף געטאָן אויפהויבען דאָס געלט. אבא האָט זי צוריקגעהאַלטען: — ניין, לאָזט עס...

אסתר האָט זיך געריסען פון זיין האנט: — „לאָזט, איר זענט משוגע ? —

— קומט.

אבא האָט זיך געגומען צום טאַש: — „וואָס דארפט איר ?"

— איך וויל קויפען אַן עקסטרא.

אבא האָט זי אַ ציה געטאָן ביים האנט: „קומט, וואָס טויג אייך ?"

אסתר האָט זיך איינגע'עקשנ'ט — „איר ווילט מיר ניט געבען ? — ניין, ניט פּאַר קיין „עקסטראַס".

— אפשר זשאלעוועט איר צוויי סענט ?..

אבא האָט א שמייכעל געטאָן, ארויסגענומען פון טאַש א פּאָר צוגויפגעקנוילטע דאָלאר־בילס און זיי א וואָרף געטאָן צו אסתר'ס פיס.

— איר זשאַלעוועט ניט, לאָזט מיך! האָט אסתר א ברוגז'ע זיך אונטערגעגעבען.

אבא האָט זי אפּגעלאָזט, זי האָט אויפגעהויבען דאָס געלט און זיך געררייצט מיט אים, — איצטער האָט איר ניט קיין געלט און ניט קיין צייטונג.

—אָבער אייך ?

— וואָס ?

פאַר ערגיץ ווייט ווייט אין כמעט ניט דאַאיגע לענדער. אמת, די צײַ־טונגען באשרייבען אלע איינצעלהייטען פון דעם שוידערליכען און שרעקליכען מלחמה אומגליק, רעכענען אויס די נעמען פון די פאַר־וויסטע און צעשטערטע שטעט, די נעמען פון די טויזענטער גע'הרג'עטע און פארוואונדעטע, די אלע נעמען זענען דאָך אָבער א ז ע ל כ ע פ ר ע מ ד ע א ו ן ו ו י י ט ע.. און מיט אמאָל גאָר ברעסלין! זיין שטיל און רוהיג ברעסלין, וועלכעס האָט קיינמאָל קיינעם קיין שלעכטס ניט געטאָן און קיינעם אין וועג ניט געווען.

און אבא האָט געפיהלט א פארדרוס ביז טרערען אויף יחיאל'ן, דעם נארישען דעם שלעכטען פלאפלער.

אבא האָט פארבייגעהענדיג א ציימונגס סטענד זיך פארטשעפעט מיט די אויגען אין א שרייענדיגען נייעס קאָפּ. דאָס וואָרט ברעסלין האָט ווי עפעס אייגענס פארצווייפעלט א געשריי געטאָן צו אים פון צײַ־טונג ארונטער און אים פארהאלטען. ער איז געבליבען שטעהן און אומ־רוהיג לויפענדיג מיט די אויגען איבער די גרעסערע נייעס קעפּלאך האָט ער מעכאניש גענומען זוכען קליין געלט אין טאש צו באצאָהלען פאר דער ציימונג.

אבא האָט דערזעהן די מלחמה.

ער איז געזעסען אין וויגשטול און מיט גרויסע צעשראָקענע אויגען געזעהן די שווערע פינסטערע חיילות געהענדיג אויף ברעסלין.

גרויע און פארשאָלטענע מיט פאר'כישופ'טע שלייערס פון פלאמען און רויך איבער די מיליאָנען פארשטיינערטע קעפּ, האָבען זיי זיך גע־צויגען איבער זיין היימישער ערד פארשליסענדיג ברעסלין אין א פייער־דיגען קרייז פון טויט און צעשטערונג.

גרויסע פארשאָלטענע ראבען מיט ברענענדיגע פליגלען האָבען זיך מיט קראכענדיג געלעכטער געריסען פון די שדים'ס שטאָלענע פינגער און מיט א ווילדען קרא־קרא זיך א לאָז געטאָן אין א ווילד געדריי איבער די ברעסלינער שטרויענע דעכער...

מיט טויזענטער פייערדיגע שטריק האָבען זיי אין זייער ווילד און כישופ'דיג געדריי ארומגענומען די הייזער פון ברעסלין קניפּענדיג און בינדענדיג מיט טויזענטער פייערדיגע שטריק הויז צו הויז, דאך צו דאך,

זעקסטער קאַפּיטעל.

יחיאל, אבא'ס א לאנדסמאן, האָט וואוויליונגעריש א קלאפּ געטאָן אבא'ן איבער'ן פּלייצע: — „עלאהו דייטש!"

אבא האָט מיט פארדרוס זיך געטאָן א קער אָפּ פון אונטער דעם לאנדסמאנ'ס האנט ווי פון אונטער א שווערער משא.

יחיאל איז געווען אין געהויבענער שטימונג: — „איהר ווייסט? מיר זענען דאָך שוין דייטשען."

אבא האָט ניט פארשטאנען וואָס יחיאל וויל פון אים נאָר זיין נארישע קליגלעריי האָט אים מאָדנע אומפארשטענדליך וועה געטאָן, ער האָט יחיאל'ן פרעגענדיג און פארדראָסיג אָנגעקוקט.

יחיאל האָט זיך דערפרעהט: — „וואָס, איהר ווייסט נאָך ניט? זיי האָבען דאָך גענומען ברעסלין, שור, פרייטאָג זענען זיי אריין אין ברעסלין.. געקומען צו גאסט אויף שבת, חא־חא־חא. זיי שפּאנען דאָס אביסעל!"...

ביי אבא'ן אין מח האָט זיך עפּעס געטאָן א צינד אָן און ער האָט צום ערשטען מאָל אין זיין לעבען געפיהלט, ווי א פאטש צו טאָן א מענשען אין פּנים, אים שלאָגען און פארשאפען פיזישען וועהטאָג, ער האָט געזוכט עפּעס בייזעס און באליידיגענדיגס אים צו זאָגען, האָט זיך שנעל איבערלעגט און מיט א געמאכטען געלעכטער אין יחיאל'ס גראָבען טאָן א זאָג געטאָן: — ברעכט דעם קאָפּ פּלאפּלער וואָס איר זענט! — און אוועקגעגאנגען.

אבא האָט ניט געקענט גלויבען אין דעם וואָס יחיאל האָט אים אָנגעפּלאפּעלט, ער ווייסט, אז ערגיץ אין אייראָפּא איז מלחמה — ערגיץ אין אייראָפּא — יאָ, אָבער וואָס האָט דאָס פאר א שייכות צו ברעסלין? זיין שטיל און רוהיג שטעטיל ברעסלין? ביז איצט האָט ער געטראכט פון דער מלחמה ווי פון עפּעס ווייטס, לייענט ער דאָך אזוי פיל מאָל וועגען ערדציטערנישען און פייערשפּייענדיגע וואולקאנען, וועלכע קומען

זיך א וואָרף געטאָן צו זיין פאלענדיג הארץ — די מענשען זענען אנט־לאָפען... זיי האָבען זיך געראַטעוועט — — זיי—זענען—אנטלאָ־פען — — — זיי—האָבען—זיך—געראַטעוועט...

ביז גאנץ ברעסלין האָט ווי איין גרויסער פייערדיגער קרייז זיך א ריס געטאָן צום הימעל אין שרעקליכע קולות פון פלאַם און פייער. — —

און ווי מחנות ווילדע שווארצע באשעפענישען באפאלען א ווייסען נאקעטען פרויען קערפער אזוי האָבען זיך די פינסטערע חיילות א וואָרף געטאָן אויף דעם ברענענדיגען ברעסלין.

ווי מען קוקט אראָפּ פון אן אומגעהייערער הויך אויף א ברענענ־דיגער שטאָט אזוי האָט אבא געזעהן די צעשטערונג פון ברעסלין און אין מיטען די חורבות פון פייער און פארניכטונג איז אומבארירט גע־שטאנען די גרויסע אלטע שול, מחנות ווייסע טויבען האָבען זיך גע־דרעהט ארום דער שול און ניט צוגעלאָזט דאָס פייער, ווי אמאָל אין כמעלניצקי׳ס צייטען ווען די שול איז נצול געוואָרען מיט א גאנצער עדה אידען פון דעם בראנד און פייער פון די קאָזאקען.

און נאָהענט צו דער אַלטער שול האָט זיך אן אומבאשעדיגטע גע־טוליעט זייער הויז מיט די ווייסע שטאכעטען, מיט די זיבען אקאציען בוימער פאר די זיבען פענסטער...

אן אומרוהיגער געדאנק האָט זיך שטיל צוגעשארט צו אבא׳ס הארץ און לייכט און שטיל א פיק געטאָן: — „און די מענשען?“ — „וואוהין זענען די מענשען פון ברעסלין אהינגעקומען?“ — און פאר אבא׳ס אויגען האָבען זיך מיט אמאָל אויסגעשפּרייט די פרידליכע גאסען פון ברעסלין מיט די הייזער מיט די מענשען גרויס און קליין, ווי ער האָט זיי אמאָל אַלס קינד געקאָנט און איז געווען נאָהענט צו זיי און יעדען באזונדער האָט ער ביים נאָמען אָנגערופען און אויף יעדען באזונדער האָט ער מיט א באזונדערע ליבע געקוקט און אומעטיג און בענקענדיג געשמייכעלט און מיט אמאָל האָט א בלאָז געטאָן מיט רויך און פלאמען אויף זיין ליכטיגען פרידליכען ברעסלין און אלעס איז פארצויגען געוואָ־רען מיט פלאַם און פייער און פון אונטער די פייערדיגע שלייערען האָט אן אומרוהיגער געדאנק ארויסגעשטעקט דאָס קעפעל: — און די מענ־שען? די מענשען פון ברעסלין וואוהין זענען אהינגעקומען? — — —

עפּעס האָט זיך א וויג געטאָן ביי אבא׳ן אין הארצען און ווי מען טוט זיך א וואָרף צו פארכאפּען א פאלענדיג קינד אזוי האָט א געדאנק

די שוועסטער האָט צוגעשריבען. „דער טאטע איז גרוי ווי א טויב, דו וואָלסט אים זיכער ניט דערקענט ווען דו זעהסט אים. מיר דאנקען גאָט וואָס ד ו ביזט כאָטש געראטעוועט פון דעם גרויסען אומגליק. אבא'לע, ווען דו וואָלסט אונז געקענט העלפען! אָבער וואָס קענסטו טאָן? בעט גאָט פאר אונז. דיין איינאונאיינציגע שוועסטער עטיל.
ביים „בעט גאָט פאר אונז" האָבען זיך ביי אבא'ן א גאָס געטאָן טרערען פון די אויגען און טיף אין הארצען האָט ער גרוים חרטה געהאט, וואָס ער איז איצט ניט מיט זיי דאָרטען, מיט זיינע טאטע מאמע און איינציגער שוועסטער, וועלכע דאנקען דאָרט גאָט, וואָס ער איז ניט מיט זיי אין דעם גרויסען אומגליק און בעטען אים ער זאָל דאָ בעטען גאָט פאר זיי...

זיבענטער קאַפּיטעל

אבא האָט זיך א וואָרף געטאָן צו די צייטונגען. מיט א טיפען, באהאַלטענעם פאר אים אליין אומקלאָרען שרעק און פּיין, האָט ער געלייענט איין מלחמה עקסטרא נאָך דער צווייטער און יעדען טאָג אין עטליכע פארשידענע צייטונגען דיזעלבע נייעס — — ער האָט פאָרזיכטיג נאָכגעפאָלגט יעדען צוג און שריט פון אלע ארמייען אויף אלע פראָנטען און מיט פיין און קריינקונג געלייענט די באשרייבונגען און איינצעלהייטען פון יעדער שלאכט באזונדער.

ניט ריידענדיג מיט קיינעם פון דער מלחמה האָט ער אליין ניט געפיהלט, ווי ער פארלירט דעם אינטערעס צו אלעס און אלעמען אויסער דער מלחמה.

און א מאָדנעם פארלאנג האָט ער געהאט אוועקצוגעהן אין א רעדאקציע, אויפזוכען אלע צייטונגען פון דעם טאָג וואָס די מלחמה האָט זיך אָנגעפאנגען און דורכגעהן אלעס, אלעס וואָס עס איז געשעהן פאר די אלע לאנגע מאָנאטען: געהן צוזאמען מיט די זינלאָזע ארמעען שטאָט איין שטאָט אויס, דאָרף איין דאָרף אויס, וואָגלען צוזאמען מיט די מיליאָנען אנטלויפענדיגע, אָנפאלען מיט די אָנגרייפער, זיך וואַלגערן מיט די פארוואונדעטע, צעטראָטענע און נאכלעסיג אוועקגעוואָרפענע און טאָג איין טאָג אויס, נאכט איין נאכט אויס, ביז איבערמענשליכען וואנזין זיך פלאָנטערען אין די גיהונמ׳דיגע פלאָנטערס פון פייער און טויט..

אין א צייט ארום האָט אבא ערהאלטען א לאנג פארשפּעטיגטען בריף פון דער היים און א קורצען. — דער טאטע האָט געשריבען עטליכע ווערטער פון שרעק און פארצווייפלונג און עטליכע ווערטער פון גלויבען און האָפנונג.. דעם טאטענ׳ס גוט־הארציגער אידיישער גלויבען און האָפנונג, אין וועלכען עס האָט זיך געפיהלט אזוי פיל טיפער אידישער פּיין און פארצווייפלונג.

און אפשר איז זי געשלאָפען און גע׳חלומ׳ט אזעלכע זיס־אומעטיגע אומקלאָרע חלומות ?...

און איצט אפילו, אין זוניגען מאָרגענליכט וויגט זיך אויף אלעס אזוי ארום איר, ווי אין א פאַרזיכטיגען האלב וואכעדיגען חלום.

און עס וואָלט זיך איר געוואָלט אזוי ליגען איינגעפלאָנטערט אין דעם דורכזיכטיגען נעץ פון האלב־וואכעדיגע חלומות און ווארטען אויף עפּעס — — ווארטען ביז אבא וועט ארייננקומען אויף די שפּיץ פינגער איר אויפוועקען...

אבא איז ארייגעקומען אויף די שפּיץ פינגער זי אויפוועקען...

ער האָט פריהער לייכט אָנגעקלאפּט, געווארט א רגע, און שטיל ארייגעגאנגען.

אסתר האָט געהערט דעם קלאפּ אין טיר, די לייכטע טריט, גע־פיהלט, אז דאָס איז אבא, איז זי אזוי געבליבען ליגען פארלוירען אין א געמאכטען שלאָף.

אבא איז א רגע געשטאנען ביי איר בעט, לייכט א פיר געטאָן מיט דער האנט איבער איר קאָפּ צעוואָרפענע האָר און שטיל געזאָגט: „אסתר!“

אסתר האָט זיך א כאפּ געטאָן ווי פון שלאָף ארויס און פארוואונ־דערט געפרעגט: — „שוין שפּעט?“

אבא האָט מיט באוואונדערונג געקוקט אויף איר יונגען פון שלאָף פארוויטעלטען פּנים, אויף אירע רויטע ווייסע אקסלען, געשמייכעלט און געשוויגען. דערנאָך האָט ער א זאָג געטאָן: — „כ—ל—ה“ און דאָס וואָרט האָט א פאל געטאָן אויף אסתר׳ס נאקעטע הענט און אקסלען ווי א קוש פון היים ברענענדיגע ליפּען...

די געסט האָבען זיך אָנגעפאנגען צונויפקומען פרי. געלאדענע זענען געווען אלע אייגענע, און גלאט לאנדסלייט און באקאנטע און קיינער האָט ניט פארשעמט די ווינער׳ס איינלאדונג. אלע האָבען געוואוסט, אז די ווינערס בעטען צו א שמחה, בעטען זיי מיט׳ן גאנצען הארצען. און אפילו יענע, וועלכע האָבען אליין געהאט טעכטער חתונה צו מאכען און האָבען אין דער שטיל מקנא געווען די ווינערס פאר זייער יחוס׳דיגען שידוך האָבען אין הארצען אויף צוגעגבען, אז דעם רב׳ס קינד פּאַלט

אַכטער קאַפּיטעל

זונטאָג, חוה לאה האָט זיך א כאַפּ געטאָן פון בעט; — „או־ווא, שוין אזוי שפּעט“, און זי האָט היינט אזוי פיל ארבייט צו טאָן, א קליי־ניגקייט, איר אסתר'ס, איר איינאונאיינציגער אסתר'ס תנאים!

א גאנצע נאכט איז זי ניט געשלאָפען, א נארישע מאמע, עס האָט זיך איר עפּעס אזוי געוואָלט ארייננעהן צו אסתר'ן אין בעט אריין, איר ארומנעמען, זי איינניורען אין זיך אריין, ווי זי פלעגט עס טאָן ווען אסתר איז נאָך געווען א קליין מיידעלע, נאָר זי האָט זיך געשעמט דאָס צו טאָן, האָט זי זיך טאקע אומגעוואָרפען פון זייט אויף זייט, מיט א טיפער בענקשאפט אין הארצען און עפּעס האָט אָהן איר וויסען געוויינט ביי איר אין הארצען מיט שטילע מאמע טרערען און גאָט געבעטען פאר איר איינאונאיינציג קינד.

פארטאָג איז זי איינגעשלאָפען און זיך פארשפּעטיגט. זי האָט גע־נומען וועקען ישראל'ן: „ישראל, שטעה אויף, שוין אזוי שפּעט!“ — ישראל האָט געעפענט די אויגען, זיך אין זעלבען אויגענבליק דערמאנט, אז היינט איז תנאים ביי זיין קינד און א גליקליכער ארונטער פון בעט.

אסתר איז שוין פון לאנג ניט געשלאָפען, זי האָט זיך געניורעט אין איר אייגען לייב, קנוילענדיג און הילענדיג איין גליד אין צווייטען, און אום צו באהאלטען פון זיך אליין דעם זיס אומעטיגען שמייכעל פון די ליפען, האָט זי אלע ווײלע באהאלטען דעם פּנים אין די הענט, און די הענט מיט'ן פּנים אין קישען.

זי האָט אליין ניט געוואוסט צו איז זי געשלאָפען די נאכט צו ניט. עס האָט זיך איר געדוכט, אז זי איז א גאנצע נאכט געלעגען מיט אָפענע אויגען און געטראַכט אַזעלכע דינגע, זיס־אומעטיגע געדאַנקען, נאָר וואָס געדיינקט זי אליין ניט. און זי האָט עס ביינאכט אויך ניט געוואוסט, אזוי נעבעלדיג און דין זענען די געדאַנקען געווען.

חוה לאה, איבערראשט פון ישראל׳ס פלוצימדיגען באשלוס האָט גע־
וויינט פון שמחה, און א וויינענדיגע ארויפגעפאלען אויף אסתר׳ס האלז.
די שמחה האָט מיט אמאָל א פלאם געטאָן און זיך אין איין רגע צע־
שפילט מיט אזא קראפט, אז אונטען אין גאס זענען פארבייגעהער שטעהן
געבליבען און מיט קנאה און בענקשאפט זיך צוגעהערט צום ליכטיגען
גערויש פון א אידישער שמחה..

אריין אין הענט פון גוטע מענשען, און אז אזא שיינע מיידעל ווי אסתר, פארדינט אזא פיין און מיוחס'דיג קינד, ווי אבא.

צום אָוועגט צו, איז שוין די שמחה געווען אין פולען ברען.

חוה לאה האָט אָנגעגרייט צו עסען לרוב, און פאר וויין, שנאפס און ביר האָט שוין ישראל געזאָרגט.

אלע צימערן זענען געווען העל באלויכטען, און דאָס יום טוב'דיגע גערעדעריי און פרויען געלעכטער אויסגעמישט מיט דעם לעפעל, גאָפעל, טעלער און גלעזער געקלאנג — האָט זיך צונויפגעגאָסען מיט'ן ראשיגען ליכט פון די צימערן און ווי רוישיגע כוואליעס זיך געגאָסען איבער די לייכט פאר'שכור'טע קעפּ פון דעם יום־טוב'דיגען עולם.

די לחיים'ס זענען געוואָרען אָפטער און ווארימער און אין דעם מיש־מאש פון ווינשעוואניעס האָט ווי א פויק צוגעקלאפט משה ליב'ס בעל העגלה'שער געזונטער קול, טרינקענדיג לחיים צו אבא'ן.

ער האָט לאנג געהאלטען אבא'ס קליינע האנט אין זיין גרויסער פארגרעבטער האנט אָהן דעם גראָבען פינגער און פּאוואָליע און געזעצט געקלאפט, ווי אין א פויק אריין: — „זאָלסט זיין אבא אזא גוטער איד ווי דער טאטע דיינער, אונזער רב, א גאָלדענער מענש דער טאטע דיי־נער, מיר וואָלטען איצט אויף די טישען געטאנצט ווען דיין טאטע איז איצט דאָ".

חוה לאה אָנקומענדיג אויף די רייד פון קיך מיט פולע הענט האָט א טיפען זיפץ געטאָן און עמיצער ביים טיש האָט אונטערגעכאפּט דעם זיפץ און צוגעגעבען:

„ווער ווייסט, וואָס עס טוט זיך דאָס איצט מיט זיי."

ישראל ווינער האָט דערפיהלט, אז די שמחה פארציהט זיך מיט א וואָלקען פון דער ווייטער היים, האָט ער שנעל פארכאפּט א לחיים מיט אבא'ן און אומערווארטעט פאר אבא'ן, זיך צעקושט מיט אים, דערנאָך מיט אסתר'ן. א שטראָם פון אומגעהייערע טאטע ליבע און גוטסקייט האָט מיט אמאָל א שלאָג געטאָן ביי ווינער'ן אין הארצען, ער האָט זיך געטאָן א שטעל אויף, א קלאפּ געטאָן אָן טיש און אויסגעשריגען:

— איך וויל איר זאָלט אלע וויסען זיין, אז מיינע קינדער קריגען אלס נדן א העלפט פון מיין אייזען סטאָר!

דער עולם האָט אויפגעכאפּט די מעלדונג מיט פרעהליכען טומעל,

און ער געהט מיט טאטע מאמע און שוועסטער צו יענעם באהעלטעניש, און די מחנות געהען, געהען נאָך זיי — צו יענעם באהעלטעניש...

און דאָס אלעס האָט זיך אין איין אויגענבליק, ווי א חלום, א וויקעל געטאָן פאר זיין געראנק. זיך א וויקעל געטאָן, פארשוואונדען, און באלד צוריקגעקומען פארענדערט אביסעל:

טאטע מאַמע זענען מיט אים צוזאַמען דאָ אין דעם פרעהליכען תנאים באהעלטעניש. און די פאר׳כשופ׳טע גרויע מחנות געהען מיט רעגעל־מעסיגע פאר׳כשופ׳טע טריט איבער די שטרעקען פון דער וועלט אהער צום באהעלטעניש, און כאָטש זיי זענען נאָך ערגעץ ווייט ווייט, וועלען זיי מיט דער צייט קומען אהער און מיט זייערע מיליאָנען פאר׳כשופ׳טע טריט ארויפטרעטען אויף דעם פרעהליכען באהעלטעניש, אלעס צעטרע־טען און ווייטער געהן, און ער מיט אסתר׳ן וועלען נאָכגעהן זייערע טאטע מאמע אין טויט שרעק איבער די וויסטעענישען פון דער וועלט און די גרויע מחנות וועלען נאָכגעהן — נאָכגעהן — נאָכגעהן אונטער זייערע שרעקעדיגע טריט...

אזוי האָט זיך דער בלאסער חלום געוויקעלט פאר זיין האלב שכור׳ן בליק — אין דער מיט פון דעם ליכטיג־פרעהליכען גערויש, פארשוואונ־דען און צוריקגעקומען, פארשוואונדען און צוריקגעקומען.

און ווען ער האָט אפילו געטאנצט אין גרויסען רוישיגען ראָד מיט׳ן גאנצען עולם ארום די טישען האלטענדיג אסתר׳ן ביי איין האנט און וויינער׳ן ביי דער צווייטער טופּענדיג מיט די פיס אין שכור׳ן עקסטאז, איז עפּעס ווי אומבאוואוסט פאר אים אליין אויסגעקומען, אז אונטער זיינע פיס ליגט ווי א שאָטען אויסגעצויגען דער בלאסער שרעקעדיגער חלום זיינער און ער טאנצט אויף אים און צעטרעט אים מיט שווערע טאנצענדיגע טריט אום ער זאָל זיך ניט קענען מער באווייזען פאר אים.

די שמחה האָט זיך מיטאמאָל אָפּגעריסען: עמיצער האָט א זאָג געטאָן: — „מאָרגען איז מאָנטאָג“... און דאָס האָט ווי א שאַרפער דימענט אויף גלאָז, זיך איינגעשניטען אין דער האלב מידער פרעהליך־יום־טוב׳דיגער שטימונג און דער עולם האָט זיך גענומען אויפהויבען איינער נאָכ׳ן צווייטען פון ארום די טישען.

נאָכדעם האָט זיך דער עולם געזעגענט, זיך געקושט, צוגעוואונשע־וועט און בינטלאכווייז פארלאָזען דאָס הויז.

ניינטער קאַפּיטעל

די שמחה האָט זיך פאַרצויגען אין דער שפּעטער נאַכט אַריין.

אבא מיט אסתר'ן זענען געזעסען אויבענאָן, אסתר אַן אויסגעפּוצטע, אַ פאַרפלאַמטע און אַ גליקליכע.

עפּעס האָט זיך איר דעם גאַנצען אָוונט געדוכט, אַז דאָס איז ניט תנאים, נאָר חתונה נאַכט ביי איר. און צום ערשטען מאָל זינט זי קאָן אבא'ן, האָט דאָס בלוט אין איר געזונגען פאַר פרייד, וואָס אבא איז אַזוי יונג, כמעט אינגליש און אַזאַ לויטערער און ריינער. און יעדען מאָל, וואָס זי האָט זיך נאָהענט צוגערירט צו אבא'ן האָט זי אים אויך איבערגעגעבען דעמזעלבען געפיהל. און אים האָט זיך אויך געדוכט, אַז אסתר איז רייפער און זיכערער פון אים.

און עפּעס האָט ער געהאַט אַ געפיהל, אַז אסתר, ווי אַ יונגע מאַמע פירט אים ביי דער האַנט, און נאָך אַ רגע און ער וועט אַריבערטרעטען די שוועל פון כמעט קינדישער אינגלישקייט צו רייפער מענליכקייט.

זיין בלאַסער אידיש איידלער פּנים האָט זיך גערויטעלט, און אַ שמייכעל פון פאַרלעגענהייט און אומבאַהאָלפענקייט איז ניט אַרונטער פון זיינע ליפּען. פון צייט צו צייט אָבער האָט זיך זיין געדאַנק אַרויס־געכאַפּט פון דעם פרעהליכען האַלב שכור'ן געטומעל און בליץ שנעל זיך אַ טראָג געטאָן איבער אומענדליכע פינסטערע שטרעקען, וואו מחנות פאַרשאָלטענע באַשעפענישען טרעטען מיט מיליאָנען פאַר'כשופ'טע טריט פאַרוויסטענדיג און צעשטערענדיג אַלעם אונטער זייערע גרויע שווערע טריט.

און ערגעץ ווייט ווייט איבער פינסטערע חורבות און וויסטענישען געהט זיין טאַטע, גרוי ווי אַ טויב, און מיט אים זיין מאַמע, זיין שוועס־טער, און ער אליין געהט אויך מיט זיי... זיי געהען מיט שנעלע שרעק־קעדיגע טריט אַוועק פון די מחנות, און די מחנות געהען, געהען נאָך זיי... און ערגעץ ווייט ווייט אין אַ באַהעלטעניש פּראַוועט מען תנאים,

אבא׳ן האָט זיך פארדרעהט דער קאָפּ, אין זיינע אויערן האָט גע־נומען קלינגען דער הייבט־אָוועגדיגער שכור׳ער געוויש און געטומעל. ער האָט לייכט א הויב אויף געטאָן אסתר׳ן אין דער לופטען, זי צוריק ארונטערגעלאָזט און שנעל און אומבאוואוסט פאר זיך אליין זיך ארונ־טערגעלאָזט אויף די קני צו אירע פיס, מיטביידע הענט ארומגעכאַפּט אירע פיס און מיט׳ן קאָפּ א ציטערדיגער זיך צוגעטוליעט צו אירע קני.

ישראל האָט ניט געלאָזט חוה לאה צונעמען פון טיש: — גענוג געארבייט היינט, געה שלאָפען. — און אליין האָט ער גענומען אויס־לעשען די עלעקטריק אין אלע צימערן.

אבא מיט אסתר׳ן זענען געשטאנען ביים פענסטער און ארונטער־געקוקט צו די זיך אהיים איילענדיגע געסט.

אבא האָט געזאָגט:

— איך בין נאָך גאָרניט שלעפעריג.

אסתר האָט צוגעדריקט איר קאָפּ צו זיינעם:

— איך וואָלט אזוי דאָ געשטאנען א גאנצע נאכט..

— איך אויך..

חוה לאה איז צוגעקומען: — „געהט שלאָפען, קינדער, ס׳איז שפּעט״. זי האָט ארומגענומען אסתר׳ס קאָפּ מיטביידע הענט און זי געקושט עטליכע מאָל אויפ׳ן שטערן, געצייגערט א ווייילע, דאן גענומען אבא׳ס קאָפּ און אויך אים געקושט עטליכע מאָל אויפ׳ן שטערן. — „איר זאָלט מיר זיין גליקליך, קינדער מיינע. א גוטע נאכט, געהט שלאָ־פען, קינדער״.

— מיר וועלען באלד געהן, מחותנת׳טע — האָט אבא צום ערשטען מאָל מאָדנע פארשעמט און חנ׳עוודיג ארויסגערעדט דאָס וואָרט מחותנת׳טע.

אסתר האָט זיך צעלאכט און חוה לאה איז א גליקליכע געגאנגען שלאָפען.

אסתר האָט זיך דערפיהלט אליין מיט אבא׳ן. זי האָט א נעם גע־טאָן זיין האנט און מיט ביידע אירע הענט זי צוגעדריקט צו אירע בריסט: — „אב־א־לע!״

אבא האָט היים און ציטערדיג געקושט איר קאָפּ. אסתר האָט זיך שנעל געטאָן א גלייך אויס:

— „געה שלאָפען אבא!״ — אירע אויגען האָבען געברענט מיט׳ן רוישיגען ליכט פון דער היינט־אָוועגדיגער שמחה..

און פּלוצים האָט זי פארוואָרפען די הענט ארום זיין האלז, אים געכאפּט קושען אויף די אויגען, אויף די ליפּען, אויפ׳ן שטערן, מורמ־לענדיג שטיל און פארשטיקט — „אבא׳לע — חתן מיינער — — — אבא׳לע — מיינער — מיינער — מיינער.

אבא האָט ליב דעם שבת אין ניו יאָרק, די האַלבע יום־טוב'דיגקייט פון די מענשען, וועלכע וועלען מ אָ ר ג ע ן ניט ארבייטען.. און היינט אָוועגט געהען ישראל מיט חוה לאה'ן אין טעאטער און ער וועט בלייבען אליין מיט אסתר'ן. ער געהט א פרעהליכער מיט פעסטע קלינ־גענדיגע טריט. ער האָט ליב צו געהן מיט פעסטע קלאפענדיגע טריט איבער די רוישיגע נויאָרקער שטיינערנע גאסען.

ער קויפט די צייטונגען און זעצט זיך אויף א פוין שטול זיך לאָזען די שיך אָפּפוצען. פון ביידע זייטען גאס איילען מענשען צו דער אר־בייט און ווי אבא'ן דאַכט זיך: אויך אויסגעפוצטע, פרישע, פרעהליכע, ניט ווי אין א געוויינליכען וואָכעדיגען טאָג.

ער כאפט א קוק אין צייטונג און האָט חרטה, — „אך — ווען דאָס זאָל נאָר ניט זיין" — טוט עפּעס אָהן זיין וויסען א טראכט אין אים און דערזעלבער געדאנק טוט א צעווארף פאר אים ערגעץ ווייט זיין חרוב שטעטיל און אין מיטען פון די חורבות שטעהען איינאונאיינציגע די אלטע שוהל און זייער הויז..

— „וואו זענען זיי?" — טוט עפּעס א פּיק אין הארצען אזוי ווייט און אומקלאָר, און עפּעס ענטפערט: — „זיי זענען ערגעץ דאָ." — און ווידער די פארבייגעהענדיגע מענשען, איילענדיגע, אויסגעפּוצטע, פרי־שע, האלב יום־טוב'דיגע, דער נויאָרקער גאָלדענער הערבסטיגער פרי־מאָרגען, און ער אליין אן אויסגעפּוצטער, א פרישער — ווי ליכטיג און גוט! —

אבא איז געזעסען אין „על" צוג, איבערגעפּירט דעם בליק פון איין מיידעל אויף דער צווייטער, געלייענט די אנאָנסען אין דער הויך פון וואגאָן און פון צייט צו צייט געגען זיין ווילען געכאפּט א קוק צו די שכנים אין די צייטונגען, — רעכטס און לינקס. ספּעציעל איז אבא געווען פארנומען מיט א געצירטען אנאָנס געגענאיבער, וואו א שיינע דאמע אין א דינעם פּעניואַר איז געלעגען אויסגעצויגען אויף א סאָפא אנטבלויזענדיג א שיינעם דינעם פוס אין א זיידענעם דורכזיכטיגען זאָק. אבא האָט א שמייכעל געטאָן, ווידער א לויף געטאָן מיט די אויגען אי־בער א שכנ'ס צייטונג און מיטאמאָל זיך ראש א נויג געטאָן צו דער צייַ־טונג, מיט צעשראָקענע אויגען. דער שכן האָט אים פארוואונדערט אָנ־געקוקט און ברוגז זיך אוועקגעקערט אביסעל. נאָר אבא האָט ניט ארונ־

צענטער קאַפּיטעל

אבא האָט זיך צוגעכאַפּט מיט גרויס פּליים צו זיין נייער באַשעפ־טיגונג אין אייזען געשעפט און איבערראַשט די ווינערס מיט זיין פעהיג־קייט און שנעלקייט מיט וועלכע ער האָט זיך צוגעפּאַסט צו די פּאַר אים נייע און דורכאויס פרעמדע ביזנעס.

געשעפטען זענען א דאנק דער מלחמה געגאַנגען גוט, און אבא האָט פיל געהאָלפען ווינער'ן אויסברייטערען און פאַרגרעסערען די ביזנעס.

ווינער איז געווען גליקליך, האָט זיך פּאַר אַלעמען באַרימט מיט אבא'ס פעהיגקייט. און מיט אומגעדולד געוואַרט אויף דעם טאָג פון דער חתונה ווען אבא וועט ווערען זיין אסתר'ס מאַן — אַ קינד פון זיינע קינדער.

אבא האָט ניט געהאַט קיין בריף פון דער היים, זייענדיג שטענדיג פאַרנומען מיט זיין נייער באַשעפטיגונג און מיט אסתר'ן, האָט ער זעל־טען ווען צייט געהאַט צו טראַכטען פון דער היים, נאָר לייענענדיג יעדען טאָג די מלחמה נייעס אין די צייטונגען און די קאָרעספּאָנדענצען פון די חרוב'ע שטעט, קומט זיין צעשטערטע היים אַרויף אויף זיין זינען און אַ שטילער קאַלטער שרעק פאַרציהט זיך איבער דער לויטערער פרייד פון זיין הארצען.

און עס טרעפט, ווען ער זיצט מיט אסתר'ן, אַ פריידיגער, אַ גליק־ליכער און טראַכט גאָרניט אפילו פון דער היים, ציהט זיך דורך אָהן זיין וויסען נאָר אַ דינער וועהטאָגדיגער אומרוה דורך זיין פרייד און גליק און ער האָט דעמאָלט דאָס געפיהל עפּעס ווי אַ גרויסער שוואַרצער פויגעל וואָלט מיט פאַטשענדיגע פליגעל אָהן אויפהער געהאַלטען אין שפּריי־טען שאָטען אויף שאָטען אין דעם ליכט און פרייד פון זיין הארצען.

שבת פרי.

אַ גאָלדיגער הערבסטיגער פרימאָרגען. אבא געהט אַן אויסגע־פוצטער, אַ פרישער אין אייזען געשעפט אריין.

דער צוג האָט זיך אָפּגעשטעלט ביי א „סטיישאָן“ און אבא האָט זיך געלאָזט מיטשלעפּען פון די ארויסשטייגענדע אויף דער פּלאַטפאָרם.

אבא איז געזעסען אויף א באַנק אויף דער פּלאַטפאָרם, געוואָלט וויינען און ניט געקענט; ער האָט געפיהלט, אז זיין פנים איז בלאַס, — בלאַס, און ווייטער גאָרנישט!

ער האָט זיך געוואונדערט וואָס ער זעהט, הערט און — פארשטעהט אלעס וואס עס קומט פאָר ארום אים. ער איז געזעסען און מיט א גלייכגילטיגען בליק נאָכגעפאָלגט די ארויס־און־אריין שטייגענדיגע פּאסאזשירען פון די אָנקומענדיגע און אפּגעהענדיגע על באהנען און אז ער האָט זיך געכאפּט, אז זיין בליק פּאָלגט נאָך באזונדערס די לייכטע גראציעזע באוועגונגען פון די פרויען, האָט ער זיך פארשעהמט פאר זיך אליין און אין פארלעגענהייט א פּיר געטאָן מיט דער ציטערדיגער האנד איבער דעם קאלטען נאָך עטוואָס שווייסיגען שטערן.

און זיצענדיג אזוי מיט דער האנט איבער דעם שטערן איז אים איינגעפאַלען, אז היינט אָוועגד וועלען ישראל און חוה לאה געהן אין טעאטער און ער וועט בלייבען אליין מיט אסתר'ן.

עפּעס האָט אין אים א לאַך געטאָן און עפּעס האָט אין אים אָהן ווערטער א זאָג געטאָן: — „אזוי איז עס!..“

ער איז געזעסען א לענגערע צייט און געפיהלט אז די בלאַסקייט פארשווינדט פון זיין פנים, אז דורך דער לערער קאַלטקייט פון זיין הארצען שלאָגט זיך דורך די געוויינליכע ווארימקייט, ווי די זון דורך א נעבעלדיגען פרימאָרגען.

ער האָט געפיהלט אז ער קען שוין אויפשטעהן און ווייטער פאָרען און ווי זיך שעמענדיג פאר עפּעס געזעסען זיך ניט רירענדיג פון אָרט.

פּלוצים האָט ער זיך געטאָן א שטעל אויף און מיט א קאלטען צוקרומטען שמייכעל אויף די ליפּען א זאָג געטאָן אין זיך אריין: — „און איצט דארף מען געהן אין סטאָר אריין“... און מיט אומזיכערע טריט אריין אין דעם אָנקומענדען על צוג.

טערגענומען די אויגען פון יענעם פלאַץ וואו ער האָט דייטליך איבער־געלייענט דאָס וואָרט „ברעסלין“.

אבא האָט מיט ציטערדיגע פינגער צעעפענט זיין אייגענע צייטונג, אויפגעזוכט די קאָרעספאָנדענץ און פאָרזיכטיג און לאנגזאם גע־לייענט:

„איינצעלהייטען פון דעם פאָגראָם אין ברעסלין פון דעם פארלאָ־זענדיגען און צוריקקערענדיגען מיליטער“ — —

אבא האָט לאנגזאם געלייענט די דאָזיגע ווערטער, זיך אָפּ־שטעלענדיג ביי יעדען וואָרט. דערנאָך האָט ער שנעל געטאָן א מאַך צונויף די צייטונג, ארויפגעלייגט די האנט אויפ'ן פלאַץ פון ארטיקעל, און געבליבען זיצען בלאס מיט א הויל האַרץ...

מיט אמאָל האָט א בליץ געטאָן א האָפנונג אין זיין מח — „אפשר“ — ער האָט שנעל צוריק געעפענט די צייטונג און גענומען שפּרינגען מיט די אויגען אין אומאָרדנונג איבער דער קאָרעספאָנדענץ, זיך פאר־טשעפּעט אין דעם וואָרט „רב“, זיך אָפּגעשטעלט אָהן אָטעם און צוריק גענומען לייענען דעם ארטיקעל פון אָנפאנג, לאנגזאם און פאָרזיכטיג, פארלוירען שנעל די געדולד און צוריקגעכאפּט פון דער מיט, איבער־געלייענט עטליכע שורות, און זיך לייכט א וויג געטאָן, עפּעס האָט מיט דעם שארף פון א האַק א פאל געטאָן ביי אים אין הארצען און עפּעס האָט צום טאקט פון פאל ארויסגעקרעכצט — אוים!

און אלעם האָט זיך א גליטש געטאָן פאר אבא'ס טונקעל געוואָ־רענעם בליק.

אבא האָט זיך בלאס און צעשראָקען ארומגעקוקט: קיינער האָט ניט באמערקט.

ער האָט מיט מיה און געמאַכטער נאכלעסיגקייט צונויפגעקנייטשט דאָס פּעקעל צייטונגען, עס פאררוקט אונטער זיך און מיט'ן טאשען־טיכעל זיך גענומען ווישען דעם בלאסען פּנים, ווי ער וואָלט וועלען אָפּ־ווישען די בלאַסקייט...

עס איז אים געוואָרען הייס, ער האָט זיך געטאָן א שטעל אויף, זיך א וויג געטאָן און מיט וואקלענדיגע טריט זיך געלאָזט צום ארויסגאנג.

ער האָט זיך אויפגעהויבען און צוגעגאַנגען צו דער טיר. ער האָט זיך דערמאַנט, אַז ווינער לייענט ניט יענע צייטונג.

אַז ווינער איז צוריקגעקומען איז אבא ווידער רוהיג געוואָרען.

אבא האָט ניט געוואוסט וואַרום ער האָט מורא ווינער זאָל ניט אויסגעפינען די נייעס, נאָר עפּעס איז ביי אים אומבאוואוסט אויסגע־קומען; אַז אַזוי לאַנג ווי קיינער ווייס נאָך ניט, קען נאָך אַלעס זיין ווי געוועזן... נאָר אַזוי שנעל ווי עמיצער וועט וויסען דערפון — דאַן — ער האָט ניט געוואוסט וואָס עס וועט „דאַן" זיין, נאָר געפיהלט האָט ער, אַז עס וועט זיין עפּעס אַנדערש ווי עס איז ביז איצט געוועזן.. און ער האָט זיך געשראָקען דערפאַר, מער ווי פאַר דער שרעקליכער נייעס אַליין, וועלכע איז איצט געוועזן אינגאַנצען ווייט פון זיין געדאַנק, ווי עפּעס אַ זאַך, וואָס האָט שוין לאַנג לאַנג געטראָפען..

דער טאָג האָט זיך לאַנגזאַם געצויגען, אבא'ס קאָפּ איז געוועזן פּוסט און שווער, ער האָט פון גאָר ניט געטראַכט, ער איז בלויז געוועזן פאַר־נומען מיט'ן געדאַנק: „מען זאָל היינט ניט אויסגעפינען" — — און צוזאַמען מיט דעם דאָזיגען געדאַנק האָט זיך אַרומגעוויגט אין זיין לע־דיגען מח נאָך אַ געדאַנק: — היינט בלייבט ער אַליין מיט אסתר'ן — דאָס אַלעס. —

און דער טאָג האָט זיך אַזוי לאַנגזאַם געשלעפּט, אַז עס האָט זיך אים געדוכט, אַז ביז דער גרויסער לאַנגער טאָג וועט אריבער וועט נאָך עפּעס פּאַסירען אַזוינס דורך וועלכען ער וועט ע פּ ע ס פאַרלירען אויף זיין גאַנצען לעבען, און וואָס אַזוינס ער וועט פאַרלירען האָט ער אַליין ניט געוואוסט. —

פאַרנאַכט, אבא האָט געהאַט דאָס געפיהל פון אַן אַמאָליגען יום כפּור פאַרנאַכט פאַר נעילה, ער איז שוין דאַן געוועזן אַ גרויסער בחור און זיך געפיהלט לאַנגווייליג אין דער הייסער פאַרשטיקטער שוהל, אין דעם טשאַד פון די זיך שמעלצענדיגע וואַקסענע ליכט.. ער האָט איצט גע־פיהלט דעמזעלבען טעמפּען קאָפּוועהטאָג, שוואַך און אַפּאַטיש. און ביים הארצען האָט גענאָגט עפּעס שווערס און בלייענס.

עלפטער קאַפּיטעל

אבא איז געשטאַנען פאַר דער טיר פון דער קראָם, געפּילט אַז זיין פּנים איז מיט אַמאָל ווידער בלאַס געוואָרען און זיין האַרץ האָט הויך און שטאַרק גענומען קלאַפּען.

ער האָט זיך אָנגענומען מיט כח; איז אַריין אין קראָם און מיט שנעלע טריט געגאַנגען צום קאַנטאָר.

ווינער איז געווען באַשעפטיגט מיט עפּעס, אבא האָט מיט נערוועזע פינגער געעפענט די עטליכע בריף, וועלכע זענען געלעגען אויפ'ן קאַנטאָר און פון זייט געוואָרפען אומרוהיגע בליקען צו ווינער'ן; ווינער האָט פון גאָרניט געוואוסט.

אבא האָט עס געזעהן און זיך מיט אַמאָל באַרוהיגט.

דער טאָג האָט זיך לאַנגזאַם געצויגען. אבא איז אַרומגעגאַנגען ווי נאָך אַ שווערער קראַנקהייט. וויפיל ער האָט זיך ניט אָנגעשטרענגט צו ריידען פריי, ווי שטענדיג, איז עפּעס זיין קול אַרויסגעקומען שוואַך, מיט אַ לייכטען ציטער, און עפּעס מאָדנע אומבאַהאָלפען.

ווינער האָט עפּעס געמערקט אויף אים און געפרעגט:

— וואָס איז דער מעהר, פילסטו עפּעס ניט גוט?

אבא האָט אַ שמייכעל געטאָן און אַ פיר געטאָן מיט דער האַנט איבער'ן שטערן — „אַ קאָפּוועהטאָג, דאָס אַלעס", — און זיך שנעל גענומען עפּעס טאָן אין קראָם מיט אַ געמאַכטער רוהיגקייט.

אַז ווינער איז אַרויס עסען מיטאָג, האָט אבא אָהן כח זיך אַראָפּ־געלאָזט אויף אַ שטול. ער האָט זיך מיט ביידע הענט פאַרשטעלט דאָס פּנים און אַזוי אַ ווייל געזעסען.

מיט אַמאָל האָט אים ווידער אַ שרעק באַפאַלען: — ווי אַז ווינער וועט ערגיץ באַפען אַ צייטונג? —

קלאדקא האָט זיך צופרידענגעשטעלט מיט'ן ענטפער, זי האָט געפרעגט: — איר געהט איצט גלייך אהיים?

— יאָ.

— איר ווילט זיך אביסעל דורכגעהן אויף בראָדוויי?

אבא האָט א טראכט געטאָן פון אסתר'ן און געזאָגט: — איך דארף געהן אהיים.

קלאדקא האָט ניט נאָכגעגעבען: — קומט אביסעל.

אבא האָט אין גערדאנק א מאך געטאָן מיט דער האנט — גוט, קומט! —

זי האָט אים גענומען אונטערן אָרעם און זיי זענען געאָרעמט געגאנגען צו בראָדוויי.

אבא מיט קלאדקא'ן זענען געשטאנען ביי טיימס סקווער און זיך גע'ישוב'ט וואוהין ווייטער צו געהן. עס איז געווען טעאטער צייט און זיי האָבען לאנג ניט געקענט שטעהן דאָרט אומענטשלאָסען, דער איילענדיגער אויסגעפוצטער מענשען שטראָם האָט זיי פארכאפט און זיי מיטגעשלעפט אָהן זייער ווילען.

דאָס רוישיגע פיל קאָלירטע ליכט פון די גרויסע שווינדעלדיגע שילדען און די טויזענטער עלעקטרישע לאָמפען פון די גרויסע רוישיגע שויפענסטער האָבען זיך צענויפגעגאָסען מיט'ן טומעל פון די אויטאָמאָביל סיגנאלען און טראַמוויי קלינגלעריי — האָט זיך געדוכט, אז דאָס גרויסע גערויש איז שרייענדיג ליכטיג און דאָס שווינדעלדיגע ליכט איז רוישיג און טומעלדיג.

די לופט איז געווען פול מיט רעגונג און רייץ פון באוועגליכען פרויען קערפער, זייד, סאמעט, שווינדעלדיג ליכט, פאר'שכור'ענדיגען גערויש און אלעס צוזאמען איז געווען פארכאפט פון איין גרוים איילעניש און געדרענג צו פארכאפען עפעס.. ארייזצודרינגען ערגעץ אין טויזענטער שפאלטען און לעבער וואו דאָס גליק און באפרידיגונג האָט זיך באהאלטען און ציטערדיג וואַרט עס אויף די דורשטיגע און גלוסטיגע זיי זאָלען זיך ארויפוואַרפען אויף דעם מיט ניט באפרידיגטען הונגער און דורשט..

אבא, א פארכאפטער פון דעם מענשען שטראָם האָט זיך געלאָזט מיטטראָגען צוזאמען מיט דער מיס קלאדקא אהין, וואו דער שטראָם

ווינער איז אוועק אהיים זיך צוגרייטען צו געהן מיט חוה לאה'ן אין טעאטער אריין.

אז ווינער איז ארויס פון קראם האט אבא זיך געטאן א ציה אויס, אויסגעצויגען די הענט הויך אריבער דעם קאפ און א פייף געטאן, מיט אמאל צוריק ארונטערגעווארפען די הענט און מיט צוקרימטע ליפען א זאג געטאן: — „פארפאלען" — — און מיט לאנגזאמע טריט ארויס־געגאנגען פאר דער טיר פון קראם. —

אבא איז געשטאנען פאר דער טיר פון קראם און פון גארניט גע־טראכט. איז א קונה געקומען איז ער אים פויל נאכגעגאנגען אין קראם אריין, אים שטום אפגעפערטיגט און צוריק נאכגעגאנגען דעם קונה צו דער טיר און געבליבען שטעהן פאר דער טיר.

ער האט ארויסגעקוקט צו דער טומעלדיגער גאס און געפיהלט ביי זיך אין קאפ — דער טומעל פון די פארביי איילענדיגע מענשען, דאס קלאפען פון די שווערע רעדער אויפ'ן ברוק פון גאס, די עלעקטרישע ליכט פון די גרויסע שרייענדיגע שילדען, די הויכע פירעקיגע שטיינערנע מויערען מיט די טויזענטער פירעקיגע פענסטער, דאס ווייטע גערויש פון די לויפענדיגע על־צוגען, — אלעס האט זיך געמישט אין זיין ליידי־גען מח און זיך צונויפגעפלאנטערט אין איין גרויסען שווערען פלאנטער פון שווינדלענדיג פייער און שטיינערנעם גערויש...

ער האט א קוק געטאן אויפ'ן זייגער און זיך פויל גענומען צושליסען די „סטאר".

ארייסגעהענדיג פון קראם האט ער זיך אנגעשלאגען אן דער מיס קלארקא. זי האט זיך דערפרעהט מיט אים און זיך ווארים געגריסט. אבא'ן האט באנג געטאן די באגעגעניש און ניט האבענדיג דעם מוט זיך ארויסצודרעהען מיט א תירוץ איז ער א שווייגענדיגער געגאנגען מיט איר.

אום איבערצורייסען דאס שווייגען האט קלארקא געפרעגט:

— איר האט עפעס בריף פון דער היים?

ער האט פון זייט א קוק געטאן אויף איר און מיט איבערטריבענער גלייכגילטיגקייט געזאגט: — איצט? — ווי קאן מען איצט קריגען בריף פון דער היים?

רוהיגט: — די אויגען זענען דיר רויט. — זי האָט אַרויפגעלעגט איר האנט אויף זיין שטערען, אבא האָט אַרויפגעלעגט זיין האנט אויף אירער און זי צוגעדריקט צום שטערען. אסתר האָט אין דער רגע אינ־גאנצען מוחל געווען אבא׳ן.

קלאדקא האָט געלאכט: — ער פעסטשעט זיך פאר אייך — אסתר איז געווען גליקליך.

די מים קלאדקא איז לאנג ניט געזעסען. נאָכ׳ן אָפּטרינקען די טיי, וועלכע אסתר האָט דערלאנגט צום טיש, האָט זיך געפיהלט אַן אָנגע־שטרענגטקייט אויף אבא׳ס און אסתר׳ס פּנימ׳ער.

קלאדקא האָט געזאָגט: — אז איר ווילט פירט מיךביידע צו צום טונעל־באַן. אסתר האָט זיך אָפּגעזאָגט, זי איז מיד, און זי וויל ניט לאָזען דאָס הויז אליין און אבא איז געווען אין פארלעגענהייט — איר האָט מורא? וועל איך אייך צופירען. —

— מורא, — מים קלאדקא האָט זיך צעלאכט און זיך באלד פאר־כאַפּט — גוט, פירט מיך צו אביסעל.

אבא איז, ניט ווייזענדיג זיין אומצופרידענהייט, געגאנגען באגליי־טען קלאדקא׳ן.

אז אבא איז צוריק ארויפגעקומען האָט ער געטראָפען אסתר׳ן א ברוגז׳ע.

ער האָט געפּרופט שפּאסען, האָט זי אים אָפּגעשטויסען און אריין צו זיך אין צימער.

ער איז איר נאָכגעגאנגען, זיך געפיהלט נאריש, געקרענקט, גע־פיהלט ווי צו וויינען און אינגאנצען פארלוירען דעם אייגענעם גלייכ־געוויכט.

אז ער איז אריינגעקומען צו איר אין צימער האָט זי זיך א ברוגז׳ע, א בייזע, א שטעל געטאָן: — גֵעה ארוים! —

ער איז צוגעגאנגען צו איר, געוואָלט נעמען איר האנט, זי האָט א וואָרף געטאָן זיין האנט פון זיך און זיך גע׳עקשנ׳ט: — גֵעה ארוים!

זיין פּנים האָט זיך צעקרימט אין א נארישען אומבאהאָלפענעם שמייכעל — און אז ניט? —

— זאָל איך שטארבען אויב דו וועסט ניט ארויסגעהן פון דאנען! —
ער האָט א ציה געטאָן מיט די אקסלען, פּלוצים איז אים איינגעפאלען:

האָט געצויגען, ער האָט געפּיהלט נאָהענט צו זיך מיט קלאדקא׳ס דיק־ליכען קערפּער און זיינע בליקען האָבען אומרוהיג געטאַנצט איבער די ווייסע אנטבלויזטע פרויען העלזער, און זיך געפּלאָנטערט אין די זייד און סאמעט פאלדען פון די אין זייער שנעלען און אומרוהיגען גאנג זיך לייכט וויגענדע פרויען קערפּער.

קלאדקא האָט א ציה געטאָן צו זיך אבא׳ס האנט און מיט א באַזונדערער ווארימקייט אין קול געזאָגט : — קומט, איר ווילט ארויפגעהן צו מיר אביסעל ?

אבא האָט א קוק געטאָן אויף קלאדקא׳ן, שנעל א טראכט געטאָן עפּעס א ציניישען געדאנק, שוין געוואָלט זאָגען יאָ, און זיך פארכאפּט. ער האָט געזאָגט : — קומט צו אונז, אסתר איז אליין אין הויז, — גלייך חרטה געקראָגען אויף דעם וואָס ער האָט געזאָגט און שטיל אין הארצען געוואונשען זי זאָל אים אָפּזאָגען.

זי האָט אים ניט אָפּגעזאָגט.

שוין זייענדיג ביים הויז האָט זיך אבא עפּעס דערמאנט, ער האָט געזאָגט : — קומט וועלען מיר קויפען בלומען פאר אסתר׳ן. —

זיי זענען אריינגעגאנגען אין דעם דערבייאיגען בלומען געשעפט.

אסתר האָט מיט אומגעדולד און אומרוה געווארט אויף אבא׳ן, עס האָט איר פארדראָסען וואָס ער קומט ניט, און זי האָט איבערגעטראכט אויך.

אז אבא איז ארויפגעקומען מיט דער מיס קלדקא האָט זיך אסתר נאָך מער געערגערט ; זי האָט דאָס אָבער ניט ארויסגעצייגט און זיך ווארים געגריסט מיט קלאדקא׳ן.

אבא׳ס בלומען האָבען געווירקט זי זאָל אין הארצען אים אביסעל מוחל זיין.

אבא זיך פיהלענדיג שולדיג האָט לייכט א גלעט געטאָן אסתר׳ן איבער׳ן גלאט געקעמטען קאָפּ און א זאָג געטאָן ווי בעטענדיג איינזעהעניש : — האָב איך עס היינט א קאָפּוועהטאָג ! —

אסתר האָט געמערקט ווי מאָדנע די ליפּען האָבען זיך ביי אים צעקרימט ווען ער האָט עס געזאָגט און איר האָט זיך געדוכט, אז זי האָט געזעהן טרערען ביי אים אין די אויגען.

זי האָט אים אריינגעקוקט אין די אויגען אריין און זיך באאומ־

זיין בח א כאפ געטאָן אסתר'ן אויף די הענט, זי א הויב געטאָן אין
דער לופטען און מיט א קול פון ליידענשאפט און פיינליכען שרעק כמעט
א רעווע געטאָן — אס—ת—ר! זי אוועקגעשטעלט אויפ'ן בעט און
אליין א פאל געטאָן א באוואוסטלאָזער צו אירע נאקעטע פיס.

ער וועט איר אלעס דערצעהלען.. ער האָט מיט א לעערען קול געזאָגט:
— אסתר — —

אסתר האָט זיך פארשטעלט די אויערן און טופענדיג מיט די פיס געשריגען: — געה ארויס פון דאנען, געה ארויס פון דאנען. אבא האָט מיט אן איינגעבויגענעם קאָפּ און מיט א באליידיגטען נארישען פּנים פארלאָזען איר צימער.

אסתר האָט חרטה געקראָגען אויף איר רוגז־שפּיל.

אבא איז אריין צו זיך אין צימער, זיך שנעל אויסגעטאָן און זיך א וואָרף געטאָן אין בעט, זיך באלד צוריק געטאָן א זעץ אויף און זיך געכאפּט מיט ביידע הענט פאר'ן קאָפּ. פאר זיינע אויגען האָבען א פליה געטאָן, ווי לאנגע רייהען שוואלבען די שורות פון דער אינדער־פריהענדיגער צייטונג. איינציגע ווערטער האָבען ווי פליגען געגומען טאנצען פאר זיינע אויגען, און אין זעלבען אויגענבליק האָט זיין טאַ־טענ'ס גרויע געשטאלט זיך א שטעל געטאָן הארט פאר זיין פּנים. אבא האָט זיך א טרייסעל געטאָן, און אָנגעפאנגען צו וויינען אויפ'ן קול. ער האָט ניט געהערט ווי די טיר האָט זיך געעפענט; אסתר איז אריינ־געקומען אין א לאנגען נאכטהעמד, זי איז געבליבען שטעהן ביי דער טיר א דערשראָקענע פון אבא'ס געוויין, זי האָט א שולדיגע גערופען:
— אבא —

אבא האָט זיך א וואָרף געטאָן ארויסלאָזענדיג א מאָדנע צעשראָ־קענעם „אוי!“

אסתר'ן האָט פארקלעמט דאָס הארץ פאר אבא'ס צעשראָקענעם פּנים. זי איז צוגעגאנגען נעהענטער צום בעט און שעמעוודיג און שול־דיג געפרעגט: — ביזט ברוגז, אבא?

פאר אבא'ס אויגען האָט זיך אלעס געגומען דרעהען שנעל שנעל.. ער האָט זיך אָנגעכאפּט מיט ביידע הענט פאר'ן בעט, געוואָלט א שמיי־בעל טאָן, עפּעס זאָגען און ניט געקענט, און אסתר איז געשטאנען פאר אים א נאקעטע, א שלאנקע, ווי א ליכטיגער ברענענדיגער זייל און זיך געבעטען: — ביזט ברוגז, אבא? —

אבא האָט דערפיהלט, ווי עפּעס אן אייזערנע האנט וואָלט אים א נעם געטאָן פאר די האָר פון קאָפּ, אים אויפגעהויבען אין דער לופטען און אים א שטעל געטאָן א באָרפיסען אויפ'ן דיל. ער האָט ניט מיט

עס איז געווען קלאָר פאַר אים, אַז דאָס וואָס עס איז געשעהן האָט ווי מיט א שאַרף פון א שווערד איבערגעהאַקט אַלע פעדים, וועלכע האָבען געפירט צו זיין ווייטערדיגען לעבען, בלויז איינאונאיינציגער פאָדים איז נאָך גאַנץ געבליבען — דאָס שפּיל פון נ י ט ו ו י ס ע ן — וואָס ער שפּילט מיט די אַרומיגע.

און ענדיגט זיך דאָס שפּיל, רייסט זיך איבער דער לעצטער פאָדים, דאַן איז אַלעס אויס.

אבא איז געווען יונג. ליב געהאַט דאָס לעבען און געוואָלט לעבען. איז געקומען דאָס געשעהענע און ווי א טיפער אָפּגרונט זיך איינגעשניטען צווישען אים און זיינע ווייטערדיגע טעג.

איז ער געשטאַנען אין שטילען אומבאַהאָלפענעם שרעק ביים ברעג פון אָפּגרונט און געוואַרט ביז עמיצענס א האַנט וועט אים א שטויס טאָן אַרונטער וואו אַלעס וועט זיך ענדיגען..

אבא האָט פון דעם א ו מ ג ל י ק א ל י י ן ניט געטראַכט. דאָס איז ווי א צונויפגעקנוילטע שלאַנג אין איר נעסט געלעגען באַהאַלטען ערגעץ אין א ווינקעל פון זיין „איך“ און פון דאָרט אַרויס, מיט דינע גינפטיגע צינגלאַך געניש‏טערט אין זיין בלוט און געזויגען אָהן זיין וויסען אפילו. און וואָס ער האָט ניט געטאָן און מיט וואָס ער האָט זיך ניט פאַרנומען, די שלאַנג אין דעם פאַרבאָרגענעם ווינקעל פון זיין איך האָט זיך געטאָן איר'ס — גענישטערט מיט די דינע גיפטיגע צינגלאַך אין זיין בלוט און געזויגען..

און אבא האָט זיך ניט געוואָרט, ווייל ער האָט געפיהלט, אַז אַזוי מוז דאָס זיין.

אבא האָט אפילו ניט געוואוסט וואָרום דאָס שרעקליכע געשעהעניש האַקט איבער דעם גראַדען גאַנג פון זיין ביז איצטיגען לעבען, ער האָט נאָר געפיהלט, אַז א גרויס און אומנויטיג אומרעכט, וואָס האָט ניט געדאַרפט געטאָן ווערען, איז געטאָן געוואָרען צו אים. און אַן אומקלאָרען פאַרלאַנג האָט ער געהאַט צו דערגרייכען מיט'ן פאַרשטאַנד דעם שולדיגען און פרעגען: — פאַרוואָס? — פאַרוואָס? צוליב וואָס? —

און ווייל דאָס איז געווען אוממעגליך צו דערגרייכען איז ער גע־

צווייטער טייל

צוועלפטער קאַפּיטעל

אבא האָט געוואוסט, אז מען סוד'עט זיך הינטער זיינע פּלייצעס און זיך געמאכט ניט הערענדיג און ניט זעהענדיג.

ער האָט מיט א געמאכטער נייגעריגקייט געפרעגט אסתר'ן:

— וואָס נעהט די מאמע ארום אזוי צעטראָגען? און דער טאטע אויך.

אסתר איז צעמישט געוואָרען, האָט אוועקגעדרעהט דעם קאָפּ און געזאָגט: — פון דער היים, פון דער מאמען, א גרוס א שלעכטער אָנגעקומען. —

אבא האָט געזאָגט: — אזוי? — און דערנאָך צוגעגעבען:

— ווער קאָן היינט וויסען, וואָס דאָרט טוט זיך?

אסתר האָט געשוויגען, זיך געראנגעלט א רגע מיט זיך און ניט קוקענדיג צו אבא'ן געפרעגט:

— דו האָסט גאָרניט געהערט פון דער היים? —

אבא האָט זיך דערשראָקען, געוואָרפען א פאַרשענדיגען בליק אויף אסתר'ס פּראָפיל און רוהיג א זאָג געטאָן: — ניין.. גאָרניט. —

און וויסענדיג וואָס עס קומט פאָר ביי אסתר'ן אין הארצען האָט ער שנעל געטאָן א זוך אין טאַש און געזאָגט:

— איך האָב צוויי בילעטען פאַר מאָרגען אָוועגט אין טעאטער.

אסתר איז ניט געווען צופרידען ,געוואָלט עפּעס זאָגען, א קוק געטאָן אויף אבא'ן און אויסגעשטרעקט די האנט נאָך די בילעטען.

אבא האָט זיך אויפגעהויבען און זיך שטעלענדיג הינטער אסתר'ס שטול, געקושט אירע האָר אויס דאנקבארקייט.

ביי אסתר'ן אין הארצען האָט מיט אמאָל א שטראָם געטאָן א גרויס רחמנות צו אבא'ן.

ווי איינער וואָס טראָגט זיך ארום מיט א טויטליכער קראנקהייט, פון וועלכער קיינער ווייס נאָך ניט, אזוי האָט אבא זיך ארומגעטראָגען מיט זיין סוד.

דרייצענטער קאַפּיטעל

ישראל ווינער האָט אויסגענוצט א געלעגענהייט ווען קיינער איז אין קראָם ניט געווען, און אונערוואַרטעט פאַר אבא'ן, א זאָג געטאָן ניט קור־קענדיג צו אבא'ן: — דו וואָלסט געדאַרפט זעהן עפּעס טאָן אויסצוגעפי־נען וואָס עס הערט זיך ביי דיר אין דער היים — —

אבא האָט פּלוצים דערפיהלט, אז עפּעס האָט א פאַל געטאָן ביי אים אין הארצען, ער האָט לייכט א ציה געטאָן מיט די אקסלען און כמעט אָהן א קול געזאָגט: — ווי אזוי קאָן מען אויסגעפינען?

ווינער האָט כמעט ברוגז'לאך געענטפערט: — מען קאָן אויסגעפי־נען, אז מען וויל — אנדערע געפינען אויס...

אבא האָט דערפיהלט, אז די לעצטע מינוט איז געקומען און ער האָט אינסטינקטיוו זיך א וואָרף געטאָן צום לעצטען געוואַגטען מיטעל, ווי איי־נער וואָס כאַפּט זיך אָן אָן א גרעזיל ניט צו פאַלען אין אָפּגרונט אריין. — ער האָט ראש געטאָן א געה צו צו ווינער'ן און שטעהענדיג נאָהענט פּנים צו פּנים מיט אים האָט ער מיט א צוקרימטען פּנים א זאָג געטאָן: — מחותן, איר ווייסט עפּעס פון דער היים!... זיין פּנים איז מיט אמאָל געוואָרען געל־ווייס, און ער האָט זיך לייכט א וויג געטאָן און אום ניט צו פאַלען האָט ער זיך א כאַפּ געטאָן אָן ווינער'ס הענט. ווינער איז צע־טומעלט געוואָרען, זיך דערשראָקען פאַר אבא'ס אויסזעהן און חרטה גע־קראָגען...

ער האָט זיך גענומען שווערען: „ווי קאָן איך וויסען, נאַריש קינד וואָס דו ביזט." ער האָט אים אוועקגעזעצט אויף א בענקעל לעבען קאָנ־טאָר. און זיך פּלאָנטערענדיג אין די אייגענע רייד געמורמעלט: „וואָס פאַלט דיר איין נאַריש קינד וואָס דו ביזט", „וואָס קומט דיר אויפ'ן זינען וואָס?"... אבא האָט פּלוצים שטיל, זעהר, זעהר שטיל אָנגעהויבען צו וויינען און דאָס איז ניט געווען קיין געוויין פון פאַרצווייפלונג נאָר א שטילער געוויין פון איינעם וואָס האָט אין א שרעקליכען אויגענבליק אריבערגעשפּרונגען אריבער דעם טויט און ווידער געבליבען לעבען.

שטאנען ביים שארפען ברעג פון אָפגרונט און געוואַרט, אז עמיצענס א האנט זאָל אים א שטויס טאָן..

אבא האָט עפּעס געטאָן אן ארבייט אין קראָם און זייענדיג אליין מיט זיך — געטראַכט: — ווען דאָס זאָל ניט געווען געשעהן! — — און עפּעס אין אים האָט קאַלט און בייז געענטפערט: — עס איז אָבער יאָ געשעהן...

און ער האָט שטיל און רעזיגנירענדיג אין זיך ארייננגעזאָגט:
— פארפאַלען! — — — —

אבא האָט געטראַכט: ווער איז שולדיג? — — און עפּעס האָט געענטפערט ביי אים אין הארצען קאַלט און רוהיג: — קיינער איז ניט שולדיג — און אין א רגע ארום צוגעגעבען: — און אַלע זענען שול־דיג — —

און אבא האָט געהערט ווי עס טריפען איינציגע טראָפען בלוט פון זיין הארצען, ערגעץ אין א טיפען אָפגרונט אריין..

אבא האָט געטראַכט: פאַר וואָס? צוליעב וואָס איז דאָס געטאָן געוואָרען? וועמען איז דאָס נויטיג געווען?

און עפּעס האָט שטיל און רוהיג אין אים געענטפערט:

— קיינעם איז דאָס ניט נויטיג — און פאַר גאָר ניט איז דאָס געטאָן געוואָרען —

און די שלאַנג מיט די גיפטיגע צינגלאַך האָט זיך א דורשטיגע געניש־טערט אין בלוט פון זיין הארצען..

פערצענטער קאַפּיטעל

אבא איז געזעסען אין ווינ־שטול איינער אליין אין הויז, די צונויפ־געקנוילטע שלאַנג האָט געגישטערט מיט די שאַרפע ניפּטיגע צינגלאָך אין זיין בלוט, און אום צו אנטלויפען פון דעם שלאַנגען קנויל האָט ער זיך אוועקגעטראָגען אויף א פייערדיגען פערד צו דעם קעניג׳ס פּאַלאַץ פון א ווייטען לאַנד...

די וועכטער ארום פּאַלאַץ האָבען ניט געוואגט צו פארשטעלען דעם וועג פאַר דעם פייערדיגען רייטער. אין טויטשרעק איז דער קעניג גע־לעגען אין זיין גאָלדענעם בעט ניט ארונטערנעמענדיג די צעשראָקענע אויגען פון דער געשטאַלט אויף דעם פייערדיגען פערד.

די געשטאַלט האָט אין א פּיינליך ווייטאָגדיגען פראַגעצייכען זיך איבערגעבויגען איבער׳ן בעט:

פאַר וואָס? — — צוליעב וואָס?...

דער קעניג האָט זיך אין טויטשרעק א דרעה געטאָן אין בעט און עס איז ניט געווען מער קיין קעניג נאָר א גרינ־גאָלדיגע שלאַנג האָט זיך געוויקעלט און גערדעהט אין דעם גאָלדענעם בעט. אבא האָט צוגעמאַכט די פּיינליך פרעגענדיגע אויגען און א פיר געטאָן מיט׳ן פייערדיגען שווערד... און צוויי האַלבע שלאַנגען האָבען זיך גענומען ווארפען און דרעהען פאַר אבא׳ס אויגען און א דינער רויטער שטראָם האָט זיך א ציה געטאָן אונטער די טריט פון דעם פייערדיגען פערד און נאָך דעם צייכען פון דעם רויטען שנור האָט זיך דאָס פייערדיגע פערד געטראָגען פון לאַנד צו לאַנד, פון קעניג צו קעניג, נאָר די רייטענדיגע געשטאַלט האָט זיך מעהר און מעהר געבויגען אין א פּיינליך ווייטאָגדיגען פראַגע־צייכען:

— פאַרוואָס? צוליעב וואָס?.. פאַרוואָס?.. צוליעב וואָס?..

און קיינער האָט ניט געענטפערט...

אבא האָט זיך געטראָגען אויף זיין פייערדיגען פערד איבער אומ־

ישראל ווינער, גערירט פון אבא'ס געוויין האט געטראכט: וואס וועט שוין זיין, אז ער וועט אויסגעפינען? און זייענדיג א רוהיגער געמיטליכער מענש האט ער זיך געשראקען פאר יענעם מאמענט..

אז ווינער האט דערצעהלט אין דער היים פון דעם געשעהענעם האט זיך אסתר א שטעל געטאן א בייזע און א שטרענגע: — האסט אים געדארפט זאגען...

ווינער האט געמאכט א רעזיגנירענדע באוועגונג מיט די הענט. ניט איך, זאל ער דאס פון עמיצען אנדערש אויסגעפינען. דו האסט געדארפט זעהן זיין פנים וואלסטו אנדערש גערעדט.

חוה לאה האט א זיפץ געטאן און אסתר האט מער גארניט זאגענדיג א טראכט געטאן: „איך וועל אים זאגען"...

אבא האט געפיהלט און דייטליך געלייענט אויף אסתר'ס פנים איר באשלוס און ווי א פלינקע חיה, וועלכע פיהלט דעם קרייז פון יעגער זיך שליסענדיג ענגער ארום אים אזוי האט אבא זיך גערדרעהט פלינק און פארצווייפעלט אויסצומיידען אסתר'ס באשלוס. אמאל מיט א שפאס אמאל מיט דעם אמת'ען אויסדרוק פון פארצווייפלונג אויפ'ן פנים, אמאל מיט א קאלטקייט און פרעמדקייט כמעט שנאות'דיגע באנעמונג איז אים געלונגען אפצושטויסען פון איין טאג צום צווייטען דעם לעצטען קלאפ, וואס אסתר האט געגרייט פאר אים און געווען ברוגז אויף זיך און אויף אים נאך מער ווארום זי האט ניט דעם מוט דאס צו טאן.

דריי מצבות און א דינע שארפע קעלט האָט דורכגעשניטען זיין לייב און ער האָט אין גרויס אומבאהאָלפענקייט דערפיהלט, אז ער וועט קיינמאָל, קיינמאָל, קיינמאָל ניט קענען מאכען, אז דאָס וואָס איז געשעהן זאָל ניט האָבען געשעהן — — — און אז זיין אייגען לעבען וועט שוין מעהר ניט זיין דאָס, וואָס עס האָט געזאָלט זיין.

אבא האָט אין איינעם פון זיינע וואַכענדיגע חלומות זיך אוועק־געלאָזט צו פוס צום פירער פון לאנד.

פון שטאָט צו שטאָט, פון דאָרף צו דאָרף איז ער געגאנגען. הינט זענען אים באפאלען און פון אים די קליידער געריסען, בויאנעס האָבען געשפּעט און אויף אים שטיינער געוואָרפען און ער איז געגאנגען שטום און בלאס מיט א ליידענדיג געזיכט און מענשען האָבען אין באדויערען און מיט באוואונדערונג געצייגט אויף אים מיט די פינגער:

— ער געהט צום פירער פון דעם לאנד.. מיט צעריסענע קליידער, א באָרוועסער איז ער געגאנגען דורך פעלדער און וועלדער, דורך שטעט און דערפער ביז ער איז געקומען צום פאלאַץ וואו עס וואוינט דער פירער פון לאנד..

און ווייל דער פירער איז געווען א מענש פון יושר און גוטהארציג־קייט, האָט זיין דינער, — ווי נאָר ער האָט דערזעהן אבא'ס בלאס ליי־דענדיג געזיכט — אים גלייך צוגעלאָזט צום פירער און רעגירער פון לאנד.

אבא האָט ניט גערעדט, נאָר א בלאסער, א ליידענדער איז ער גע־שטאנען און געקוקט מיט בעטענדיגע אויגען ביז דער פירער האָט אים פארשטאנען און מיט גרויס מיטגעפיהל האָט דער פירער צו אים געזאָגט:

— איך ווייס ווי גרויס עס זענען דיינע ליידען און די ליידען פון דיין פאָלק, נאָר איך אליין בין בלויז א מענשען קינד און אליין בין איך אויך ניט מער ווי א שפּילכעל אין דער מיט פון גרויסען פּלאנטער...

אבא האָט זיך שטיל ארונטערגעלאָזט אויף די קני און כמעט אָהן א קול ארויסגערעדט: „העלף אונז"... און שטיל אָנגעפאנגען צו וויי־נען... און דער פירער איז געשטאנען א שולדיגער און אומבאהאָלפענער און שטיל געמורמעלט: וואָס קען איך העלפען? וואָס קען איך העלפען? איך אליין טו וואָס פאר מיר איז פון פאָראויס באשטימט צו טאָן, ניט וואָס איך וויל טאָן... און דער גרויסער פּלאָנטער פּלאָנטערט זיך אזוי

ענדליכע וויסטע און חרוב'ע שטרעקן ,איבער טויטע און פארוואונדעטע מענשען, פערד און הינט צונויפגעווארפען מיט דעם בראכווארג פון האָלץ, שטאָל, אייזען און בליי, ביז ער האָט אָנגעיאָגט אומצעליגע מחנות פון יענע פארשאָלטענע באַשעפענישען, געהענדיג מיט גרויע פארשאָלטענע טריט אָהן זין אָהן ציעל, צעטרעטענדיג און פארוויסטענדיג אַלעס אונטער זייערע פארשאָלטענע טריט.. דער פייערדיגער רייטער האָט זיי פאר־שטעלט דעם וועג מיט זיין פייערדיגען שווערד, זענען רייי נאָך רייי גע־פאלען אונטער דעם פייערדיגען שארף פון זיין שווערד און רייי נאָך רייי זענען זיי געקומען און טרעטענדיג מיט זייערע גרויע פארשאָלטענע טריט אויף טויטע און פארוואונדעטע זענען זיי ווי בלינדע און פארשאָלטענע געגאנגען צום שארף פון פייערדיגען שווערד. אבא האָט אין פארצווייפ־לונג געפאָכט מיט דעם פייערדיגען שווערד רעכטס און לינקס און די גרויע פארשאָלטענע מחנות זענען געגאנגען אויף אים מיט באַיאָנעטען און שפיזען, מיט ביקסען און שווערדען. רייען זענען געפאלען און רייען זענען געקומען. און די צונויפגעפלאָנטערטע בערג פון מענשען, פערד, בוימער, הארמאטען און ביקסען זענען געוואקסען העכער און העכער און די גרויע מחנות האָבען געקלעטערט איבער די טויטע בערג און געגאנ־גען, געגאנגען.. געגאנגען צום שארף פון פייערדיגען שווערד...

אבא האָט אוועקגעוואָרפען דעם שווערד און א פייערדיגער א געט־ליכער האָט ער אין גרויס רחמנות אויסגעשפרייט צוויי פייערדיגע פליג־לען איבער די קעפ פון די גרויע פארשאָלטענע מחנות און מיט געטליכען כח און וואונדער, מיט באפעהל און געבעט האָט ער זיי פארשטעלט דעם וועג צום טויט און צעשטערונג און די גרויע פארשאָלטענע מחנות זענען מיט אמאָל שטעהן געבליבען און צום ערשטען מאָל געעפענט זייערע בלינדע אויגען און פארוואונדערט אָנגעקוקט איינער דעם אנדערען.. און ארונטערגעלאָזט די קעפ אין גרויס שאנד און א גרויס געוויין האָט אויס־געבראָכען און פארהילכט די פעלדער פון טויט און צעשטערונג. און אבא איז געשטאנען אויף'ן העכסטען בארג פון טויטע און פארוואונדעטע און פאר זיין בליק האָט זיך געשפרייט די חרוב'ע שטאָט ברעסלין און אויף דעם פלאץ וואו עס איז אמאָל געווען זייער הויז זענען געשטאנען דריי מיט בלוט באפלעקטע מצבות און אבא האָט אין זיין פייערדיגער גרויס און געטליכקייט אויסגעשפרייט די פייערדיגע פליגלען איבער די

פופצענטער קאַפּיטעל

אין אָווענט, ערב דעם אידישען רעליעף טאָג, איז יחיאל געקומען צו די ווינערס מיט אַ העל בלוי געפּאַרבטער צדקה פּושקע און אן אָרעם־באנד מיט א מגן דוד מיט'ן אויפשריפט וואָלונטיר. אז ער האָט דער־הערט, אז אסתר מיט אבא'ן האָבען זיך נאָך ניט פארשריבען איז ער גע־ווען אויסער זיך. אבא איז ניט געווען און אסתר האָט געפיהלט א גרויס פארדרוס צו אים ווארום ער האָט איר ביז איצט ניט גערופען זיך פאר־שרייבען. יחיאל האָט געזעהן, אז אסתר פיהלט זיך שולדיג און דארום זיך נאָך מער צעלאָזט: ער גלויבט קוים אויב זיי וועלען שוין איצט קרי־גען א פּלאַץ.. די בעסטע פּלעצער זענען שוין צענומען... ער אליין האָט זעהר א גוט פּלאַץ, ער וועט שטעהן ביים גרענד סענטראל.. און די ווייסע קאָפּ טיכלעך מיט די רויטע מגן דוד'ס האָט מען שוין מסתמא אויך צע־נומען.. עפּעס א קלייניגקייט? ווער ווארט עס ביז דער לעצטער רגע?... בעסער זאָל זי שוין צוגעהן. אויב זי וויל וועט ער געהן מיט איר וועט ער איר אפשר נאָך קענען קריגען א גוט פּלאַץ... אסתר האָט ניט געהאט קיין געדולד צו ווארטען אויף אבא'ן און כאפּענדיג הוט און מאַנטעל איז זי אוועק מיט יחיאל'ן זיך פארשרייבען.

אבא איז אהיים געקומען שפּעט אין אָווענט. אלע זענען שוין גע־שלאָפען, בלויז אסתר איז געזעסען און געווארט אויף אים.

זי האָט מיט א געמאכטער רוהיגקייט — מיט אלע כחות צוריק־האלטענדיג איר פארדרוס — געפרעגט: האָסט דיך פארשריבען צו וואָ־לונטירען פאר מאָרגען? אבא האָט געהערט דעם פארדרוס אין איר קול, זיך פארלוירען און א שולדיגער געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ אויף ניין...

ביי אסתר'ן האָבען זיך אָנגעצונדען די אויגען. — עס שטעהט דיר ניט אָן? —

אבא האָט אויף איר אַ קוק געטאָן קאלט און שנאה'דיג. אסתר האָט צום ערשטען מאָל געזעהן אבא'ן אזוי קוקען אויף איר, האָט זי אַ צעטו־

פאר דורות און דורות און אייער גורל איז צוליידען זיך פלאָנטערענדיג אין דעם גרויסען פלאָנטער...

אבא האָט שטיל געזאָגט: דו ביזט דער פירער פון א גרויס לאנד... נעה ארויס אין די גאסען און שריי, אז א גרויס אומרעכט ווערט געטאָן צו א פאָלק און אלע ווייסען און זעהען און שווייגען... און קעניגע רייי־דען פון יושר און רעכט און מענשען פארלאָזען ווייב און קינד און געהען שטארבען אין דעם נאָמען פון אָט דעם יושר און רעכט... און דאָרטען פיינינט מען צו שאנד און טויט אומבאהאָלפענע קינדער, פרויען און טאטעס...

דער פירער האָט געצויגען מיט די אקסלען. אבא האָט זיך שטיל און ליידענדיג געבעטען: — האָסט אליין טעכטער... ווי אז מאָרגען זאָל מען צו דיר אין הויז קומען און דיינע טעכטער פייניגען צו שאנד און טויט פאר דיינע אויגען.. און דיך אליין... דו ביזט דער פירער פון א גרויס לאנד, געה ארויס אין די גאסען און שריי, און נעם דיך אָן פאר די שוואכע און אומבאהאָלפענע, ווייל מענשען זאָגען, אז דו ביזט א מענש פון יושר און גוטהארציגקייט. דער פירער האָט געצויגען מיט די אקסלען און שטיל געמורמעלט: מען קאָן ניט ארויסגעהן אין די גאסען און שרייען. ווייל דאָס וועט ווינציג נוצען ברענגען... און אלעס איז אזוי צונויפ־געפלאָנטערט אין איין גרויסען פלאָנטער, אז איינער קאָן בלויז טאָן וואָס אים איז באשטימט פון צופאל צו טאָן און ניט דאָס אוממעגליכע... מיר טוט וועה דאָס הארץ פאר דיר און די דייניגע. געה אהיים און אויב איך וועל קענען וועל איך העלפען...

אבא איז א פארשעמטער, א פארלוירענער און אומבאהאָלפענער ארויס פון פירער'ס פאלאץ.... אזוי האָט אבא גע'חלומ'ט אין איינעם פון זיינע וואַכעדיגע חלומות זיצענדיג אין וויגשטול און זיך צוהערענדיג, ווי די גיפטיגע שלאנג נישטערט מיט די גיפטיגע צינגלעך אין בלוט פון זיין הארצען...

א שמייכעל געטאָן, און דאָס האָט זיין בלאַסען מידען פּנים צוגעגעבען נאָך א מעהר רחמנות'דיגען אויסזעהן.

אסתר האָט זיך דערשראָקען פאר אבא'ס ליידענדיג פּנים און כאָטש זי האָט באשלאָסען ניט צו ריידען מיט אבא'ן האָט זי זיך אין דער רגע דערפיהלט שולדיג געגען אבא'ן, צושרייבענדיג צו זיך די אורזאכע פון זיין ליידענדיג פּנים. א געריררטע ביז טרערען איז זי צוגעלאָפען צום בעט, זיך אראָפּגעלאָזט אויף די קני און נעמענדיג זיין קאָפּ איןביידע הענט אים הארצעדיג געקושט. אבא האָט מיט א קרענקליכען שמייכעל אויף די ליפּען זיך געלאָזט קושען און אסתר אין איר ווייסען טוך מיט'ן רויטען מגן דוד אויפ'ן שטערן האָט אויסגעזעהן ווי א בארעמהערציגע שוועסטער, וועלכע קניט ביים בעט פון א קראנקען.

אבא'ן איז מיט אמאָל געוואָרען אזוי גוט אויפ'ן הארצען, און דער פארביסענער אומעט און פארדרוס האָט זיך ווי קאלטער ווייסער שניי געשמאָלצען אונטער אסתר'ס ווארימע הענט און נאָך ווארימערע ליפּען.

אסתר האָט מיט א פּעסטשענדיגער שטימע געצערטעלט אבא'ן: —

וואָס איז דיר אבא'לע? האָב מיך פיינט אבא'לע, איך בין א שלעכטע...

אבא האָט קרענקליך געשמייכעלט און נעמענדיג אירע הענט אין זיינע שטיל און רירענדיג געזאָגט:

— אסתר — ווען איך זאָל קענען אזוי אין דער רגע אויסגעהן אין דיינע הענט! — — זיינע ליפּען האָבען זיך צעקרימט און צוויי שנירלעך טרערען האָבען זיך א גאָס געטאָן פון זיינע אויגען. ער האָט שנעל באַהאלטען דעם קאָפּ אין קישען און שטיל געוויינט.

אסתר, א פארלוירענע, א געריררטע און א שולדיגע האָט ארומגע־כאַפּט זיין קאָפּ און אליין אויך וויינענדיג זיך געבעטען: אבא'לע... אבא'לע איך בין א שלעכטע, האָב מיך פיינט... האָב מיך פיינט... אבא האָט דרעהענדיג דעם קאָפּ אויף ניין, געשמייכעלט דורך פארטרערטע אויגען און אומגעריכט פאר זיך אליין געזאָגט: ווארט אסתר'קע, איך וועל געהן מיט דיר. און איר קושענדיג אויפ'ן שטערן האָט ער שטיל כמעט פרום א זאָג געטאָן: בארמהערציגע שוועסטער מיינע... און שנעל אוועקגעדרעהט דעם קאָפּ.

אסתר האָט א גליקליכע געוואָרט אויף אבא'ן.

מעלטע געזאָגט אָנצייגענדיג אויף א צדקה פושקע מיט אַן אָרעם בגנד אויפ'ן טיש — איך האָב דיך פארשריבען. דו וועסט שטעהן ביים גלאָוב טעאטער. אבא האָט קאלט און שטרענג געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ אויף ניין, קאלט און אנטשלאָסען געזאָגט: איך וועל ניט געהן!.. און זיך ניט אומקוקענדיג אויף אסתר'ן שנעל אריין צו זיך אין צימער.

אבא איז ניט געשלאָפען די נאכט. ער האָט געוואוסט, אז אסתר ליגט אין בעט און וויינט און אים האָט ניט געארט פאר אסתר'ן. א בלאַ־סער מיט פארביסענע ליפּען איז ער געלעגען מיט אָפענע אויגען אין פינ־סטערען צימער, געהערט ווי דער ווינט פאטשט דעם קאלטען נאסען שניי אין די שויבען און עפּעס איז ביי אים אויסגעקומען, אז ערגעץ אין דער נאכט שטעהט אַן אָפענער קבר און דער שניי פאלט און פאלט איבער דעם אָפענעם קבר, וויל אים פארשיטען, נאָר דער ווינט כאפּט אויף דעם שניי און פאטשט מיט אים אין די פינסטערע שויבען אריין..

אבא האָט זיך געדרעהט פון זייט אויף זייט און יעדען מאָל ווען ער האָט צוגעמאכט די אויגען האָט ער דערזעהן פאר זיך מחנות פרויען מיט ווייסע טיכער מיט רויטע מגן דוד'ס אויף די קעפּ און מחנות יונגע בחורים מיט קאָלירטע בענדער אַרום די אָרעמס זענען געגאנגען צעשפּרייט איבער פארשנייטע בית עלמין'ס און געקלונגען מיט בלעכערנע צדקה פּושקעס... און ער אליין איז געלעגען אין אַן אָפענעם קבר צוגעדעקט מיט שניי און די יונגע מענער און פרויען האָבען געטראָטען איבער אים און געקלונגען מיט די בלעכענע צדקה פּושקעס... און אין די אויערען ביי אים האָט גע־קלונגען: צדקה תציל ממות! צדקה תציל ממות!... און עמיצער האָט אזוי שטיל... אזוי האַרצעדיג געוויינט...

אסתר איז אויפגעשטאנען גאַנץ פרי, אויף שנעל אָפּגעגעסען, זיך אויסגעפּוצט אין ווייסען טוך מיט'ן רויטען מגן דוד, ארומגענומען דעם קאָלירטען באַנד „וואָלונטיר" אַרום אָרעם און זעהענדיג אין שפּיגעל, ווי שיין עס פּאסט איר איז זי אריינגעגאנגען צו אבא'ן אין צימער כלומר'שט זוכענדיג עפּעס אין קליידער שאַפע.

אבא איז געלעגען א בלאסער מיט אָפענע אויגען, וועלכע האָבען עדות געזאָגט אויף א שלאָפלאָזער נאכט.

דערזעהענדיג אסתר'ן אין איר חנ'עווודיגען שלייער האָט ער געריצט

לענדיגע פארבייגעהער, האָט עמיצער זיך אָפּגעשטעלט און אריינגעוואר־פען עפּעס אין פושקע האָט ער מיט א שעמעוודיג ליידענדיג געזיכט געדאנקט. אנדערע האָבען באליידיגט און גאָרניט געגעבען, דאן האָט זיך אבא געפיהלט ווי א בעטלער, וואָס שטרעקט אויס די האנט נאָך נדבות, ניט קיין געוויינליכער בעטלער נאָר א שטאָלצער יורד, וואָס האָט אלעס פארלוירען, און ניט האָבענדיג קיין מיט און כח אין גאנצען אונ־טערצוגעהן שטעהט ער אין גאס און בעט נדבות..

שפּעט אין אָווענט האָט ער אוועקגעטראָגען די פושקע אין וואָלונ־טיר אָפּיס. דאָרט איז געווען טומעלדיג און ווארים. ביי לאנגע גרויסע טישען זענען געזעסען א סך מענער און פרויען, שנעל און גייציג גע־עפענט די בלעכענע פושקעס און צעשיטענדיג די מטבעות איבער די גרויסע טישען, זיי געצעהלט... אבא'ן האָט א בליץ געטאָן פאר די אויגען די הויפענס מטבעות צעוואָרפען אויף די טישען און זעהענדיג ווי פארטיפט די מענשען זיצען און צעהלען איז א לייכטע קעלט אדורך זיינע גלידער... ער האָט געטראכט: א גרוים בעטלער געשעפט... ער האָט איבערגעלאָזט די פושקע און ארוים פון אָפּיס. געהענדיג אהיים האָט זיך אים ווידער געדוכט, אז ערגעץ ווייט אין דער נאכט שטעהט אן אָפענער קבר און דער שניי פאלט און פאלט און קען אים ניט פארשיטען. און ער איז אזוי מיד... אזוי מיד... און ער געהט דורך שניי און נאכט זיך אוועקלעגען אין אָפענעם קבר און דער שניי וועט פאלען, פאלען, פאלען אויף אים און אים צודעקען אויף אייביג און אייביג...

אבא איז געגאַנגען מיט אסתר'ן איבער די שנייאיגע גאַסען, וואו זיי האָבען אויף שריט און טריט באַגעגענט יונגע און עלטערע מענער און פרויען וואָלונטירען. א נאַסער שווערער שניי איז געפאַלען אויף די קעפּ פון די טויזענטער פאַרבייגעהער און כאָטש עס זענען געווען מער פאַר בייגעהער ווי וואָלונטירען האָט זיך דאָך אויסגעוויזען אבא'ן, אז אלע מענשען אין די גאַסען זענען וואָלונטירען... און עס איז עפּעס אויס־געקומען ביי אים, אז היינט איז א גרויסער אידישער יום הדין און ווי אמאָל יום כפּור אזוי אויך איצט ווערט דאָס גוי'שע און פרעמדע בטול אין דעם גרויסען אידישען יום הדין און עס זעהט אויס ניט בלויז א אי־דישער נאָר דער גאַנצער וועלט'ס יום הדין, און אז ניט בלויז דאָ נאָר אויף דער גאַנצער וועלט געהען איצט ארום אידישע זיהן און טעכטער מיט פושקעס אין די הענט און וועקען די הערצער פון די מענשען צו צדקה און רחמנות. צדקה און רחמנות ניט בלויז צו זיך אליין נאָר צו דער גאַנצער וועלט...

און די גוי'שע וועלט זעהט היינט אויך אויס עפּעס אנדערש, ניט אזוי שלעכט און אומבאַרמהערציג, ווי דער אפּשיין פון דעם העכסט אידישען רחמים וואָלט געפאַלען אויף זייערע קעפּ און געמאַכט ווייכער זייערע הערצער...

אבא האָט צוגעפירט אסתר'ן צו איר פּלאַץ און איז אליין אוועקגעגאַנ־גען צום טעאַטער וואו ס'איז געווען פאַר אים באַשטימט, און דאָרט איז ער געשטאַנען א גאַנצען טאָג מיט דער פושקע אין דער אויסגעשטרעקטער האַנט מיט א שטילען טיפען אומעט אין האַרצען, ווי איינער וואָס האָט אליין גענומען אויף זיך א גרויסען נדר. אים האָט זיך געדוכט, אז אלע וועלען פון דעם גרויסען יום הדין ארויס געלייטערטע און אויפגעריכטע, בלויז זיין אייגענער גזר איז שוין באַשטימט און וועט שוין קיינמאָל ניט געענדערט ווערען, און א פאַראורטיילטער, א פאַרלוירענער, שטעהט ער דאָ אין דעם גרויסען יום הדין און בעט צו גאָט און צו מענשען דער גרוי־סער גזר זאָל בטול ווערען. ניט זיין גזר נאָר דער גזר פון אלע אנדערע מענשען, ווייל זיין גזר איז שוין אויסגעפירט געוואָרען און ער אליין איז שוין אומפאַרמיידליך פאַראורטיילט..

אבא איז געשטאַנען א דורכגעפרוירענער, א צעבראָכענער מיט א שווערען קאָפּ און געשטרעקט די האַנט מיט דער פושקע צו די זיך איי־

צען און זיך צעוויינט שטיל ווי א קינד און וויינענדיג געקומען צו זיך און שטיל געזאָגט: ווער וויס צו זיי לעבען נאָך דאָרט... משה ליב האָט אים בארוהיגט און אסתר האָט געטראַכט: ער שטויסט זיך אָן, איך וועל אים זאָגען, און זי האָט דערביי גלייך דערפיהלט א מאָדנע קעלט אונטער׳ן הארצען און אין די שפּיץ פינגער...

אסתר האָט א נערוועזע און אומרוהיגע געניכט, און אבא האָט זיך ראש געוויעגט אין וויגשטוהל. פאר זיינע אויגען זענען קיינמאָל נישט אזוי בולט פארבייגעגאנגען די געשטאַלטען פון זיין שוועסטער און טאטע מאמע. נאָהענט צו זיין פּנים האָבען זיי זיך באוועגט אין גרויס אומרוה און שרעק. און פון זייערע ראשע און שרעקעדיגע באוועגונגען האָט ביי אבא׳ן געקיהלט דאָס בלוט אין די אָדערען. אין זיינע אויערען האָבען אָהן אויפהער געקלונגען צעשראָקענע אויסגעשרייען און פון ערגעץ ווייט האָ־בען זיך דערנעהענטערט גראָבע סאָלדאטסקע קולות און שימפּעריען. פאר זיינע אויגען האָבען זיך געפּלאָנטערט ליבע נאָהענטע גשטאַלטען, געשלעפּט און געריסען פון גראָבע סאָלדאטסקע הענט, פון ערגעץ האָט זיך אָנגעטראָגען משה ליב׳ס גרויסע און שווערע פיגור זיך וויגענדיג מיטביידע עלענבויגענס פון זייט אויף זייט. — אבא האָט ניט געזעהן, ווי אסתר איז אויפגעשטאנען פון איר פּלאַץ און צוגעגאנגען נאָהענט צו אים. נאָר ווען ער האָט דערהערט איר ציטערדיגען „אבא" האָט ער זיך ראש געטאָן א שטעל אויף גלייך איר אין פּנים אריין. אסתר, א צעטומעלטע, א צעשראָקענע, האָט זיך גע־פּלאָנטערט אין די אייגענע ווערטער: אבא. דיין טאטע — — אין דער היים ביי דיר האָט אן אומגליק — — — אלע דיינע — — זי האָט ניט געענדיגט, און עס האָט פּאסירט אזוי שנעל, אז זי האָט קיין צייט ניט געהאט א געשריי צו טאָן. ער האָט זי פעסט געהאַלטען ביי ביידע אָרעמס, בויגענדיג זי אויף צוריק, אליין איבער איר זיך בויגענדיג מיט ווילדע ברענענדיגע אויגען — זי איז מער ניט געווען אסתר און ער איז מער ניט געווען אבא. א ווילדער פויערשער סאָלדאט איז ער געווען און זי אן אומבאהאָלפענע אידישע מיידעל. זיין פּנים נאָהענט צו אירען, האָט ער בייז און ווילד געשיפּעט איין סאָלדאטסקען שימפּסוואָרט נאָכ׳ן צווייטען גלייך אסתר׳ן אין דעם פון שרעק צעקרומטען פּנים אריין. אסתר האָט א פאל געטאָן אויף די קני ארויסלאָזענדיג א לייכט פארשטיקטען

זעכצענטער קאַפּיטעל

משה ליב בעל העגלה איז זיך געקומען געזעגענען. ער פאָרט אהיים אויפצוזוכען זיין נעבעך'ן מיט די קינדער. עס איז געוועז שבת בייטאָג, חוה לאה איז געווען אין אייזענקראַם, אסתר האָט גענעהט ביי דער מאַשין א בלוזע צום וואָלונטירען באל, וואָס האָט געדאַרפט זיין דעמזעלבען אָוועט און אבא האָט געגעסען מיטאָג.

אבא האָט זיך געפיהלט נישטיג און קליין און אָנוועזענהייט פון דעם גרויסען פארגרעבטען אידען, וועלכער פאָרט אין געפאר אויף סכנות נפשות אויפזוזוכען זיינע נאָהענטע.

משה ליב האָט גערעדט מיט זיין געזעצטען בעל העגל'שען קול:

„אויב זיי לעבען וועל איך זיי געפינען, און אויב זיי לעבען ניט וועל איך שוין וויסען וואָס איך האָב צו טאָן, און כאָטש אבא האָט ניט פארשטאַנען וואָס משה ליב האָט געמיינט מיט זיין „וועל איך שוין וויסען וואָס איך האָב צו טאָן" האָט ער אים דאָך מקנא געווען פאר זיין פיזישער גרויס און בעל העגל'שען כח. אים האָט זיך מיט אמאָל פארוואָלט צוגעהן צו דעם גרויסען געזונטען אידען און ווי א קינד זיך אוועקזעצען ביי אים אויף די קני, זיך טוליען צו אים און זיך קלאָגען און זיך בעטען ער זאָל זיך אָננעמען פאר אים..

ער האָט פלוצים א זאָג געטאָן: נעמט מיך מיט ר' משה ליב. אין זיין שטים איז געווען אזוי פיעל אויפריכטיגער געבעט, אז אסתר האָט אויפגעהויבען דעם קאָפּ פון מאַשין און אים פארוואונדערט אָנגעקוקט...

משה ליב האָט זיך געזעגענט מיט אסתר'ן, דערנאָך האָט ער גענומען אבא'ס האנט אין זיינע גרויסע געזונטע הענט און מיט געפיהל און קראַפט געזאָגט אים דריקענדיג די האנט: זיי געזונט אבא. אבא האָט דערפיהלט, אז עפעס האָט א שפרונג געטאָן צו אים אין האלז אריין, ער האָט זיך דערשראָקען פאר עפעס און ניט אָפּלאָזענדיג משה ליב'ס הענט האָט ער כמעט אָהן א קול מיט צעשראָקענע אויגען ארויסגעקרעכצט ר' מ ש ה ל י ב! א פאל געטאָן מיט'ן קאָפּ צו משה ליב'ס ברייטען געזונטען האר־

זיבנצענטער קאַפּיטעל

אבא איז געלעגען אויפ'ן סאָפאַ מיט א פאַרבינדענעם קאָפּ, לעבען אים איז געזעסען אסתר מיט'ן קאָפּ אין קישען און געוויינט. אבא האָט גע־גלעט אסתר'ס קאָפּ און זי בארוהיגט. אליין איז אים געווען שווער אויפ'ן הארצען, אזוי ווי דאָס אלץ וואָס האָט ניט לאנג צוריק פּאסירט וואָלט זיך צוריק צונויפגעקנוילט אין א ווינקעל פון זיין הארצען און גע־ווארט אויף א צווייטער געלעגענהייט... עפּעס א י ן איז אים האָט זיך קאלט און ציניש גערייצט מיט אים. ביזט פון דעסטוועגען נישט געשטאָרבען... דו לעבסט ד אָ ך... און אז דו ווילסט קענסטו שמייכלען און לאכען... און גלעטען אסתר'ס קאָפּ... דאָס אלעס איז ניט מער ווי סצענע, סצענע און ניט מער...

אסתר האָט אויפגעהויבען דעם קאָפּ און אומרוהיג א קוק געטאָן אויף אבא'ן. אבא האָט איר קריינקליך אקעגענגעשמייכעלט. אסתר האָט זיך בארוהיגט. אבא האָט געזאָגט:

— ס'איז גאָרניט אסתר, ס'וועט איבערגעהן... מען שטארבט ניט פון אזעלכע זאכען... זעהסט דאָך איך לעב...

אסתר האָט א שולדיגע גערעדט מער צו זיך ווי צו אבא'ן, איך זאָל בעסער געווען שטום ווערען... דער רוח האָט מיך געטראָגען.. אבא האָט איר פארשטעלט דעם מויל: „בעסער אזוי"... איך האָב געוואוסט איידער איר האָט געוואוסט... איך האָב שוין מער נישט געקענט אריבערטראָגען, איך וואָלט געווען פון זינען אראָפּ.

אסתר האָט אים פארוואונדערט אָנגעקוקט — האָט געוואוסט ? — — —

אבא האָט א שאָקעל געטאָן דעם קאָפּ אויף יאָ. אסתר האָט א פּאטש גע־טאָן מיט די הענט:

— האָסט געוואוסט און...

— און איך האָב זיך געשעמט צו לעבען... איך שעם זיך איצט אויך, אסתר — — — ער האָט א כאַפּ געטאָן אסתר'ן פאר ביידע הענט: אסתר, וואָס דארפסטו מיך איצט ?.. איך האָב קיינעם ניט... און אליין

„אוי“. — אבא האָט ווילד א ריס געטאָן די בלוזע פון איר און מיט פאַר־דריקטע ציין ארויסגעשיפּעט: „בל־י־א־ד“. אסתר האָט א פאַל געטאָן מיט׳ן פּנים צו זיינע פיס און מורא האָבענדיג צו שרייען האָט זי כמעט אָהן א קול ארויסגעקרעכצט „א־בא־ניו“. אבא איז פּלוצים שטעהן געבליבען מיט אויפגעשפּיצטע אויערען. ווער האָט עס גערופען? און וואו? ערגעץ ווייט ווייט האָט א געפּייניגט קול גערופען צו אים אבוניו... זיין שווע־סטער האָט גערופען אין פּיין און אין לייד אבוניו... ער האָט זיך א וואָרף געטאָן ווי עמיצער וואָלט אים א שטארקען שטויס געטאָן, זיך ארומגע־קוקט, געקומען צו זיך און מיט׳ן פולסטען באוואוסטזיין דערפיהלט, אז אלעס איז אויס. די צונויפגעקנוילטע שלאנג אין אים האָט זיך מיט ניפּט און ליידענשאפט געטאָן א וויקעל אויף אין אים און מיט די גיפטיגע פייער־דיגע צינגלאך זיך געריסען אין האלז אריין צו אים. ער האָט אליין ניט געהערט, ווי די קולות האָבען זיך געריסען פון זיין האלז. מיטביידע הענט זיך רייסענדיג די האָר פון קאָפּ, האָט ער א צונויפגעקאָרטשעטער מיט איבערמענשליכען כח געריסען פון זיך איין גרויסען ענדלאָזען יאָמער געשריי, א יאָמער געשריי, וועלכער ווי עס האָט זיך געדוכט וועט זיך קיינ־מאָל ניט ענדיגען. ווייל מיט טויזענטער וואָרצלען איז ער געוועןן איינ־געפלאנצט אין בלוט און אין פלייש ביי אים.. און צוזאמען מיט דעם בלוט און פלייש האָט זיך דער יאָמער געשריי געריסען.. — אז עס האָט אים אויסגעפּעהלט אָטעם האָט ער זיך א צונויפגעקאָרטשעטער ארונטער־געלאָזט אויפ׳ן דיל און ווילד און שטום אָהן אָטעם האָט ער הארט און קאלט געקלאפּט דעם אייגענעם קאָפּ אָן הילצערנעם דיל, זיך קנייפּענדיג און רייסענדיג שטיקער פלייש פון אייגענעם לייב. און פּלוצים האָט זיך אלעס גענומען דרעהען שנעל שנעל. טויזענטער ליכט האָבען זיך ראש גע־נומען לעשען און א רוישענדיגע פינסטערע כוואליע האָט זיך א גאָס גע־טאָן איבער אבא׳ס קאָפּ און אלעס אָפּגעשוואונקט, אלעס פארטראָגען מיט אים צוזאמען אין א גרויסען און רוישיגען שטראָם.

אַכצענטער קאַפּיטעל.

אז אבא מיט אסתר'ן זענען אריינגעקומען אין העל באלויכטענעם טאנץ זאל איז שוין דער זאל געווען פול מיט אויסגעפּוצטע יונגע מענער און פרויען. אָנפאנגס האָט זיך אסתר געפיהלט פארלעגען, דענקענדיג, אז יעדער דערקענט אויף אירע און אבא'ס פּנים'ער, וואָס עס האָט היינט פּאסירט, נאָר זעהענדיג ווי פריי און ניט אָנגעצויגען אבא האָט זיך גע־גריסט מיט באקאנטע, גערעדט צו זיי און געלאכט, און זעהענדיג די אויגען פון אלע וואָס באוואונדערען איר האָט זי זיך דערפיהלט פרייער און געווען צופרידען, וואָס זי איז געקומען צום באל.

און זי איז ווירקליך געווען צום באוואונדערען. בלאס פון די בייטאָג־דיגע געשעהענישען האָט איר פּנים אויסגעזעהן נאָך שענער, די אויגען לעבעדיגער און טיפער. אירע טונקעל ברוינע האָר זענען חנ'עוודיגער ווי אימער געפאלען ארום איר ווייסען האלז און אינגאנצען האָט זי געהאט דעם אויסזעהן פון אַ אויסגעצערטעלט קינד, וואָס האָט לאַנג געוויינט ביז מען האָט עס איבערגעבעטען. אבא האָט געקוקט אויף איר מיט דערזעלבער באוואונדערונג, וואָס די פרעמדע האָבען געקוקט אויף איר, און כאָטש זיין קאָפּ איז אים געווען מאָדנע שווער, און אין הארצען האָט זיך אַ שווערער אומרוהה געוויגט אויף און אָפּ, דאָך האָט ער געהאט דעם אויסזעהן פון אַ גליקליך־פארליבטען און זיין בלאסער פּנים און מי־דער בליק האָבען אים צוגעגעבען דעם חן פון אַ פארליבטען, וואָס איז אומבאהאָלפען אין זיין גרעניצלאָזער ליבע.

די מוזיק האָט אָנגעפאנגען שפּילען. עמיצער האָט איינגעלאדען אסתר'ן טאנצען, זי האָט פרעגענד און פארלעגען אַ קוק געטאָן צו אבא'ן, אבא האָט געשמייכעלט, און שאָקלענדיג מיט'ן קאָפּ אויף יאָ האָט ער גוטמוטיג געזאָגט: הלואי קאָן איך אויך טאנצען. איך האָב אזוי ליב צו זעהן ווי מען טאנצט. אסתר שוין אין יענעמס אָרעמס האָט אים צו־געוואָרפען אַ קוש, אבא איז געבליבען שטעהן און מיט בענקשאפט, אומעט

בין איך — — — אסתר האָט אוועקגעלעגט ביידע הענט אויף זיין מויל. רעד ניט אזוי... רעד ניט אזוי... אבא האָט גענומען אסתר'ס ביידע הענט אין זיינע און ווי עס וואָלט אים פארשאפט א באזונדער פארגעניגען אזוי צו רעדען האָט ער פאָרטגעזעצט: ווער בין איך איצט? — — און דו קאָנסט נעמען א שענערען און רייכערען פון מיר — — און איך שעם זיך סיי ווי צו לעבען — — ביי די לעצטע ווערטער זענען אים געקומען טרע־רען אין די אויגען. אסתר האָט זיך פארשטעלט די אויערען און א ליידענ־דע זיך געבעטען: רעד ניט אזוי, אבא'לע, איך בעט דיך, רעד ניט אזוי. און באהאלטענדיג דעם פנים אין קישען האָט זי זיך אויפ'ן קול צעוויינט..

אבא האָט געזאָגט, ווארום ענדיגסטו ניט די בלוזע, אסתר? אסתר האָט אים פארוואונדערט אָנגעקוקט. אבא האָט קריינקליך געשמייכעלט: ועסט געהן צום באל. אסתר האָט געקוקט אויף אים באליידיגט און גע־קריינקט.

— איך וועל אויך געהן.

— ביזט אַראָפּ פון זינען?

— ניין, איך בין ניט אראָפּ פון זינען. צו וואָס מאכען אָנשטעלען, לעב איך דען ניט? רעד איך דען ניט? לאך איך דען ניט? שפּעטער מיט צוויי וואָכען יאָ, ווארום איצט ניט? נארישקייטען, אזוי איז דאָס לעבען, מען שטארבט ניט. און זעהענדיג ווי ערשטוינט און צעשראָקען אסתר קוקט אויף אים, האָט ער אומגעריכט פאר זיך אליין זיך גענומען בעטען:

— אסתר, איך ווייס אליין ניט וואָס מיר איז, מיר איז אזוי שווער אויפ'ן הארצען... אסתר, איך וועל משוגע ווערען, קום מיט מיר ערגעץ, העלף מיר, אסתר. אין זיינע אויגען זענען געקומען טרערען, זיין פּנים האָט זיך ווידער צעקרימט, ער האָט זיך מיט אמאָל קאָנטראָלירט און מיט א רוהיגער שטימע איר קוקענדיג גלייך אין די אויגען געזאָגט: קום צום באל אסתר, איך וועל פארגעסען, זיך בארוהיגען, איך וועל זיין מיט דיר צוזאמען, מיט א סך מענשען. איך וועל סיי ווי גאָרניט ענדערען, גאָרניט ענדערען. דערנאָך האָט ער צוגעגעבען — דאָס לעבען איז סיי ווי אזוי מאָדנע, אזוי מאָדנע...

אסתר האָט א ציה געטאָן מיט די אַקסלען און געגאַנגען צו דער מאשין ענדיגען די בלוזע. אבא איז צוגעקומען, זיך געשטעלט הינטער איר און צופאלענדיג מיט די ליפּען צו איר קאָפּ געקושט אירע האָר. —

אבא האָט געטרונקען מיט דורשט און געווען באַזונדערס צופרידען פון דעם שטאַרקען געטראַנק.

יחיאל האָט געפרעגט: אפשר נאָך אמאָל דאָס אייגענע.

— דאָס מאָל אויף מיין טאַש.

— די נאַכט איז נאָך גרויס.

— גוט.

זיי האָבען איבערגע׳חזר׳ט דאָס אייגענע.

אבא׳ן איז געוואָרען לייכטער אויפ׳ן הארצען. ער האָט פאַרגעשלאָגען: לאָמיר נעמען אביסעל וויין צו אַ טישעל, אסתר וועט באַלד אריינקומען מיט׳ן טענצער.

זיי האָבען באשטעלט פיר גלעזלעך וויין.

די בופעט מיידעל האָט געפרעגט: וויסען צי רויטען?

אבא האָט געטראַכט א ווײַלע, געקוקט אויף ביידע גרויסע פלעשער וויין און באַשלאָסען: „רויטען“.

זיי האָבען גענומען צובייסען, יחיאל האָט אלעס געטראָגען צום טישעל. אבא האָט זיך צעצאָהלט.

באַלד איז געקומען אסתר מיט איר טענצער און אַלע האָבען זיך פרעהליכע געזעצט צום טישעל.

אסתר, פארפלאַמט פון טאַנצען, האָט מיט פארליבטע אויגען געקוקט אויף אבא׳ן און געווען צופרידען וואָס זי האָט געפאָלגט אבא׳ן און איז געגאַנגען צום באַל. אבא׳ס באַקען האָבען זיך אויך צעפלאַמט, און ביי יעדען וואָרט און יעדער באַוועגונג זיינער האָט עפּעס אין אים הפקר׳דיג געמאַכט א צינישע גרימאַסע, אָבער ער האָט אָהן אויפהער גע׳חזר׳ט: „א דאגה, — — צום טייפעל“.. „א דאגה — — צום טייפעל“. די צוויי גלעזלעך שנאַפּס האָבען גערייצט אין אים אַ פייערדיגען דורשט, ער איז נאָך קיינמאָל אויף זיין לעבען ניט געווען אזוי דורשטיג...

אלע האָבען געטרונקען לחיים, אבא האָט דער איינציגער אויסגעליידיגט דאָס גלעזעל ביז אין דנאָ, יחיאל האָט אים נאָכגעפאָלגט, און באַרימערייש געזאָגט צו אסתר׳ן: וואָרום טרינקט איר ניט? מיר האָבען שוין געהאַט אַ פּאָר גלעזלעך שטאַרקען. —

זי האָט א לאַכענדיגע א קוק געטאָן צו אבא׳ן:

און באוואונדערונג נאָכגעקוקט זיין שעהנע אסתר זיך וויגענדיג אין גראַציעז חנ'עוודיגע באוועגונגען אין די אָרעמס פון א פרעמדען.

יחיאל'ס נארישע שטימע האָט אים אויפגעוועקט פון זיין פארגאפּטער פּאָזע, יענער האָט זיך גאָר דערפרעהט מיט אבא'ן, אבא האָט אינסטינקטיוו אין דער ערשטער רגע דערפיהלט א פארדרוס צו יחיאל'ן, זיך קאָנטראָלירט און מיט אמאָל געוואָרען איבערטריבען גוט צו אים. יחיאל איז געווען גליקליך, האָט גערעדט אָהן אויפהער פון אלעס און פון אלעמען מיט זיין נארישער זעלבסטצופרידענער שטימע, וועלבע האָט שטענדיג אויפגערעגט אבא,ן און וועלכע איז אים איצט — איין גאָט וויים פאַרוואָס — געפעלען געוואָרען.

יחיאל האָט אָנגעבאָטען אבא'ן צו געהן אין בופעט צימער, — קומט עפּעס נעמען, דער בופעט באלאנגט צו אונז, מען דארף געבען צו לייזען...

אבא האָט געווארט ביז עס האָט זיך געענדיגט די ערשטע העלפט פון טאנץ, ער האָט אָפּגעזוכט אסתר'ן, זיך שנעל דורכגעגליטשט דורך די ווארטענדיגע פּאָרלעך און שנעל א זאָג געטאָן צו אסתר'ן: איך געה מיט יחיאל'ן אין בופעט־זאַל, קום אריין ווען דו וועסט אָפּטאנצען.

— גוט.

— נעם מיט דיין טענצער.

— גוט.

זי האָט אים ווידער געשיקט א קוש.

ער האָט איר געענטפערט מיט א פארליבטען שמייכעל און נעמענדיג יחיאל'ן אונטער'ן אָרעם איז ער צום טאקט פון דעם צווייטען טייל וואלץ געגאנגען מיט יחיאל'ן אין בופעט־זאַל.

יחיאל האָט אונטערטעניג געפרעגט: צו א טישעל, צי צום בופעט?

— קומט צום בופעט.

און שוין שטעהענדיג ביים בופעט:

— וויין צי שנאפּס?

— וויין.

— נעמט פריהער א שנאפּס מיט צובייסען.

— זאָל זיין א שנאַפּס.

זיי האָבען גענומען צו שנאפּס, געטרונקען לחיים, און צוגעביסען.

ער האָט זיך פרעהליך א פּאַטש געטאָן אין די קני,
אבא האָט נערוועז פרעהליך א זאָג געטאָן:
— אז טרונקען זאָל זיין געטרונקען! — און מיט אומגעדולדיגע באוועגונגען גענומען אָנגיסען די גלעזלאך.

— ווּעסט זיך נאָך אָנ'שכור'ן, — און דערביי דערזעהן אבא'ס פלאַ־מענדיג פנים, און ניט געוואוסט צי זיך פרעהען צי זיך באאומרוהיגען.

זי האָט א פיר געטאָן מיט דער האנט איבער אבא'ס קאָפּ און ווי מען רעדט צו א קינד זיך געבעטען : טרינק ניט קיין סך. —

אבא האָט גוטמוטיג נאָכגעגעבען. — איך וועל ניט טרונקען, — און א קוש געטאָן די שפּיץ פינגער פון איר האנט. זי האָט אים א לייכטען פּאַטש געטאָן איבער דער האנט, אלע האָבען געלאַכט.

די מוזיק אין טאנץ זאַל האָט ווידער אָנגעפאנגען צו שפּילען. אסתר'ס טענצער האָט זיך אומרוהיג ארומגעקוקט און ניט געהאַט דעם מוט אָנצובאָטען אסתר'ן צו געהן מיט אים נאָכאַמאָל טאנצען. אבא האָט דאָס באמערקט און גוטמוטיג געזאָגט, — ווארום געהט איר ניט טאנצען ?

דער טענצער האָט זיך דערפרעהט, זיך שנעל געטאָן א שטעל אויף און מיט א העפליכען בויג איינגעלאַדען אסתר'ן. אסתר האָט גראציעז א שאָקעל געטאָן מיט דער האנט — ביי ביי, און א שטראַלענדיגע א בויגיגע פארשוואונדען אין טיר וואָס פירט צום טאנץ־זאַל.

אבא האָט פּיעלבאדייטענד א זאָג געטאָן צו יחיאל'ן, — ווארט א ווײַלע, — און שנעל אוועק צום בופעט. — צוויי טיי־גלעזער רויטען וויין. — די פרוי האָט גענומען גלעזער און גענומען אָנגיסען. אבא האָט איר אבגעשטעלט.

— וויפיעל ווילט איר פאַר דער גאנצער פלאַש ?

די פרוי האָט מיט א צופרידענעם שמייכעל אָפּגעמאָסטען אבא'ן, דערנאָך דעם געבליבענעם וויין אין פלאַש און זיך לאַנג יושב'ענדיג באשטימט די פרייז.

— פינף דאלאַר.

אבא האָט באצאָהלט און מיט אומגעדולדיגע באוועגונגען אוועק צום טישעל מיט א גרויסער פלאַש וויין.

יחיאל, דערזעהענדיג אים, האָט ארויסגעשאָסען :

— אָ־הָ־אָ !

זיך צעלאַכט און נאָכאַמאָל אויסגעשאָסען :

— אָ־הָ־אָ !

פלוצים האָט אבא אָפּגעריסען דעם געשפּרעך און זיך צולאכט, און לאכענדיג זיך געבויגען צו יחיאל'ן מיט א נייעם סוד:

— ווייסט? עס איז דאָך א ליגען, עס איז קיינמאָל קיין מלחמה ניט געווען. כאַ־כאַ־כאַ... דאָס האָבען צייטונגען אויסגעטראַכט... דאָס האָבען צייטונגען אויסגעטראַכט צו מאַכען געלט... אויסצוקויפען פּאַ־לעסטינא...

אבא האָט ארויפגעלעגט די האַנט יחיאל'ן אויפ'ן אַקסעל, געוואונקען מיט א אויג און געלאַכט.

— אַלע, די גאַנצע וועלט, אַלע מדינות זענען געקומען צו אַזא אָפּמאַך ארויסצולאָזען אַזא ליגען כדי צו מאַכען א סך געלט... אַלע ווילען שוין די אידען זאָלען קריגען פּאַלעסטינא... וויפיעל איז דער שיעור פּאָ־גראָמען און אידען... פּאָגראָמען און אידען... אומעדום, וואו מען געהט און וואו מען שטעהט... כאַ־כאַ־כאַ... די וועלט וועט געראַטעוועט ווערען... כאַ־כאַ־כאַ... די וועלט וועט געראַטעוועט ווערען... און דער טערק? וועמען הארט עס פאר'ן טערק... כאַ־כאַ־כאַ... אבי די וועלט וועט גע־ראַטעוועט ווערען...

אבא מיט יחיאל'ן האָבען זיך געהאַלטען ארומגענומען מיט די הענט אויף די אַקסלען, זיך געוויגט און זיך געקאַטשעט פון געלעכטער.

פלוצים האָט אבא אָפּגעריסען, געמאַכט אַן ערנסטען פּנים, און זיך גענומען אָנגיסען פרישע גלעזלאך וויין.

גיסענדיג האָט ביי אים דער קאָפּ מיט די אויסגעסטאַרטשעטע אויגען זיך גענויגט צו דער רויטער פליסיגקייט, אַז עס האָט זיך געדוכט, נאָך עטוואָס א בויג, און די אויסגעסטאַרטשעטע אויגען וועלען זיך איינטונקען אין רויטען וויין. און אַזוי איינגעגעסען מיט די אויגען אין דעם רויטען וויין האָט זיך דער וויין געגאָסען און איבערגעגאָסען פון גלעזעל אויפ'ן ווייסען טישטוך און די רויטע פליסיגקייט האָט זיך געשפּרייט און פאַרפלייצט דאָס ווייסע טישטוך מיט א רויטער בלוטיגער פאַרב. אבא איז געבליבען זיצען ווי פאַרגליווערט, דעם קאָפּ איינגע־קאָרטשעט צווישען די אַקסלען, די אויגען צעשראָקען און אויסגע־סטאַרטשעט און האָט ווי זיך רייצענדיג מיט עמיצען ארויסגעקרעכצט:

— אהאַ, אהאַ, אהאַ,

ווייל אבא האָט שוין פון לאַנג געוואוסט, אַז ערגעץ אונטער זיבען מויערען שטורעמען די רויטע כוואַליעס, שטורעמען און קלאַפּען אין די

ניינצענטער קאַפּיטעל.

אבא האָט געזעהן אַז יחיאל איז שכור, זיך צעלאַכט אויפ'ן קול און דערפיהלט, אַז ער אליין איז אויך שכור. אין קאָפּ איז אים געווען מאָדנע שווער, נאָר אויפ'ן הארצען איז אים געווען לייכט און פרעהליך. און יעדען מאָל ווען עמיצער האָט א עפּען געטאָן די טיר פון טאַנץ־זאַל, האָט זיך אבא'ן געדוכט, אַז דאָס האָט מען אָן עפּען געטאָן א טירעל אין זיין מח און א פרעהליך גערעדעריי, אויסגעמישט מיט פרעהליכע מוזיק, האָבען א שטראָם געטאָן אין זיין מח, און אים איז געוואָרען אזוי גוט און פרעהליך, אַז ער האָט געפיהלט ווי צו ריידען און לאַכען...

ער האָט אָנגעגאָסען די גלעזלאך און גיסענדיג דעם וויין פון פלאַש אין די גלעזלאך אריין זענען די אויגען ביי אים געוואָרען גרעסער און אויסגעסטאַרטשעטער, ווי זיי וואָלטען זיך וועלען איינגעצען אין דעם רויטען שפּילענדיגען וויין; און א געפיהל האָט ער געהאַט, אזוי ווי זיין גאַנצער קערפּער, זיין הויט וואָלט אין פייער און דורשט זיך ציהען צו דער רויטער פליסיגקייט זיך באָדען אין דעם און לעשען דעם פייער און דורשט וואָס ברענט און פּארצעהרט זיין בלוט און פלייש.

פּלוצים איז אים געוואָרען אומעטיג און ער האָט דערפיהלט א גרויס פּארלאַנג צו ריידען פון הארצען ארויס און דערצעהלען פון עפּעס, וואָס נאָגט און פּייניגט זיין נשמה.

ער האָט זיך געטאָן א בויג צו יחיאל'ן און אין א געהיימניספּולען שכור'ן טאָן א זאָג געטאָן:

— ווייסט? איך האָב שוין קיינעם ניט... קיין טאַטען, קיין מאַמען, קיין שוועסטער... איך האָב די גאַנצע צייט געוואוסט... וואָס קען מען העלפען? א מענש איז א מענש... אזוי איז... אזוי איז דאָס לעבען. איך וועל סיי־ווי שטאַרבען — וואָס מאַכט עס אויס? וואָס איז א מענש?.. א פליג, א פלאָנטער... א פלאָנטער, א פליג...

יחיאל האָט שכור געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ, ווי פון עפּעס זיך וואונדערענדיג.

דריטער טייל

צוואנציגסטער קאפּיטעל.

פאַר די טעג און נעכט וואָס אסתר איז געזעסן ביי אבא׳ס קראַנקען בעט, האָט איר בלאַס געוואָרענער פּנים איבערגענומען דעם אויסדרוק פון אבא׳ס פיבערדיג געזיכט. און ווי איינער וועמענס אויגען עס האָבען זיך פארלאָרען אין פייער פון קאַמין שפּיגעלט אָפּ אויפ׳ן פּנים און אין די אויגען די רויטע פלאַמען פון קאַמין, אזוי האָט אסתר אָפּגעשפּיגעלט אויף איר פּנים און אין אירע אויגען דעם פייער און אומרוה פון אבא׳ס היציגער קראַנקייט.

אבא׳ס היציגע קראנקייט האָט ווי א פארצערענדער פייער געברענט פאַר אסתר׳ס אויגען און דורך דעם פייער האָט זי געזעהן איר אבא׳ן זיך ראַנגלענדיג אין טויזענט פארפּלאָנטערטע נעצען פון פיין און יסורים. אַלעס וואָס אבא האָט אין דער שטיל דורכגעלעבט און דורכגעליטען פאַר די וואָכען און מאָנאַטען פון זיין „סוד“ האָט זיך איצט צוברענט פאַר אירע אויגען אין דעם פייער פון זיין היציגער קרענק. און שעה׳ן לאַנג איז זי געזעסן מיט ברייטצועפענטע אויגען און געקוקט אין דעם פייער אריין און איר האָט זיך געדוכט אז זי פיהלט ווי דאָס פייער בריט איר פּנים און אירע אויגען און אין דעם פייער ברענט איר אבא...

אבא איז געלעגען מיט א פיבערדיג פּנים מיט צוגעמאַכטע אויגען און נאָך די אָפּגעריסענע פיבערדיגע ווערטער און נעמען, וועלכע זענען ווי גליענדיגע פינקען ארונטער פון זיינע פארטריקענטע ליפּען האָט אסתר אים נאָכגעפּאָלגט אין איר אָנגעשטרענגטער פאנטאזיע פון איין עק וועלט צו דער צווייטער, איבער חורבות און וויסטענישען, איבער בערג פון טויטע און קעניגליכע פּאַלאַצען, פון דעם לאַנג פארגאַנגענעם עבר צום עתיד פון טויזענטער דורות, זיך געפּלאָנטערט מיט אים צוזאַמען אין פייערדיגען פּלאָנטער פון טויט און לעבען. און מיט אים צוזאַמען

אייזערנע ווענט, און ער האָט געוואוסט, אז אַמאָל וועט קומען אַ טאָג, ווען די כוואַליעס וועלען דורכברעכען די ווענט און די רויטע כוואַליעס וועלען אַ שלאָג טאָן אויך אהער און פלייצען און פאַרפלייצען אַלעס און אַלעמען.

אַ היסטערישער פרויען קוויטש האָט געמאַכט אַבאַ'ן אויפצושפרינגען אויף די פיס, פעסט האַלטענדיג זיין האַנט ארומגעקלאַמערט ארום העלדזעל פון פלאַש. א באַדינער אין גאָלדענע קנעפ האָט זיך צוזאַמען מיט אַנדערע נייגעריגע מענשען געשפאַרט צום טיש. דער דינער האָט אויסגעשטרעקט די האַנט צו אבאַ'ן אַוועקצונעמען די פלאַש פון אים. אבא האָט מיט אַ צוקרימטען פנים אַ הויב געטאָן די פלאַש איבער'ן קאָפ, און ניט דערלאַנגענדיג צום דינער, אַ זעץ געטאָן די פלאַש אין טיש. שטיקער גלאָז און רויטער וויין זיינען זיך צעפאַלען און צעגאָסען געוואָרען אויף די קעפ פון די אַרומיגע און אבא אליין, אַ כאַפ טוענדיג די רויטע הענט צום פנים, האָט זיך שנעל ארונטערגעלאָזט צום דיל און קוקענדיג מיט דערשראָקענע אויגען דורך די צושפרייטע רויט־געפאַרבטע פינגער האָט ער מיט נקמה און שנאה און שכור'ן קול מיט עמיצען זיך געריצט און געדראָהעט:

— אהאַ!.. אַהאַ!.. אַהאַ!..

עס איז געקומען די נאַכט פון קריזיס. און ווי אבא האָט די לעצטע פּאָר מאָנאַטן פאר דער קראנקהייט זיך געראנגעלט אויף לעבען און טויט, ניט צו פאַלען אין אָפּגרונט אריין, אזוי האָט זיך איצט זיין גאַנצער קערפּער געראַנגעלט אויף לעבען און טויט מיט דער קראַנקייט, וועלכע האָט געעפּענט אויף אים א צוגליהט פייערדיג מויל אים איינצושלינגען. ער האָט זיך געוואָרפען און געדרעהט ווי די פייערדיגע היץ וואָלט זיך גע־שפּרייט און געוויקעלט ארום זיין קערפּער, ארום זיין קאָפּ ארום זיין האַלז, געאָטעמט מיט היץ און פייער צו אים אין מויל אריין און פאַר־ברענט זיין אָטעם. דער דאָקטאָר האָט שטיל אַ זאָג געטאָן מעהר צו זיך אַליין ווי צו עמיצען אין הויז: „אויב ער איז שטאַרק גענוג וועט ער לעבען“.

חוה לאה איז אריין אין קיך עפּעס נעמען פון דעם דאָקטאָרס וועגען. שוין זייענדיג אין קיך האָט זי פארבראָכען די הענט א וויין געטאָן און צוריקגעהענדיג צום קראַנקען זיך שנעל באהערשט. ישראל איז ארונטער אין אפּטייק נאָך עפּעס. אין א ווינקעל איז געשטאַנען יחיאל מיט מים קלאדקא צושראָקענע מיט ארונטערגעלאָזענע קעפּ און געשוויגען. און אסתר איז געזעסען ביים בעט מיט ביידע הענט איינגעקלאַמערט אין אבא'ס קישען און מיט ברענענדיגע אויגען זיך איינגעגעסען אין דאָק־טאָר'ס פּנים. די נאַכט האָט זיך לאַנג און פיינענדיג געצויגען און אויפ'ן טיש האָט דער וועקזייגער העכער און בולט'ער ווי אימער געצעלט די רגעס: טיק־טאק, טיק־טאַק, טיק־טאַק...

זיך געטראָגען איבער גרענעצלאָזע וועלטען, וואו דאָס געשעהענע האָט ניט געשעהענע און דאָס מעגליכע מיט דעם אוממעגליכען זענען צענויפ־געפלאָנטערט אין איין גרויסען פייערדיגען פלאָנטער.

דאָס וואָרט: „טאטע" האָט ווי א שטיק גליהענדיג קויל א פאל גע־טאָן פון אבא'ס פארטריקענטע ליפען אין דער שטילער הייסער לופט אריין. אסתר האָט זיך א כאפ געטאָן צושראָקען ווי פון א טיפען אומ־רוהיגען שלאָף און מיט צושראָקענע אויגען זיך איינגעקוקט אין אבא'ס אומבאוועגליכען פנים. אין א רגע ארום איז נאָך א וואָרט בלאס און לייכט ווי א שאָטען פון א וואָרט ארונטער פון אבא'ס ליפען — דאָס וואָרט „אסתר", און כאָטש אסתר איז די גאנצע צייט געזעסען און האָט אָנגעשטרענגט געקוקט אויף אבא'ן, האָט זיך איר געדוכט, אז דאָס וואָרט האָט ניט אבא ארויסגערעדט, נאָר דאָס איז געקומען פון ערגעץ ווייט ווייט אוועק.

א מידע און א בלאסע האָט זי אוועקגעלעגט דעם קאָפ ביי אבא'ן אויפ'ן קישען און ליגענדיג אזוי מיט צוגעמאכטע אויגען, איר קאָפ נעבען אבא'ס, האָט זי שטיל ווי אומבאוואוסט און כמעט אָהן א קול נאָכגעזאָגט אבא'ן: „טאטע", און אין א רגע ארום פיהלענדיג טרערען אין די צוגעמאכטע אויגען האָט זי שטיל און פארלוירען נאָכגעזאָגט: „אסתר"... און אין דער רגע איז ביי איר עפּעס אויסגעקומען אז דאָ אין בעט ליגט קראנק ניט אבא, נאָר זי אליין, און ליגענדיג א קראנקע אין בעט הערט זי עפּים ווי דורך א שווערען שלאָף, ווי אבא רופט צו איר פון ערגעץ ווייט ווייט ווי פון אונטער א קבר ארויס און זי הערט און קאן זיך פון אָרט ניט רירען... ווייל זי אליין איז אויך אין דערזעלבער סכנה וואָס ער, און איין גורל וואַרט אויף זיי ביידען — אים, דאָרטען, ערגעץ ווייט ווייט אוועק פון דאנען... און איר, דאָ, א קראנקע אין בעט...

אז חוה לאה האָט געטראָפען אסתר'ן שלאָפען מיט'ן קאָפּ ביי אבא'ן אויפ'ן קישען, די האָר צעוואָרפען ארום איר בלאסען מידען פנים, האָט איר פארקלעמט ביים הארצען און זי האָט אויך צום ערשטען מאָל דערפיהלט אז אבא'ס גורל איז אויך דער גורל פון איר אייגען קינד. און זי איז געשטאנען ביים בעט און שטיל געוויינט ווי עס וויינט אן אמת'ע מאמע ביים קראנקען בעט פון איר אייגען קינד.

ביינאַכט. ישראל ווינער איז געשלאָפען אין פאַנאַנדערגעגנומענעם בעטיל ביט ווייט פון אבא'ן. דאָס עלעקטרישע מיניאַטור לעמפּעל האָט געוואָרפען א שוואַכען שאָטענדיגען שיין אויף ווינערס שלאָפענדיגען פנים און קוים קוים געגרייכט צו די ווינקלען פון צימער.

אבא איז געלעגען מיט אָפענע אויגען און דורך זיין לעדיגען מח האָבען זיך ווי לייכטע וואָלקענדלאַך געצויגען דינע אָפּגעריסענע געדאַנ־קען. און ווי א לייכט פאַרבענשפּיל אין הימעל האָבען זיי זיך געביטען אין פאָרם און אין קאָליר. און דער הויפּט־טאָן פון דעם לייכט־פאַרביגען געדאַנקען שפּיל איז געוועזן — „איך בין א איד" — און דער דאָזיגער נעבעלדיגער געדאַנק האָט זיך געצויגען פון א שטילען בלאַסען טרויער געמיט צו א העל־ראָזעווען געפיהל פון שטאָלץ און פרייד: — „איך בין א איד"... און דאָס וואָרט „איד" האָט ווי ווילדער שמעקענדיגער וויינריב זיך געוויקעלט און געפלאָכטען ארום אלעם אין דער וועלט, פון עק וועלט צו עק וועלט...

...און ערגעץ שטעהט א פויערל מיט א רויטען גאַרטעל ארום א גרויער סעמירענגא און מיט א גרויסער שאַרפער האַק האַקט ער דעם דינעם זיך כסדר וויקלענדיגען און קלעטערדיגען ווילדען וויינריב...

...און ערגעץ געהט א קליין פּויליש שייגעצעל מיט א גרין־פאַרביגען פנימ'ל, און מיט דינע שפּיציגע פינגער רייסט ער דעם דינעם שמע־קענדיגען וויינריב...

...און ערגעץ שפּאַצירט זיך אַן אויסגעפּוצט פּראַנטעל מיט שפּיציג פאַרדרעהטע וואָנצען מיט שפּיציגע שטעכיגע אויגען און דרעהענדיג דעם שטאָק אין האַנט רייסט ער און פליקט דעם דינעם זיך קרייזלענ־דיגען וויינריב...

אבא איז געלעגען א וואַכענדיגער און מיט א שטילען און רוהיגען געמיט זיך צוגעהערט צום שווערען מידען שלאָף פון די אים ליבע און נאָהענטע מענשען. ער האָט געפיהלט אומענדליך גוט און צופרידען, וואָס זיי רוהען אָפּ פון זייער טאָגיגע זאָרג און אומרוה. און עפּעס אַן אומקלאָרען געפיהל האָט ער געהאַט אזוי ווי ער וואָלט געוואַכט איבער זיי און געשפּרייט די רוה פון זיין געמיט איבער זייער שלאָף...

אבא האָט מיט לויטערע וואַכענדיגע אויגען געקוקט דורך דער

איינאונצוואנציגסטער קאפיטעל.

אבא׳ס קערפער האָט גובר געווען. אין שטוב איז עפּעס ווי ליכ־טיגער געוואָרען. די שווערע שטילקייט האָט זיך גענומען פאנאנדערגעהן ווי א שווערער וואָלקען נאָך א שטורם. די מענשען אין הויז האָבען צוריק אָנגעפאנגען צו רעדען פרייער, לעבעדיגער און ווען ניט ווען האָט א שמייכעל אויף עמיצענס פּנים אָנגעזאָגט, אַז דער שטורם איז פאראיבער.

אבא איז געלעגען אין בעט א בלאסער, אן אבגעצערטער און דורך דעם עפּעס ווי ליכטיגער און געלייטערטער, — זיינע אויגען האָבען געקוקט אויף אלעמען אין הויז מיט אומענדליכער ליבע און דאנקבאר־קייט און האָבען דוכט זיך ווי געגרופען ישראל׳ן און חוה לאה׳ן — טאטע, מאמע און אסתר׳ן — שוועסטער.

אסתר איז געוואָרען ערנסטער און געזעצטער פאר די עטליכע וואָכען פון אבא׳ס קראנקייט. אירע טונקעל ברוינע אויגען האָבען אין אָפּשיין פון איר בלאסליכען פּנים אויסגעזעהן טונקעלער און טיפער און אין איר באציהונג צו אבא׳ן איז געווען עפּעס שטרענגעס און גוטעס, ווי פון אן עלטערער געטרייער שוועסטער. און אז ער האָט עפּעס געטאָן ניט לויט דעם באפעהל פון דאָקטאָר האָט זי זיך געבייזערט און אבא׳ן איז געווען אזוי גוט צו פאָלגען אסתר׳ן און זיך צו פיהלען אינגאנצען מיט זיין קינדערשער אומבאהאָלפענקייט אונטער איר רשות.

אז אבא האָט זיך צום ערשטען מאָל אויפגעזעצט אין בעט, איז אסתר לאנג געזעסען ניט ארונטערגעלאָזען די אויגען פון אבא׳ס פּנים ביז עס זענען געקומען טרערען אין אירע אויגען. אבא האָט קרייגקליך געשמייכעלט און נעמענדיג אירע הענט אין זיינע, האָט ער מיט לייכט צוקרימטע ליפּען געזאָגט: „אידישע טאָכטער“. ביי אסתר׳ן האָבען זיך מיט אמאָל א גאָס געטאָן צוויי שנירלעך טרערען פון די אויגען.

צוויי און צוואַנציגסטער קאַפּיטעל.

אז אבא איז מיט אסתר׳ס הילף צום ערשטען מאָל ארונטער פון בעט, האָט ער, זיצענדיג אין וויג שטול ביים פענסטער, פאַרנומען דעם פאָרהאַנג און ווי אַ קינד זיך פאַרוואונדערט און זיך דערפרעהט.

— זעה נאָר, אסתר!

אסתר האָט אַ קוק געטאָן אין פענסטער, האָט ווי צום ערשטען מאָל דערזעהן דעם ליכטיגען דרויסען, זיך אליין אויך פארוואונדערט און זיך דערפרעהט:

— פריהלינג!

און אין א רגע ארום:

— פארנעמען דעם פארהאַנג?

אבא האָט געמאַכט א צופרידענע באוועגונג.

— קענסט זיי אין גאַנצען ארונטערנעמען... צו וואָס דאַרף מען איינגאַנצען פארהאַנגען? זיי מאַכען נאָר פינסטער.

אסתר איז געשטאַנען א רגע אין איבערלעגונג, האָט פּלוצים גע־כאַפּט א שטול, געטאָן א שפּרינג ארויף מיט א פלינקער באוועגונג ארונ־טערגעכאַפּט די פארהאנגען, זיי א ווארף געטאָן אויפ׳ן טיש, און בלייבענדיג שטעהן אין מיטען שטוב האָט זי ווי א פויגעל מיט פליגעל אַ פּאַטש געטאָן מיט די הענט.

אבא, פארבלענדעט פון דעם פּלוצלינגען ליכט, האָט ווי אין חלום נאָכגעפאָלגט אירע שנעלע לייכטע באוועגונגען און זעהענדיג ווי זי איז געשטאַנען אין דעם ניי־געבוירענעם ליכט און אליין ווי א ניי געבוי־רענע, אַ לייכטע, א פריידיגע, מיט גרויסע שטראַלענדיגע אויגען, די טונ־קעל ברוינע האָר צוואוואָרפען ארום איר בלאַסליך ראָזען פּנים האָט זיך אים געדוכט, אַז דאָס האָט א גרויסער וואונדער פויגעל אריינגעשטראַלט איינאיינעם מיט דעם גרויסען ליכט פון דעם נייגעבוירענעם פריהלינג און אָט וועט דע פויגעל א פּאַטש טאָן מיט די פליגעל און אוועקפליהען,

שטילקייט פון דעם האַלב באַלויכטענעם חדר ערגעץ ווייט ווייט אין דער שלאָפענדיגער וועלט אריין און אים האָט זיך געדוכט, אז ער ליגט דאָ אין דער מיט פון דער וועלט און מיט לויטערע אויגען און א רוהיגען געמיט וואכט ער איבער דעם שלאָף פון דער וועלט... און אים האָט זיך מיט אמאָל פארוואָלט זיך אויפזעצען אין בעט און מיט א תהילים אין די הענט זיצען אזוי אין דער מיט פון דער וועלט און זאָגען תהילים, און בעטען צו גאָט פון דער טיפסטער טיפעניש פון זיין רוהיגען געמיט, פאַר דער רוה פון דער וועלט...

גערויש און אומרוה, וואָס ציהט זיך שוין אזוי פון דורות און וועט זיך אזוי שוין ציהען פאר אייביג און אייביג.

און ער זיצט זיך דאָס אזוי אן א זייט, ווייט פון דעם טומעלדיגען פלאָנטער און אומרוה און הערט זיך צו ווי צו עפּעס וואָס איז זעלבסט פארשטענדליך און דארף אזוי זיין...

אסתר האָט אן אומרוהיגע געטאָן אן ארבייט אין הויז; זי איז ניט געווען זיכער צי זי האָט געמעגט געבען אבא'ן א צייטונג, וואו אלע זייטען זענען געווען פול מיט פריזיוו־נייעס און אמעריקא'ס אנטייל נעמען אין דער מלחמה. אין הויז האָט מען שוין ניט איינמאָל זיך גע־סוד'עט אין דער שטיל וועגען דעם, אז אבא וועט דארפען געהן צום פריזיוו, כאָטש ער האָט בלויז די ערשטע בירגער פאפירען. ווינער איז שוין אפילו געווען ביי א לויער וועגען דעם, און אין הויז האָט מען גע־רעדט אין דער שטיל וועגען א שנעלע חתונה אלס מיטעל דערצו.

אסתר האָט פון זייט געוואָרפען בליקען אויף אבא'ן און מערקענדיג זיין רוהיגען געזיכט האָט זי זיך אליין אויך בארוהיגט.

אבא האָט פלוצים א זאָג געטאָן:

— פאר ז י י איז דאָס א יום טוב!

אסתר איז געבליבען שטעהן אין מיטען דער ארבייט און פאר־וואונדערט געקוקט צו אבא'ן:

— פאר וועמען?

— פאר די צייטונגען...

אסתר האָט א זיפץ געטאָן און גארניט געענטפערט.

אבא האָט זיך פארקוקט אויפ'ן ליכטיגען דרויסען און ניט אויס־דרעהענדיג דעם קאָפּ, געזאָגט:

— מען וועט נאָך דארפען געהן אויך...

אסתר איז צוגעגאנגען צו אבא'ן, לייכט ארומגענומען זיין קאָפּ און שטיל און אונזיכער געזאָגט:

— וועסט ניט געהן...

אבא האָט דערפיהלט אסתר'ס אומרוה און נעמענדיג איר האנט האָט ער מיט א שמייכעל געזאָגט:

— מיר וועלען אנטלויפען קיין אמעריקא...

אסתר האָט אונזיכער געשמייכעלט:

ניט אונטערנעמענדיג די אויגען פון איר פנים האט ער א שוואכער, א בלאסער, זיך ציהענדיג צו איר ווי פון א חלום ארויס, א זאג געטאן:

— וואונדער מיינער!

און זי איז געשטאנען א פארגאפטע זיך ניט רירענדיג פון ארט, געבלאנדזשעט מיט די אויגען פון אבא'ן אויפ'ן ליכטיגען דרויסען און פון דעם ליכטיגען דרויסען אויף אבא'ס בלאסען, מיט ליכט באשטראל־טען פנים. דאסזעלבע נײ־געבוירענע ליכט האט אויך ביי איר אין הארצען אויפגעלויכטען מיט א פלוצימדיגען שיין און זי האט זיך אליין דערזעהען אנאנדערע ווי זי איז ביז איצט געווען און זי האט מיט אמאל דערזעהן און דערפיהלט אלעס וואס איז ביז איצט געווען אומקלאר און אומפארשטענדליך פאר איר. זי איז צוגעלאפען צו אבא'ן ארומגענומען זיין קאפ און מיט א פארכאפטען אטעם כמעט ארויסגעזיפצט:

— מ י י ן אבא!

און אין די צוויי ווערטער איז געווען די גרויסע פרייד פון א מאמען צו איר קינד, וואס זי האט געבראכט אויף דער וועלט דורך יסורים און וועהטאגען, און אבא האט קוקענדיג אויף איר מיט גרויס באַ־וואונדערונג פארשטאנען און געפיהלט איר אומענדליכע פרייד פון ניי־געבוירען ווערען, דורך פייערדיגע יסורים און פיין, צונויפקניפענדיג איר אייגען לעבען מיט זיין ווידערגעבורט אויף אייביג און אייביג...

אבא איז געזעסען אין ווינגשטול ביים זוניגען פענסטער, געהאלטען א צייטונג אויסגעשפרייט אויף די קניה און מיט א מאדנער רוהיגקייט און גלייכגילטיגען אינטערעס געפירט די אויגען איבער די נייעס קעפ־לעך, עפעס ווי די גאנצע וועלט מיט אלע אירע פאסירונגען וואלטען אים אינטערעסירט בלויז ווי א פרעמדען און זייטיגען, וועמען עס קומט צופעליג אויס פארבייצוגעהן א גרויסען יאריד, וואס איז אים אליין אינגאנצען ניט נוגע.

ס'איז פאר אים צווישען אלע נייעס קעפלאך קיין מער וויכטיגע און ווינציגער וויכטיגע נייעס ניט געווען. און דאס אלעס וואס ער האט דא געלייענט האט אים מער ניט אויפגערעגט און וועה געטאן ווי אמאל, נאר עס איז פאר אים געווען א לייכטער אלט באקאנטער עכא פון אן אייביגען באשטענדיגען און דערפאר זעלבסטפארשטענדליכען וועלט

דרייאונצוואַנציגסטער קאַפּיטעל

עס איז געווען די ערשטע טעג אין מאַי. אבא איז צום ערשטען מאָל ארויסגעגאַנגען אין אַ שבת בייטאָג מיט אסתר'ן און מיט מיס קלאַדקא, וועלכע איז געקומען געוואויר ווערען צו אבא'ן. דער פרילינג האָט שוין פון לאַנג געהאַט איינגענומען די הויכע שטיינערנע מויערן און מיט ליבע ליכט און וואַרימקייט געהערשט איבער דער גרויסער שטיינערנער שטאָט.

אבא איז געגאַנגען צווישען אסתר'ן און קלאַדקא'ן און זיך געפיהלט ווי אַ גאַסט, וועלכער איז געקומען אין אַ פרעמדער שטאָט צו אייגענע מענשען און צוויי מיידלאַך פון דעם גאַסטפריינדליכען הויז פירען אים ווייזען די שטאָט...

דער דרויסען איז געווען פול מיט יענעם ליכטיגען אומרוה און בענקשאַפט פון דעם פרילינג אין דער גרויסער שטאָט. די ליכטיגע וואַרימע זון האָט אין גרויס אומבאהאָלפענקייט צושפרייט איר ליכט און וואַרימקייט איבער דעם גרויען אַספאַלט, זיך געצויגען איבער די גרויע שטיינערנע ווענט פון די מויערן, געשמייכעלט אויף טויזענטער פענסטער שויבען און ווי זיך געבעטען מיט אַ ליכטיג און אומעטיג גע־בעט ביי דער גרויסער שטיינערנער שטאָט:

— נאַ דיר מיין ליכט, נאַ דיר מיין וואַרימקייט...

— נאַ דיר מיין ליכט, נאַ דיר מיין וואַרימקייט, בליה, בליה, בליה...

און אבא איז געגאַנגען צווישען אסתר'ן און קלאַדקא'ן, באַטראַכט אַלעס מיט אָפענע אויגען און אַלעס און אַלעמען באַוואונדערט ווי אַ זייטיגער, אַ פונדרויסענדיגער און אים האָט הנאה געטאָן, וואָס ער איז ניט איינגעפּלאָנטערט אין דעם גרויסען פּלאָנטער פון ליכט און שטיין און מענשליכער אומרוה, נאָר ווי אַ גאַסט געהט ער אַרום און באַ־טראַכט אַלעס פון אַ זייט און פאַרשטעהט און באַוואונדערט דעם גרוי־סען פּלאָנטער פון ליכט און שטיין און מענשליכער אומרוה.

— מיר ווילען חתונה האָבען.

— ווען דאָס זאָל נאָר העלפען.

— מען זאָגט אַז עס וועט העלפען.

אבא האָט לייכט צוגעצויגען אסתר'ן צו זיך און אָנגעצייגט מיט די אויגען אויף דער צייטונג און געזאָגט:

— זיי זאָגען, אַז עס איז ניט שיין זיך צו באהאַלטען אונטער א ווייבס קליידעל.

— און גע'הרג'עט ווערען?

— איז מען א העלד.

— און הרג'נען אַנדערע?

— איז מען נאָך א גרעסערער העלד.

— מוחל!..

— ז י י זענען אָבער נ י ט מוחל...

— טאָ זאָלען זיי אליין געהן!

— זיי ווילען אָבער ניט גע'הרג'עט ווערען.

— טאָ זאָלען זיי ניט מאַכען קיין מלחמות.

— זיי דאַרפען אָבער די מלחמות...

— מ י ר דאַרפען זיי אָבער נ י ט.

—מען פרעגט אָבער ביי אונז קיין דעה ניט.

— ווילען מיר אויך קיין דעה ניט פרעגען.

— וואָס פאַר א דעה?

— חתונה צו האָבען...

אבא מיט אסתר'ן האָבען זיך ביידע צעלאַכט און האָבען זיך איינס דאָס אַנדערע אָנגעקוקט ווי צוויי קינדער, וועלכע האָבען דורך געפירט א געלונגען שפּיל.

וויקלען זיך ארום דעם פּלאָנטער און דורך דעם פּלאָנטער פון דער וועלט.

אבא איז געשטאנען מיט׳ן פּנים צו דער אָנקומענדיגער נאכט און אריבער דעם זוים פון דער נאכט האָט די פארגעהענדיגע זון צוואוואָרפען א פייערדיגע שריפט איבער דעם מערב ברעג פון הימעל און מיט אויגען געלייטערטע דורך פּיין און יסורים האָט אבא געלייענט אין דער פייער־דיגער שריפט: דו ביזט דאָס הארץ פון דער וועלט, ווייל דו ביזט די גוטסקייט פון דער וועלט, און די גוטסקייט פון דער וועלט איז דער זין פון דער וועלט...

אסתר מיט קלאַדקאַ'ן זענען געווען גוט געשטימט און אָנגעשטעקט פון זייער פּרייליכקייט האָט אבא אויך געשפּאַסט און געלאַכט צוזאַמען מיט זיי. נאָר ווען אסתר און קלאַדקאַ האָבען גערעדט וועגען אבא'ס ווייטערדיגע פּלענער און טעטיגקייט, האָט עס אבא'ן געקלונגען פּרעמד, ווי דאָס אַלעס פון וואָס זיי האָבען גערעדט וואָלט באַלאַנגט צום ארומי־גען און ניט צו אים אליין, ווייל ביי אים אין מח איז ניט געווען דער מינדסטער באַגריף ווי אַזוי ער וועט צוריק צענויפקניפּען די איבערגע־ריסענע פעדים פון זיין ביז איצטיגען לעבען מיט אָט דעם גרויסען רוישיגען פּלאָנטער.

ער האָט געהאַט אַן אומקלאָרען באַגריף, אַז עפּעס האָט גע־טראָפען אַזוי, אַז די פעדים פון זיין לעבען האָבען זיך אָפּגעריסען און ער איז געפאַלען אָן אַ זייט פון אָט דעם גרויסען פּלאָנטער. און אים האָט הנאה געטאָן, וואָס זייענדיג אָפּגעריסען און פאַרוואָרפען אָן אַ זייט, האָט ער ניט דעם מינדסטען פאַרלאַנג זיך צוריק אָנצוקניפּען און איינ־פּלאָנטערן אין אָט דעם גרויסען פּלאָנטער פון ליכט און שטיין און מענש־ליכער אומרוה.

אַז אבא איז אהיים געקומען איז אים באַפאַלען אַ גרויס אומעט און אומרוה.

ער איז געשטאַנען ביים פענסטער, ארויסגעקוקט אין דעם טונקעלען פאַרנאַכט ארוים און געפיהלט אַז דאָס האַרץ וויינט אין אים אויף עפּיס גרויסעם אומענדליכעס, ווי די וועלט אליין.

און שטעהענדיג אַזוי ביים פענסטער מיט'ן פּנים צום טונקעלען פאַרנאַכט ארוים, האָט ער מיט אַמאָל דערפיהלט, אַז דאָ שטעהט אַ א י ד י ש ק י נ ד, אַ אידיש קינד! דאָס האַרץ פון דער וועלט, און דאָס האַרץ פון דער וועלט וויינט דאָס איינציגע גרויסע געוויין צו גאָט פאַר דעם גרויסען פּלאָנטער פון דער וועלט.

שטעהט אַזוי דאָס אידישע קינד — גאָט'ס סוד פון יושר און גוטס־קייט און טויזענדער און מיליאָנען נערווען ציטערדיגע און אומרוהיגע ציהען זיך און וויקלען זיך ארום אַלעס און דורך אַלעס אין דער וועלט און מיליאָנען שווערע פּיס טרעטען אויף זיי און די שאַרף פון שווערד פאַלט אויף זיי און די פייער צונגען וויקלען זיך ארום זיי. און זיי, די טויזענדער און מיליאָנען פעדים פון יושר און גוטס, ציהען זיך און

באמערקט, האָט לייכט א שמייכעל געטאָן און נעמענדיג אסתר׳ס האנט האָט ער רוהיג געזאָגט:

— עס מאכט ניט.. איך וועל סיי ווי ניט געהן..

מען האָט אים פארוואונדערט אָנגעקוקט. ער האָט געקוקט אסתר׳ן גלייך אין פנים אריין און מיט אן ערנסטען טאָן געזאָגט: — וואָס וועל איך טאָן אויף דער מלחמה?..

יחיאל האָט זיך צעלאכט: — „אָה! פון דעם שטאנדפונקט?..“

אבא האָט ניט געביטען זיין ערנסטען טאָן: — געוויס פון דעם שטאנדפונקט! זאָלען געהן יענע, וועלכע האָבען אייגענע חשבונות אויס־צוגלייכען — איך האָב ניט!...

דער עולם האָט געמערקט ווי אבא׳ס פנים איז מיט אמאָל בלאס געוואָרען. ווינער האָט אויפגערעגט א געשריי געטאָן צו חוה לאה׳ן:

— וואָס איז דער מער מיט דער טיי דאָרטען?..

יחיאל האָט זיך דערפיהלט שולדיג, געוואָלט עפּעס זאָגען גוט צו מאכען און ניט געוואוסט וואָס, ער איז געזעסען מיט א נאַריש צעשראָקענעם פנים און ווי געוואַרט אבא זאָל נאָך עפּעס זאָגען. אבא האָט געמערקט די אומרוהע אויף די פנימ׳ער פון די אַרומיגע און ער האָט פּלוצים דערפיהלט מיטלייד מיט אלעמען, ער האָט א זאָג געטאָן מיט א רוהיגען און גלייכגילטיגען טאָן:

— און אפשר וועל איך געהן... ווער ווייסט? — —

און א פיר טוענדיג מיט דער האנט איבער אסתר׳ס קאָפּ האָט ער צוגעגעבען מיט א שמייכעל:

— אויב אסתר וועט מיך לאָזען...

אלע האָבען זיך צעלאכט, און יחיאל א צופרידענער פון דעם גוטען אויסגאנג האָט אונטערגעקאפּט:

— א נאר איז זי? כא־כא־כא!... א נאר איז זי? כא־כא־כא!...

די געסט האָבען זיך געזעגענט. אסתר האָט זיי באגלייט פון טיר ארויס. אבא איז געשטאַנען ביים אָפענעם פענסטער, באפאלען פון א מאָדנע פרעמדקייט און ווייטקייט צו די אלע אוועקגעהענדיגע מענשען.

באלד האָט זיך צום אָפענעם פענסטער דערטראָגען דער נאכטיגער אָפּקלאנג פון הילכענדיגע טריט, האָט זיך אים געדאכט, אז דאָס וועלען זיי שוין אזוי געהן און געהן מיט הילכענדיגע טריט און ער וועט אייביג

פיראונצוואַנציגסטער קאַפּיטעל

מען האָט אָנגעפאנגען צו ריידען אין הויז וועגען פאָרען אויף אַ זומער פּלאַץ. אָנגעפאנגען האָט אסתר אז אבא זאָל פאָרען, אז אבא האָט זיך אָפּגעזאָגט האָבען טאַטע מאַמע אָנגעפאנגען צו ריידען, אז אסתר זאָל פאָרען, האָט אסתר געזאָגט, אז זי וויל ניט. סיידען — מיט אבא׳ן... איז געבליבען, אזביידע זאָלען פאָרען.

דאָס הויז האָט אויפגעלעבט און אלע אין הויז זיינען געווען פאַר־נומען מיט אסתר׳ס גרייטען זיך.

איבערהויפּט איז חוה לאה געווען שטאַרק באַשעפטיגט און יעדע רגע געקומען דערמאַנען אסתר׳ן וועגען עפּעס אַן אנדער זאַך. און אסתר אליין איז ארומגעלאָפען איינקויפען פארשידענע קליינינקייטען, פלעגט יעדען טאָג צוריקקומען פון גאַס מיט נייע הויפענס קליינע פעקלעך און נאָכדעם אוועקזעצען זיך ביז שפּעט אין אָוונט און נעהען. אבא פלעגט זיצען ביי איר זייט און איר העלפען צושניידען, דערלאנגען עפּעס צום האַנט אָדער גלאַט אַזוי אָנגעשפּאַרט דעם קין אויף די צונויפגעפלאָכטענע פינגער און געקוקט ווי אסתר טוט איר ארבייט אזוי פלינק און גע־ניט, און זיצענדיג אזוי מיט׳ן קין אויף די הענט, די אויגען אָנגעשטעלט אויף אסתר׳ן האָט ער פון גאָרניט געטראַכט, נאָר עפּעס אַן אומקלאָר גע־פיהל האָט ער געהאַט: — ער און אסתר — ווייטער איז אַ ליידיגע וועלט און קיינער אויסער זיי ביידען איז ניטאָ אויף דער וועלט... און עס איז אים געווען שטיל און ליידיג אין האַרצען.

דעם אָוונט פאַר זייער אָפּפאָרען זענען געווען עטליכע לאַנדסלייט אין הויז, צווישען זיי אויך מיס קלאַדקא און יחיאל. מען האָט גערעדט פון דעם פאָרשטעהענדיגען פּריזיוו. יחיאל האָט געפרעגט: — „איר האָט שוין די ערשטע בירגער פּאַפּירען, אבא?“

אסתר האָט געוואָרפען אַ בייזען בליק אויף יחיאל׳ן, אבא האָט עס

צעוואָרפענע פעלדער, און צוזאמען מיט די פעלדער לויפט פארביי אַן אָפּגעריסענער געדאנק: „א גרויסע ברייטע וועלט"... און פארשווינדט צוזאמען מיט די פארביי לויפענדיגע פעלדער.. און נאָך א געדאנק טראָגט זיך פארביי: „אַ וועלט מיט מענשען ווערען געבוירען און שטארבען, ווערען געבוירען און שטארבען" — — און ווידער פעלדער, וועלדער און טייכען... און נאָך אמאָל: „געוועזן און ניטאָ, פאראן און וועלען ניט זיין, קינדער, קינדער, קינדער, אלטע, אלטע, אלטע, אלטע" — — און ווידער פאר־שוואונדען ערגעץ אונטער דעם זיך שנעל טראָגענדיגען צוג. און ווידער: „אידען, אידען, פעלקער, ראסען, פרעמדע, אייגענע, ליבע, שנאה, אידען, אידען, אידען." — — — און ווידער שנעל לויפענדיגע גרינע פעלדער, און נאָך אמאָל: „מלחמה, פייער, שווערד, טעאטער, טעלעפאָנען, לופט־באנען, ערפינדער, זייד, סאמעט, פרויען קערפער, פולווער, אווילבילדער, אידען, אידען, אידען, פּאָגראָמען, פּאָגראָמען, קיסר מיניסטער, פארלא־מענט, פאָלק, פּאָגראָמען, מלחמה, אידען פריינד" און אלעס האָט זיך געטראָגען שנעל שנעל פארביי די פענסטער פון וואגאָן אינאיינעם מיט די שנעל פארביי לויפענדיגע פעלדער, וועלדער און טייכען, און אבא האָט געפיהלט אַן אומרוה און נאָגענדיגען ווייטאָג, אליין ניט וויסענדיג צי פון די שנעל פארביי לויפענדיגע פעלדער צי פון די שנעל פארביי לויפענדיגע אָפּגעריסענע געדאנקען צי פון ביידען צוזאמען.

אבא האָט ניט באמערקט ווי די נאכט איז צוגעפאלען. ער האָט מער געפיהלט, ווי געמערקט, אז די לופט ווערט טונקעלער און טונקעלער, נאָר עפּעס איז ביי אים אויסגעקומען, אז דאָס איז ניט דער דרויסען נאָר זיין אייגענער אומרוהיגער געמיט ווערט מידער און טונקעלער, מידער און טונקעלער און ער האָט געפיהלט, ווי טויזענט פארביגע פלאמען פון אומ־רוה און בענקשאפט כאפּען ארום זיין טונקעלען געמיט און ציהען זיך אוועק און שפרייטען זיך אוים איבער די הימעל ברעגען אין טויזענט פארביגע פלאמען און עס ציהט זיך און שפרייט זיך זיין ברענענדיגע אומרוה און לעשט זיך און צינדט זיך ווידער און רייסט זיך ערגעץ אין טויזענט פארביגע פייערען צום הימעל צו און קאָן אים ניט דערגרייכען...

אסתר האָט דרימלענדיג אָנגעשפּארט דעם קאָפּ אויף אבא'ס אקסעל און אבא, צודריקענדיג דעם קאָפּ צו די פינסטערע שויבען, האָט געפיהלט ווי עפּעס א הויכער א שווארצער האלט זיך אָן מיט צוויי דארע לאנגע

אזוי דאָ שטעהן א פארגליווערטערביים אָפענעם פענסטער און דער ווי־
דערקלאַנג פון זייערע טריט וועט זיין דער איינאונאיינציגער אָפּקלאַנג
אין זיין ליידיגען מח...

נאָך האלבען טאָג. אסתר מיט אבא'ן זענען געוועזן גרייט צום פאָרען.
אויסער זיי ביידען און חוה לאה איז קיינער אין הויז ניט געווען — ווי־
נער האָט זיך נאָך אין דער פרי געזעגענט. אסתר איז געווען צעראַשט
און אויפגערעגט. חוה לאה אויך. נאָר אבא איז געווען מאָדנע רוהיג. ער
האָט געטראַכט: „עס זעהט אויס, ווי מיר וואָלטען אוועקגעפאָרען אויף
א ווייטער רייזע". זיין בליק איז געפאַלען אויף אסתר'ן, אן אויסגע־
פוצטע, א פארפלאַמטע. האָט זיך אים געדאַכט, אז דאָס פירט ער זיין יונג
ווייב ערשט נאָך דער חתונה אוועק פון איר היים אויף שטענדיג. און ער
האָט מיטאַמאָל דערפיהלט א דינעם אומעט, ווי עפּעס א ביינקשאַפט
נאָך א פארלאַנג, וואָס איז שוין ערפיהלט געוואָרען...

חוה לאה האָט זיי ביידען היים און מוטערליך געקושט. זי האָט גע־
זאָגט: — איר זאָלט מיר צוריקקומען געזונטערהייט, קינדער מיינע.

ארויסגעהענדיג פון טיר האָט אסתר נאָך אמאָל צוריקגעשריגען צו
חוה לאה'ן: — „זיי געזונט מאמע", און אבא ארויסגעהענדיג פון טיר
באלאָדען מיט צוויי טשעמאָדאנען האָט זיך פּלוצים אָפּגעשטעלט און
אויך צוריקגערופען מיט א — פאר אים אליין אומערווארטעט ליידיג
קול — „זייט געזונט — מאַמע" — — און זיך פארשעמענדיג פאר זיך
אליין האָט ער א שמייכעל געטאָן מיט א צעקרומטען אומבאהאָלפענעם
שמייכעל.

דער צוג האָט זיך געטראָגען אויפ'ן וועג צו ראזעניים, א קליין
פארמער שטעטעל טיף אין ניו דזשוירזי.

אסתר, א מידע פון אויפרעגונג, האָט בלויז פון צייט צו צייט
גערופען אבא'ס אויפמערקזאמקייט צו עפּעס אין די שנעל פארביי לויי־
פענדיגע פעלדער, וועלדער און טייכען.

אבא האָט פון גאָרניט געטראַכט, בלויז פון צייט צו צייט האָט אן
אָפּגעריסענער געדאַנק זיך געטאָן א טראָג פארביי צוזאמען מיט די פאר־
ביי לויפענדיגע פעלדער און פארשוואונדען. —

און עס איז אויסגעקומען אזוי: עס טראָגען זיך שנעל שנעל גרינע

פינפאונצוואַנציגסטער קאַפּיטעל

דער ערשטער פרימאָרגען אויף דער פּארם.

אבא האָט זיך אויפגעכאפּט פרי. די אראָפּגעצויגענע שטאָרען פון די אָפענע פענסטער האָבען זיך לייכט באוועגט אריינלאָזענדיג דורך די זייטיגע עפענונגען שארפע פאסען פרימאָרגענדיג ליכט.

אבא איז געלעגען און זיך איינגעהערט אין דער שטילקייט און רו פון די פעלדער און אים האָט זיך געדאכט, אז דאָס לעבהאפטיגע און שנעלע פויגעל סוויטשעריי איז דאָס שטיפענדיגע ליד פון דער ליכטיגער שטילקייט.

אים איז געווען גוט דאָ צו ליגען אזוי אין שטילקייט און אין רו און אָפּגעריסענער פון דער וועלט און איר טומעל, נאָר עפּעס האָט ער געפיהלט אן אומבאוואוסטען נאָגענדיגען ווייטאָג אזוי ווי די אָפּגעריסענע לעבענס־פעדים וואָלטען איבערגעלאָזט אומזעהבארע סימנים פון רויפלייש און וואונדען..

דער אָנהויב־זומערדיגער פרימאָרגען איז געווען אַ ליכטיגער, אַ זוניגער. אבא האָט געטראָטען מיט לאנגזאמע שטילע טריט איבער דער ווייכער ערד צווישען די פּארזעעטע שטרעקען, געפיהלט פאר׳חידושט פון דער ליכטיגער ברייטקייט און רו, וואָס האָט זיך געשפּרייט איבער די גרויסע שטרעקען גרינע פעלדער, און געהאט דאָס געפיהל פון איינעם, וואָס אנטפּלעקט — פאר מאָנאטען לאנג ארומגעבונדענע וואונדען — צו דעם ליכטיגען פרילינג׳ס דרויסען..

עס איז אים געווען גוט און אין דער אייגענער צייט פאַר־דראָסיג, אליין ניט וויסענדיג פארוואָס און אויף וועמען. ער איז געבלי־בען שטעהן, זיך ארומגעקוקט פארוואונדערט אויף אלעם ארום, טיף אָפּ־געאָטעמט און א זאָג געטאָן צו זיך אליין:

— ווי גוט דאָ איז!

ער האָט זיך געלאָזט ווייטער געהן מיט דעם אייגענעם לאנגזאמען גאנג פון אינוואלידישער אומבאהאָלפענקייט.

הענט ביי א גראטע פון פענסטער און מיט לאנגע דינע פיס לויפט עה אין טאקט פון דעם שנעל לויפענדיגען צוג, לויפט ביי דער זייט פון צוג, און דער צוג טראָגט זיך שנעלער, שנעלער, ווי ער וואָלט זיך וועלען אויס־רייסען פון דעם געשטאַלט׳ס דינע און לאַנגע הענט און אנטלויפען.

דערפאר האָבען זיי אין די אָווענטען זיך וויגענדיג אין די וויגשטולען אויף דער וועראנדע גערעדט פון דער היים, פון פריינט און באקאנטע און פון אייגענע פלענער פאר דער צוקונפט. אממערסטען גערעדט האָט אסתר, זי האָט גערעדט שטיל, ווי סודות׳דיג, און פאר אבא׳ן איז איר שטימע פארלוירען געגאנגען אין דעם אָרקעסטראלען זינג זאנג פון דער זומערדיגער לבנה נאַכט. ער האָט אליין ניט געוואוסט צו וואָס ער הערט זיך צו, צו איר שטים צי צו דעם כשופ׳דיגען זינג זאנג פון דער זילבערנער נאכט.

איינמאָל נאָך אזא פאל איז אסתר געגאנגען שלאָפען און ער איז אליין געבליבען זיצען אויף דער וועראנדע און האָט זיך לאנגזאם גענומען פארלירען אין דעם כשוף פון דער נאכט. מיט ברייט צעעפענטע אויגען האָט ער געקוקט אין דער וועלט אריין. דורך דעם ווייסען כשוף פון דער נאכט האָט זיך די וועלט פאר אים מיטאמאָל אנטפלעקט א נאקעטע, אן אָפּגעדעקטע אין איר אומענדליכער פאַרפלאָנטערטקייט מיט אירע מילי־מיליאָנען באזונדערע מענשען? וועלטאלאך, איינגעפלאָנטערט איינער אין אנדערען, איינער אין אנדערען, מיט זייערע פריידען און ליידען, מיט זייער יוגענד און עלטער, מיט זייער גוטס און שלעכטס, מיט זייערע שטעט און דערפער, מיט זייערע שולען און טורמעס, מיט זייערע טעאַטערס און בית עלמינ׳ס, מיט זייערע קנעכט און הערשער, מיט זייערע תפילות און מלחמה־געווער, מיט זייער ליבע און האס, מיט זייער גארען נאָך גליק און שרעק פאר׳ן טויט, און אליז איז געלעגען אנטפלעקט פאר זיין בליק אין אן אומענדליכער נאַקעטער פאַרפלאָנטערטקייט, אונטער דעם כשוף פון דעם זילבערנעם לבנה שיין. און אים האָט זיך געדאכט, אז ער אליין איז ניט מער ווי א נאקעטע נשמה ערגעץ אויף א שטערן, און אז ער דארף ערשט געבוירען ווערען און באהעפטען זיין גורל מיט דעם גורל פון אָט דער גרויסער פאַרפלאָנטערטער פאַר אים איצט נאַקעטער וועלט, און דאָס דארף ער פאר זיין געבוירען ווערען אליין זעהן מיט זיינע אויגען אלעס צו וועלכען ער וועט זיך דארפען באהעפטען. און ער האָט געזעהן, אז דאָס שטעטיל וואו ער דארף געבוירען ווערען ליגט צעשטערט אין חורבות און איבער די חורבות שטעהען צעוואָרפען איינציגע מצבות און אונטער די מצבות ליגען צום טויט געפייניגטע יענע, וועלכע דארפען זיין זיינע טאטע מאמע, און איבער פוסטע און וויסטע וועגען פון עק וועלט צו עק וועלט האָט ער דערזעהן, אין גרויס הפקרות, צעוואָרפען די

אסתר האָט אָנגעקלאַפּט אין טיר פון אבא׳ס צימער און איז, ניט קרי־גענדיג קיין ענטפער אריינגעגאנגען. זי איז געבליבען שטעהן פארוואונ־דערט ניט געפינענדיג אבא׳ן. זי איז ארויס אין הויף און פון דאָרט זיך געלאָזט צום פעלד אים זוכען. זי איז געגאנגען שנעל מיט לייכטע טריט א פארגאפטע פון דעם ווארימען ליכט, אָטעמענדיג טיף די פרישע לופט פון די גרינע ברייטע פעלדער. דערזעהענדיג פון ווייטענס אבא׳ן שטע־הענדיג מיט׳ן באלעבאָס פון פארם האָט זי א בארוהיגטע גענומען געהן לאנגזאמער, מער אויפמערקזאם זיך ארומקוקענדיג צו אלעם אויף די פעלדער, מיט באוואונדערינג זיך צוהערענדיג צו די פויגעל קלאנגען און א בענקענדיג צעצויגענעם מרוקען פון א קו ערגעץ ווייט אויף דער פאשע.

זי האָט גערופען:

— אבא!

אבא האָט זיך אומגעקוקט און דערזעהן אסתר׳ן קומען. זי איז גע־גאנגען אין א לייכטער העל גאָלדענער מאטראסקע מיט א העלען זיידע־נעם שארפעל אויפ׳ן קאָפּ און האָט געטראָטען מיט פאָרזיכטיגע געקלי־בענע טריט, ווי זי וואָלט זיך געהיט עפּעס ניט צו צעטרעטען און דאָס האָט צוגעגעבען איר לייכטען גאנג עפּעס קינדיש־חנ׳עוודיגס, — אבא׳ן האָט מיטאמאָל ארומגעכאפּט א ליכטיג און ווארים געפיהל און ער האָט זיך צום ערשטען מאָל אין דער רגע דערפיהלט היימיש און אייגען אין דער ליכטיגער רו פון די ברייטע פרייע פעלדער.

די ערשטע עטליכע טעג אויפ׳ן פארם זענען אריבער פאר אסתר׳ן מיט אבא׳ן אין לייכטער רעגונג פון באוואונדערונג און נייקייט. זיי האָבען דורך די טעג פיעל שפּאצירט און זייער מערסטע צייט פאר־בראַכט ביי די זומפען ברעגען, וואו די ווילדע מאגנאָליען בוימלעך האָ־בען געשפּרייט ווילדען פאר׳שכור׳ענדען ריח פון די נאָר וואָס פאנאנדער־געבליטע קנאָספען.

אויף יענע שפּאצירען האָבען זיי קיינמאָל ניט גערעדט פון היימישע אָדער פערזענליכע זאכען נאָר באוואונדערט און זיך פאראינטערעסירט מיט אליז, וואָס זיי האָבען געזעהן און באגעגענט, — אסתר, — מיט קינדערשער התפעלות און פרייד, און אבא — מיט אן אומעטיגען שמיי־כעל פון א קריינקליך ענטוישטען, וואָס באוואונדערט א צווייטענס פרייד

זעקסאונצוואַנציגסטער קאַפּיטעל

עס זענען געבליבען עטליכע געצעהלטע טעג צו אבא'ס מיט אסתר'ס אָפּפאָרען אהיים, און מיט יעדען טאָג וואָס עס איז געקומען נעהענטער צום צוריקפאָרען אהיים איז אבא געוואָרען אומרוהיגער. ער האָט גע־וואוסט, אז קומענדיג צוריק אהיים דאַרף ער צוריק אריין אין דער רו־טין פון דעם טאָג־טעגליכען לעבען: די קראָם, די קונים, פריינד און באַ־קאַנטע, פּריזיוו, חתונה, צייטונגען, אָפּיסעס, געזעץ פּראָצעדורען, פליכ־טען, און אומבאהאָלפענע סתירות פון יושר און אומרעכט, פון וועלכע ער איז פאר די [illegible] יאנצער צייט פון זיין קראנקהייט און נאָך ביז איצט געווען אָפּגעריס[illegible] ין וועלכע ער דאַרף זיך מיט זיין צוריקקערען אהיים זיך ווידער [illegible] ן זיך פּלאָנטערען צוזאמען מיט אלעמען אין דעם גרוי־סען אומ[illegible] נדליכען פּלאָנטער. און דאָס האָט אים געשראָקען און באאומרוהיגט. און אסתר האָט געפיהלט אבא'ס אומרו און איז געווען אנטוישט און געקריינקט. אויף איר האָט דאָס פרייע זומערדיגע ליכט און די ברייטע פרייע פעלדער געווירקט, ווי אויף אַ יונגער געזונטער פלאנץ. זי איז שנעל געקומען צו זיך און אין די ערשטע פאָר וואָכען זיך ערהאָלט פון די אָנגעשטרענגטע איבערלעבונגען, וואָס זי האָט דורכ־געמאכט פאר דער צייט פון אבא'ס קראנקהייט. דאָס בלוט אין איר קערפּער האָט זיך שנעל דורכגענומען מיט'ן ליכט און ווארימקייט פון דער יונגער זומערדיגער זון און אלעס אין איר קערפּער האָט געבליט מיט דעם פיעל קאָלירטען בליט פון פלוימען און קארשען בוימער. איר האָט זיך געוואָלט ארומלויפען, שטיפען, צערטלען און געצערטעלט ווערען. זי האָט געגארט נאָך אבא'ס בארירונגען און צערטליכקייט און איז שטענ־דיג געבליבען אנטוישט פון זיינע ליבעס צערטליכקייטען, וועלכע האָבען שטענדיג געהויכט מיט אַ קילער ווייסקייט, ענליך צו דער קילער ווייס־קייט פון וואסער ליליען.

דעם טאָג, וואָס פאר זייער אָפּפאָרען, איז אבא אויפגעשטאנען פרי און האָט אין גרויס אומרו ארומגעשפּאצירט איבער די פעלדער. ס'האָט אים

קינדער פון דעם פאָלק צו וועלכען ער וועט זיך דארפען באהעפטען, און איבער אלעם האָט ווי א דינער דורכזיכטיגער שלייער זיך געשפרייט דער בלאס בלויער זילבערנער שיין.

און ער האָט געטראכט: ווען דאָס אלעס זאָל זיין א נ ד ע ר ש!

— און ער האָט דערפיהלט א גרויס בענקשאפט און א גרויס אומבאַהאָלפענקייט. און זיין הארץ האָט געוויינט דאָס געוויין פון בענקשאפט און אומבאהאָלפענקייט. און דאָס געוויין האָט זיך געטראָגען אין דעם זילבערנעם שיין פון דער נאכט און געציטערט איבער דעם אומענדליכען נאַקעטען פלאָנטער פון דער וועלט.

ווען מען זאָל קענען דעם בוים צוריק אויפשטעלען און אים צוריק איינוואָרצלען אין דער ערד — אָ ב ע ר מ ע ן ק ע ן נ י ט.. מען קען ניט !.. פארפאלען, א גורל פון א בוים ! —

אין אים האָט דאָס הארץ גערעגט פון אומבאהאָלפענעם פּראָטעסט. ער האָט פּלוצים א מאך געטאָן מיט דער האנט :

אַך, צום טייפעל, עס לוינט זיך איינגאנצען ניט, עס איז איינגאנצען גאָרנישט, מען דארף לעבען און גענוג ! האָט געטראָפען וואָס עס האָט געטראָפען, וועט טרעפען וואָס עס וועט טרעפען, דערווייל דארף מען לעבען.

ער האָט דערזעהן פון וויטען אסתר׳ן קומען. ער האָט זיך געלאָזט געהן איר אנטקעגען און צוקומענדיג צו איר, זי אָנגענומען מיט אן אומ־ערווארטעטע פרעהליכקייט פאר ביידע הענט :

— אסתר, לאָמיר חתונה האָבען און דאָ פארבלייבען. לאָמיר ניט צוריקפאָרען אהין.

אסתר האָט געקוקט אויף אים פארוואונדערט און זיך דערפרעהט פון זיין פרעהליכען מיטאמאָל געענדערטען טאָן.

זי האָט געלאכט :

— וואָס וועלען מיר דאָ טאָן ?

— איך וועל ארבייטען אויף א פארם, אָדער לאָמיר גאָר קויפען אן איינענע פארם — ווען מיר וואָלטען געהאט געלט...

אסתר האָט באפרייט אירע הענט, אָנגענומען אבא׳ן פאר א האנט און געהענדיג מיט אים צוריק צום הויז א צופרידענע געזאָגט :

— מיר וועלען צוריקקומען וועלען מיר חתונה האָבען, און אז די מלחמה וועט זיך ענדיגען וועלען מיר צוזאמען מיט׳ן טאטען קויפען א פארם.

אבא׳ס געהויבענע שטימונג האָט מיטאמאָל א זינק געטאָן — אז די מלחמה וועט זיך ענדיגען... זיי זענען געגאנגען א ווײַלע שטיל, מיט־אמאָל האָט זיך אבא א דרעה געטאָן צו אסתר׳ן פנים צו פנים :

— לאָמיר בלייבען דאָ, אסתר ! —

אסתר האָט אים אָנגעקוקט פארוואונדערט און באאומרוהיגט. און ניט קריגענדיג פון איר קיין ענטפער, האָט ער ווייטער גערעדט :

— וואָס וועל איך דאָרטען טאָן ?

— וואָס האָסטו פריהער געטאָן ?

ארומגענומען א ליכטיגע ווארימקייט און אים האָט זיך געדאכט, אז ווען ער זאָל ניט דארפען צוריקפאָרען אין שטאָט אריין וואָלט אים דאָ גוט געווען. ער האָט זיך צוגעהערט צו דער רו און שטילקייט פון די פעלדער צו וועלכע דאָס סוויטשעריי פון פויגעל, דאָס ווייטע קרעהען פון א האָן, דאָס מרוקען פון א קו און דאָס ווייטע מענשליכע קול ערגעץ ווייט אָנטרייבענדיג א פערד האָט נאָך צוגעגעבען מער רו און שטילקייט צו דער אזוי אויך ברייטער און שטילער רו.

אבא איז צוגעקומען צום פרוכטגאָרטען און געבליבען שטעהן. פאר זיינע אויגען האָט אַ בלענד געטאָן דער פיעלקאָלירטער בליט פון די פרוכטבוימער, זיין הארץ האָט א ציטער געטאָן פאר רעגונג און באוואונדערונג. ער איז געשטאנען א פארגאפטער, פאר זיינע אויגען האָבען זיך געצויגען לאנגע שורות בוימער און זייערע ברייט צעוואקסענע קרוינען האָבען זיך צונויפגעגאָסען אין א טויזענט פארביגען בליטען שטורם, וועלכער האָט טויזענט פארביג געשפילט און געשווינדעלט פאר זיינע מיט אמאָל שכור געוואָרענע אויגען.

איינציגע בליטען זענען פון זיך אליין שטיל און לאנגזאם געפאלען אויפ'ן גרינעם גראָז, אבא'ס אויגען האָבען מיט בענקשאפט און אומעט נאָכגעפאָלגט די פאלענדיגע בליטען, מיטאמאָל איז זיין בליק געפאלען אויף א ליגענדיגען בוים, ער האָט אַ טראָט געטאָן נעהענטער. דאָס איז געווען פון א שטורם מיט די וואָרצלען אויסגעריסענער בוים, די צווייגען זענען געווען פארטרוקענטע, נאָר וואו ניט וואו האָט געגרינט א בלעטעל, וואו ניט וואו האָבען איינציגע בליטען קריינקליך געשמייכעלט צווישען די טרוקענע לײדיגע צווייגען.

אבא'ן האָט א קלעם געטאָן דאָס הארץ. ער האָט מיט א לאנגזאמען פארטראכטען טראָט זיך דערנעהענטערט צום בוים, און אים האָט זיך געדאכט, אז דער מיט די וואָרצלען אויסגעריסענער בוים ליגט אויסגעצויגען אויף דער ערד און ראנגעלט זיך אין דער לעצטער גסיסה און וויל ניט דארען, און ציהט מיט די לעצטע כחות דעם זאפט פון דער ערד דורך די אויסגעריסענע און אָפּגעבראָכענע וואָרצלען. ער האָט געזאָגט צו זיך אליין:

— און דאָס האָט שוין די נאטור געטאָן ניט קיין מענשען.. א גורל פון א בוים..

ער האָט געטראכט:

זיבעגאונצוואַנציגסטער קאַפּיטעל

א לבנה נאכט אין יוני. אסתר מיט אבא'ן האָבען זיך געוויגט אין העמאק.

אסתר האָט געזאָגט: ביינאכט פיהלט זיך אין דער לופט דער ריח פון די מאגנאליעס שאַרפער ווי בייטאָג און זי האָט טיף אריינגעצויגען אין זיך דעם שאַרפען מאגנאליע ריח, וועלכען א צופעליג ווינטעל האָט געבראכט צו טראָגען פון די ווייטע זומפּען.

אבא איז האלב געלעגען מיט'ן קאָפּ אָנגעשפּארט אויף אסתר'ס קני און האָט ניט געקענט אָפּרייסען די אויגען פון דעם געגענאיבערדיגען פעלד וואו די גרין באזילבערטע נידעריגע זאנגען האָבען מיט געבויגענע קעפּ־לעך זיך געיאָגט, געיאָגט, געיאָגט אָהן אויפהער, ווי געטריבען עפּעס פון א כשוף.

די בלוויליך־זילבערנע לופט איז געווען פול מיט דעם מאָנאָטאָן רו־היגען זינג־זאנג פון גראָז פליגען און פעלד זשוקעס. ערגעץ האָט דער וויפּ־ער־וויל מיט רירענדער בענקשאפט געזונגען אין דער זילבער־בלויער נאכט אריין וויפּ־ער־וויל — וויפּ־ער־וויל.

אסתר'ס פינגער האָבען מיט לייכטער נערוועזיטעט געבלאָנדזשעט אין אבא'ס געדיכטע האָר פון קאָפּ.

און ביי אבא'ן אין הארצען האָט מיט א דינער בענקשאפט אָפּגע־קלונגען דער עכאָ פון דעם פארליבטען פויגעל'ס געזאנג: וויפּ־ער־וויל — וויפּ־ער־וויל.

אבא האָט פון גאָרניט געטראכט. ער האָט געפיהלט, ווי די נאכט האָט אים ארומגעוועבט מיט איר זילבערנעם כשוף און ער איז געוואָרען א טייל פון דער נאכט.

אסתר האָט זיך מיט אמאָל א הויב אויף געטאָן, זיך אויסגעצויגען מיט פארפלאָכטענע הענט איבער'ן קאָפּ און מיט א ליידענשאפטליך בענקענדיג קול געצויגען:

— מאָג־נאָ־לי־עס.

— פריהער! — אבא האָט א ציה געטאָן מיט די אקסלען און א זיפץ געטאָן.

אסתר האָט ניט געקענט פארשטעהן, וואָס מיט אבא'ן איז אזוינס און זי האָט מיט פארדרוס געזאָגט:

— אויב דו ווילסט בלייבען דאָ קאָנסטו בלייבען.

— ניט דאָס אסתר! זיי ניט בייז אויף מיר.

ער האָט א וויג געטאָן מיט א פויסט אין דער לופטען און מיט א פארענדערטען שטרענגען טאָן געזאָגט:

— ווען איך וואָלט קענען מיט א פייערדיגען שווערד אין האנט זיך א לאָז טאָן אין דער וועלט אריין און רעכטס און לינקס, רעכטס און לינקס... עך! אַ ב ע ר אזוי...

אסתר האָט אין דער רגע פארשטאנען אבא'ן, הרטה געהאט אויף איר שטרענגער באנעמונג צו אים און אים צוריקנעמענדיג ביי דער האנט האָט זי שטיל און מיט באזונדערער ווארימקייט און ליבע אין קול געזאָגט:

— לאָמיר בלייבען דאָ נאָך א וואָך, אבא'לע, איך וועל שרייבען אהיים.

אבא האָט א קוק געטאָן אויף אסתר'ן מיט גרויס דאנקבארקייט, א זאָג געטאָן, ווי מיט א פלוצימדיגען ריס:

— אסתר! —

געוואָלט נאָך עפּעס זאָגען און שטיל געבליבען.

אסתר האָט געזעהן זיינע טרערען און געטראכט, אז זי וועט שריי־בען אהיים צו טאטע מאמע, זיי זאָלען קויפען א פארם.

איין גרויסע צויבער־מעשה, און אז ער אליין געהענדיג מיט קלינגענדיגע טריט דאָ אויף דער שמאָלער סטעזשקע, וואָס איז באַגאָסען מיט אַ העל זילבערנעם שיין איז אויך אַ טייל פון דער צויבער מעשה, און די ווייסע נאַקעטע פרויען געשטאַלט, וואָס שוועבט פאַר זיינע אויגען איז אויך אַ טייל פון דער כשופ׳דיגער נאַכט, ווייט אַוועק פון יענעם גרויסען פלאָנטער פון שטיין און שטאָל און מענשליכע געשרייען.

אבא איז געבליבען שטעהן פאַר די מאַגנאָליע זומפען, און אויגענבליק געשטאַנען און געטאָן אַ טראָט אריין צווישען די ווילד צעקרומטע מאַגנאָליע בוימלאַך, זיך דערשראָקען און זיך גלייך באַרוהיגט. ער האָט געמאַכט עטליכע טריט אין דעם נאַסען ווייכען גראָז, איז געבליבען שטעהן און האָט אָפּגעריסען אַ קוים צעעפענטע מאַגנאָליע.

ער האָט טיף געאָטעמט דעם שאַרפען פאַר׳שכור׳ענדען ריח און נעפיהלט אַ מאָדנע הנאה אויסגעמישט מיט שטילען קאַלטען שרעק.

ער איז לאַנגזאַם געגאַנגען און האָט געריסען איינציגע מאַגנאָליעס, פיהלענדיג איבער זיך דעם פולען זילבערנעם שיין פון דער לבנה, און אין דעם שאַרפען שיין האָט ער ניט געזעהן פאַר זיך די בוימלאַך מיט די מאַגנאָליעס, נאָר אומעטום איז פאַר אים געשטאַנען אַ נאַקעטע פרויען געשטאַלט און ער האָט מעכאַניש, ווי אויף עמיצענס באַפעל, געשטרעקט פאַר זיך די האַנט און אָנגערירט ווייסען קאַלטען פרויען קערפּער.

דער הויפען מאַגנאָליעס איז געוואַקסען אין זיינע הענט און ער האָט געריסען נאָך און נאָך.. ער האָט געטראַכט: „שוין גענוג" און ניט אויפגעהערט צו רייסען. ער האָט געטראַכט: „איצט וועל איך געהן צוריק!" און איז געגאַנגען מיט לאַנגזאַמע טריט, רייסענדיג נאָך און נאָך.. און די לאַסט אויף זיין האַנט איז געוואַקסען און געוואַקסען שווערער און שווערער, און פאַר די אויגען איז די נאַקעטע פרויען געשטאַלט געוואַקסען גרעסער און גרעסער און האָט פאַרשטעלט אַלץ. דער קאָפּ האָט זיך אים מאָדנע געדרעהט, עס איז אים געוואָרען הייס, ער האָט אַ נויג געטאָן דעם קאָפּ און זיך אָנגערירט אָן דער נאַקעטער פרויען געשטאַלט. אים האָט זיך געדוכט, אז עפּעס גרויס און שווערס פאַלט אַרונטער פון זיין האַנט, ער האָט פאַרכאַפּט מיט דער צווייטער האַנט, זיך דערשראָקען, געטאָן אַ לאָז אָפּ ביידע הענט און זיך אין שרעק אַ לאָז געטאָן נאָכ׳ן פאַלענדיגען. די פיס האָבען זיך אים אונטערגעהאַקט, ער האָט אַ פאַל געטאָן איבער עפּעס ווייס און קאַלטס, אַ ציטער געטאָן און מיט ביידע

אבא האָט דערפיהלט, ווי א שטויס פון עפּעס, ער האָט זיך געטאָן א שטעל אויף און קוקענדיג גלייך אסתר'ן אין די אויגען אריין האָט ער שטיל און ליידענשאפטליך געזאָגט:

— איך וועל דיר ברענגען מאגנאָליעס.

אסתר האָט אים ניט פארשטאנען. ער האָט נאָך אמאָל געזאָגט:

— איך וועל דיר געהן ברענגען מאגנאָליעס.

אסתר האָט צוגעמאכט די אויגען און געשמייכעלט:

— איצט?

— יאָ, איצט.

זי האָט בלאָסווערענדיג כמעט אָהן א קול געזאָגט:

— מען דארף ניט.

אבא'ס אויגען האָבען זיך אָנגעצונדען. ער האָט עקשנות'דיג געזאָגט:

— געה ארויף און טו זיך אויס, איך וועל דיר ברענגען מאגנאָליעס.

אסתר איז געשטאנען א בלאסע, א פארלוירענע, געוואָלט עפּעס זאָגען און ניט געקענט. איר האָט זיך געדוכט, אז פאר אירע אויגען גע־שעהט א נס אויף וועלכען זי האָט אומבאוואוסט פאר זיך אליין שוין אומ־נעהויער לאנג געווארט. זי האָט געקוקט אויף אבא'ס אויפגערעגטען פּנים, אויף זיינע פינקלענדיגע אויגען, זיך געפרעהט און געשראָקען.

זי האָט געוואָלט זאָגען: „געה ניט", נאָר געזאָגט האָט זי כמעט אָהן א קול „געה" — און דער „ניט" האָט ניט דערגרייכט די ליפּען.

אבא האָט שנעל א קוש געטאָן איר האנט, זיך ראש אויסגעדרעהט און מיט שנעלע טריט ארונטערגעלאָפען די טרעפּ פון דער ווערענדע.

אבא איז געגאנגען מיט קלינגענדיגע טריט אויף דעם שמאָלען וועג, וואָס פירט צו די מאגנאָליע זומפּען. ער איז געווען כמעט רוהיג, זיך צוגעהערט צום קלאנג פון זיינע אייגענע טריט, פארנומען דעם פיעל־קלאנגיגען זינג־זאנג פון די פעלדער און גראָזען. געזעהן ווי די זאנגען פוןביידע זייטען פעלדער מיט געבויגענע קעפּלאך יאָגען זיך ערגעץ אין דעם כשוף פון דער נאכט אריין, און דער ווהיפּ־ער־וויל האָט מיט בענק־שאפט גערופען צו אים: ווהיפּ—ער—וויל—ווהיפּ—ער—וויל און ער איז נאָכגעגאנגען נאָך דעם בענקענדיגען רוף.

אים האָט זיך געדוכט, אז אלץ וואָס ער זעהט און הערט איז עפּעס

איבערזעצונגען:

אינדיאַנער געזאַנגען
אידיש פון דוד איגנאַטאָוו

יהואש

די מעשה מיט דער הודוד־פויגעל און דער מלכה בילקיס
(איבערזעצט פון תא׳אליבי און אראביש)

האַנרי בערגסאָן

אַריינפיהר צו מעטאַפיזיק
אַידיש פון וו. נאַטאַנזאָן

הענט ארומגעכאפט דאָס נאקעטע און קאלטע, צוריק אוועקגעכאפט די הענט איינגענעצטע אין א שטראָם פון בלוט...

ער האָט זיך לאנגזאם געבויגען איבער עפעס א ווייסען קערפער, זיך איינקוקענדיג מיט אויסגעסטארטשטע אויגען, געטראכט א רגע, ווי ער וואָלט זיך וועלען עפעס דערמאנען, זיך דערמאנט אין דער אייגענער רגע, האָט זיך זיין פנים געענדערט, נעוואָרען אלט און צעפייניגט, ווי דורך יאָרען און יאָרען פון פיין און יסורים. ער האָט געבויגען זיין קאָפּ איבער דעם נאקעטען ווייסען, געוואָלט ארומנעמען, זיך אויפהויבען, און איז צוריקגעפאלען. איצט האָט ער שוין געוואוסט און אלעס געדענקט:

— — — דאָס האָט ער געטראָגען זיין שוועסטער'ס נאקעטען קערפער איבער די חורבות פון דער וועלט. ערגעץ האָט ער געדארפט קומען מיט איר... ערגעץ האָט ער געדארפט קומען מיט איר... און דאָ איז ער געפאלען — — — —

— — — עפעס האָט ער געדארפט שעלטען און פארשעלטען — — — וועמען — — — ווענזען — — — ווענזען — — — ? ערגעץ האָט ער געדארפט זי ברענגען צוטראָגען, פאר עמיצען זיך קלאָגען — — פאר עמיצען דערצעהלען — — פאר ווענזען — — פאר ווענזען — — — — פאר ווענזען — — — — ?

(סוף)

היטשיא יאַהינאַ־אָ! פּליק אויס דעם ווייכען פּוך
פון דער ברוסט פון דעם אָדלער און ווענד זי
אנטקעגען מעריב וואו עס שיפּען זיך די קליינע וואָלקענס.

היטשיא יאַהינאַ־אָ! אונטער׳ן דאַך
פון די רעגען־געטער טוט דונערען.
גרויסע קאָקורוזען זענען דאָרטען, היטשיא יאַהינאַ!
אונטער׳ן דאַך פון די רעגענגעטער טוט רעגענען
קליינע קאָקורוזען זענען דאָרטען.

.4

אָ, מיין ליבער באַרג,
טאָ־יאַללאַננע!
אָ מיין ליבער באַרג,
טאָ־יאַללאַננע!
טאָ־יאַללאַננע!

הויך ארויף אין הימעל
זעה די רעגען־מאַכער זיצען.
איצטער קומט אהער דער רעגען וואָלקען באַלד,
הע־יאַ, האַ־יאַ, הע־יאַ!

קוק נאָר, אונטען,
אלץ וועט באַלד זיין אין בליהונג;
וואו די בלומען שפּראָצען,
וועלען וואַקסען הויך די יונגע קאָקורוזע פּלאַנצען.

.5

זעה נאָר, זעה דעם וואָלקען, דעם וואָלקען קומען!
זעה נאָר, זעה נאָר דער רעגען, דער רעגען קומט אָן!

ווער האָט גערעדט?
דאָס קליינע קאָקורוזע זאַנגעל.

אינדיאַנער געזאַנגען

אידיש פון דוד איגנאַטאָוו

רעגען לידער.

.1

הי־איה־אַ נאַאיהאָ־אָ! לאָמיר זיך נעמען זינגען.
לאָמיר זיך נעמען פרעהען. היטשיאַ יאַהינאַ־אַ.
לאָמיר זיך נעמען זינגען, לאָמיר זיך נעמען פרעהען.
דאָס געזאַנג פון דער גרויסער קאָקורוזע. היטשינאַ יאַהינאַ־אָ.
דאָס געזאַנג פון דער קליינער קאָקורוזע. היטשיאַ יאַהינאַ־אַ.

.2

הי־איהיאַ נאַאיהאָ־אָ! מיר זינגען.
און די טונקעלקייט פון אָווענט פאַלט.
אין אלע זייטען ארום אונז וויגען זיך די קאָקורוזע פרענז.

היטשיאַ יאַהינאַ־אָ! די טונקעלקייט פון אָווענט
טרעפט אונז זינגענדיגע, און עס וויגען זיך די קאָקורוזע פרענז.

היטשיאַ יאַהינאַ־אָ! די טונקעלקייט פון אָווענט פאַלט.
אין אלע זייטען ארום אונז וויגען זיך די קאָקורוזע פרענז.

היטשיאַ־יאהינא! דאָס ווייסע ליכט פון טאָג־ברוך
טרעפט אונז נאָך אלץ זינגענדיג.

היא־יא נייהאָ־אָ! די ערד ברומט
פון דעם קלאַפּען אין אונזער פויק.
די ערד ברומט פון דעם קלאַפּען
פון אונזערע פויקען איבעראל.
ערד ברומט, עס רעגענט איבעראל.

.3

הי־היאַ נייהאָ־אָ! פליק אויס די פעדערען
פון די פליגלען פון דעם אָדלער
און ווענדט זיי צו מזרח, וואו עס ליגט דער גרויסער וואָלקען.

געקומען און זיך ארומגעוויקעלט,
געקומען אהער צולויפען מיט זיין ליד.

מיט אַ קרוג וואסער בין איך געקומען גיך
צו מאכען דיך טרינקען.
איך מאך דיך טרינקען דאָס וואסער
און וויג זיך בארוישט ארום.

צווישען די ברייטע קאַקטוס בלעטער;
צווישען די ברייטע קאקטוס בלעטער,
איך בין געקומען צולויפען צו דעם אָרט;
איך בין געקומען צולויפען צו דעם אָרט.

דאָס ערשטע געזאַנג פון דונער.

טהאָנאה! טהאָנאה
א קול אין דער הויך
דאָס געשריי פון דעם דונער.
אין דעם טונקעלען וואָלקען
קלינגט דאָס נאָכאמאָל און נאָכאמאָל,
טהאָנאה! טהאָנאה!
טהאָנאה! טהאָנאה!

דאָרט, דאָס קול אין דער נידער,
דאָס קול פון דעם גראָז שפרינגער
צווישען די פלאַנצען
קלינגט דאָס נאָכאמאָל און נאָכאמאָל,
טהאָנאה! טהאָנאה!

דאָס צוועלפטע געזאַנג פון דעם דונער.

דאָס קול, וואָס באשעהנט די ערד.
דאָס קול פון אויבען,
דאָס קול פון דעם דונער
אין דעם טונקעלען וואָלקען.

הויך פון דעם אויבען פון שטאַם
האָט דאָס געקוקט אויף מיר זינגענדיג,
רעדענדיג פון דער הויך:
„ווען דער רעגען זאָל אהער נאָר קערען.
„אָה, זאָל נאָר דער רעגען אהערצו קומען.“

.6

דאָרטען, דאָרטען דער קאָלירטער רעגענבויגען.
זעה דעם רעגענבויגען העל געפוצט און געפארבט.
איצטער ברייגנגט דער שוואלב פרייד־נייעס דיין קאָקורוזע
זינגענדיג: אהערצו, אהערצו, אהערצו, רעגען.
קום אהער, קום אהער! קום!
קום אהער, קום אהער!
איצט הער די קאָקורוזע פלאַנצען מורמלען:
„מיר וואקסען איבעראל!
„הי, איאי! די וועלט, ווי שען!

אַ ווינט ליד.

ווינט נעמט איצטער זינגען;
ווינט נעמט איצטער זינגען.
דאָס לאנד ציהט זיך פארביי מיר,
ציהט זיך אוועק פאר מיר.

ווינט'ס הויז דונערט אצינדערט;
ווינט'ס הויז דונערט אצינדערט.
איך געה שרייענדיג איבער'ן לאנד,
איבער'ן לאנד פארהילכט מיט דונער.

איבער די ווינטיגע בערג,
איבער די ווינטיגע בערג,
איז געקומען דער פילפיסיגער ווינט,
דער ווינט איז געקומען צולויפען אהער.

דער שווארצער שלאנג־ווינט קומט צו מיר;
דער שווארצער שלאנג־ווינט קומט צו מיר,

די אויפרופונג צו דזיליי ב'עיאַן.

אויפגעצויגענער אין די בערג!
האר פון די בערג!
יונגער מאַן!
עלטסטער!
איך ריכט אָן א קרבן פאַר דיר.
איך גרייט צו א רויך פאַר דיר.
דו זאָלסט ווידער מיינע פיס שטאַרקען פאַר מיר.
דו זאָלסט ווידער מיינע קנעכלען שטאַרקען פאַר מיר.
דו זאָלסט ווידער מיין לייב שטאַרקען פאַר מיר.
דו זאָלסט ווידער מיין געדאַנק שטאַרקען פאַר מיר.
דו זאָלסט ווידער מיין קול שטאַרקען פאַר מיר.
שטאַרק אַלץ פאַר מיר אין שענקייט.
מאַך שען אַלץ וואָס איז פאַר מיר.
מאַך שען אַלץ וואָס איז הינטער מיר.
אין שענקייט איז דאָס געטאָן.
אין שענקייט איז דאָס געטאָן.
אין שענקייט איז דאָס געטאָן.
אין שענקייט איז דאָס געטאָן.

אַ טויטען ליד

ער מאַכט מיך ריין
אַ, מאַכענדיג ריין, מאַכענדיג ריין
ער צושטערט ניט דאָס לעבען, —
ער איז דער לעבען מאַכער...

אַ הונט ליד

די לידער גיסען זיך פאַנאַנדער מיט'ן אָווענד
און די ווינטען טראָגען זיך צו דרום,
די ווינטען טראָגען זיך שטאַרקער
בלאָזענדיג מיין עק צו דרום.

ס׳קלינגט נאָכאַמאָל און נאָכאַמאָל,
דאָס קול, וואָס באַשעהנט די ערד.

דאָס קול, וואָס באַשעהנט די ערד.
דאָס קול אין דער נידער;
דאָס קול פון דעם גראָז־שפּרינגער
צווישען די פלאַנצען,
ס׳קלינגט נאָכאַמאָל און נאָכאַמאָל
דאָס קול, וואָס באַשעהנט די ערד.

דאָס ערשטע געזאַנג פון דעם אויפגעפלאַצטען פלאַקען.

די יונגפרוי, וואָס ווערט פארוואַנדעלט אין אַ בער, לייגט פאַנאַנדער
פייערען אין די בערג,
אויף אַ סך פלעצער.
וואו נאָר זי האָט געוואַנדערט,
דאָרט איז אַ שורה פון ברענענדיגע בערג געוואָרען.

דער אָטער־פיש לייגט פאַנאַנדער פייערען אין די וואַסערען
אויף אַ סך פלעצער;
וואו נאָר ער שווימט פאַרביי,
דאָרט ווערט אַ שורה פון ברענענדיגע וואַסערען.

דאָס לעצטע געזאַנג פון דעם פלאַצענדיגען פלאַקען.

דאָס מיידעל, וואָס ווערט אַ בער האָט געזוכט די געטער
און געפונען;
אויף די הויכע בערג שפּיצען האָט זי געזוכט די געטער
און געפונען;
פאַר וואָר, מיט מיין קרבן האָט זי געזוכט די געטער
און געפונען.
עמיצער גלויבט ניט. איך וויים.

יהואש:

די מעשה מיט דער הודהוד־פויגעל און דער מלכה בילקיס.

(איבערזעצט פון תאַאליבי אין אַראַביש.)

אַז שלמה המלך איז פאַרטיג געוואָרען מיט בויען דעם **בית־המקדש**, איז ביי איהם געבליבען, ער זאָל מאַכען א נסיעה צום הייליגען לאַנד *). האָט ער געלאָזט אַנגרייטען צידה לדרך, און האָט אויסגעקליבען באַלייטער פון מענשען און פון שדים—רוחות און פון אַלערליי חיות און פויגלען, ביז זיין חיל האָט פאַרנומען אַ שטח פון דריי הונדערט מייל. דערנאָך האָט ער באַפוילען דעם לינדען ווינט ער זאָל זיי אָוועקטראָגען. איז ער אָנגעקומען אַהין און איז דאָרטען פאַרבליבען אַזוי לאַנג ווי עס איז געווען באַשערט ער זאָל דאָרטען בלייבען, און ער האָט מקריב געווען קרבנות, און פאַרריכט די נייטיגע מצוות, און נביאות געזאָגט פאַר זיינע באַלייטער, אַז עס וועט קומען דער נביא מוחאַמעד. אַללאַה'ס גענאָד און פריד אויף איהם, און ער האָט זיי דערצעהלט, אַז מוחאַמעד וועט זיין דער האַר פון נבואה, און דער זיגעל פון די נביאים, און אַז אַזוי שטעהט געשריבען אין די הייליגע ספרים.

דערנאָך האָט זיך איהם פאַרגלוסט צו געהן קיין לאַנד תימן, איז ער אַרויס פון מעקקא אין דער פריה, און האָט געריזט צו דער זייט פון תימן, נאָכגעהענדיג דעם שטערן סוהאַיל, און איז אָנגעקומען אַרום מיטאָג צייט אין סאנא, וואָס דאָס נעהמט געוועהנליך אַ חודש רייז. האָט ער דערזעהן אַ שטיק שעהן לאַנד, וואָס האָט געגלאַנצט פון גרינקייט, און ער האָט זיך געוואָלט דאָרטען אָפּשטעלען כדי צו דאַוונען, און דערנאָך אָנבייסען, האָט מען געזוכט פאַר איהם וואַסער, און מען האָט ניט געפונען.

געוועהנליך פלעגט דער פויגעל הודהוד אָנווייזען אוואו עס איז דאָ וואַסער. ער פלעגט זעהן דאָס וואַסער פון אונטער דער ערד, אַזוי ווי אַ מענש קען זעהן וואָס עס טוט זיך אויפ'ן דעק פון אַ גלאָז, און פלעגט וויסען אַקוראַט דעם אָרט און די טיעפקייט וואו דאָס וואַסער געפינט זיך. פלעגען קומען די גייסטער, און אַרויסגראָבען דאָס וואַסער.

---

*) ד. ה. מעקקא.

שמעטערלינג־פליגלען פאַלען,
שמעטערלינג־פליגלען פאַלען,
פאַלען, און טוען וועה:
מיין ווייטאָג איז גרעסער.

זעה די פערד־מענער לויפען נאָך,
זעה די פערד־מענער לאַכען.
זעה די קליינע הינטלאך קומען צולויפען,
זעה די אָרעמע הינט קומען צולויפען,

פרויען לידער

מיך אַרט ניט אויב דו פאַרלאָזט מיך.
א סך שענע יונגען זענען דאָ אין שטאָט.
ניך וועל איך קריגען אַן אַנדערען.
דאָס איז ניט שווער פאַר מיר!

קיין זאַך זאָל מיך איצט ניט הארען.
רעד צו מיר ניט. איך וואָלט וועלען זיין טויט
מיט מיין שוועסטער.

אַ וויג ליד

לאָז מיך שיסען א קליין פייגעלע
פאַר מיין אינגערען ברודער.
לאָז מיך שטעכען אַ קליין פישעלע
פאַר מיין אינגערער שוועסטער.

אַ פריידען ליד נאָך אַ גרויסער שלאַכט

ווען איר וואָלט געשטאָרבען,
קאַנוואַנטאַנס קינדער,
וואָלט איך אָפּגעשניטען מיינע האָר פאַר אייך.
אַזוי ליב האָב איך אייך.
איך וואָלט אָפּגעשוואַרצט מיין פנים פאַר אייך,
קאַנוואַנטאַנס קינדער.

איהם אין ערגעץ ניט געפונען. האט ער געשיקט רופען דעם אדלער, דעם מלך פון די פויגלען, און האט צו איהם געזאגט: ברענגט מיר תיכף דעם הודהוד.

האט זיך דער אדלער אויפגעהויבען ביז אונטער'ן הימעל, און ער איז געבליבען אזוי ווי צוגעקלעפט אין דער לופטען, און האט באקוקט די גאנצע ערד, אזוי ווי איינער קוקט אויף א שיסעל וואס ער האלט אין דער האנט. דערנאך האט ער זיך געקערט אויף רעכטס און אויף לינקס, ביז ער האט דערזעהן דעם הודהוד פליהענדיג אקעגען איהם פון דער זייט פון תימן, און האט זיך א לאז געטאן צו איהם. און ווי דער הודהוד האט איהם דערזעהן, האט ער פארשטאנען, אז דער אדלער וויל איהם טאן שלעכט, האט ער איהם באשווארען אין דעם נאמען פון אללאה, און האט געזאגט: איך בעט דיך ביי דעם וואס האט דיך געשטארקט און דיר געגעבען די מאכט איבער מיר, אז דו זאלסט זיך דערבארימען אויף מיר, און מיר קיין בייז ניט טאן. האט איהם דער אדלער אפגעלאזען, און האט צו איהם געזאגט: אנווערען זאל דיך דיין מאמע! שלמה, דער נביא פון אללאה האט שוין געשווארען, אז ער וועט דיך לאזען קוילען.

איז געפלויגען דער אדלער און דער הודהוד ביז זיי זיינען געקומען פאר שלמה, ווי ער זיצט אויף זיין טראן. זאגט דער אדלער: איך האב דיר איהם געבראכט, דו, נביא פון אללאה. האט דער הודהוד גענעהנט מיט אן אראפגעלאזטען קאפ און אן אראפגעהאנגענעם עק, און זיינע פליגלען האבען זיך געשלעפט אויף דער ערד, פון גרויס אונטערטעניגקייט פאר שלמה המלך'ן. האט שלמה המלך אויסגעשטרעקט זיין האנט, און איהם א שלעפ געטאן פאר'ן קאפ און געזאגט: וואו ביזטו געווען? איך וועל דיך שטראפען מיט א גרויסער שטראף.

זאגט דער הודהוד: דערמאן זיך, דו נביא פון אללאה, אז דו וועסט אויך אמאל שטעהן פאר אללאה, גרויס און מאכטיג איז ער. איז ווי שלמה האט דאס דערהערט, אזוי האט ער א ציטער געטאן, און ער האט איהם מוחל געווען. דערנאך פרעגט ער איהם: פארוואס האסטו זיך פארשפעטיגט? זאגט דער הודהוד: איך האב זיך דערוואוסט א זאך, וואס דו ווייסט ניט, און איך האב דיר געבראכט א ריכטיגע ידיעה פון שבא. איך האב אויסגעפונען אז א פרוי קיניגט איבער זיי. זי איז גע־

איז ווען שלמה המלך האט זיך מכין געווען אפצושטעלען, האט זיך דער הודהוד געקלערט, שלמה המלך איז אצונד פארנומען מיט מאכען זיין לאגער. און ער האט זיך אויפגעהויבען אין דער הויך, און האט גענומען באקוקען די וועלט פאר לענג און פאר ברייט, אויף רעכטס און אויף לינקס. האט ער דערזעהען דעם בוימגארגען פון דער מלכה בילקים. האט איהם די גרינקייט צוגעצויגען, און ער איז אהינצו אוועקגעפלויגען. מיט א מאל דערזעהט ער דעם הודהוד פון תימן. האט ער זיך צו איהם אראפגעלאזט.

און דער נאמען פון שלמה המלך'ס הודהוד איז געווען יא'פור, און דער נאמען פון דעם הודהוד פון תימן איז געווען עופאיר. רופט זיך אפ עופאיר צו יא'פור'ן: פון וואנען קומסטו, און וואוהין געהסטו? זאגט יא'פור: איך קום פון סוריא מיט מיין האר שלמה דער זוהן פון דוד המלך עליו השלום. זאגט צו איהם דער הודהוד פון תימן: און ווער איז דאס אזוינס שלמה דער זוהן פון דוד'ן? ענטפערט ער: ער איז דער מלך פון מענשען און פון רוחות און פון חיות און פון ווינטען. און פון וואנען קומסט דו? זאגט יענער: איך קום פון די היגע לענדער. פרעגט יא'פור: און ווער איז איבער זיי דער מלך? זאגט יענער: א פרויענצימער. זאגט יא'פור: און ווי איז איהר נאמען? זאגט ער: מען רופט זי בילקים. און ווי גרויס עס זאל ניט זיין דאס קיניגרייך פון דיין האר, איז איהר קיניגרייך ניט קלענער פון זיינעם, ווארים זי איז די מלכה איבער גאנץ תימן, און זי האט אונטער זיך צוועלף טויזענט הערשער און אונטער יעטוועדער הערשער זיינען הונדערט טויזענט קריגסלייט. אפשר ווילסטו מיט מיר מיטגעהן און אנקוקען איהר עשירות? זאגט ער: איך האב מורא, אז שלמה זאל מיך ניט זוכען, ווען עס וועט קומען די צייט פון דאווענען, און ער וועט דארפען האבען וואסער. זאגט צו איהם דער הודהוד פון תימן: עס וועט דיין האר אודאי פרעהען, אז דו וועסט איהם ברענגען א ידיעה וועגען אונזער מלכה.

איז ער מיט איהם מיטגעפלויגען, ביז זיי זיינען געקומען צו בילקים'ן, און ער האט אנגעקוקט איהר עשירות.

דערווייל האט שלמה המלך געפרעגט ביי די מענשען, וואו עס געפינט זיך וואסער, האבען זיי געזאגט: מיר ווייסען ניט. האט ער געפרעגט ביי די גייסטער און ביי די שדים, און זיי האבען איהם געענטפערט: מיר ווייסען ניט. האט ער געזוכט דעם הודהוד, אבער ער האט

איז זי געגאנגען און האט זיך געזעצט אויף איהר קיניגליכען טראָן,
און האט געלאזט צונויפרופען די גרויסע לייט פון איהר פאָלק, און אַז זיי
זיינען געקומען צו זיך און האבען זיך געזעצט אויף זייער אָרט, האט צו־
זיי געזאגט בילקיס: אזא און אזא בריעף איז מיר צוגעוואָרפען געוואָ־
רען. בכן, איהר גרויסע לייט, זאָלט איהר באַשיידען וואָס איך האב צו־
טאָן און מיר אַן עצה געבען. ווארים איך וועל קיין זאך ניט באַשטימען
אָהן אייך.

רופען זיי זיך אָפּ צו איהר: מיר זיינען מענשען מיט גבורה און
מיט גרויס מוטיגקייט פאַר מלחמה, אָבער באַפעהלען מוזטו, און וואָס דו
וועסט הייסען, וועלען מיר געהאָרכען דיין באַשלום.

זאגט זי: איך וועל זיי שיקען א מתנה, וועל איך זעהן מיט וואָס
די שלוחים וועלען זיך אומקעהרען, מיט דער מתנה אָדער אָהן איהר. אויב
ער איז גלאַט אַ מלך, וועט ער צונעהמען די מתנה און וועט אָוועקגעהן פון
אונז, אָבער אויב ער איז אַ נביא, וועט ער זי אָפּשיקען צוריק, און וועט
אַנדערש ניט זיין צופרידען, סיידען מיר וועלען אָננעהמען זיין אמונה.

האט בילקיס באַפוילען מען זאָל איהר ברענגען פינף הונדערט מיידלאך
און פינף הונדערט יונגען, און זי האט געלאָזט אָנקליידען די מיידלאך
אין מאַנסבילשע קליידער, מיט מאַנטלען און מיט גאַרטלען, און די יונגען
האט זי געלאָזט אָנקליידען אין מיידעלשע קליידער, און זי האט געלאָזט
אָנטאָן אויף זייערע הענט גילדערנע אָרעמבענדער און אויף זייערע העל־
זער גילדערנע האַלזבענדער און אין זייערע אויערען אויררינגען און צירונ־
גען באַפוצט מיט אַלערליי טייערע שטיינער, און זי האט געהייסען
אַרויפזעצען די מיידלאך אויף פינף הונדערט אָגערס, און די יונגען אויף
פינף הונדערט שקאַפּעס. אויף יעטוועדער פערד איז געווען אַ גילדערנער
זאָטעל באַזעצט מיט טייערע שטיינער, און באַדעקט מיט געפאַרבטען
בראָקאַט. אויך האט זי איהם געשיקט פינף הונדערט ציגעל פון זילבער,
און אַ קרוין איינגעפאַסט מיט פערל און מיט טייערען סאַפּירשטיין, און
מאַשום, און אַמבער און שמעקעדיגע געווירצען. און זי האט גענומען אַ
קעסטעלע און האט אַריינגעלעגט דערין אַ טייערען ניט דורכגעשטאָכענעם
פערל, און קאָרעלען וואָס זיינען געווען דורכגעשטאָכען קרום און פאַר־
דרעהט, און זי האט גערופען אַ מאַן פון די גרויסע לייט פון איהר פאָלק,

בענשט מיט אַלראָס גוטס, און זי זיצט אויף אַ גרויסען טראָן. און איך האָב אויסגעפונען, אַז זיי דינען ניט צו אַללאַה, נאָר צו דער זון.

האָט שלמה המלך אָנגעשריבען אַ בריעף: פון אַללאַה'ס קנעכט שלמה דער זוהן פון דוד'ן, צו בילקיס, דער מלכה פון שבא: אין דעם נאָמען פון אַללאַה דעם דערבאַרימער, דעם באַרימהאַרציגען *), פריד אויף דעם, וואָס געהט אין ריכטיגען וועג **). איהר זאָלט זיך ניט דערוועגען שטעלען אַקעגען מיר, נאָר קומט און גיט זיך אונטער צו מיר.

און ער האָט פאַרקלעפּט דעם בריעף מיט מאַשוס, און פאַרזיגעלט מיט זיין זיגעל, און האָט געזאָגט צו הודהוד: געה מיט דעמדאָזיגען בריעף, און וואַרף איהם אַריין צווישען זיי. דערנאָך ציה זיך צוריק, אָבער בלייב פון דער נאָהנט און זעה, וואָס פאַר אַ תשובה זיי וועלען געבען.

האָט דער הודהוד גענומען דעם בריעף, און איז מיט איהם אַוועק צו בילקיס'ן. און זי איז דענסמאָל געווען אין אַן אָרט וואָס מען רופט איהם מאַ'ריב און וואָס געפינט זיך דריי טעג רייז פון סאַנאַ. און אין איהר פּאַלאַץ איז געווען אַ פענסטערל וואָס איז געווען גלייך אַקעגען דער זון, און אַז די זון פלעגט אויפגעהן און אַריינשיינען אַהין, פלעגט די קעניגין זיך בוקען צו איהר. האָט דער הודהוד פאַרשטעלט דאָסדאָזיגע פענסטער מיט זיינע פליגלען. איז די זון אויפגעגאַנגען, און די קיניגין האָט זי ניט געזעהן. האָט זי זיך געוואונדערט פאַר וואָס די זון האָט זיך פאַרשפּעטיגט, און זי איז אויפגעשטאַנען אַ קוק טאָן. האָט דערווייל דער הודהוד איהר אַ וואַרף געטאָן דעם בריעף אין פּנים.

איז ווי זי האָט דערזעהן דעם זיגעל, אַזוי איז זי געוואָרען שטאַרק צו־שראָקען און אַראָפּגעפּאַלען, וואָרים שלמה המלך'ס קיניגרייך איז געווען אויף זיין זיגעל. האָט זי פאַרשטאַנען גלייך, אַז דער וואָס האָט געשיקט דעם בריעף איז אַ גרעסערער הערשער פון איהר, און זי האָט געזאָגט: אַ מלך וואָס זיינע שלוחים זיינען פויגלען, מוז געווים זיין אַ מאַכטיגער מלך. האָט זי איבערגעלייענט דעם בריעף, און דער הודהוד האָט זיך צוריקגע־צויגען ניט ווייט פון איהר.

*) די ווערטער מיט וועלכע יעדער סורא אָדער קאַפּיטעל פון קוראַן הויבט זיך אָן.

**) אַזוי ווערט באַגריסט אַ ניט־גלויביגער.

שטעלען פיער טויזענט שטולען פון זיין רעכטער זייט, און פיער טויזענט שטולען פון זיין לינקער זייט, און ער האט באפוילען די שדים, זיי זאלען זיך אויסשטעלען אין רייהען, און ער האט באפוילען די מענשען זיי זאַלען זיך אויסשטעלען פאר מיילען, און ער האט באפוילען די חיות און די לייבען און די קעמלען און די פויגלען, זיי זאלען זיך אויסשטעלען פאר מיילען, און זיי האבען זיך אויסגעשטעלט פאר מיילען פון זיין רעכטער זייט און פון זיין לינקער זייט.

און ווי יענע לייט זיינען אנגעקומען, און זיי האבען גענעהנט צו דעם פלאץ, און זיי האבען געזעהן די בהמות, וואס זייער אויג האט קיינמאל אזוינס ניט געזעהן, ווארפען זייער מיסט אויף די זילבערנע און גילדערנע ציגלען, אזוי איז זיי דער אטעם קורץ געווארען, און זיי האבען אוועקגעווארפען אלע מתנות וואס זיי האבען געהאט מיט זיך, און ווי זיי האבען דערזעהן די שדים, האבען זיי זיך דערשראקען פאר זיי. האט מען זיי געזאגט: געהט דורך און האט קיין מורא ניט. זיינען זיי דורכגעגאנגען דורך מחנות און מחנות פון גייסטער און פון מענשען און לייבען און פויגלען און ווילדע חיות, ביז זיי זיינען געשטאנען פאר שלמה המלך פריד אויף איהם. האט שלמה א קוק געטאן מיט א פריינטליכער מינע און א ליכטיגען פנים, און ער האט צו זיי געזאגט: וואס קומט הינטער אייך? האט איהם דער הויפט פון די לייט דערצעהלט וואס זיי האבען געבראכט, און ער האט איהם געגעבען דעם בריעף פון דער מלכה. און ווי ער האט א קוק געטאן אויף איהם, און איהם איבערגעלייענט, האט ער צו זיי געזאגט: וואו איז דאס קעסטעלע? האט ער עס איהם דערלאנגט, און ער האט עס א שאקעל געטאן, איז געקומען דער מלאך דזשיבריל (גבריאל), פריד אויף איהם, און איהם אויסגעזאגט וואס אין קעסטעלע איז דא. האט ער זיך אפגערופען: אין קעסטעלע איז דא א טייערער פערל וואס איז ניט דורכגעשטאכען, און קארעלען וואס זיינען דורכגעשטאכען קרום. האט דער שליח צו איהם געזאגט: האסט גע־טראפען, אבער שטעך דורך דעם פערל, און ציה ארייַן א פאדעם אין די קארעלען. האט שלמה, פריד אויף איהם, געזאגט: ווער קען עס מיר דורכשטעכען? און ער האט געפרעגט די מענשען, אבער קיינער צווישען זיי איז ניט געווען וואס זאל דאס קענען טאן. האט ער געפרעגט ביי

וואָס זיין נאָמען איז געווען אלמונדיר איבן עמר, און זי האָט מיטגע־שיקט מיט איהם געשיידטע לייט פון פאָלק, און זי האָט זיי מיטגעגעבען אַ בריעף, אין וועלכען זי האָט געזאָגט: אויב דו ביזט אַ נביא, טאָ דער־קען צווישען די שקלאַפען און שקלאַפינס, און זאָג וואָס אין קעסטעלע געפינט זיך איידער דו עפענסט עס אויף. דערנאָך האָט זי אָנגעזאָגט די יונגען: אַז שלמה רעדט צו אייך, זאָלט איהר ריידען צו איהם מיט אַ ווייבערשען קול, און די מיידלאַך האָט זי אָנגעזאָגט, זיי זאָלען ריידען מיט אַ מאַנסבי׳לשען קול. און זי האָט אָנגעזאָגט דעם שליח: קוק זיך צו אויף דעם מענשען, ווען דו געהסט אריין צו איהם, אויב ער ווערט אין כעס, זאָלסטו וויסען, אַז ער איז בלויז אַ מלך, און זיין אָנבליק זאָל דיך ניט דערשרעקען, ווארים איך בין גרעסער פון איהם. אויב אָבער דו זעהסט, אַז ער איז אַ מילדער און אַ ליעבער מענש, וועסט וויסען, אַז ער איז אַ געשיקטער נביא. זאָלסטו זוכען צו פאַרשטעהן זיינע ווערטער, און ברענג מיר אַ באַשייד.

איז אַוועק דער שליח מיט די מתנות, און ווי דער הודהוד האָט דאָס דערזעהן, אַזוי איז ער אויף גיך פאַראויס אַוועקגעפלויגען צו שלמה׳ן, און ער האָט איהם דערצעהלט די גאַנצע געשיכטע. האָט שלמה באַפוילען די גייסטער, זיי זאָלען איהם מאַכען ציגעל פון גאָלד און פון זילבער. דאַן האָט ער זיי באַפוילען, זיי זאָלען אויסשפּרייטען אַ שטח פון ניין מייל אַרום דעם אָרט וואו ער איז געווען מיט די גילדערנע און זילבערנע ציגעל, און זיי זאָלען מאַכען אַרום דעם פּלאַץ אַ הויכע מויער פון גאָלד. און זיי האָבען אַזוי געטאָן. דערנאָך האָט ער צו זיי געזאָגט: וואָס איז די שעהנסטע בהמה וואָס איהר האָט געזעהן אין ים אָדער אויף דער יבשה. האָבען זיי געזאָגט: נביא פון אללאַה, מיר האָבען געזעהן אין ים אַ בהמה מיט פאַרשיידענע קאָלירען מיט פליגלען און אַ גריווע און אַ טשוב פאַרענט. האָט שלמה געזאָגט: ברענגט זיי תיכף. האָבען זיי זיי געבראַכט, און שלמה האָט געזאָגט: בינדט זיי צו רעכטס און לינקס פון דעם פּלאַץ אויף גילדערנע און זילבערנע ציגעל, און וואַרפט אַן דער־רויף פוטער פאַר זיי. דאַן האָט שלמה געזאָגט צו די גייסטער: ברענגט אַהער אייערע קינדער. האָט זיך אָנגעזאַמעלט אַ גרויסע מחנה, און ער האָט זיי אויסגעשטעלט לינקס און רעכטס פון דעם פּלאַץ. דענסמאָל האָט זיך שלמה געזעצט אויף זיין טראָן, און ער האָט געלאָזט אַוועק־

שטעלען, און מיר וועלען זיי באצווינגען, אויב זיי וועלען זיך ניט אונ־טערגעבען.

און ווי דער שליח פון בילקים האט זיך אומגעקערט צו איהר פון שלמה'ן, און האט עס איהר דערצעהלט, האט זי געזאגט: ביי אללאה! ער איז ניט קיין געוועהנטליכער מלך, און מיר קענען קעגען איהם גארניט אויספיהרען.

— —

די נייסטער, און צווישען זיי איז אויך ניט געווען קיינער וואס זאל עס קענען טאן. דענסמאל האט ער געפרעגט די שדים, האבען זיי צו איהם געזאגט: שיק נאך דעם בוים־ווארעם. האט ער נאך איהם געשיקט, און ווי ער איז געקומען, האט ער גענומען א האר אין זיין מויל, און איז דורכגעגאנגען דורך דעם פערל, ביז ער איז ארויס פון דער אנדער זייט. האט שלמה צו איהם געזאגט: בעט וואס דו באדארפסט. זאגט ער: איך וויל אז מיין שפייז זאל זיין אין בוים. זאגט שלמה: דו זאלסט עס האבען. דערנאך זאגט שלמה: ווער קען ארייגציהען א פאדעם אין די קארעלען. האט געזאגט א ווייס ווערעמעל: איך, נביא פון אללאה. און דאס ווערעמעל האט גענומען א פאדעם אין מויל און איז אריין אין איין זייט און ארויס פון דער אנדער זייט. זאגט צו איהם שלמה המלך: וואס איז דיין באדערפענים? זאגט דאס ווערעמעל: אז מיין שפייז זאל זיין אין די פרות. זאגט ער: דו זאלסט עס האבען. דערנאך האט ער דערקענט צווישען די יונגען און מיידלאך מיט וואס ער האט זיי געהייסען זיי זאלען וואשען זייערע פנימ׳ער און זייערע הענט. און די מיידלאך האבען גענומען דאס וואסער פון דער כלי אין איין האנט און ארויפגעגאסען אויף דער אנדער האנט, און דערנאך באשפריצט דעם פנים, און די יונגען האבען גענומען פון דער כלי מיטביידע הענט און געשפריצט אויפ׳ן פנים. די מיידלאך האבען געגאסען אויף דער פאדערשטער זייט פון ארעם, און די יונגען האבען געגאסען אויף דער אונטערשטער זייט פון ארעם. די מיידלאך האבען געגאסען מיט א פליוך, און די יונגען האבען געלאזט לויפען צו ביסלאך אויפ׳ן ארעם. און אזוי האט ער זיי דערקענט. דאן האט שלמה אפגעגעבען צוריק אלע מתנות, און ער האט געזאגט: איהר ווילט מיר ברענגען עשירות? אבער אללאה האט מיר געגעבען בעסערס ווי ער האט אייך געגעבען. איהר פרעהט זיך מיט אייער מתנה, ווייל איהר זייט מענשען, וואס ווילען גרויס־קייט און רייכטום אויף דער וועלט, אבער איך דארף ניט די וועלט, ווארים אללאה האט מיר געשאנקען וואס ער האט ניט געשאנקען קיין באשעפעניס, און דערצו האט מיר אללאה, געלויבט און געאכפערט איז ער, מיר אויסגעצייכענט מיט נבואה און מיט חכמה. און ער האט געזאגט צו אלמונדיר איבן עמר: קעהר זיך אום צו זיי מיט די מתנות, און מיר וועלען קומען צו זיי מיט א חיל, קעגען וועמען זיי קענען זיך ניט

זאַך, מיט איהר אנעמעז אזא אדער אנדערער אַרט באַוועגונג. מיין עמפּ־פינדונג וועט זיך ניט ווענדען אין דעם געזיכטספּונקט, וואָס פון איהם זעה איך די זאַך, מחמת איך בין דאַך אליין אין דער זאַך, און ניט אין די סימבאָלען, וואָס אין זיי האָב איך איבערזעצט די באַוועגונג, ווייל איך האָב דאַך צוריקגעוויזען אַלע איבערזעצונגען, בכדי איך זאָל באזיצען דעם אָריגינאַל. קורץ, איך וועל שוין ניט אויפפּאַסען די באַוועגונג פון דרויסען, און אויסער האַלב פון מיר, נאָר פון אינעוועניג, ווי זי איז אין זיך זעלבסט. אין מיין רשות, הייסט עס, וועט זיין אן אבסאָלוטעס.

לאָמיר נעמען נאָך א ביישפּיעל, דעם מאָל, א העלד וועמענס אי־בערלעבענישען ווערען אין א ראָמאַן געשילדערט. וויפּיעל שטריכען פונ׳ם העלדס כאַראַקטער דער מחבר פונ׳ם ראָמאַן זאָל פאַר מיר ניט אנוואַרפען, וויפּיעל ער זאָל ניט לאָזען זיין העלד רעדען און האַנדלען, קאָן ער דאָך מיר ניט געבען דעם איינפאַכען און אומצוגלידערטען גע־פיהל, וואָס איך וואָלט דורכגעלעבט, ווען איך וואָלט געוועזען ביכלת פאַר איין אויגענבליק מיך אידענטיפיצירען מיט דער פּערזענליכקייט פונ׳ם העלד גופא. זיינע ווערטער, באַוועגונגען און האַנדלונגען וואָלטען דע־מאָלט געפלאָסען פאַר מיינע אויגען נאַטירליך, דאָס הייסט פון מקור זעלבסט. זיי וואָלטען שוין ניט געוועזען מעהר קיין צופעליגקייטען, וואָס ווען זיי ווערען צוגעגעבען צום באַגריף, וואָס איך האָב שוין וועגען העלד, הערען זיי ניט אויף רייכער צו מאַכען דעם באַגריף, ניט קאָנענדיג אָבער איהם פאָלשטענדיג צו מאַכען. די פּערזענליכקייט וואָלט זיך צו מיר מיט אַמאָל אין איהר גאַנצקייט אנטפּלעקט. און מיר וואָלט זיך גע־דוכט, אז די טויזענדער צופעליגקייטען, וואָס דורך זיי מאַניפעסטירט זיך די פּערזענליכקייט, ווערען ניט צוגעגעבען צום באַגריף וועגען העלד, נאָר אדרבה, זיי רייסען זיך אָפּ פון אהים, און דאָך שעפּפען זיי ניט אויס און מאַכען ניט אָרימער דעם עסענץ פונ׳ם באַגריף. אַלץ וואָס ווערט מיר דערצעהלט וועגען דער פּערזענליכקייט, גיט מיר אזוי פיעל געזיכטס־פּונקטען, וואָס פון זיי קאָן איך די פּערזענליכקייט באַטראַכטען. אַלע שטריכען, וואָס כאַראַקטעריזירען די פּערזענליכקייט, און וואָס קאָנען זיך מיט איהר באַקאַנט מאַכען נאָר דורך פּערזאָנען און זאַכען, וואָס מיט זיי בין איך שוין באַקאַנט, זענען צייכענס, וואָס דריקען אויס די פּערזענליכקייט מעהר אָדער ווייניגער סימבאָליש. סימבאָלען און גע־

האַנרי בערגסאָן:

אַריינפיהר צו מעטאַפיזיק.

ווען מען פאַרגלייכט די דעפיניציעס פון מעטאַפיזיק און די אויפפאַסינגען פון דעם אַבסאָלוטען איינע מיט די אַנדערע, מערקט מען, דאָס טראָץ דעם, וואָס אויף דעם ערשטען בליק געהען זיך די פילאָסאָפען פאַנאַנדער, זענען זיי מסכים, אז עס זענען פאַראַן צוויי טיעף פאַרשידענע אופנים, ווי אזוי צו דערקענען א געגענשטאַנד. איין וועג פון דערקענען איז צו דרעהען זיך ארום דעם געגענשטאַנד, דער אַנדערער איז אַריינצודרינגען אינווענינ אין דעם געגענשטאַנד. איינער הייגגט אָפּ פון דעם שטאַנדפּונקט, וואָס מיר נעמען אָן, און פון די סימבאָלען דורך וועלכע מיר דריקען זיך אויס. דער אַנדערער געהט ניט ארויס פון קיין געזיכטספּונקט און שטיצט זיך ניט אויף קיינע סימבאָלען. דער ערשטער מין דערקענט ניט, שטעלט זיך אָפּ, קאָן מען זאָגען, ביי דעם ר ע ל א ט י ו ו ע ן. דער צווייטער, וואו אזא איז מעגליך, דערגרייכט דאָס א ב ס אָ ל ו ט ע.

לאָמיר נעמען אלס ביישפּיעל די באַוועגונג פון א זאַך אין רוים. איך וועל אויפנעמען די באַוועגונג לויט דעם באַוועגליכען אדער אומבאַוועגליכען פּונקט פון וועלכען איך קוק אויף איהר: איך וועל זי אויסדריקען אין סיסטעמען פון אַקסען און מערקפּונקטען. וואָס אין שייכות צו זיי שטעל איך מיך פאַר די באַוועגונג, דאָס הייסט אין די סימבאָלען, וואָס אין זיי האָב איך איבערזעצט די באַוועגונג. אויס די ביידע גרונדען, רוף איך אזא באַוועגונג א ר ע ל אָ ט י ו ו ע: אין דעם ערשטען ווי אין דעם צווייטען פאַל שטעה איך דרויסען פון דער זאַך גופא. ווען איך רעד אָבער וועגען אַן א ב ס אָ ל ו ט ע ר באַוועגונג שרייב איך צו צו דער באַוועגענדער זאַך אַן אינערליכע, א גייסט־צושטאַנד, אזוי צו זאָגען. דאָס מיינט אויך, אז איך פיהל מיט מיט די דאָזיגע צושטאַנדען, און, אז דורך א שטאַרקע אָנשטרענגונג פון דעם כח הדמיון פאַרזעץ איך זיך אינווענינ אין זיי. יעמאָלט וועט זיך בייטען מיין ערפאַהרונג מיט דער באַוועגליכקייט אדער אומבאַוועגליכקייט פון דער

איינדרוק, וואס האמער'ס א פערז מאכט אויף מיר, וואלט איך קודם איבערזעצט דעם פערז, נאכהער וואלט איך געמאכט א פּרוש אויף די איבערזעצונג, צולעצט וואלט איך דעם פּרוש ענטוויקעלט, און איין דערקלערונג נאך דער אנדערער וואלט מיך אלין נעהנטער און נעהנטער געבראכט צו דאס, וואס איך האב געוואלט ארויסברייננגען. דערגרייכט אבער וואלט איך עס קיין מאל ניט. ווען עמיץ טהוט א הויב זיין ארעם, מאכט ער א באוועגונג, וואס פון איהר האט ער אינערליך אן איינפאכע עמפּפינדונג, פאר מיר אבער, וואס קוקט אויף די באוועגונג פון דרויסען, באוועגט זיך זיין ארעם דורך איין פונקט, נאכהער דורך אנ'אנדערן, און צווישען די דאזיגע פונקטען ליגען נאך אנדערע פונקטען, וואס זיי צוצעהלען וואלט געווען אן אונענדליכער פּראצעס. ווען מיר באטראכטען אלזא דאס אבסאלוטע אינערליך, איז עס אן איינפאכע זאך, טהוען מיר אבער אויף דעם א בליק אויסערליך, ד. ה., רעלאטיוו צו אנדערע זאכען, ווערט עס אין בעצוג צו די צייכענס, וועלכע דריקען עס אויס, א גאלדענע מטבעה, וואס איהר ווערט קאן קיינמאל ניט ערשעפּט ווערען. און דאס, וואס קאן גלייכצייטיג אי אלס אונצוטיילטעס באטראכט ווערען, אי אהן א שעור געטיילט ווערען, איז, לויט דעם באגריף פון ווארט, אונענדליך.

דעריבער קומט אויס, אז דאס אבסאלוטע קאן נאר אין א אינטואיציע געגעבען ווערן, ווערענד אלעס איבריגעס געהערט צו דער ממשלה פון אנאליז. אינטואיציע איז א מין אינטעלעקטועלער מיטגעפיהל, וואס א דאנק איהם קאן איינער אריינדרינגען אינווייניג אין דעם געגענשטאנד, כדי דארט אנטרעפען דאס, וואס איז איין און איינציג און, פאלגליך, אונאויסדריקליך. אנאליז, פארקעהרט, איז די ארבייט פון גערדאנק, וועלכע רעדוצירט דעם געגענשטאנד צו עלעמענטען, וואס זענען שוין אונז באקאנט, דאס הייסט צו עלעמענטען, וואס דיזער געגענשטאנד פארמאגט געמיינזאם מיט אנדערע געגענשטאנדען. צו אנאליזירען הייסט, דארום, אויסצודריקען א זאך דורך עפעס אנדערש ווי דאס, וואס די זאך אליין איז. יעדער אנאליז איז, אלזא, אן איבערזעצונג, אן אנטוויקלונג אין סימבאלען, א בילדליכע פארשטעלונג, וואס קומט צו אונז פון א רייהע געזיכטספּונקטען, וועלכע גיבען אונז די מעגליכקייט צו מערקען אזוי פיעל וויפיעל נאר מעגליך

זיכטספונקטען, אלזא, שטעלען מיר אויסער האלב דער פּערזענליכקייט: זיי גיבען מיר דאס, וואס זי פאַרמאַגט געמיינזאם מיט אנדערע, און ניט דאס, וואס געהערט צו איהר, און נאר צו איהר; דאס אבער, וואס איז באמת איהרס, דאס וואס שטעלט מיט זיך פאר איהר תמצית, קאן ניט פון דרויסען באַנומען ווערן, מחמת עס איז דאך לויט דעם באַגריף נאך אינערליך, און עס קאן ניט אין סימבאלען אויסגעדריקט ווערען, ווייל עס קאן ניט געמאסטען ווערן מיט קיין אנדער זאך. באשרייבונג, געשיכטע און אנאליז לאזען מיך דא איבער אין'ם רעלאַטיווען. דאס אבסאָלוטע באקום איך נאר דעמאלט, ווען איך טרעף מיך צונויף מיט דער פּערזענליכקייט גופא.

אין דעם זין, און נאר אין דעם זין, האט אבסאָלוטהייט די זעלבע באדייטונג וואס פאלקאמענהייט. אלע פאטאגראפיעס פון א שטאט, גענומען פון אלע מעגליכע אנזיכטס פונקטען — מעגען זיי גענומען ווערן אין אן אונענדליכער צאל, איינע בעסער פאר דער אנדערער — וועלען זיך קיין מאל ניט פארגלייכען צום פּלאסטישען פאַרבילד פון דער שטאט זעלבסט, אין וועלכער מיר געהען אַרום. אלע איבערזעצונגען פון א געדיכט אין אלע מעגליכע שפּראַכען, וועלען, דורך דעם סכום פון זייערע זין־שאַטירונגען, צוגעבען נייע נואַנסען, וואס וועלען איינע די אנדערע קאָרעגירען, וועלען שאפען א מעהר און מעהר טרייען בילד פון דעם געדיכט — זיי וועלען אבער קיין מאל ניט איבערגעבען דעם אינערליכען זין פון דעם אריגינאל. א פאַרשטעלונג, וואס ווערט אַריינגערופען פון א געוויסען געזיכטספּונקט, אן איבערזעצונג, וואס ווערט געמאכט אין געוויסע סימבאלען, וועלען שטענדיג בלייבען אומפאלקאמען אין פערגלייך מיט'ן געגענשטאַנד, וואס פון איהם איז די פאַרשטעלונג געמאכט געוואָרען, אדער וואס איהם האבען די סימבאלען געזוכט אויסצודריקען. דאס אבסאָלוטע אבער, וואס איז דער געגענשטאנד אליין, און ניט קיין פאַרשטעלונג, דער אריגינאל, און ניט קיין איבערזעצונג, איז פאלקאמען, דערפאר, ווייל עס איז פאלקאַמען דאס וואס עס איז.

א דאנק דעם, איז דאס אבסאָלוטע בלי ספק אָפט אידענטיפיצירט געוואָרען מיט דעם אונענדליכען. ווען איך זאל וועלען עמיצען, וואס פאַרשטעהט ניט קיין גריכיש, איבערגעבען דעם איינפאַכען

אינטעלעקטועל מיט קיין אנדער זאך. לעבען מיר זיכער זיך צונויף מיט אונזער אייגענעם זעלבסט.

ווען איך שטעל מיר פאר מיין אייגענעם זעלבסט פאר א רגע ניט אקטיוו, און שטעל אן אויף איהם דעם אינערליכען בליק פון מיין באַוואוסטזיין, מערק איך צום אלעם ערשטען, אין דער פארם פון א פאַרגליווערטער קרוסטע אויף דער אויבערפלעך, אלע עמפפינדונגען, וואס קומען צום זעלבסט פון דער מאטעריעלער וועלט. די עמפפינדונגען זענען גענוי, באַשטימט, שטעהען, אדער קאָנען געשטעלט ווערן, איינע נעבען די אנדערע, זיי האלטען דערביי, אז זיי זאָלען זיך גרופירען אין אביעקטען. נאָכהער מערק איך די זכרונות וועלכע געפינען זיך מעהר אדער ווייניגער אין צוזאמענהאנג מיט די עמפפינדונגען, און העלפען זיי צו דערקלערען. די זכרונות, ווערענדיג געצויגען צו דער אויבערפלעך פון די עמפפינדונגען, צו וועלכע זיי זענען עהנליך, האבען זיך ווי אבגעריסען פון דער טיפעניש פון מיין זעלבסט: זיי שטעהען אויף מיין זעלבסט, זיי זענען אבער ניט מיין זעלבסט אין דעם אבסאלוטען זין. ענדליך פיהל איך שטרעבונגען און באוועגונגס געוואוינהייטען — א מענגע פון ווירקזאמע טעטיגקייטען, וואס זענען מעהר אדער ווייניגער פארבונדען מיט די עמפפינדונגען און ערינערונגען, און וואס מעהר די דאָזיגע עלעמענטען, מיט זייערע גענוי באשטימטע פארמען, טיילען זיך אויס איינע פון די אנדערע, אלס מעהר זעהען זיי אויס צו זיין אבגעטיילט פון מיר. און ארויסשטראהלענדיג, ווי די דאָזיגע עלעמענטען שטראהלען ארויס פון אינווייניג אין דרויסען ארויס צו, בילדען זיי אלע צוזאמען אן אויבערפלעך פון א קוגעל, וואס איז גענייגט זיך צו דערווייטערען און צו פאַרלירען זיך אין דער דרויסענדיגער וועלט: ווען איך ציה מיך אבער צוריק פון דער פעריפעריע צום צענטער, ווען איך זוך אין דער טיפעניש פון מיין וועזען דאס, וואס עס איז אם גלייכמעסיגסטען, אם באַשטענדיגסטען און אם דויערהאפסטען אין מיין איך, געפין איך גאָר עפּעס אנדערש.

אונטער די שאַרף געשניטענע קרישטאלען, אונטער דער פאַרשטאַרטער אויבערפלעך, שטוים איך מיך אָן אויף אן אונאויפהערליך לויפענדען שטראם, וואס קאן זיך ניט פארגלייכען צו וואסער עס איז שטראם, וואס איך האב ווען עס איז געזעהען. דער שטראם באשטעהט פון א

עהנליכקייט צווישען דעם נייעם געגענשטאַנד, וואָס מיר שטודירען, און די אַנדערע געגענשטאַנדען, וואָס זיי, גלויבען מיר, ווייסען מיר שוין. אין זיין אייביג אומגעשטילטען פאַרלאַנג צו גרייפען דעם געגענשטאַנד, אַרום וועלכען ער איז פאַרמשפּ'ט זיך צו דרעהען ווי אַרום אַ קרייז, מעהרט דער אַנאַליז אָהן אַ שיעור און אָהן אַן ערך די צאָהל פון זיינע געזיכטספּונקטען, כּדי ער זאָל פאַרפאָלשטענדיגען די קיינמאָל ניט פאַר־שטענדיגע פאַרשטעלונג, און ער ווערט ניט מיעד צו ענדערען זיינע סימבאָלען, כּדי צו פאַרפאָלקאָמען די תּמיד אומפאָלקאָמענע איבערזעצונג. דאַרום פיהרט דער אַנאַליז צום אונענדליכען. אינטואיציע, אַבער, אויב אַזעלכע איז מעגליך, איז אַן איינפאַכער פּראָצעס.

גיבען מיר דאָס צו, איז שוין לייכט איינצוזעהען, אַז די טאָג־טעגליכע אַרבייט פון דער פּאָזיטיווער וויסענשאַפט באַשטעהט אין אַנאַ־ליזירען. די פּאָזיטיווע וויסענשאַפט אַרבייט מעהר פון אַלץ מיט סימבאָלען, אפילו די קאָנקרעטסטע נאַטור וויסענשאַפטען, די וואָס וואָס פאָרשען דאָס לעבען, פאַרנעמען זיך אויך מיט די אויגענשיינליכע פאָרמען פון לעבעדיגע נפשות, מיט זייערע אברים און אַנאַטאָמישע עלעמענטען. זיי פאַרגלייכען די פאָרמען איינע מיט די אַנדערע, די מעהר פּיעלפאַכע פיהרען זיי צוריק אויף די מעהר איינפאַכע. אין קירצערע ווערטער, זיי שטודירען די פונקציעס פון לעבען אין דעם, אַזוי צו זאָגען, זיכטבאַרען סימבאָל פון לעבען. אויב עס איז פאַראַן אַ מיטעל אויפצופּאַסען די רעאַליטעט אַבסאָלוט, אַנשטאַט זי צו דערקענען רעלאַ־טיוו, זיך אינעווייניג אין איהר צו פאַרזעצען, אַנשטאַט צו באַטראַכטען זי פון דרויסענדיגע געזיכטספּונקטען, צו האָבען וועגען איהר אַן אינטואיציע, אַנשטאַט צו מאַכען פון איהר אַן אַנאַליז, בקיצור, זי צו דערגרייפען אָהן וואָסער ס'איז אויסדרוק, איבערזעצונג, אָדער סימבאָלישער פאַרשטעלונג — איז דער דאָזיגער מיטעל: מעטאַפיזיק. *מעטאַפיזיק איז, אַלזאָ, די וויסענשאַפט, וואָס וויל אויסקומען אָהן סימבאָלען.*

עס איז דאָ, לפּחות, איין רעאַליטעט, וואָס זי גרייפען מיר אַלע פון אינעווייניג דורך אינטואיציע, און ניט דורך בלויזען אַנאַליז, דאָס איז אונזער אייגענע פּערזענליכקייט, בעת זי פליסט אין דער צייט — אונזער זעלבסט, וואָס דויערט, אפילו אויב מיר לעבען זיך ניט צונויף

זיין אהן א זכרון. ער וואָלט אהן אז אויפהער אונטערגעגאנגען און פון דאָס ניי ענטשטאַנען. ווי אבער אנדערש קאָנען מיר אונז א ז ו ם באוואוסטהייט פאָרשטעלען?

מיר ווען דארום מוזען באַנוצען פאר א ביישפיעל דעם טויזענד פארביגען ספּעקטרום, וואו מען געהט אריבער דורך אומבאמערקטע שטופען פון איין נואנס צום אנדערען. א געפיהל שטראָם, וואָס איז דורכגעלאָפען דורך דעם ספּעקטרום, און באפארבט געוואָרען אויפ'ן וועג פון יעדען נואַנס זיינעם, וואָלט גראדענווייז דורכגעמאכט א רייהע פון פארענדערונגען. איטליכע פארענדערונג וואָלט מודיע געוועזן דאָס אנקומען פון דער אנדערער, און וואָלט צוזאמענגעשטעלט דעם סכום פון אלע פארגעהענדע פארענדערונגען; די נואַנסען פון דעם ספּעקטרום, קומענדיג איינע נאָך די אנדערע, ווי זיי טהוען דאָס, שטעהען אבער דאָך דרויסען איינע פון די אַנדערע, זיי שטעהען איינע נעבען די אנדערע, זיי פאר־נעמען רוים. די ריינע דויער אבער, אדרבה, שליסט אויס יעדען געדאנק פון נעבענקייט, פון געגענזייטיגער דרויסענקייט און פון אויסגעשפּרייט־קייט.

לאָמיר אונז דען ליבערשט פאָרשטעלען אן אונענדליך קליינעם גו־מענעם באַנד, וואָס, ווען דאָס וואָלט מעגליך געווען, איז צונויפגעצוי־גען ביז א מאַטעמאַטישען פונקט. מיר ציהען די גומע אזוי פאנאנדער, אז פונ'ם פונקט קומט ארויס א ליניע, וואָס האלט אין ווערן לענגער און לענגער. לאָמיר אונזער אויפמערקזאמקייט ריכטען ניט אויף דער ליניע, נאר אויף דער טעטיגקייט, וואָס ציהט די ליניע. זאָלען מיר אין זינען האָבען, אז די טעטיגקייט, אויב ניט אונטערבראָכען, איז אומטיילבאר, הגם זי דויערט. און אויב זי ווערט ערגעץ וואו יא אונטערבראכען, האָבען מיר דאן צוויי טעטיגקייטען אנשטאָט איינער, וואָס איטליכע פון זיי איז די אונטיילבאר טעטיגקייט, וועגען וועלכער מיר רעדען. און זאָלען מיר ניט פארגעסען, אז עס איז ניט די באוועגליכע טעטיגקייט גופא, וואָס קאָן געטיילט ווערען, נאר די אומבאוועגליכע ליניע, וואָס די טעטיגקייט לאָזט הינטער זיך אלס א שפּור אין רוים. לאָמיר אונז נאָך ענדליך באפרייען פון דעם רוים, דער אונטערשלאג פון דער באוועגונג, כדי מיר זאָלען באַ־טראַכטען די באוועגונג גופא, דעם פּראצעס פון געשפּאַרקייט, אָדער אויס־

רייהע צושטאַנדען, וואס יעדער איינער פון זיי איז מודיע דאס וואס געהט קומען, און ענטהאַלט אין זיך דאס וואס איז פאַרגעקומען. פּינקטליך גערעדט, ווערען די דאַזיגע צושטאַנדען פאַרמירט ערשט נאכדעם, ווי איך בין זיי שוין פאַרבייגעגאַנגען, און ערשט דאַן, ווען איך קעהר מיך אום צוריק צו באטראַכטען זייערע שפּורען. בעת איך האב דורכגעמאַכט די דאַזיגע צושטאַנדען, זענען זיי געווען אַזוי פעסט אָרגאַניזירט, אַזוי טיעף דורכגענומען מיט דעם רוח החיים, אַז איך האב ניט געקאַנט זאָגען וואו איין צושטאַנד ענדיגט זיך, און וואו דער אַנדערער פאַנגט זיך אַן. אין דער ווירקליכקייט, האט ניט איינער פון די דאַזיגע צושטאַנדען אַן אַנהויב, אדער אסוף, נאָר אַלע דרינגען זיי אריין איינע אין די אַנדערע.

מען קאַן, אויב מען וויל, פאַרגלייכען דאס אינערליכע לעבען מיט דער אבוויקלונג פון א ספּראַנדזשינע, מחמת ס'איז דאך ניטא קיין לעבעדיגער נפש, וואס זאָל ניט פיהלען, ווי ער קומט פּאַמעלעך צום סוף פון זיין ראָל: לעבען הייסט עלטערען זיך. מען קאַן דאך אבער גראַד אַזוי גוט פאַרגלייכען דעם אינערליכען לעבען מיט איין אונאויפהערליכער אויפוויקלונג, ווי די אויפוויקלונג פון א פאָדעם אויף א קנויל, ווייל אונזער פאַרגאַנגענהייט הערט ניט אויף זיך צו פאַרגרעסערען דורך די געגענוואַרט, וועלכע זי נעמט אויף אויף איהר וועג: און באוואוסטזיין בעטייט זכרון.

אין אמת'ן איז עס ניט קיין אבוויקלונג און ניט קיין אויפוויקלונג, מחמתביידע בילדער רופען ארויס א פאָרשטעלונג פון ליניען און אויבערפלעכען, וואס זייערע טיילען זענען איינאַרטיג, און קאַנען אויסגעשפּרייט ווערן איינע אויף די אַנדערע. אין'ם לעבען אבער פון א באַוואוסטזיניגען נפש, איז ניט פאַראַן קיין צוויי אידענטישע מאמענטען. לאָמיר נעמען דעם פּשוט'סטען געפיהל, איהם פאָרשטעלען אלס א באַשטענדיגען, און לאָזען אונזער גאַנצע פּערזענליכקייט פון איהם איינגעשלונגען ווערן: דער באוואוסטזיין וואס וועט באַגלייטען דעם דאַזיגען געפיהל, קאַן ניט בלייבען איינער און דער זעלבער פאַר צוויי קאַנסעקוטיווע אויגענבליקען, ווייל דער צווייטער אויגענבליק ענטהאַלט עפּעס, וואס פעהלט דעם ערשטען, און דאס איז דער זכרון, וואס דער ערשטער האט איהם וועגען זיך איבערגעלאַזט. א באוואוסטזיין, וואס וואָלט געקאַנט שפּירען צוויי אידענטישע מאמענטען, וואָלט געווען א באַוואוסט־

מעלה, וואָס עס האַלט אונז אינ׳ם קאָנקרעטען. קיין בילד קאָן ניט פאר־
נעמען דאָס אָרט פון דער דויער־אינטואיציע. א סך פארשיידענע ביל־
דער אבער, געבאָרגט פון פארשיידענע קאטעגאָריען פון זאכען, וועלען,
דורך דעם סך הכל פון זייער אין איין ריכטונג ציעלענדע ווירקונגען, אָנ־
ווייזען דעם באוואוסטזיין דעם גענויען פונקט, וואו מען קאָן גרייפען א
באשטימטע אינטואיציע. אויב מיר וועלען קלייבען אונזערע בילדער
אזוי, אז איינס זאָל זיין, ווי ווייט מעגליך, אונעהנליך צום צווייטען,
וועלען מיר מאַכען אונמעגליך פאר וואָסער עס איז בילד צו פארנעמען
דאָס אָרט פון דער אינטואיציע, וועלכע עס האָט געזאָלט ארויסרופען,
מחמת עס וועט דאָך אויפ׳ן שטעל פארטריבען ווערען פון זיינע קאָנקור־
רענטען. און אויב מיר וועלען זעהען, אז די בילדער זאָלען טראָגן די פאר־
שיידענהייטען פון זייערע אנזיכטען, פאָדערען פון אונזער געדאנק די זעל־
בע אויפמערקזאמקייט, און, אין א געוויסער אָרט דעם זעלבען גראַד גע־
שפאנקייט וועלען מיר ביסלאַכוויז צוגעוואוינען דעם באוואוסטזיין צו א
גאַנץ אויסטערלישער און א גאַנץ באשטימטער נייגונג, צו אזעלכער, איי־
גענטליך, וועלכע דער באַוואוסטזיין מוז אָנעמען, כדי ער זאָל צו זיך
אליין אויסזעהען ווי ער איז אין דער ווירקליכקייט, אָהן וועלכען עס איז
שלייער. דער באוואוסטזיין מוז אבער, לכל הפחות, איינוויליגען צו אָנ־
טהאָן זיך א כח. ווייל עס ווערט דאָך איהם ניט נאָר פשוט עפּעס ג ע־
צ י י ג ט , מען העלפט איהם נאָר אָנצונעמען א שטעלונג, וועלכע איז
נויטיג, כדי ער זאָל מאַכען די געווינשטע אנשטרענגונג, וואָס א דאנק
איהר וועט ער אליין פון זיך קומען צו דער אינטואיציע. דער הפך איז
מיט באגריפען, דערהויפט מיט די, וואָס זענען איינפאך. זייער חסרון
איז, וואָס זיי זענען אין דער ווירקליכקייט סימבאלען, וואָס פארטרעטען
די שטעל פון דעם געגענשטאַנד, וועלכען זיי סימבאליזירען, און זיי פאר־
לאַנגען ניט פון אונז קיין אנשטרענגונג. באמערקט מען זיי גענויער, דער־
זעהט מען אז יעדער באגריף ענטהאלט פון דעם געגענשטאַנד נאָר דאָס,
וואָס איז געמיינשאפטליך פאר דעם און אנדערע געגענשטאַנדען, און אז
דער באגריף דריקט אויס, נאָך מעהר ווי א בילד טהוט עס, אַ פ א ר־
ג ל י י ך צווישען דעם געגענשטאַנד און אנדערע, וואָס זענען צו איהם
עהנליך. היות אבער ווי דער פארגלייך האָט ארויסגעבראַכט א געוויסע
עהנליכקייט, היות ווי די עהנליכקייט איז אַן אייגענטימליכקייט פונ׳ם

געשפרייטקייט, קוריץ, די ריינע באוועגליכקייט, און מיר וועלען איצטיגס מאָל האבען א מעהר טרייע בילד פון דער ענטוויקלונג פון אונזער איך.

אבער אויך דאס בילד איז ניט פאלשטענדיג, און, אייגענטליך, וועט קיין פארגלייך ניט זיין צופרידענשטעלענד, ווייל דאס פאנאנדערוויקלען זיך פון אונזער דויער איז עהנליך, אין איין הינזיכט, צו דער איינהייט פון א פארגעהענדער באוועגונג, און, אין אט דער הינזיכט, צו דער פילהייט פון פאנאנדערגעלאזענע צושטאנדען, און עס איז דאך קלאר, אז קיין מעטאפאר קאן ניט אויסדריקען איין הינזיכט, און דערביי ניט מקריב זיין די צווייטע. נוץ איך אלס פארגלייך דאס טויזענד פארביגע ספעקטרום, האב איך פאר מיר א זאך, וואס איז שוין געמאכט, ווערענד די דויער ענטשטעהט אונאויפהערליך. טראכט איך וועגען א גומענעם באנד, וואס ציהט זיך פאנאנדער, אדער וועגען א ספראנדזשינע, וואס ציהט זיך צונויף, אדער לאזט זיך אב, לאז איך ארויס פון אויג די רייכ־קייט פון פארב, וואס איז כאראקטעריסטיש פאר די לעבעדיגע דויער, איך טו עס, כדי אדי זאל זעהען נאר די איינפאכע באוועגונג, וואס דורך איהר געהט דער באוואוסטזיין אריבער פון איין נואנס צום צווייטען. דאס אינערליכע לעבען פארמאגט דאס אלץ אלס איינס, גלייכצייטיג. עס איז א פארשיידענארטיגקייט פון איכות, א קאנטינואיטעט פון פארטשריט, און אן איינהייט פון ריכטונג. עס לאזט זיך ניט רעפרעזענטירען דורך בילדער.

נאך ווייניגער, אבער לאזט עס זיך רעפרעזענטירען דורך ב א־ג ר י פ ע ן, דאס הייסט, דורך אבסטראקטע, אלגעמיינע, אדער איינ־פאכע אידעען. עס איז גאר קיין ספק ניט, אז קיין בילד קאן ניט איבער־געבען פאלשטענדיג דעם אורשפרינגליכען געפיהל, וואס איך האב פון דעם פלוס פון מיין אייגען באוואוסטזיניג לעבען. און עס איז גאר ניט נויטיג אפילו, אז איך זאל דאס פרובען איבערצוגעבען. אויב א מענש איז ניט ביכלת אליין צו קריגען די אינטואיציע פון דער דויער, וואס מאכט זיין וועזען, וועט קיין זאך ניט קאנען, ווען עס איז, איהם דאס געבען. באגריפען אזוי ווייניג ווי בילדער. די איינציגע אויפגאבע פון די פילאסאפען דארף זיין צו סטימולירען א געוויסע אנשטרענגונג, וואס ביי דאס רוב מענשען ווערט צוריקגעהאלטען דורך די געוואוינהייטען פון געדאנק, וועלכע זע־נען מעהר נוצליך פאר'ן לעבען. דאס בילד האט אמווייניגסטענס די

גריף, ווערט זי אהן אן ערך גרעסער, געהט ארויס פון דעם גבול פון דעם
אביעקט ,ווייל זי מוז דאך איצט כולל זיין דעם דאָזיגען אביעקט צוזא־
מען מיט א סך אנדערע אביעקטען. דעריבער מאכען די פארשיידענע
באגריפען. וואס מיר בילדען מכח די אייגענשאפט פון א זאך, א סך
קרייזען ארום דער זאך. איטליך איינציגער קרייז איז צו גרויס פאר
דער זאך, און קיין קרייז פאסט ניט גענוי אויף דער זאך. אין דער זאך
גופא אבער פאלען די אייגענשאפטען צונויף מיט דער זאך, און במילא
איין אייגענשאפט מיט דער אנדערער. דערפאר, אויב מיר ווילען מיט
באגריפען פון דאס ניי דעם אביעקט קאָנסטרואירען, מוזען מיר אָנקומען
צו אן המצאה, וואס זאל מעגליך מאכען דאס צונויפפאלען פון די איי־
גענשאפטען מיט דעם אביעקט. מיר קאָנען למשל נעמען וואסערען עס
איז בעגריף, און פרובען ארום איהם פאראייניגען די אנדערע באגריפען.
וועלן מיר אבער באלד איינזעהען, אז דאס צונויפקומען זיך און די פאר־
אייניגונג פון די באגריפען וועט זיך ווענדען אן דעם, צי מיר האבען אזא
אדער אנ׳אנדער באגריף גענומען פאר אונזער אויסגאנגס־פונקט. וועלען
מיר ארויסגעהען, צוםביישפיעל, פון דעם באגריף פון איינהייט, וועט די
פיעלפאכע איינהייט פון דויער באגריפען ווערען אנדערש, ווי זי וואלט
באגריפען געווארען, ווען מיר זאלען ארויסגעהען פון דעם באגריף פון
פולקייט. אלץ וועט זיין תלוי אין דעם געוויכט, וואס מיר לייגען אויף
דעם אדער יענעם באגריף, און דאס געוויכט וועט תמיד זיין א ווילקיר־
ליכעס, מחמת דער באגריף, וואס איז פון דעם אביעקט ארויסגענומען גע־
ווארען, איז א שאטען פון א קערפער, און האט ניט דעריבער קיין גע־
וויכט. אזוי ארום וועלען זיך אפהויבען אזוי פיעל פארשיידענע סיסטע־
מען, וויפיעל עס זענען פאראן אויסערליכע געזיכטס־פונקטען, פון וועל־
כע די רעאליטעט קאן אונטערזוכט ווערען, אדער וויפיעל גרעסערע קריי־
זען עס זענען דא, וואס אין זיי קאן די רעאליטעט איינגעשלאסען ווערען.
דער חסרון פון די איינפאכע באגריפען איז ניט נאר דאס, וואס זיי צו־
טיילען די קאנקרעטע איינהייט פונ׳ם אביעקט אין אזוי פיעל סימבאלישע
אויסדרוקען, נאר אויך דאס, וואס זיי צוטיילען די פילאסאפיע אין בא־
שטימטע שולען, וואס יעדע איינע פון זיי פארנעמט איהר ארט, קלייבט
אויס איהרע שפיעלצייכענס, און פיהרט אן מיט די אנדערע שולען א
שפיעל, וואס וועט זיך קיינמאל ניט ענדיגען. מעטאפיזיק איז ענטווע־

געגענשטאַנד, און היות ווי די אייגענטימליכקייט זעהט לגמרי אויס ווי זי וואָלט געווען א ט י י ל פונ׳ם געגענשטאַנד, וואָס באַזיצט די אייגענטימליכקייט, לכן לאָזען מיר אונז לייכט איינרעדען, דאָס ווען מיר שטעלען אוועק א באַגריף נעבען א באַגריף, בויען מיר אויף פון די טיילען אויף דאָס ניי דעם געגענשטאַנד, און באַקומען אויף אזא אופן, אַזוי צו זאָגען, דעם גייסטיגען עקוויוואַלענט פון דעם געגענשטאַנד. אט פּאַר וואָס מיר גלויבען, אַז אונז וועט געלונגען צו בילדען א רייהע פּאַרשטעלונגען פון דער דויער, דורך דעם, וואָס מיר ווילען שטעלען אין איין שורה די באַגריפען פון איינהייט, פולהייט, און אויפהערליכקייט, ענדליכע און אונענדליכע צוטיילטקייט און נאָך אַזוינע באַגריפען. און גראַד דאָ איז די אילוזיע, און דאָ ליגט אויך די געפאַהר. פונקט אַזוי פיעל וויפיעל אבסטראַקטע באַגריפען קאָנען העלפען דעם אַנאַליז, דאָס הייסט דער וויסענשאַפטליכער אונטערזוכונג פונ׳ם געגענשטאַנד אין זיין שייכות צו די אַנדערע געגענשטאַנדען, פונקט אַזוי ווענין זענען זיי פעהיג צו פאַרנעמען דאָס אָרט פון דער אינטואיציע, דאָס הייסט פון דער מעטאַפיזישער דערפאָרשונג פון דער זאַך בנוגע איהר מהות און אייגענאַרטיגקייט. דאָס איז פון איין זייט דערפאַר, וואָס די באַגריפען, אוועקגעשטעלט זייט ביי זייט, געבען אונז אין דער ווירקליכקייט קיין מאָל ניט מעהר ווי א קינסטליכע רעקאָנסטרוקציע פון דער זאַך. זיי קאָנען פון איהר סימבאָליזירען נאָר באַשטימטע, אַלגעמיינע, און אין א זין, ניט קיין אינדיווידועלע אַנזיכטען. עס איז דערפאַר אומזיסט צו גלויבען, אַז מיט באַגריפען, וואָס שטעלען פאָר נאָר דעם שאָטען פון דער ווירקליכקייט, קאָנען מיר די ווירקליכקייט גופא באַגרייפען. פון דער אַנדערער זייט ליגט אין דער אילוזיע אויך א זעהר גרויסע געפאַהר. — וואָרים דער באַגריף פּאַראַלגעמיינט, אין דער אייגענער צייט וואָס ער אבסטראַהירט. דער באַגריף קאָן סימבאָליזירען א געוויסע אייגענשאַפט פונ׳ם אביעקט נאָר דורך דעם, וואָס ער מאַכט זי געמיינזאַם צו אַהן א שיער אביעקטען. ער מוז דערום פאַרקריפּלען די אייגענשאַפט דערמיט, וואָס ער פּאַראַלגעמיינט זי. ווען אַז אייגענשאַפט ווערט אריינגעשטעלט אין א מעטאַפיזישען אביעקט, פאַלט זי צונויף מיט דעם אביעקט, אָדער, לכל הפּחות, פאַרמירט זי זיך לויט זיין געשטאַלט, און נעמט אָן זיין אומרים. ווערט זי אבער אַרויסגענומען פון דעם מעטאַפיזישען אביעקט, און פאַרגעשטעלט אין א באַ־

צען זיך פארט איינע אין די אנדערע. אזוי פיעל חלק אין איינהייט, וויפיעל זי האט אין פולהייט. אבער די דאזיגע באוועגליכע, זיך בייטענדע, בולט'ע און לעבעדיגע איינהייט האט קוים עפעס געמיינזאמעס מיט דער אבסטראקטער, אומבאוועגליכער און לעדיגער איינהייט, וועלכע דער באגריף איז תופס. זאלען מיר דער פון ציהען דעם פועל יוצא, אז די דויער מוז דעפינירט ווערען אלס איינהייט און פולהייט גלייכצייטיג? איז דאס אבער מערקווירדיג, דאס וויפיעל איך זאל ניט דרעהען אהער און אהין די דאזיגע צוויי באגריפען, זיי קוואנטיטאטיוו באשטימען, פארשיידענארטיג קאמבינירען, מאכען איבער זיי די סובטישסטע אפעראציעס פון דער גייסטיגער כעמיע, וועל איך קיין מאל ניט ארויסקריגען עפּס אזעלכעס, וואס זאל זיך פארגלייכען מיט דער איינפאכער אינטואיציע, וואס איך האב וועגען דויער. ווען איך טהו מיך אריין אין דויער דורכ'ן כח פון דער אינטואיציע, ווער איך תכף געוואהר, אז די דויער איז איינהייט, פולהייט, און נאך א סך אנדערע זאכען. די פארשיידענע באגריפען זענען אלזא געווען נאר אזוי פיעל אויסערליכע געזיכטס־פונקטען, וואס פון זיי האבען מיר די דויער געקאנט באטראכטען. באגריפען, הן ווען זיי זענען פאראייניגט, סיי ווען זיי זענען אפגעזונדערט, גיבען אונז ניט די מעגליכקייט אריינצודרינגען אין די דויער.

דאן דרינגען מיר אין איהר יא אריין, און דאס ווערט געטאן נאר א דאנק דער אינטואיציע. אין דעם זין איז מעגליך אן אינערליכע דערקענטניס פון דער דויער פונ'ם איך דורך דעם איך. אויב אבער די מעטאפיזיק אין דעם פאל פארלאנגט און דערגרייכט אן אינטואיציע, הייסט עס נאך ניט, אז די וויסענשאפט נויטיגט זיך ניט אין קיין אנאליז. און אויס דער מיספארשטענדניס בנוגע די אויפגאבען פון אינטואיציע און אנאליז זענען ארויסגעשפרונגען די דיסקוסיעס צווישען די שולען און די קאנפליקטען צווישען די סיסטעמען.

פסיכאלאגיע אין דער ווירקליכקייט געהט אן ווי אלע אנדערע וויסענשאפטען מיט אנאליז. זי לייזט אויף דעם איך, וועלכער איז איהר צוערשט געגעבען געווארען אין אן איינפאכער אינטואיציע, אין עמפפינדונגען, געפיהלען און פארשטעלונגען, וועלכע זי שטודירט איינע אפגעזונדערט פון דער אנדערער. דאס ארט פון איך פארנעמען אלזא ביי איהר א רייהע עלעמענטען, וואס שטעלען צונויף די טאטזאכען פון דער פסי־

דער אזא שפיעל פון אידעען, אדער — אויב זי איז אן ערנסטע ארבייט פון געדאנק, איז זי א וויסענשאפט, און ניט קיין גימנאסטיק — מוז זי העכער איבער די באגריפען שטייגען, כדי צו דערגרייכען די אינטואיציע. זיכער קאן זי זיך ניט באגעהען אהן באגריפען, ווייל אלע אנדערע וויסענשאפטען ארבייטען מעהרסטענס מיט באגריפען, און מעטאפיזיק קאן זיך ניט אפזאגען פון די אנדערע וויסענשאפטען. אבער באמת אליין איז די מעטאפיזיק נאר דעמאלט, ווען זי טרעט אריבער די גרענעצען פון באגריפען. אדער ווען זי באפרייט זיך, אם וועניגסטענס, פון די שטארע און פארטיגע באגריפען, כדי צו בילדען אזוינע באגריפען, וואס זענען לגמרי פארשיידען פון די, וואס מיר באנוצען געוועהנליך. איך מיין, אז זי זאל בילדען בייגזאמע, באוועגליכע און שנעל פליסענדע פארשטעלונגען, וועלכע זענען תמיד גרייט זיך צופאסען צו די פארגעהענדע פורעמס פון דער אינטואיציע. מיר וועלען אונז שפעטער אומקערען צו דעם דאזיגען וויכטיגען פונקט. פאר איצט וועט זיין גענוג דאס, וואס מיר האבען געזאגט, אז אונזער דויער קאן אונז דירעקט געגעבען ווערען דורך אן אינטואיציע, אונדירעקט קאן זי צו אונז אנגעדייטעט ווערען דורך בילדער. זי קאן אבער קיינמאל ניט — אויב מען האלט זיך ביים אייגענטליכען זין פון ווארט באגריף — באנומען ווערען דורך א באגריפפליכע פארשטעלונג. לאמיר פרובען פאר א מאמענט צו באטראכטען אונזער דויער אלס א פולהייט. דאן מוזען מיר דערצו צוגעבען, דאס די טיילען פון דער דאזיגער פולהייט, אנשטאט צו זיין אפגעזונדערט איינע פון די אנדערע, ווי זיי זענען דאס אין אירגענד אנדער פולהייט, זענען זיי אנגעקניפט איינע אין די אנדערע. און כאטש מיר קאנען אהן ספק, דורך אן אנשטרענגונג פון אונזער כח הדמיון, פארשטארען די דויער, וואס איז שוין דורכגעפלאסען, צוטיילען זי אויף חלקים, וואס איינער זאל ליגען נעבען דעם אנדערען, און צעהלען די חלקים, ווערט אבער די דאזיגע אפעראציע געמאכט אויף דעם פארגליווערטען זכרון פון דויער, אויף דעם אומבאוועגליכען שפור, וואס די דויער לאזט הינטער זיך און ניט אויף די דויער זעלבסט. מיר מוזען דערום מודה זיין, אז אויב דא איז פאראן א פולהייט, האט זי ניט די מינדסטע עהנליכקייט צו וועלכער עס איז אנדער פולהייט, וואס מיר ווייסען. זאלען מיר דען זאגען, אז דויער האט איינהייט? זיכער האט א קאנטינואיטעט פון עלעמענטען, וואס זע־

איז אומגעפעהר דאַסזעלבע, וואָס דער קינסטלער, למשל, טהוט, ווען דורכ־געהענדיג פּאַריז, צייכענט ער דעם טורעם פון נאָטרע דאַמע. דער טורעם איז אָרגאַניש פאַרבונדען מיט דעם בנין, וועלכער איז אַליין ניט וועניגער אייננג פאַרבונדען מיט'ן באָדען, מיט דער סביבה און מיט'ן גאַנצען פּאַריז. עס איז נויטיג אָפּזונדערן דעם טורעם פון די אַלע זאַכען, אַז פון דעם גאַנ־צען זאָל ווערן נאָר איין אָנזיכט געמערקט: די אָנזיכט, וואָס דער טורעם פון נאָטרע־דאַמע גיט אונז. נאָכמעהר, דער טורעם איז אין דער ווירק־ליכקייט געמאַכט פון שטיינער, וואָס זייער אייגנאַרטיגע גרופּירונג האָט דעם טורעם זיין פאָרם געגעבען. דער קינסטלער אָבער אינטערעסירט זיך ניט מיט די שטיינער, ער האַלט זיך נאָר ביי דעם סילועט פון דעם טורעם. אַנשטאָט, אַלזאָ, דער רעאַלער אינערליכער אָרגאַניזאַציע פון דער זאַך, גיט אונז דער קינסטלער אַן אויסערליכע און סכעמאַטישע דאַר־שטעלונג, אַזוי, אַז אינגאַנצען גענומען קאָרעספּאָנדירט זיין צייכנונג מיט אַ באַשטימטען געזיכטספּונקט פון דער זאַך, און מיט אַ געוויסען אויס־וואַהל פון אַ באַשטימטער אַרט, ווי אַזוי די זאַך צו רעפּרעזענטירען. אַקוראַט אַזוי טוט דער פּסיכאָלאָג. ער נעמט אַרויס פון דער גאַנצער פּערזענליכקייט איין־און־איינציגען גייסטיגען צושטאַנד. אָט דער איזאָ־לירטער, פּסיכישער צושטאַנד איז קוים מעהר ווי אַ סקיצע, אַן אָנפאַנג פון אַ קינסטליכער רעקאָנסטרוקציע. עס איז דאָס גאַנצע, אָבער אונטער אַ באַשטימטער עלעמענטאַרער אָנזיכט, וואָס אין איהר זענען מיר באַזונדערס פאַראינטערעסירט, און וואָס מיר האָבען פאַרזיכטיג נאָ־טירט; עס איז ניט קיין טייל, נאָר אַן עלעמענט. מיר האָבען איהם באַקומען דורך אַן אַנאַליז, און ניט דורך אַ נאַטירליכע צוגלידערונג.

אונטער אַלע צייכנונגען, וואָס דער קינסטלער האָט געמאַכט אין פּאַ־ריז, וועט ער מסתמא אונטערשרייבען לשם זכרון דאָס וואָרט „פּאַריז". און, היות, ווי ער האָט ווירקליך געזעהן פּאַריז, וועט ער אַ דאַנק דער אורשפּרינגליכער אינטואיציע, וואָס ער האָט געהאַט פון פּאַריז אַלס גאַנ־צעס, זיין ביכולת אין דעם גאַנצען צו געפינען אַן אָרט פאַר יעדער באַ־זונדער צייכנונג, און אויף אַזאַ אָרט פאַרבינדען אַלע צייכנונגען איינע מיט די אַנדערע. עס איז אָבער אוממעגליך צו טאָן דאָס אומגעקערטע, אפילו מיט אַן אומענדליכער צאָהל פון גענויע צייכנונגען, און אפילו מיט

סאַלאָגיע. זענען אבער די ע ל ע מ ע נ ט ע ן אין דער ווירק־ליכקייט ט י י ל ע ן ? דאָס איז די גאַנצע פראַגע. און דערפאַר וואָס מען האָט די דאָזיגע פראַגע אויסגעמיטען, איז דאָס פּראָבלעם פון דער מענשליכער דערקענטניס אזוי אָפט געשטעלט געוואָרען אין א פאָרם, וואָס האָט געמאַכט אוממעגליך די לייזונג פון דאָס פּראָבלעם.

עס איז ניט צום באַשטרייטען, דאָס יעדער פסיכישער צושטאַנד, שוין נאָר דערפאַר, וואָס ער געהערט צו א פערזאָן, שפּיגעלט אָב דעם סכום פון אַלץ, וואָס שטעלט צונויף א פערזענליכקייט. איטליכער גע־פיהל, ווי איינפאַך ער זאָל ניט זיין, ענטהאלט אין זיך ווירטועל די גאַנצע פאַרגאַנגענהייט און געגענוואַרט פון׳ם וועזען, וואָס לעבט דורך דעם געפיהל: פאַלגליך, קאָן דער געפיהל פון דער פערזענליכקייט אָפּגעשני־טען ווערען, און אין א „צושטאַנד“ מגלגול ווערען, נאָר דורך דעם כח פון אבסטראַקציע, אָדער פון אַנאַליז. עס איז אבער ניט וועניגער אומ־באַשטרייטליך, דאָס אָהן דעם באַשטרעבען פון אבסטראַקציע, אָדער אַנאַליז וואָלט ניט מעגליך געווען קיין ענטוויקלונג פון דער פסיכאָלאָגי־שער וויסענשאַפט. אין וואָס אַלזאָ באַשטעהט דער פּראָצעס, וואָס דורך איהם רייסט ארויס דער פסיכאָלאָג א פסיכישען צושטאַנד, כדי פון איהם צו מאַכען א, מעהר אָדער וועניגער, זעלבסטשטענדיגען מהות? דער פסי־כאָלאָג הויבט אָן דערמיט, וואָס ער קוקט זיך ניט אום אויף דער ספּע־ציעלער באַפאַרבונג פון דער פערזענליכקייט, וואָס קאָן ניט איבערגעגעבען ווערען אין אַלגעמיינע און באַקאַנטע אויסדרוקען. אין דער פערזאָן, וואָס איז שוין אויף אַזאַ אופן פאַראיינפאַכט געוואָרען, באַמיהט ער זיך ווייטער צו איזאָלירען א געוויסען אַנזיכט, וועלכער זאָגט צו אַן אינטערע־סאַנטע אונטערזוכונג. ווען עס האַנדעלט זיך, למשל, וועגען נייגונג, וועט ער ארויסלאָזען פון אויג די אומאויסדריקליכע נואַנס, וואָס פאַרבט די נייגונג, און מאַכט זי צו זיין דיין נייגונג און ניט מיינע. ער וועט אַנ־שטעלען זיין אויפמערקזאַמקייט אויף די באַוועגונג, וואָס דורך איהר נ י י ג ט ז י ך אונזער פערזענליכקייט צו א באַשטימטען געגענ־שטאַנד: ער וועט א י ז אָ ל י ר ע ן די דאָזיגע נייגונג, און פון אָט דער באַזונדערער אַנזיכט, פון׳ם פערזאָן, פון דעם געזיכטספּונקט פון דער באַוועגליכקייט פון דעם אינערליכען לעבען, פון דער „סכעמא„ פון דער קאָנקרעטער נייגונג, וועט ער מאַכען א זעלבסטשטענדיגע טאַטזאַך. דאָס

און דאָס איז דאָך אייגענטליך וואָס די פילאָסאָפען אונטערנעמען, ווען זיי פּרואווען צו רעקאָנסטרואירען די פּערזענליכקייט דורך פּסיכישע צושטאַנדען. און עס איז קיין נפקא מינה ניט, צי זיי האַלטען זיך ביי די דאָזיגע צושטאַנדען אַליין, צי זיי גיבען צו אַ פאָדעם, וואָס זאָל האַלטען די צושטאַנדען אינאיינעם. הן די עמפּיריציסטען, הן די ראַציאָנאַליסטען באַגעהען דעם זעלבען פעהלער: די איינע ווי די אַנדערע נעמען אָן **טיילווייזע באַצייכענונגען** פאַר **ווירקליכע טיילען**. אויף אַזאַ אופן מישען זיי צוזאַמען די שטאַנדפּונקטען פון אַנאַליז און אינטואיציע פון וויסענשאַפט מיט מעטאַפיזיק.

די עמפּריציסטען זאָגען, און מיט רעכט, אַז דער פּסיכאָלאָגישער אַנאַליז ענטדעקט אין דער פּערזענליכקייט ניט מעהר ווי פּסיכישע צושטאַנדען. דאָס איז אין דער אמת די פונקציע, ניין, דאָס איז די דעפיניציע פון אַנאַליז. דעם פּסיכאָלאָג'ס עובדא איז ניט מעהר ווי צו אַנאַליזירען די פּערזאָן, דאָס הייסט, צו פאַרצייכענען צושטאַנדען, העכסטענס וואָס ער קען טאָן איז, אַוועקשטעלען איבער די דאָזיגע צושטאַנדען די רובריק „איך“ און זאָגען: „דאָס זענען צושטאַנדען פונ'ם „איך“. פּונקט אַזוי שרייבט אָן דער קינסטלער דאָס וואָרט „פּאַריז“ אויף זיינע צייכנונגען. אויף דעם געביעט, אויף וועלכען דער פּסיכאָלאָג פאַרנעמט זיין פּאָזיציע, איז דער „איך“ נאָר אַ צייכען, וואָס דערמאָנט אין דער פּרימיטיווער, דערצו נאָך מטושטש'ער אינטואיציע, וועלכע האָט דער פּסיכאָלאָגיע איהר געגענשטאַנד נעגעבען. דער „איך“ איז דאָ בלויז אַ וואָרט. און דער גרויסער טעות באַשטעהט דערין, וואָס מען גלויבט, אַז מען קען בלייבען אויף דעם געביט פון פּסיכאָלאָגיע און דאָך געפינען הינטער דעם וואָרט אַ זאַך. דאָס איז געווען דער טעות פון די פילאָסאָפען, וואָס האָבען ניט געוואָלט בלייבען פּסיכאָלאָגען אין דער פּסיכאָלאָגיע, ווי טען און סטואַרט מילל, למשל. הגם זיי זיינען פּסיכאָלאָגען אין דעם מעטאָד, וואָס זיי ווענדען אָן, זענען זיי אָבער מעטאַפיזיקער אין דעם געגענשטאַנד, וואָס זיי האָבען פאַר זיך אָנגענומען. זיי שטרעבען צו אינטואיציע, און דורך אַ זעלטענער אומאויסגעהאַלטענקייט פאָדערן זיי די דאָזיגע אינטואיציע פונ'ם אַנאַליז, וועלכער איז גראַד די פאַרלייקענונג פון איהר. זיי זוכען דעם איך און באַהויפּטען, אַז זיי געפינען איהם אין די פּסיכאָלאָגישע צושטאַנדען, כאָטש די פיעלפאַכקייט פון די צושטענדען קומט

דעם וואָרט פּאַריז, וואָס ווײַזט, אַז די צײכנונגען מוזען זײַן פֿאַרבונדען אײנע מיט די אַנדערע, קען מען ניט אַרויפֿשטײגען צו אַן אינטואיציע, וואָס מען האָט קײנמאָל ניט געהאַט, און שאַפֿען זיך אַן אײנדרוק פֿון פּאַריז, ווען מען האָט פּאַריז קײנמאָל ניט געזעהן. דאָס איז דערפֿאַר, וואָס מיר האָבען דאָ צו טאָן מיט ס מ נ י ם פֿון אַ גאַנצעס, און ניט מיט קײן ט י י ל ע ן פֿון אַ גאַנצעס. כדי צו נעמען אַ מעהר בולט'ן בײַשפּיל, אַ פֿאַל, וואו די צײכענס זענען נאָך מעהר אויסדריקליך סימבאָליש, שטעל איך מיר פֿאָר, אַז מען האָט מיר געוויזען אָהן אַ סדר צוזאַמענגעוואָרפֿענע אותיות, וואָס שטעלען צונויף אַ געדיכט, וואָס איז מיר אומבאַקאַנט. וואָלטען די אותיות געווען ח ל ק י ם פֿון געדיכט, וואָלט איך געקענט מאַכען אַ פּאַרזוך צוזאַמענשטעלען מיט די אותיות, וואָס איך האָב פֿאַר זיך, פֿון דאָס נײַ דאָס געדיכט. איך וואָלט פּרובירט אַלע מעגליכע פֿאַרשײדענע צוזאַמענשטעלונגען, ווי דאָס טהוט אַ קינד מיט די פּיצלאַך פֿון אַ בינעזיש רעטעניש. מיר וועט אָבער אויף אײן מאָמענט ניט אײנפֿאַלען אַזאַ זאַך צו טאָן. וואָרים די אותיות זענען ניט קײן ו ו ע ז ע נ ט ל י כ ע ט י י ל ע ן פֿון געדיכט, זײ זענען אויסדרוקס־טײלען פֿון געדיכט, און דאָס איז גאָר עפּעס אַנדערש. אָט פֿאַר וואָס, ווען דאָס געדיכט איז מיר באַקאַנט, זעץ איך גלײַך יעדען בוכשטאַב אויף זײַן באַשטימט אָרט און בינד גלײַך צונויף אָהן שוועריגקײטען אַלע בוכשטאַנען אין אײן איבערגעריסענער שורה, ווערענד דאָס אומגעקערטע צו טאָן איז אוממעגליך. אפילו ווען איך גלויב, אַז איך פּאַרזוך יאָ צו טאָן דאָס אומגעקערטע, אפילו ווען איך שטעל אויס די בוכשטאַבען אין אַ געוויסער רײהע, הויב איך די דאָזיגע אַרבײט אויך אָן דערמיט, וואָס איך לאָז מײַן כח הדמיון צו מאָלען פֿאַר מיר אַ וואָרשײנליכע באַדײַטונג: איך רוף, הײסט עס, אין מיר אַרויס די אינטואיציע, און פֿון דער אינטואיציע פּרוביר איך אַראָפּצושטײגען צו די עלעמענטאַרע סימבאָלען, וואָס דריקען אויס די אינטואיציע. דער געדאַנק אַלײן, אַז אַ זאַך קאָן פֿון דאָס נײַ אויפֿגעשטעלט ווערען דורך אָפּעראַציעס, וואָס ווערען געמאַכט איבער סימבאָלישע עלעמענטען, פֿיהרט צו אַזאַ אַבסורד, דאָס ער וואָלט גאָר קײנעם אין זין ניט געקומען, ווען מען זאָל נאָר געדענקען, זאָ מען האָט דאָ צו טאָן ניט מיט פֿראַגמענטען פֿון אַ זאַך, נאָר מיט, אַזוי צו זאָגען, פֿראַגמענטען פֿון סימבאָלען, וואָס אין זײ דריקט זיך די זאַך אויס.

אַז מיט דעם זעלבען פּלאַנטער, וואָס דער עמפּיריציזם, און ווי דער לעצ־טער בלייבט ער אויך אומפעהיג צו דערגרייכען דעם אינערליכען זעלבסט. ווי דער עמפּיריציזם באַטראַכט אויך דער ראַציאָנאַליזם די פּסיכישע צו־שטאַנדען אַלס אַזוי פיעל פראַגמענטען, וואָס זענען אָפּגעשניטען געוואָ־רען פון׳ם איך, וועלכער האַלט זיי צוזאַמען. ווי דער עמפּיריציזם זוכט ער אויך צו פאַרבינדען די פראַגמענטען איינע מיט די אנדערע, כדי צו בילדען פון דאָס ניי די איינהייט פון דער פערזענליכקייט. און, ענדליך, ווי דעם עמפּיריציזם, קומט אויך איהם אוים צו זעהן, ווי, טראָץ דעם וואָס ער מאַכט אַלץ פאַרזוכען צו גרייפען די איינהייט פון׳ם איך, ווערט דער לעצטער ווי אַ געשפּענסט נעלם אין דער אומבאַשטימטהייט, בעת אבער דער עמפּיריציזם, מיד ווערענדיג פון קאַמפּף, דערקלערט סוף־כל־סוף, אַז עס איז ניטאָ קיין זאַך אויסער דער פילהייט פון פּסיכישע צו־שטאַנדען, שטעהט דער ראַציאָנאַליזם שטאַל און אייזען פאַר די באַ־הויפּטונג, אַז עס איז פאַראַן אַן איינהייט פון דער פּערזענליכקייט. דער אמת איז, אַז זוכענדיג די דאָזיגע איינהייט אין דער ספערע פון נאָר פּסיכישע צושטאַנדען, און זייענדיג דערצו נאָך געצוואונגען צוצושרייבען אויפ׳ן חשבון פון די דאָזיגע צושטאַנדען אַלע קוואַליטעטען און באַ־שטימטהייטען, וואָס מען געפינט דורך דעם אַנאַליז (וואָרים עס איז אין דער טבע פון אַנאַליז, אַז ער זאָל פיהרען צו צושטאַנדען) בלייבט דער ראַציאָנאַליזם פון דער איינהייט פון דער פּערזענליכקייט בלויז עפּעס נעגאַטיווס, און דאָס איז די אָפּוועזענהייט פון יעטווידער באַשטימט־הייט. די פּסיכישע צושטאַנדען האָבען אין דעם אַנאַליז נויטווענדיגער־ווייז צו זיך אַריבערגענומען און פאַר זיך פאַרבאַהאַלטען אַלעס, וואָס קען זיי דינען אַלס מאַטעריאַל, דאָרום קען די „איינהייט פון איך“ ניט זיין מעהר ווי אַ פאָרם אָהן אַן אינהאַלט. זי וועט מוזען זיין אַבסאָלוט אומ־באַשטימט און לעדיג. צו די דאָזיגע פריי־געוואָרענע פּסיכישע צושטאַנ־דען, צו די דאָזיגע שאָטענס פון איך, וואָס זייער סכום באַטייט פאַר די עמפּיריקער אַן עקוואַליטעט פון׳ם איך, גיט צו דער ראַציאָנאַליזם, בכדי די פּערזענליכקייט צו רעקאָנסטרואירען, עפּעס אַזעלכעס, וואָס איז נאָך ווע־ניגער רעאַל, נעמליך, די לעדיגקייט, וואָס אין איהר באַוועגען זיך די שאָטענס — מען וואָלט געקענט זאָגען, אַ פּלאַץ פאַר די שאָטענס. פרעגט זיך, ווי קען אַזאַ „פאָרם“, וואָס איז אין תוך פאָרמלאָז, כאַראַקטעריזירען

ארויס און קען ארויסקומען נאר א דאנק דעם, וואס מען טראנספארטירט זיך אליין אריבער ערגעץ וואו דרויסען פון דעם איך. אנדערש וואלט מען פון דער פערזענליכקייט ניט געקענט מאכען קיין רייהע פון סימבאלישע און סכעמאטישע סקיצען, צייכנונגען און פארשטעלונגען. און דארום, וויפיעל זיי זאלען ניט שטעלען די צושטאנדען איינע נעבען די אנדערע, וויפיעל זיי זאלען ניט פערמעהרען זייערע בעריהרונגס־פונקטען און אויספארשען די אינטערוואלען, וועט זיך דער איך דאך ארויסגליטשען פון אונטער זייערע פינגער, און זיי וועלען צום סוף דערזעהן אין איהם א לעדיגען פאנטאם. מיט דערזעלבער רעכט וואלט מען געקענט אפלייקענען, אז די איליאדע האט א זין אויס דעם גרונד, וואס מען געפינט איהם ניט אין די אינטערוואלען פון די אותיות, וואס פון זיי איז די איליאדע צונויפגעזעצט.

דער פסיכאלאגישער עמפיריציזם איז אלזא דא ענטשטאנען פון דעם פלאנטער, וואס מען האט אריינגעבראכט אין די שטאנדפונקטען פון אינטואיציע און אנאליז. דער פלאנטער באשטעהט דערין, וואס מען זוכט דעם אריגינאל אין דער איבערזעצונג, וואו ער קען נאטירליך ניט זיין, און ווען מען געפינט איהם דארט ניט, ציהט מען דעם פועל־יוצא, אז עס איז גארניט פאראן קיין אריגינאל. על פי הכרח מוז עס זיך אויסלאזען מיט א פארניינונג. טראכט מען זיך אבער טיפער אריין אינ׳ם ענין זעהט מען, אז די נעגאציע באטייט נאר, אז אנאליז איז ניט קיין אינטואיציע, וואס דאס איז קלאר אהן א באווייז. פון דער אורשפרינגליכער, און דערצו נאך ניט־קלארער, אינטואיציע, וועלכע ניט דער וויסענשאפט איהר געגענשטאנד, נעהט די פאזיטיווע וויסענשאפט גלייך אריבער צום אנאליז, וועלכער פארמעהרט אהן א שיעור און אהן אן ערך די דרויסענדיגע געזיכטס־פונקטען, וואס פון זיי באאבאכט די וויסענשאפט איהר געגענשטאנד. דער וויסענשאפט הויבט זיך אן גאר גיך צו גלויבען, דאס ווען זי וועט צונויפזאמלען אלע געזיכטספונקטען, וועט זי פון דאס נייע קענען בילדען איהר געגענשטאנד. זי איז ווי דאס קינד, וואס וויל מאכען א שפיעלצייג פון די שאטענס וואס לויפען אום אויף די ווענט, און עס איז דערפאר ניט קיין חידוש, וואס דער געגענשטאנד האלט אין איין אוועקפליהען פון איהר.

דער ראציאנאליזם איז פארפיהרט פון דערזעלבער אילוזיע. ער פאנגט

אַ ס ק ו ל ט אַ צ י ע דערפיהלען דאָס פּאַכען פון זיין נשמה. און דער דאָזינער אמת'ער עמפּיריציזם איז די אמת'ע מעטאַפיזיק. די אויפגאַבע איז זיכער אַ שווערע, מחמת עס קענען ניט באַנוצט ווערען קיינע פון די פאַרטיגע אויפפאַסונגען, וואָס העלפען דעם געדאַנק און זיינע טעגליכע טעטינקייטען. עס איז נישטאַ קיין לייכטערעס ווי צו זאָגען, אַז דער איך איז אַ פילהייט, אָדער, אַז ער איז אַן איינהייט, אָדער, אַז ער איז אַ סינטעז פוןביידע. איינהייט און פילהייט זענען דאָ פאָרשטעלונגען, וואָס מען באַדאַרף ניט צושניידען לויט דעם מאָדעל פון דעם געגענשטאַנד. מען געפינט זיי גרייטע, און מען דאַרף זיי נאָר פון דעם הויפען אויסקלויבען. זיי זיינען מאַגאַזין־קליידער, וואָס פּאַסען פאַר פעטער, אַזוי גוט ווי פאַר פּאַוועל, ווייל זיי זיינען ניט געצייכענט געוואָרען לויט דער פיגור פון איינעם פון זיי. אַן עמפּיריציזם, וואָס איז ווערט דעם נאָמען, עמפּריציזם, וואָס אַרבייט נאָר נאָך דער מאָס נאָך, פיהלט זיך געצוואונגען צוצושטעלען אַבסאָלוט נייע אַרבייט פאַר יעדען נייעם געגענשטאַנד וואָס ער שטודירט. ער שניידט צו פאַר דעם געגענשטאַנד אַ בעגריף, וואָס פּאַסט זיך נאָר פאַר דעם דאָזיגען געגענשטאַנד. עס קען אייגענטליך קוים אָנגערופען ווערען באַגריף, ווייל ער לאָזט זיך אָנווענדען נאָר צו דער איינער זאַך; דער דאָזיגער עמפּיריציזם נעהמט ניט אָן מיט געדאַנקען קאָמבינאַציעס, וואָס טראָגען זיך אַרום אין דער לופט, ווי איינהייט און פילהייט. אדרבה, ער פיהרט אונז צו אַן איינפאַכער, אייגענאַרטיגער פאָרשטעלונג, וואָס מען האָט זי, איבריגענס שוין איינמאָל באַקומען, באַגרייפט מען זעהר גוט, פאַר וואָס מען קאָן זי אַריינשטעלען אין די ראַהמען פון איינהייט און פילהייט און אין נאָך אַנדערע ראַהמען, וואָס איטליכער פון זיי איז גרעסער פאַר איהר. בקיצור, פילאָסאָפיע, דעפינירט אויף אַזאַ אופן, באַשטעהט ניט דאַרין, וואָס זי קלייבט אויס געוויסע באַגריפען, אָדער, וואָס שטעלט זיך איין פאַר דער אָדער יענער שול, נאָר דערין, וואָס זי זוכט אַן איין־און־איינציגע אינטואיציע, וואָס פון איהר קען מען מיט דערזעלבער לייכטקייט אַראָפּשטייגען צו פאַרשיידענע באַגריפען, ווייל מען האָט זיך געשטעלט העכער איבער דעם פונאַנדערגעהן זיך פון די שולען.

אַז די פּערזענליכקייט האָט אַן איינהייט איז זיכער, אָבער אַזאַ באַשטעטיגונג לערענט מיך קיין זאַך ניט וועגען די אויסערגעוועהנליכע טבע

א לעבעדינגע, אקטיווע, קאָנקרעטע פערזענליכקייט, און ווי קען מען דורך איהר אונטערשיידען פעטער פון פאוועל? איז דאס א וואונדער, וואס די פילאָסאָפען, וועלכע איזאָלירען די דאָזיגע „פאָרם" פון דער פערזענ־ליכקייט, געפינען אוים מיט דער צייט, אז די פאָרם איז ניט גענוג אום כדי צו כאראקטעריזירען א באשטימטען פערזאָן, און שרים ביי שריט ווערען זיי געבראכט דערצו, דאס זיי מוזען פון זייער לעבעדיגען איך מאַ־כען א כלי אהן א גרונד, וואס געהערט ניט צו פאוועל און ניט צו פעטער, און וואס אין איהר איז פאראן פלאץ פאר דער גאנצער מענשהייט, און אויב מען וויל פאר גאט, אדער גאר פאר די עקזיסטענץ בכלל? צווישען דעם עמפיריציזם און ראציאָנאליזם זעה איך דאָ נאָר איין נפקא מינה. דער עמפיריציזם, זוכענדיג אין א געוויסער מאס די איינהייט פון איך אינ'ם רוים, וואס צווישען די פסיכישע צושטאנדען, האלט אין אנפילען עד לאין סוף דעם דאָזיגען רוים מיט אנדערע צושטאנדען, אזוי, דאס וואס ווייטער דער אנאליז ווערט געטריבען, אלץ מעהר דערנעהנטערט זיך דער איך, וואס איז צונויפגעשטעלט איז א באשטענדיג פארקלענערענדען אינטערוואל, צום נול פונקט, ווערענד דער ראציאָנאליזם, זעהענדיג אין דעם איך א פלאץ, וואו עס וואוינען די פסיכישע צושטאנדען, בלייבט שטעהן פנים אל פנים מיט דעם לעדיגען רוים, צו וועלכען מיר האָבען קיין גרונד און קיין רעכט אנצואווענדען די באגרענעצונגען פון דאָ און דאָרט, און וועלכער טרעט אריבער אלע סוביעקטיווע גרענעצען, וואס מיר פרובירען איהם אנצואווייזען, און האלט תמיד אין איין פארגרעסערען זיך און האט אויך די טענדענץ זיך צו פארלירען ניט אין דעם נול־פונקט, נאָר אין דער אומענדליכקייט.

דער מהלך, אלזא, צווישען דעם אזויגערופענעם „עמפיריציזם" פון א טען, און די העכסט טראנסצענדענטאלע ספעקולאציעם פון די דייטשע פאנטעאיסטען, איז א סך א קלענערער ווי מען שטעלט זיך איהם געווענ־ליך פאר. דער מעטאד איז אנאלאגיש איןביידע פאלען. ער באשטעהט דערין, וואס ער באהאנדעלט די ע ל ע מ ע נ ט ע ן פון דער איבערזעצונג אזוי, ווי זיי וואלטען געווען ט י י ל ע ן פון דעם אָריגינאל. דער אמת'ער עמפיריציזם איז אבער דער, וואס שלאגט פאר, אז מען זאל אזוי נאהענט ווי מעגליך צוקומען צו דעם אָריגינאל, מען זאל זיין לעבען דער־גרונטעווען און דורך א געוויסער אָרט פון א י נ ט ע ל ע ק ט ו ע ל ע ר

איניגען אין אן אומזיסטער טרחה, אויס דעם פשוט'ן גרונט, וואס באַ־גריפען און שטאַנדפונקטען שטעלען ניט צונויף דעם אָביעקט.

ווערט אָבער דער אָביעקט באַנומען דורך אינטואיציע, קאָן מען שוין פון איהם אין אַ סך פאַלען גרינג אַריבערגעהן צו די אַנטקעגענגע־זעצטע באַגריפען. און היות ווי אויף דעם אופן זעהען מיר ווי די טעזע און אַנטיטעזע שפּרינגען אַרויס פון דער ווירקליכקייט, באַגרייפען מיר שוין־שוין אין דערזעלבער צייט אויך פאַרוואס זיי זענען זיך סותר איינע די אַנדערע, און ווי אַזוי אַרום זיי ווערען מושוה.

דערצו איז נויטיג, נאַטירליך, איבערצואַנדערשען די אַרבייט פון אונזער אינטעלעקט. דענקען באַשטעהט געוועהנליך דערין, וואס מען געהט אַריבער פון באַגריפען צו זאַכען, און ניט פון זאַכען צו באַגריפען. צו דערקענען אַ ווירקליכקייט אין דעם געברויכליכען זין פון וואָרט „דער־קענען", הייסט, נעהמען שוין פאַרטיגע באַגריפען, באַשטימען זיי קוואַנ־טיטאַטיוו און קאָמבינירען זיי איינע מיט די אַנדערע, ביז וואַנען מען באַ־קומט אַ פּראַקטישען עקוויוואַלענט פון דער ווירקליכקייט. מען דאַרף אָבער ניט פאַרגעסען, אַז די נאָרמאַלע אַרבייט פון דעם אינטעלעקט איז ווייט פון צו זיין אַ ניט־פאַראינטערעסירטע אַרבייט. בכלל טראַכטען מיר ניט צו דערקענען לשם דערקענען. אונז ווילט זיך דערקענען, כדי צו וויסען מיט וואָסער אַ צד מיר זאָלען האַלטען, כדי צו ציהען נוצען, קורץ, כדי וועלכען־עס־איז אינטערעס צו באַפרידיגען. מיר אונטערזוכען ביז וואָסער אַ גראַד איז דער אָביעקט, וואס מיר געהען דערקענען ד אָ ס אָדער י ע נ ע ס, צו וואָסערע פון די אונז באַקאַנטע קאַטעגאָריען גע־הערט ער, וואס פאַר אַ סאָרט האַנדלונג, באַנעהמונג אָדער האַלטונג זאָל ער פאַר אונז באַשטימען. די דאָזיגע פאַרשיידענע מעגליכע האַנדלונגען און האַלטונגען באַדייטען אַזויפיעל ב אַ ג ר י פ ל י כ ע ר י כ ט ו נ ־ג ע ן פון אונזער דענקען, וועלכע זענען באַשטימט איין מאָל פאַר אַלע מאָל, איז אונז בלייבט ניט מעהר ווי נאָכפאָלגען זיי. דערין אייגענטליך באַ־שטעהט די אָנווענדונג פון באַגריפען צו זאַכען. פּרובירען אָנפּאַסען אַ באַגריף אויף אַ געגענשטאַנד מיינט פשוט צו פרעגען, וואס קענען מיר מאַכען פון דעם געגענשטאַנד, און וואס קען ער פאַר אונז טהאָן. אויפ־קלעפּען אויפ'ן אָביעקט אַן עטיקעטע פון אַ באַגריף הייסט, צו באַצייכענען אין באַשטימטע טערמינען די אַרט האַנדלונג, אָדער האַלטונג, וועלכע דער אָביעקט מוז ביי אונז אַרויסרופען. איטליכעס דערקענען, אין דעם

פון דער זאַנדערבאַרער איינהייט, וועלכע די פערזענליכקייט שטעלט מיט זיך פאַר. אַז אונזער איך איז פילפאַך — ביז איך מודה. עס מוז אָבער פאַרשטאַנען ווערען, אַז דאָס איז אַ פילפאַכקייט, וואָס האָט קיין זאַך ניט געמיינזאַם מיט אירגענד אַנדער פילפאַכקייט. און פאַר דער פילאָסאָפיע איז באמת וויכטיג צו וויסען גענוי, וואָס פאַר אַן איינהייט, וואָס פאַר אַ פילהייט, וואָס פאַר אַ רעאַליטעט איז אין דער ווירקליכקייט די פילפאַכע איינהייט פון דעם איך, וועלכע איז העכער אי פון דער אַבסטראַקטער איינהייט, אי פון דער אַבסטראַקטער פילהייט. און דאָס וויסען וועט די פילאָסאָפיע קענען נאָר דעמאָלט, ווען זי וועט ווידער אַמאָל קומען אין באַזיץ פון דער איינפאַכער אינטואיציע פונ'ם איך דורך דעם איך. וואָס פאַר אַ באַגריף זי זאָל אָננעמען, צי דעם פון איינהייט, צי דעם פון פילהייט, צי אירגענד וועלכען אַנדערען פון די באַגריפען, וואָס דורך זיי דעפינירען מיר דאָס פליסענדע לעבען פונ'ם איך, וועט זיך דאַן ווענדען אין דער ריכטונג, וואָס די פילאָסאָפיע וועט אויסקלייבען פאַר איהר אַראָפּנידערען פון דעם שפּיץ פון דעם איטואיציע באַרג. מיר ווידערהאָלען אָבער, אַז קיין געמיש פון באַגריפען וועט אונז ניט געבען עפּעס אַזעלכס, וואָס זאָל ווי עס איז זיך פאַרגלייכען מיט דער פּערזאָן, וואָס דויערט.

ווען איך האָב פאַר מיר אַ פעסטען קאָנוס, זעה איך גאַר אָהן שוועריגקייטען, ווי ער פאַרשמעלערט זיך צום שפּיץ צו, און שטרעבט צונויפּפאַלען מיט אַ מאַטעמאַטישען פונקט, צום באַזיס ווידער פאַרברייטערט ער זיך אין אַן אומבאַשטימטען פאַרגרעסערטען קרייז. ניט אָבער דער פּונקט, ניט דער קרייז און ניט דאָס באַנאַנדערשטעהן פון ביידע אויפ'ן פּלאַן, וואָלטען מיר געגעבען דעם מינדסטען באַגריף פון אַ קאָנוס. דאָס זעלבע מיט דער פילהייט און איינהייט פון דעם גייסטיגען לעבען, דאָס זעלבע איז מיט דעם נול און אומענדליכעס, וואוהין דער עמפּיריציזם און דער ראַציאָנאַליזם פיהרט די פּערזענליכקייט.

באַגריפען, ווי מיר וועלען שפּעטער ווייזען, געהען אין פּאַרלאַך און רעפּרעזענטירען צוויי הפכים. עס איז אפשר גאַר ניט פאַראַן קיין קאָנקרעטע ווירקליכקייט, וואָס זאָל ניט קענען באַטראַכט ווערען פון צוויי שטאַנדפּונקטען, וואָס זיינען זיך סותר איינע די אַנדערע, און וואָס זאָל דעריבער ניט קענען אונטערוואָרפען ווערן אונטער צוויי אַנטאַגאָניסטישע באַגריפען. דערפון נעמט זיך די טעזע און אַנטיטעזע, וואָס זיי צו פאַר-

כדי אבער צו פארשטעהן די טבע פון דער אינטואיציע, כדי גענוי צו באַשטימען, וואו די אינטואיציע ענדיגט זיך, און וואו דער אַנאַליז פאַנגט זיך אָן, מוזען מיר געהן צוריק צו דעם, וואָס עס איז פריהער געזאָגט געװאָרען מכח דעם לויף פון דויער.

מען וועט באַמערקען, אַז די עצם־כאַראַקטעריסטיק פון באַגריפען און סכעמאַס, צו וועלכע דער אַנאַליז פיהרט, איז די, וואָס זיי בלייבען אומ־פאַרענדערט, בעת מען באַטראַכט זיי. פון דעם סך־הכל פון דעם אינער־ליכען לעבען איזאָליר איך דעם פּסיכאָלאָגישען מהות, וועלכען איך רוף אָן עמפּפינדונג. איך נעהם אָן, אַז די עמפּפינדונג בלייבט ווי זי איז, אַזוי לאַנג ווי איך שטודיר זי. ווען איך וואָלט באַמערקט אַ וואָסערע־עס־איז ענדערונג אין איהר, וואָלט איך געזאָגט, אַז דאָס איז ניט געווען קיין איינצעלנע עמפּפינדונג, נאָר עטליכע סוקסעסיווע עמפּפינדונגען, און די דעם אַנאַליז ווייט גענוג, קען איך קומען צו עלעמענטען, וועלכע איך עמפּפינדונג אַלס אַ גאַנצעס, וואָלט איך דאַן אַריבערגעטראָגען אויף איט־ליכע פון די סוקסעסיווע עמפּפינדונגען. אויף יעדען פאַל, ווען איך טרייב אומפאַרענדערליכקייט, וואָס איך האָב צוגעשריבען צו דער פריהערדיגער וועל האַלטען פאַר אומפאַרענדערליך. דאָ, און נאָר דאָ, וועל איך געפינען דעם פעסטען אָפּעראַציאָנס באַזיס, וואָס די וויסענשאַפט באַדאַרף האָבען פאַר איהר אייגענע ענטוויקלונג.

עס קען אָבער דאַן אָנגעוויזען ווערען, אַז עס איז נישטאָ קיין גיים־טיגער צושטאַנד, כּעג ער זיין ווי איינפאַך, וואָס זאָל זיך ניט בייטען יעדע רגע. דאָס איז דערפאַר, וואָס עס איז ניטאָ קיין באוואוסטזיין אָהן אַ זכרון, און וואָס קיין צושטאַנד ווערט ניט פאָרטגעזעצט אָהן דעם, אַז עס זאָל צו דער געגענווערטיגער עמפּפינדונג ניט צוגעגעבען ווערען די עראי־נערונג וועגען די פריהערדיגע מאָמענטען, דערין באַשטעהט די דויער. די אינערליכע דויער איז דאָס לויפענדע לעבען פון זכרון, אַ דאַנק וועלכען די פאַרגאַנגענהייט ווערט פאָרטגעזעצט אין דער געגענוואַרט. נאָך ריכ־טיגער איז אפשר צו זאָגען, אַז די געגענוואַרט צייגט מיט דעם, וואָס זי הערט ניט אויף צו בייטען איהר קוואַליטעט, ווי שווער די משא איז, וואָס מיר שלעפּען הינטער אונז, און אַז די משא ווערט שווערער און שווערער לפי ערך צו דעם, וואָס מיר ווערען עלטער. אָהן דער פאָרטזעצונג פון דער

געוועהנליכען זין פון וואָרט, איז אָריענטירט לויט אַ באַשטימטער ריכטונג, אָדער עס איז גענומען פון אַ באַשטימטען געזיכטס־פּונקט. אונזער אינטערעס איז, אמת, אָפט קאָמפּליצירט, דעריבער טרעפט עס, דאָס מיר אָריענטירען אונזער דערקענען פון איינעם און דעמזעלבען אָביעקט אין אַ סך סוקסעסיווע ריכטונגען, און דאָס מיר בייטען אונזערע געזיכטס־פּונקטען איבער דעם אָביעקט. דאָס איז וואָס מען רופט, און ניט גאָר ריכטיג, — אַ„ברייטע“ און „אומפּאַסענדע“ דערקענטניס פון געגענשטאַנד. דער געגענשטאַנד ווערט דאַן אַרומגענומען ניט פון איין און איינציגען באַגריף, נאָר פון אַ סך באַגריפען. מיר נעמען אָן, אַז דער געגענשטאַנד „האָט אַ חלק“ אין די אַלע באַגריפען. ווי אַזוי באַטייליגט ער זיך אין די אַלע באַגריפען אין איינער און דערזעלבער צייט? דאָס איז א שאלה, וואָס געהט ניט אָן אונזער פּראַקסיס, און וואָס מען דאַרף בכלל ניט שטעלען. עס איז דעריבער נאַטירליך און גערעכטפערטיגט, אַז אין טעגליכען לעבען זאָלען מיר אָנגעהן מיט דער אַרבייט פון שטעלען באַגריפען איינער נעבען דער אַנדערער און קוואַנטיטיוו זיי פונאַנדערטיילען. קיינע פילאָסאָפישע שווערינקייטען וועלען דערפון ניט אַרויסקומען, מחמת דורך אַ שטילשווייגענדען אָפּמאַך וועלען מיר אונז צוריקהאַלטען פון פילאָסאָפירען. אַריבערטראָגען אָבער דעם דאָזיגען מאָדוס אָפּעראַנדי אין דער פילאָסאָפיע, צוגעהן אויך דאָ פון באַגריפען אויף זאַכען, אויך דאָ, וואו די דערקענטניס דינט ניט קיינע אינטערעסען, און וואו מען שטרעבט תופס צו זיין דעם אָביעקט און זיך זעלבסט; זיך באַנוצען מיט אַן אַרט דערקענטניס, וואָס ווערט אינספּירירט פון אַ באַשטימטען אינטערעס, און וואָס לויט איהר באַגריף נאָך באַשטעהט זי דערין, וואָס דער אָביעקט ווערט באַטראַכט פון דרויסענדיגע געזיכטס־פּונקטען — הייסט געהן להיפך צום ציעל וואָס מען האָט זיך געשטעלט, הייסט צו פאַרדאַמען די פילאָסאָפיע אויף אַן אייביגען סכסוך צווישען שולען, און אַריינברענגען א סתירה אין דעם רעכטען האַרץ פון דער זאַך און פון דעם מעטאָד. ענטוועדער ס׳איז ניט מעגליך קיין פילאָסאָפיע, און יעטווידע דערקענטניס פון דער זאַך איז אַ פּראַקטישע, אַ דערקענטניס וואָס באַציהט זיך נאָר אויף די נוצען וואָס מיר קענען ציהען, אָדער פילאָסאָפירען באַטייט, צו פאַרזעצען זיך דורך די אָנשטרענגונג פון דער אינטואיציע אין דער זאַך גופא.

דעם פאַרגלייך צווישען די פאַרשיידענע קאָנקרעטע דויערס, כדי צו ערמעגליכען פאַר אונז צו באַרעכענען גלייכצייטיגקייטען, און כדי צו מעסטען איין דויער ־פאַרלויף אין זיין שייכות צו דעם אַנדערען. מיר וואָלט אויך קלאָר געוואָרען, אַז פאַרבינדענדיג די פאָרשטעלונג פון אַן עלעמענטאַרען פסיכישען צושטאַנד מיט דער באַצייכנונג פון אַ געוויסער צאָהל מינוטען און סעקונדען, דערמאָן איך בלויז מיך און אַנדערע, אַז דער צושטאַנד איז באַפרייט געוואָרען פון דעם איך, וואָס דויערט, און ער ווייזט איצט נאָר אָן אויף דעם אָרט, וואו דער איך מוז געמאַכט ווערען זיך נאָך אַמאָל צו באַוועגען, כדי ער זאָל צוריקגעפיהרט ווערען פון דער אַבסטראַקטער סכעמא צו דער קאָנקרעטער פאָרם, וועלכע ער האָט פריהער פאַרמאָגט. איך איגנאָריר אָבער דאָס אַלעס, ווייל אין דעם אַנאַליז געברויך איך דאָס ניט.

דאָס באַטייט, אַז דער אַנאַליז אָפּערירט תמיד מיט דעם אומבאַוועגליכען, ווערענד די אינטואיציע פאַרזעצט זיך אין דעם באַוועגליכען, אָדער, וואָס דאָס איז איינס און דאָס זעלבע, אין דער דויער, דאָס איז דער ריכטיגער גרענעץ צווישען דער אינטואיציע און דעם אַנאַליז. דאָס רעאַלע, דאָס לעבעדיגע, דאָס קאָנקרעטע דערקענט מען ־דורך דעם, וואָס זיי זיינען פאַרענדערליכקייט אַליין. דער עלעמענט זעהט זיך אָן דורך זיין אומפאַרענדערליכקייט. דער עלעמענט איז, לויט זיין באַגריף נאָך, אומ־פאַרענדערליך, ווייל ער איז אַ סכעמא, אַ פאַראיינפאַכטע רעקאָנסטרוקציע, אָפט בלויז אַ סימבאָל, אַלענפאַלס אַ שטעהענדער פונקט אין דער פליסענדער רעאַליטעט.

דער טעות באַשטעהט דערין, וואָס מען גלויבט, אַז מיט די דאָזיגע סכעמאַס קען מען שוין פון דאָס ניי אויפבויען די רעאַליטעט. ווי איך האָב שוין פריהער געזאָגט, און איצט חזר איך איבער: מען קען פון דער אינטואיציע אַריבערגעהן צום אַנאַליז, אָבער ניט פון דעם אַנאַליז צו דער אינטואיציע.

מיר קענען פון דער אומפאַרענדערליכקייט מאַכען אַזוי פיעל אָפּוויי־כונגען, וויפיעל אונזער האַרץ גלוסט זיך, קוואַליטעטען און מאָדיפיצי־רונגען, ווייל זיי זיינען דאָך די אומפאַרענדערליכע אָנזיכטען, וואָס דער אַנאַליז האָט גענומען פון דער באַוועגליכקייט, וועלכע איז דער אינטו־איציע געגעבען געוואָרען. די דאָזיגע מאָדיפיצירונגען אָבער, געשטעלט

פארגאנגענהייט אין דער געגענווארט האבען מיר אן אויגענבליקליכע עקזיסטענץ, און ניט קיין דויער.

ווען מען זאל מיר אפשר פארווארפען, אז דערמיט אליין, וואס איך אנאליזיר דעם פסיכישען צושטאנד נעהם איך שוין ארויס פון דער דויער, וואלט איך געענטפערט: „איז דען ניט איטליכער פון די עלעמענטארע צושטאנדען, וואס צו זיי פיהרט מיין אנאליז, אליין א צושטאנד, וואס פארנעמט צייט?“ מיין אנאליז, וואלט איך געזאגט, לייזט זיכער אויף דאס אינערליכע לעבען אין אייגענארטיגע צושטאנדען, היות אבער ווי די אייגענארטיגקייט שפרייט זיך אויס אויף א באשטימטער צאהל פון מינוטען, אדער סעקונדען, הערען דעריבער ניט אויף די עלעמענטארע פסיכישע צושטאנדען צו דויערען, הגם זיי ענדערען זיך ניט.

אזוי אבער צו זאגען מיינט ניט איינצוזעהן, אז די געוויסע צאהל פון מינוטען און סעקונדען, וואס איך שרייב צו די עלעמענטארע פסיכישע צושטאנדען, איז אייגענטליך דער צייכען, וועלכער איז באשטימט מיך צו דערמאנען, אז דער פסיכישער עלעמענט, וועלכען מיר האבען באטראכט פאר אייגענארטיג, איז אין דער ווירקליכקייט א צושטאנד, וואס בויט זיך און דויערט. דער צושטאנד, גענומען פאר זיך אליין, איז אונאויפהערליך אין זיין ווערען. איך האב פון דעם ווערען עקסטראהירט א געוויסע דורכשניטליכע קוואליטעט, וועלכע איך האב אנגענומען אלס אומפארענדערליכע, און אויף אזא אופן אויפגעשטעלט א שטאנדהאפטען, און, פאלגליך א סכעמאטישען צושטאנד. פון דער אנדערער זייט האב איך פון דעם צושטאנד עקסטראהירט דאס ווערען בכלל, א ווערען, וואס איז ניט פאר ווערען, א ווערען, און ניט דאס ווערען פון א באשטימטער זאך, און איך האב דאס א נאמען געגעבען צ ײ ט, וועלכע דער צושטאנד פילט אויס, וואלט איך עס גענויער באטראכט, וואלט איך געזעהן, אז די דאזיגע אבסטראקטע צייט איז אקוראט אזוי אומבאוועגליך, ווי דער צושטאנד, וועלכען איך האב אין איהר פארזעצט. איך וואלט געזעהן, אז זי קען ניט פליסען אהן אן אומאויפהערליכען בייט פון איכות. און אויב אהן איכות, איז זי נאר א ביהנע פאר דער שפיעל פון פארענדערונגען, איז זי דאך אייגענטליך ניט מעהר ווי אן אומבאוועגליכער פארמיטלער. איך וואלט אויך געזעהן, אז די השערה מכח די דאזיגע איינארטיגע צייט איז געמאכט געווארען, בלויז כדי צו פארלייכטערען

ווען מיר זעהען איין, אַז מיר זיינען ניט ביכולת מיט די אָננעמערקטע פּונקטען ווידער צונויפזעצען די באַוועגונג, שטעלען מיר אריין נאָך פּונקטען, גלויבענדיג, אַז אויף אַזאַ אופן וועלען מיר צוקומען אַלץ נעהנטער צו דער עצם באַוועגליכקייט אין דער באַוועגונג. און ווען די דאָזיגע באַוועגליכקייט ווערט נאָך אַלץ פון אונז אַנטרונען, שטעלען מיר אַוועק אויפ'ן אָרט פון דער ענדליכער און באַגרענעצטער צאָהל פּונקטען אַן „אומענדליך וואַקסענדע" צאָהל — אַזוי אַרום באַמיהען מיר אונז, און אומזיסט, דורך די באַוועגונג פון אונזער געדאַנק, וואָס נעהמט אַן מיט'ן חבור פון פּונקטען עד לאין סוף, נאָכצומאַכען די רעאַלע און אומצוטיילטע באַוועגונג פון דעם באַוועגליכען קערפּער. נאָכהער זאָגען מיר, אַז באַוועגונג איז צענויפגעזעצט פון פּונקטען, נאָר נישט מעהר, וואָס א חוץ די פּונקטען איז ערגעץ־וואו נאָך אין דער באַוועגונג פאַרבאַהאַלטען אַ דונקעלער און געהיימניספולער איבערגאַנג פון איין פּאָזיציע צו דער אנדערער. גלייך ווי די דונקעלהייט וואָלט לחלוטין ניט אַרויסגעקומען דערפון, וואָס מיר האָבען אָנגענומען, אַז אומבאַוועגליכקייט איז קלאָה־רער איידער באַוועגליכקייט, און אַז רוה קומט פריהער, איידער באַ־וועגונג! גלייך ווי די געהיימניס וואָלט ניט געווען אויסדריקליך אַ פועל־יוצא דערפון, וואָס מיר האָבען זיך אונטערגענומען דורך דעם חבור פון פּונקטען אַריבערגעהן פון שטילשטאַנד צו באַוועגונג, בעת עס איז אַזוי לייכט אַריבערצוגעהן דורך אַן איינפאַכער מדרגה'דיגער פאַרמינדערונג פון באַוועגונג צו אַ לאַנגזאַמער באַוועגונג און נאָכהער צו אומבאַוועגליכ־קייט! מען מוז זיך צו געוואוינען צו באַטראַכטען באַוועגונג אַלס דאָס קלאָרסטע און איינפאַכסטע, וואָס איז פאַראַן; אומבאַוועגליכקייט איז נאָר דער לעצטער גרענעץ פון דער פאַרלאַנגזאַמקייט פון באַוועגונג, אַ גרענעץ, וואָס צו איהם קומען מיר נאָר צו אין אונזער געדאַנק, און וואָס אין דער נאַטור ווערט ער קיינמאָל ניט רעאַליזירט. מיר האָבען געזוכט די באַדייטונג פון דעם געדיכט אין דער פאָרם פון די אותיות, פון וועלכע דאָס געדיכט איז צונויפגעשטעלט. מיר האָבען געגלויבט, אַז האָבענדיג פאַר אונז אַ פאַרמעהרענדע צאָהל אותיות, וועלען מיר סוף כל סוף קענען באַגרייפען דעם פון אונז תמיד אַנטרונענדען זין פון געדיכט. און אין יאוש, זעהענדיג, אַז עס איז נוצלאָז צו זוכען אַ טייל פון דעם זין אין יעדען אות, האָבען מיר באַשלאָסען, אַז צווישען איין אות

איינע נעבען די אַנדערע אין איין שורה, וועלען ניט פּראָדוצירען קיין שום זאַך, וואָס זאָל עהנליך זיין צו דער פאַרענדערליכקייט. דאָס איז דערפאַר, וואָס די מאָדיפיציזירונגען זיינען עלעמענטען פון דער פאַרענ־דערליכקייט און ניט קיין טיילען פון איהם.

לאָמיר, צום ביישפּיעל, באַטראַכטען די פאַרענדערליכקייט; נעמליך, די באַוועגונג אין רוים. אין דער לענג פון דער גאַנצער באַוועגונג קען איך מיר פאָרשטעלען מעגליכע רעזולטאַטען, דאָס זענען, וואָס מען רופט די פּאָזיציעס פון דער באַוועגליכער זאַך, אָדער די פונקטען, דורך וועלכע די זאַך געהט דורך. אָבער די פּאָזיציעס מאַכען נישט די באַוועגונג, און זיי זיינען אויך ניט קיין טיילען פון דער באַוועגונג, זיי זיינען נאָר אַזוי פיעל אַנזיכטען גענומען פון דער באַוועגונג, זיינען נאָר קען מען זאָגען, מעגליכע שטילשטאַנדען. דער באַוועגליכער קערפּער איז קיין מאָל ניט אין דער ווירקליכקייט אין איינע פון די פונקטען. העכסטענס וואָס מיר קענען זאָגען איז, אַז דער קערפּער געהערט דורך און דורך די פונקטען. אָבער דאָס דורכגעהן איז באַוועגונג, און האָט ניט קיין געמיינזאַמעס מיט'ן שטילשטאַנד, וועלכער איז אומבאַוועגליכ־קייט. אַ באַוועגונג קען זיך ניט באַזירען אויף אַן אומבאַוועגליכקייט, מחמת זי וואָלט מיט איהר צונויפגעפאַלען, און דאָס איז אַ ווידערשפּרוך. די פונקטען זיינען ניט אין דער באַוועגונג ווי טיילען, זיי זיינען אפילו ניט אונטער איהר ווי פּאָזיציעס, וועלכע דער באַוועגליכער קערפּער פאַרנעמט; זיי זיינען פּשוט פון אונז פּראָיעצירט אונטער דער באַוועגונג. זיי זיינען אייגענטליך ניט קיין פּאָזיציעס, נאָר „סופּאָזיציעס" — אַנזיכטען און געזיכטספּונקטען פון געדאַנק. ווי קען מען אָבער בילדען אַ זאַך מיט געזיכטס־פּונקטען?

דאָך פּרובירען מיר דאָס צו טאָן, ווען מיר קלערען וועגען באַוועגונג און וועגען צייט, וואָס איהר דינט די באַוועגונג פאַר אַ מיטעל רעפּרעזענ־טירט צו ווערען, אַ דאַנק דער שטאַרק איינגעוואָרצעלטער אין אונזער גייסט אילוזיע, און אַ דאַנק דעם, וואָס מיר קענען אונז ניט העלפען צו באַטראַכטען דעם אַנאַליז פאַר אַן עקוויוואַלענט פון דער אינטואיציע, מערקען מיר אַז אין דער לענג פון דעם גאַנצען שטח פון דער באַוועגונג אַ געוויסע צאָהל פון מעגליכע שטילשטאַנדען, אָדער פונקטען, און, גאָר קיין סך ניט קלערענדיג, מאַכען מיר פון זיי טיילען פון דער באַוועגונג,

דר. ח. זשיטלאָווסקי:

אַ פּאָר קריטישע באַמערקונגען צו ה׳ יעקב מילך׳ס אַרטיקעל:
„רעאַקציאָנערע שטרעמונגען אין אונזער היגען לעבען“.

נ אָ ט י צ ע ן:

יצחק ליכטענשטיין:

דזשייקאָב עפּשטיינ׳ס נייע סקולפּטור אויסשטעלונג.

י. טאָפּעל:

„יונג אידיש“.

ל. מילער:

וועגען „קריטיק“.

ה. לייוויק:

וועגען בער האָראָוויצ׳ס לידער.

י. שטיינבוים:

אַ נייע אידישע גראַמאַטיק.

אב. ליוויי:

צייטונגס ליטעראטור אין ביכער.

און דעם אַנדערען ליגט פאַרבאַרגען די לאַנג־געזוכטע טייל פון דעם געהיימניספולען זיין פון געדיכט. עס מוז אָבער נאָך א מאָל אָנגעדייטעט ווערען, אז די אותיות זיינען עלעמענטען פון דעם סימבאָל, און ניט קיין טיילען פון דער זאך. און די פאַזיציעס, חזר איך איבער, פון דעם באוועגליכען קערפער זענען ניט קיין טיילען פון דער באוועגונג, זיי זענען פונקטען פון דעם רוים, וועלכער איז, ווי מיר זענען עס משער, דער אונטערשלאג פון דער באוועגונג.

(שלום קומט)

ווייל „ווי ווייט איינער זאָל ניט האָבן געוועזן אוועק פון די אַלטע אי־דעאַלען, פאַר דער רוסישער רעוואָלוציע האָט ער אימער באַהאַלטען א ווארם ווינקעל“. (ז. 28.)

„צווישען די משולחים“, דערצעהלט ווייטער ה' מילך, — און מיר גיבען דאָ איבער זיינע אייגענע ווערטער, נאָר אביסעל געקירצט, — „איז געוועזן איינער, וואָס האָט געבראַכט... געדאַנקען פאַר דיזער אינטעליגענציע, וועלכע האָבען זיי געגעבען דעם ערשטען באַוואוסטזי־ניגען שטויס צו דער רעאַקציע... איך רעד דאָ וועגען דר. זשיטלאָווסקי... אָנגעהויבען האָט דר. זשיטלאָווסקי מיט א קריטיק פון דעם מאַרקסיסטי־שען געדאַנק. זיין ערפאָלג איז געוועזן א גוואַלדיגער... וואָס איז געוועזן דער סוד פון דעם אונערהערטען ערפאָלג?“ (ז. 29.)

דער סוד פון דעם אונערהערטען ערפאָלג, ענטפערט ה' מילך אויף זיין אייגענער שאלה, איז באַשטאַנען אין דעם, וואָס „מיט זיין קריטיק האָט ער פון זיי אראָפּגענומען די קייטען פון מאַרקסיזם. ער האָט באַ־פרייט זייער גייסט פון אן עול, וואָס איז געוועזן אונערטרעגליך. פון אים“ (ד. ה. פון מיר, זש.) „האָבען זיי זיך דערוואוסט, אַז די מאַטעריעלע באַדינגונגען זיינען ניט דער הויפּט־פאַקטאָר אין דער געזעלשאַפטליכער אנטוויקלונג. ער האָט זיי דערצעהלט, עס איז די לעבעדיגע ווירקענדע אינטעליגענץ, ניט די טויטע עקאָנאָמישע אומשטענדען, וואָס שפּילט דעם (די) ערשטען (ערשטע) פידעל אין דעם מענשליכען צוזאַמענלעבען — א שטיין איז אראָב פון האַרץ! א שאָד, וואָס זיי האָבען דאָס פריהער ניט געוואוסט. דער פינאַקל וואָלט גאָר געהאַט אן אנדער טעם... ניט ווילענדיג און ניט וויסענדיג האָט ער“ (אלץ נאָך מיין זינדיגקייט, זש.) „אראָבגעקייקעלט דעם גרויסען שטיין, וואָס האָט געלאַסטעט אויף זייער געוויסען“. (ז. 30).

און אָהן דעם גרויסען שטיין אויף זייער געוויסען, האָבען זיי שוין גענומען פאַלען, רחמנא לצלן, פון שטופע צו שטופע און האָבען זיך דערקייקעלט, ניט צו דער נאַכט געזעדט, ביז צו נאַציאָנאַליזם און אפילו ציוניזם, וואָס איז כידוע, דער טיפסטער תהום פון רעאַקציע.

אזוי דערצעהלט די מעשה ה' מילך.

אין מיינע אויגען איז דאָס א מעשה פון טויזענט און איין נאַכט; א ניט געשטויגענע, ניט געפלויגענע פאַנטאַזיע און דערצו נאָך א שלעכט צוגעטראַכטע.

„דאָס לייהען געלט אויף פּראָצענט איז ניט איינגעגאַנגען“ דער געלט־מאַכענדער אינטעליגענץ, ווייל „דאָס קאַפּיטאַל“ פון קאַרל מאַרקס האָט געדריקט ווי א שווערע משא“! וועמען דערצעהלט ה' מילך אזעלכע קינדערייען?

איז ה' מילך ניט באַקאַנט, אזוי גוט ווי איך, און אזוי גוט ווי יעדער פון „אנשי שלומינו“, מיט דעם פאַקט, אַז אין די רייהען פון דער כשר'סטער, מאַרקסיסטישער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע, וואָס האָט באַגע־גענט מיין אַנטי־מאַרקסיסטישע פּראָפּאַגאַנדע מיט שוים פון שנאה

ד״ר. ח. זשיטלאָווסקי:

א פּאָר קריטישע באַמערקונגען צו ה׳ יעקב מילך׳ס אַרטיקעל: „רעאַקציאָנערע שטרעמונגען אין אונזער היגען לעבען״ (שריפטען, זומער, 1919).

צווייטער אַרטיקעל.

עס איז מיר אוממעגליך אָבצושטעלען זיך אויף אַלע וויכטיגע פּונקטען פון הערן מילך׳ס אַרטיקעל, און ס׳איז אויך ניט איבריגס נויטיג. וועל איך באַריהרען נאָר א פּאָר פון זיי. קודם יענעם פּונקט, וואָס האָט צו טאָן מיט מיין אייגענער רעאַקציאָנערער ראָליע אין אַמעריקע. ווייל, לויט הערר מילך׳ס שילדערונג, ווייזט זיך אַרויס, אַז אויך איך האָב געהאַט א געוויסען חלק אין אַרויסברענגען „רעאַקציאָנערע שטרעמונגען אין אונזער היגען לעבען״.

די מעשה, ווי ה׳ מילך דערצעהלט, איז געווען אַזאַ:

עס זיינען געקומען אהער נאָך אין די עלטערע צייטען אידישע יונגע לייט, וואָס זיינען געווען זאָרגלאָז, גאָטלאָז, פריי און בּאַרייט אויפצונעמען נייע אידעען. דאָ האָבען זיי געמוזט ווערען פאַבריק־אַרבייטער. אַנטוויקעלט, געשטעלט פּנים אל פּנים מיט דער קאַפּיטאַליסטישער עקספּלואַטאַציע, איז געווען ניט מעהר ווי נאַטירליך, זיי זאָלען ווערען סאָציאַליסטען, בפרט ווען מען דערמאָנט זיך אַז דער סאָציאַליזם האָט מיט זיין אינטערנאַציאָנאַליזם „אָנגעוויזען אויף די איינציג מעגליכע רפואה צו אַן׳אַנדער גרויסער מכה — די מכה פון אַנטיסעמיטיזם״. (ז. 14—15.)

שפּעטער האָבען אָבער די יונגע לייט פאַרלאָזען די פאַבריקען, זיינען אַריין אין די אוניווערסיטעטען, האָבען אויסגעשטודירט אויף דאָקטוירים און אַדוואָקאַטען און זיך גענומען מיט התמדה פאַר דעם עיסק פון מאַכען געלד.

„מען האָט געמאַכט פיעל געלד״, דערצעהלט ה׳ מילך, „געשפּעקולירט אין ריעל עסטייט, געליהען געלט אויף מאָרטגיידזשעס, געקויפט אַטאָמאָבילס און געשפּילט אין פּינאַקל... אָבער... דער אַלטער ליבעראַליזם איז געשטאַנען ווי א ביין אין האַלז. דער פּינאַקל איז ניט באַקומען. דאָס לייען געלט אויף הויכע פּראָצענטען איז ניט איינגעגאַנגען. „דאָס קאַפּיטאַל״ פון קאַרל מאַרקס האָט געדריקט ווי א שווערע משא און האָט זיך בשום אופן ניט געקאָנט אויסגלייכען מיט דעם קאַפּיטאַל פון ריעל עסטייט און הויכע פּראָצענטען״ (ז. 26).

האָבען זיי זיך געפיהלט אומצופרידען מיט זיך אליין. האָט גאָט זיך דערבאַרעמט אויף זיי און האָט גענומען שיקען אהער משולחים פון רוסלאַנד, צו זאַמלען געלד פאַר דער רעוואָלוציע. האָבען די אינטעליגענטע אָלרייטניקעס און פּינאַקל שפּילער זיך אָנגעכאַפּט אָן די משולחים,

דער איינציגער וויכטיגער פאַרבאַדינג פאַר דער רעאַליזירונג פון דעם סאָציאַליזם.

איך וויל, מען זאָל מיך ריכטיג פאַרשטעהן. בשום אופן באשולדיג איך ניט קאַרל מאַרקס'ען און ניט דעם מאַרקסיזם אין דער טענדענץ, ארויסצוגעבען מינטער־טראָפּענס פאַר אַ פאַר'חלש'טען סאָציאַליסטישען געוויסען פון אַן אינדיווידועלען קאַפּיטאַליסט. דער מאַרקסיזם וויל זיין און האָט געשטרעבט צו זיין אַ וויסענשאַפט. וויסענשאַפטען ווערען ניט געמאָסטען מיט דער מאָס פון מאָראַל און זיינען ניט פאַר־אַנטוואָרטליך פאַר די אָדער יענע מאָראַלישע קאָנסעקווענצען, וואָס קאָ־נען געצויגען ווערען פון זיי.

אויך וויל איך בשום אופן ניט לייקענען, אז ביי א סך פון די סאָ־ציאַליסטישע עסקנים אין „ריעל עסטייט און הויכע פּראָצענטען" האָט געמוזט ליגען „אַ שווערער שטיין אויף דעם געוויסען". אָבער דער שטיין איז געווען ניט „דאָס קאַפּיטאַל פון קאַרל מאַרקס", נאָר די אַלגעמיין־מענשליכע, ד. ה., די סאָציאַליסטישע מאָראַל, וואָס איז אויסגעאַרבייט געוואָרען אַ סך פריהער פאַר קאַרל מאַרקס'ען און וואָס איז פון דעם מאַרקסיזם — וואָס האָט געוואָלט זיין ריין וויסענ־שאַפטליך — פאַרשטופּט געוואָרען ערגעץ־וואו אין אַ ווינקעל.

אָבער אָט דעם שווערען שטיין פון דעם געוויסען האָט מיין קריטיק פון דעם מאַרקסיזם בשום אופן ניט געקאָנט אַראָבנעמען, נאָר אדרבה, נאָך פאַרשטאַרקען.

טראַכט זיך באמת אריין אין דער לאַגע, ווי זי ווערט געשילדערט פון הערן מילך! עס געהען ארום אינטעליגענטע מענשען מיט אַ צעוויי־טיגטען געוויסען, ווייל זיי באַשעפטיגען זיך מיט „ריעל עסטייט און הויכע פּראָצענטען!"

קומט צו זיי אַ „שליח פון רוסלאַנד" און רעדט צו זיי בזה הלשון:

ברידער! איהר האָט געהערט, מען האָט אייך געזאָגט, אז „די מאַטע־ריעלע באַדינגונגען זיינען דער הויפּט־פאַקטאָר אין דער געזעלשאַפטלי־כער אנטוויקלונג"; אז די מענשען און זייערע מעשים זיינען אַ פּראָדוקט פון די מאַטעריעלע אומשטענדען און אז דאריבער זייט איר ניט שולדיג אין דעם, וואָס אין אַ קאַפּיטאַליסטישער געזעלשאַפט לעבט איר אויף אַ קאַפּיטאַליסטישען שטייגער; איך אָבער זאָג אייך, אז „דער הויפּט־פאַקטאָר אין דער געזעלשאַפטליכער אנטוויקלונג איז די לעבעדיגע ווירקענדע אינטעליגענץ! „ איר זייט אָט די לעבעדיגע ווירקענדע אינטע־ליגענץ! פון אייך און פון אייער טעטיגקייט — און ניט פון דעם סטי־כישען קאַפּיטאַליסטישען פּראָצעס — הענגט אָב, אז די סאָציאַלע אומ־גערעכטיגקייטען, וואָס שרייען צום הימעל, זאָלען אָבגעשאַפט ווערען. און דאריבער מוזען אלע יסורים, וואָס די איצטיגע מענשהייט שטעהט אויס, פאַלען מיט זייער גאַנצער לאַסט אויף אייער געוויסען!

און ווי נאָר יענע אינטעליגענטען האָבען דערהערט אזעלכע רייד, וואָס דאַרפען פאַלען ווי אַ צענטער־שווערע משא אויף זייער געוויסען,

אויף די ליפּען, אַז גראָד, זאָג איך, אין אָט די רייהען זענען געווען און זיינען נאָך דאָ מענשען, וואָס רייסען פּראָצענט, ווי דער ערגסטער וואָ־כערניק, און שפּילען די בכבוד׳סטע ראָליע אין דער מאַרקסיסטישער באַוועגונג? אַז אַ סך, אַ סך פון די, וואָס זיינען „גע־בליבען געטרייע צו זייערע יוגענד־אידעאַלען" און פאַרשילטען נאָך עד היום יערען נאַציאָנאַליזם, ווי די שרעקליכסטע רעאַקציע (פּונקט ווי ה׳ מילך)) שפּעקולירען אין ריעל עסטייט, האָבען פּעקטאָרים, און שינדען די הויט פון זייערע אַרבייטער פּונקט ווי דאָס איז באַשריבען אין „דאָס קאַפּיטאַל" פון קאַרל מאַרקס?

אויב אָט די און עהנליכע „פּראָגרעסיווע" מאַרקסיסטישע טוערס האָבען געקאָנט בלייבען בלוט־זויגערס אין גוטער מאַרקסיסטישקייט און גוטער קאָסמאָפּאָליטישקייט, פאַר וואָס האָבען „יענע" געדאַרפט שפּירען „דאָס קאַפּיטאַל פון קאַרל מאַרקס", ווי אַ גרויסען שטיין אויף זייער געוויסען?

און איז אין דער אמת׳ן „דאָס קאַפּיטאַל" פון קאַרל מאַרקס אַזוי שווער „אויסצוגלייכען מיט דעם קאַפּיטאַל פון ריעל עסטייט און הויכע פּראָצענטען"? וואָס איז „דאָס קאַפּיטאַל" פון קאַרל מאַרקס אויב נישט אין דער ערשטער ליניע דער באַוויז, אַז „דאָס קאַפּיטאַל פון ריעל עסטייט און הויכע פּראָצענטען" איז אַ געשיכטליך נויטווענדיגע ערשיי־נונג? און ניט נאָר דאָס, נאָר אויך אַ רעוואָלוציאָנערע ערשיינונג? באַווייזט דען ניט „דאָס קאַפּיטאַל פון קאַרל מאַרקס", אַז וואָס מעהר קאַפּיטאַליסטישע טעטיגקייט — אַלץ מעהר פּראָלעטאַריזאַציע פון די מאַסען און אַלץ נעהענטער צו דער סאָציאַליסטישער גאולה?

אויב ווער עס איז וויל האָבען אַ סאָציאַליסטישען הכשר אויף דער אייגענער באַטייליגונג אין „דעם קאַפּיטאַל פון ריעל עסטייט און הויכע פּראָצענטען", דאַרף ער ניט זוכען קיין בעסערען, ווי נאָר אין „דאָס קאַ־פּיטאַל פון קאַרל מאַרקס". ניט ווי אַ שווערען שטיין אויף זיין געוויסען דאַרף ער שפּירען די לעהרען פון דעם מאַרקסיזם, נאָר ווי אַ שטראָם פון „מים טהורים", וואָס שווענקט אַראָב פון דעם געוויסען יעדען פלעק.

אין דער פריה קאָן מען — אין גוטער מאַרקסיסטישקייט — זיצען אין אָפּיס און פאַרקויפען לאָטס און מאַכען דערביי די שווערע טויזענ־טער און אין די אָווענטען פירען די היציגסטע מאַרקסיסטישע אַגיטאַציע און שיטען פעך און שוועבעל אויף די „רעאַקציאָנערע נאַציאָנאַליסטען, וואָס ווילען דרעהען די רעדער פון דער געשיכטע אויף צוריק" און דער־ביי זיך פּיהלען אַזוי גרינג אויפ׳ן האַרצען, אַקוראַט ווי מען וואָלט געווען נעטראָגען אויף די גרויסע אָדלער־פליגלען פון דעם סטיכישען פּראָצעס, וואָס פירט צום סאָציאַליזם דורך דעם קאַפּיטאַליזם!

מען דאַרף ניט קיין בעסערען הכשר פאַר דעם „קאַפּיטאַל פון ריעל עסטייט און הויכע פּראָצענטען", איידער „דאָס קאַפּיטאַל פון קאַרל מאַרקס", וועלכער לערנט, אַז די אַנטוויקלונג פון דעם קאַפּיטאַליזם איז

פּראָגרעס און רעאַקציע, וואָס איז — מען מוז דאָס אים מודה זיין — אַקוראַט אַזוי אויבערפלעכליך און מטושטש, ווי זיינע באַרימטע סימנים.

„דער פונדאַמענט, אויף וועלכען די נאַציאָנאַלע באַוועגונג בויט, איז די פאַרגאַנגענהייט, דאָס מיטעל, וואָס זי באַנוצט, צו דערגרייכען איר ציל, איז די אָבגעזונדערטקייט. די ביידע זאַכען שמעקען מיט רעאַקציע“.

מיר באַוואונדערען ממש ה׳ מילך׳ס פיינעם חוש הריח. וואו ער דערשמעקט דאָס ניט די רעאַקציע! אָבער — במחילת כבודו! — פאַר וואָס איז בויען עפּעס אויף דער פאַרגאַנגענהייט רעאַקציאָנער? ניט שוין, פשוט דערפאַר, וואָס די פאַרגאַנגענהייט ליגט הינטער אונז און יעדער פאַרזוך צו בויען עפּעס אויף איר, הייסט דאָך, לויט דעם פשוט׳ען טייטש פון דעם וואָרט, געהן צוריק, דאָס הייסט, ווערן רעאַקציאָנער?

און ווי איז אז די פאַרגאַנגענהייט האָט אין זיך אַ סך עלעמענטען, וואָס זיינען נויטווענדיג פאַר דעם מענשליכען פּראָגרעס, לאָז זיין אפילו נאָך יענע סימנים, וועלכע ה׳ מילך האָט אונז געגעבען? איז דער צו־ריקקעהר צו **אַזאַ** פאַרגאַנגענהייט רעאַקציאָנער אָדער פּראָגרעסיוו? האָט ה, מילך אפשר געהערט אַמאָל וועגען די נעמען פון א העגעל און אַ קאַרל מאַרקס, וואָס האָבען געלערענט, אַז יעדע העכסטע שטופּע אין דער דיאַלעקטישער, ד. ה. פּראָגרעסיווער אַנטוויקלונג איז א **סינ־טעטישע** שטופּע, ד.ה. א **טיילווייזער צוריקקער** צו דעם אויסגאַנג־פּונקט, צו דער **פאַרגאַנגענהייט**? האָט ער אַמאָל געהערט פון דעמיזעלביגען מאַן מיט דעם נאָמען קאַרל מאַרקס, אַז דער צוקונפטיגער קאָמוניזם וועט זיין אַ **סינטעז**, ד. ה., א טיילווייזער צוריקקער צו יענעם קאָמוניזם, מיט וועלכען די מענשהייט האָט אָנגעהויבען איר געזעלשאַפטליכע אנטוויקלונג און וואָס ליגט דאַ־ריבער ווייט־ווייט הינטער אונז אין דער פאַרגאַנגענהייט?

פאַר וואָס קאָן ער זיך ניט פאָרשטעלען אַ נאַציאָנאַלע באַוועגונג, וואָס וויל **צוריקקערען** אַ פאָלק צו יענער פאַרגאַנגענהייט זיינער, ווען ער איז געווען פריי און זעלבסטשטענדיג, ניט פארשקלאַפט ביי אַנאַנדער פאָלק, און וויל בויען אויף יענער פארגנגענהייט **נאָר** אויף אזוי פיעל, אויף וויפיעל זי איז געווען פריי, זעלבסטשטענדיג, ניט פאַרשקלאַפט — אַ נאַציאָנאַלע באַוועגונג, וואָס איז א **טיילווייזער** צוריקקער צו דער פאַרגאַנגענהייט צוליעב דעם העכערען פּראָגרע־סיווען סינטעז?

און וואָס מיינט ער מיט דער „אָבגעזונדערטקייט“?

„פונקט ווי דער יחיד“, דערקלערט אונז ה׳ מילך, „ווען ער שליסט זיך איין אין דעם אייגענעם איך, מוז ער אָנקומען צו פעסימיזם און רעאַקציע, אַזוי מוז אַ פאָלק, ווען עס שליסט זיך איין אין זיך ווערען רעאַקציאָנער“. און והראיה? זעה, זאָגט ער, פּוילען, אוקראַינאַ, איטאַליע און די יוגאָסלאַווען!..

ה׳ מילך האָט גאַנץ גוט געקאָנט אָנהויבען זיין ארגומענטאַציע מיט

אזוי, פארזיכערט ה' מילך, איז „א שטיין אראָפּ פון זייער הארצען" און „דער פינאקל האָט באקומען גאָר אן אנדער טעם"!!..

אגב אורחא, וויל איך דאָ באמערקען, אז דער אינהאַלט פון מיין פּראָפּאַגאַנדא איז אין דעם פּונקט איבערגעגעבען געוואָרען ניט אין גאַנצען ריכטיג. איך האָב קיינמאָל ניט געזאָגט, ניט מינדליך, ניט שריפטליך, אז „די לעבעדיגע ווירקענדע אינטעליגענץ" „שפּילט די ערשטע פידעל אין דעם מענשליכען צוזאמענלעבען". וואָס איך האָב געוואָלט באווייזען און האָב — ווי מיר דוכט — באוויזען, איז, אז די אינטעליגענציע און איר מאָראַלישער באוואוסטזיין זיינען אן ערנסטער מיט־געשטאַלטענדער פאקטאָר אין דעם געשיכטליכען לעבען. די מאָראַלישע קאָנסעקווענצען אָבער פון אזא שטאַנדפּונקט בלייבען דיזעלביגע. עס ליגט ניט אין זייער טענדענץ אראָפּצוקייקלען דעם גרויסען שטיין, וואָס ליגט אויף דעם געוויסען ביי די, וועלכע דינען דעם „קאַפּיטאַל פון ריעל עסטייט און הויכע פּראָצענטען". גיכער ליגט אין זייער טענדענץ צו פּאַראַליזירען יענעם היתר, וואָס מען קאָן ארויסדרינגען פון „דאָס קאַפּיטאַל" פון קאַרל מאַרקס.

על־כל־פנים איז פון הערן מילך'ס שילדערונג אבסאָלוט אונמעגליך צו פארשטעהן, ווי אזוי מיין אנטי־מארקסיסטישע פּראָפּאַגאַנדא האָט געקאָנט פירען צו א רעאקציאָנערען נאַציאָנאַליזם. בפרט, אז גראד אין מיין נאַציאָנאַליסטישער פּראָפּאַגאַנדא בין איך אלע מאָל געשטאַנען און שטעה איצט אויך אויף דעם שטרענגען טעאָרעטישען באָדען פון דעם מ א ר ק ס י ס ט י ש ע ן אינטערנאַציאָנאַל, וואָס האָט — בידוע — געפאָדערט פרייהייט און פּאָליטישע אומאפּהענגיגקייט פאר א ל ע פעלקער, אפילו די קלענסטע. (דעם באווייז פאר מיין טעזיס זעה אין מיין ארבייט, „דער סאָציאַליזם און די נאַציאָנאַלע פראַגע".)

ה' מילך האָט אָבער, משמעות, קיין ברעקעל באַגריף ניט פון דעם אמת'ן אינטערנאַציאָנאַליזם, וואָס נעמט אין זיך אריין אויך דעם מארקסיזם. ער וואַרפט צענויף אין איין טאָפּ אלע אַרטען פון נאַציאָנאַלע באוועגונגען, סיי די, וואָס לייקענען אָב די אינטערנאַציאָנאַליטעט און צילען צו פארשקלאַפען אַנדערע פעלקער, סיי די, וואָס שטעהען אויף דעם באָדען פון אינטערנאַציאָנאַליזם און שטרעבען צו א פרייען פעלקער־בונד פון גלייך זעלבסטשטענדיגע און אומאבהענגיגע איינצעלנע נאַציעס.

„יעדע נאַציאָנאַלע באוועגונג", זאָגט ער קאטעגאָריש, „איז אין תוך רעאקציאָנער".

דער לעזער האָט געמאָגט דערוואַרטען, אז ה' מילך וועט דאָ ארויסקומען מיט זיינע סימנים פון פּראָגרעס, יענע סימנים, מיט וועלכע מיר זיינען באקאנט געוואָרען אין דעם ערשטען ארטיקעל, און וועט אויף זייער סמך באווייזען, פאר וואָס י ע ד ע נאַציאָנאַלע באוועגונג מוז אין איהר תוך זיין רעאקציאָנער. ערשט — עס הויבט זיך גאָר ניט אָן! אנשטאט דעם שפּרינגט ביי אים ארויס א שפּאָגעל נייע טעאָריע פון

אוקראינא, ווי א זעלבסטשטענדיגע נאציע, האלט ערשט אין געד בוירען ווערען און איז לײדער ארומגעשטעלט מיט אזעלכע אקושאָרען, אַז יעדער מענש דארף בעטען גאָט פאר איר, זי זאָל ארויס א ניט פאר־הויקערטע אויף דער ליכטיגער שיין פון א זעלבסטשטענדיגען פרייען נאציאָנאלען לעבען.

און פוילען... אך! הלואי וואָלטען די פוילען דערשפירט אין זיך די „רעאקציאָנערע" לוסט „זיך איינצושליסען אין זיך אליין", ד. ה. זיך טערריטאָריעל איינשליסען אין דעם עטנאָגראפישען פוילען און זייער גייסטיגע קולטור אין דער פויליִשער שפראך האלטען נאָר פאר די קינדער פון דעם פוילישען פאָלק! וואָס פאר א גליק אָט די „רעאקציאָנערע לוסט" וואָלט געווען פאר דעם גאנצען פראָגרעס פון מזרח אייראָפא און אפשר פאר דער גאנצער וועלט!

אנשטאט דעם האָבען זיי זיך הפנים אָנגעלייענט מיט ה' מילך'ס ארטיקלען און האָבען זיך ארייגעשלאָגען אין קאָפּ, אַז „איינשליסען זיך אין זיך" טאָר מען ניט, אַז „עתידה פוילען להתפשט על כל ארצי רוסלאנד" און אַז דאריבער דארף מען איינשליסען אלע שכינות'שע לענדער פון מזרח־זייט אין דעם לאנד פון פוילען און אלע שכינות'שע פעלקער פון מזרח זייט אין דעם פאָלק פון פוילען און אַז דער פראָגרעס פאָדערט, אלע שפראכען פון יענע פעלקעל און לענדער זאָלען פארשווינדען און אויף זייער אָרט זאָל הערשען די פוילישע שפראך און די פוילישע קולטור. ווייל אויב יענע פעלקער און שפראכען זאָלען אָנהויבען קעמפען פאר זייער נאציאָנאלען קיום און פאר דעם קיום פון זייערע שפראכען, וועט דאָס הייסען, אַז זיי הויבען אָן א נאציאָנאלע באוועגונג, וואָס איר פונדאמענט איז די פארגאנגענהייט (זיי זיינען א מ אָ ל געווען פעלקער!) און איר מיטעל איז די „אָבגעזונדערטקייט" (זיי ווילען זיך אָבזונדערען פון דעם פוילישען פאָלק און דער פוילישער שפראך!) און „די ביידע זאכען", פארזיכערט אונז ה' מילך, „שמעקען מיט רעאקציע"...

פארלאָזט זיך האריבער פוילען אויף די מטושטש'ע טעאָריעס פון הערן מילך, גלויבט אים אויפ'ן וואָרט, און מיינט, אַז זי קעמפט דעם קאמף פון פראָגרעס אנטקעגען רעאקציע.

איז טאקי מיט פוילען דערווייַלע ביטער, ווי גאַל.

ערנסט גערעדט, זיינען אלע אָנפאלען אויף דעם פראָגרעסיווען נאציאָנאליזם, וואָס שטעהט אויף אַן אינטערנאציאָנאליסטישען באָדען, ניט קיין אנדער זאך, ווי די אפלייקענונג פון דעם ז ע ל ב ס ט ־ ב א ־ ש ט י מ ו נ ג ס ־ ר ע כ ט פ ו ן פ ע ל ק ע ר און קאָנען ניט האָבען קיין אנדער ווירקונג, ווי נאָר אויסצואַרבייטען א ה י ת ר פאר דעם שענדליכסטען אימפעריאליזם.

על־כל־פנים באַזאָרגען אזוינע טעאָריעס אויפ'ן בעסטען אופן די אינטערעסען פון דעם אימפעריאליזם. „קעמפט ניט, — שרייען זיי, — איר קליינע פעלקער, פאר אייער נאציאָנאלען קיום, ווייל אזא קאמף

דעם באַרימטען „הנה ידוע, אַז משה רבינו איז געווען אַ הינקעדיגער״. פאַר ה׳ מילך׳ן איז הנה ידוע, אַז יעדעס מאָל ווען אַ יחיד שליסט זיך איין אין זיין איך, מוז ער קומען צו רעאַקציע (דעם מאָמענט פון פעסימיזם שליסען מיר דאָ אויס פון שפּיל). ה׳ מילך קאָן זיך ניט משער זיין, אַז עס קאָנען זיין צייטען אין דעם לעבען פון דעם יחיד, ווען ער מ ו ז זיך איינשליסען אין דעם אייגענעם איך צוליב זיין אייגענער פּראָגרעסיווער אַנטוויקלונג: דער עיקר, ווען ער שפּירט, אַז די אַרומיגע רעאַקציאָנערע און שפּל׳ע סביבה וויל אים איינשלינגען און פאַרלעשען יעדען פרייען זעלבסטשטענדיגען פונק פון זיין אייגענער אָריגענעלער און פּראָגרעסיווער אינדיווידואַליטעט.

ה׳ מילך קאָן זיך, משמעות, ניט משער זיין, ווי אַזוי אַ קאַרל מאַרקס האָט געקאָנט אָננעמען דאַנטעס דעוויז: „געה דיין אייגענעם וועג און לאָז דעם עולם רעדען וואָס ער וויל״.

און פּונקט ווי אין דעם לעבען פון דעם יחיד קאָנען זיך מאַכען אַזעלכע צייטען, קאָנען אויך פאַר אַ פאָלק אויפשטעהן פּעריאָדען, ווען ער מוז זיך איינשליסען אין זיך, כדי צו באַפרייען זיך פון אַ פרעדען גייסטיגען דרוק, כדי קלאָר צו ווערען אין דעם אייגענעם מהות און אין דעם מהות פון די אייגענע כוחות און כדי צו קאָנען אָנהויבען געהן אין דעם אייגענעם וועג, — אין אַ פּראָגרעסיווען וועג. פאַר וואָס זאָל אַזאַ צייטווייליגער „זיך איינשליסען אין זיך״ זיין רעאַקציאָנער?

דערצו דאַרף מען ניט פאַרגעסען, אַז ה׳ מילך באַטראַכט פאַר רעאַקציאָנער אפילו אַזאַ נאַציאָנאַלע באַוועגונג, ווי די פּועלי־ציוניסטישע, וואָס פאַרלאַנגט גאָר ניט, דאָס אידישע פאָלק זאָל זיך גייסטיג איינשליסען אין זיך, אפילו ניט אויף אַ ווייל׳ע (וואָס דאָס וואָלט אויך ניט געווען קיין רעאַקציאָנערער חטא), נאָר וואָס וויל, אַז דאָס אידישע פאָלק זאָל זיך פ י ז י ש איינשליסען אין די גרעניצען פון אַן אייגענעם לאַנד, און שטעהן ג י י ס ט י ג אין דעם לעבעדיגסטען פאַרקער מיט אַלע אַנדערע פעלקער.

איז פ י ז י ש זיך איינשליסען אין אַן אייגענעם לאַנד רעאַקציאָנער? אויב אַזוי, איז דער גאַנצער מענשליכער פּראָגרעס באַשאַפען געוואָרען פון לויטער רעאַקציאָנערע פעלקער, ווייל יעדעס פון זיי איז געאָגראַפיש איינגעשלאָסען אין אַן אייגענעם לאַנד.

אומפאַרשטענדליכער פאַר אַלץ איז מיר אָבער הערן מילך׳ס קורצער אָנווייז אויף דער איצטיגער צייט בכלל און ספּעציעל אויף פּוילען, אוקראַינאַ, איטאַליע און די יוגאָ־סלאַווען.

איטאַליע, דוכט מיר, איז נאָך עד היום אַ פּראָגרעסיוו פאָלק, ביי וועלכען דער היסטאָרישער קאַמף פון פּראָגרעס און רעאַקציע שפּילט זיך אָב אין אַלגעמיין, ווי ביי יעדען אַנדער פּראָגרעסיווען פאָלק.

יוגאָ־סלאַוויע איז אָט־ערשט געבאָרען געוואָרען און וואָס פאַר אַ ראָליע עס וועט שפּילען אין דעם פּראָגרעס פון דער מענשהייט, קאָן דערווייל׳ע נאָך קיין מענש ניט וויסען.

דזשייקאָב עפּשטיין'ס נייע סקולפּטור אויסשטעלונג.

אין די לאָנדאָנער קינסטלער-קרייזען ווערט איצט זעהר פיעל גערעדט און דעבאַטירט וועגען דעם גוט באַקאַנטען סקולפּטור דזשייקאָב עפּשטיין און זיינע ווערק. אין די דעבאַטען געהט מען איבער פון א י י ן עקסטרעם צום צ ו ו י י ט ע ן. מען באַלאַנסירט צווישען ליבגעזאַנגען און פאַרדאַמונג. די אויפרעגונג איז אַזוי גרויס אַז מ'האָט ניט קיין מעגליכקייט זיך אַוועקצושטעלען אויף דעם מיטעלפּונקט און אָננעמען אַ רוהיג-געלאַסענע פּאָזיציע.

שולדיג איז עפּשטיין'ס נייע ווערק „דער ערוואַכענדער קריסטוס“. די אויפרעגונג האָט געמאַכט ניט אַזוי פיעל די סקולפּטור אַלס אַזאַ, נאָר די סענסאַציאָנעלע אויפפאַסונג פון דער פיגור.

עפּשטיין אַן און פאַר זיך איז סענסאַציאָנעל. זיין קינסטלערישע קאַריערע האָט ער מיט יאָרען צוריק אָנגעהויבען מיט דעם סענסאַציאָנעלען אָסקאַר ווייילד מאָנומענט. פון דעמאָלט אָן האָט זיך עפּשטיין ניט געקאָנט אָפּגעוואוינען פון אַרויסצוטרעטען מיט אויסשטעלונגען אָהן אַ געוויסען אין זעהר כאַראַקטעריסטישען „קלו“.

זייענדיג א בויגיגער און גוט געשולטער ווי אויך עקסטראוואגאנט געשמאַקפולער קינסטלער געלינגט עס עפּשטיינ'ען צו שאַפען פון צייט צו צייט אַזאַ מין ווערק, וואָס זאָל קאָנען דאָמינירען.

די קריסטוס פיגור איז צוזאַמענגעשטעלט פון פאַרשידענאַרטיג באַאיינפלוסטע פאָרמען געבויט פון ענטנומענע און עמפּפינדעטע פראַגמענטען... נאָך מעהר, יעדער פראַגמענט קען דינען אַלס דעטאַל פאַר פאַרשידענאַרטיגע ריכטונגען אין דער מאָדערנער קונסט.

די גאַנצהייט פון דער נייער קריסטוס פיגור איז צעבראָכען צוליעב דער מישונג פון סטילען.

עפּשטיין האָט דאָך געוואָלט זיין ראַציאָנעל. ער האָט געוואָלט שאַפען אַן אויפגעשטאַנענעם פון תחית המתים כריסטוס. ער האָט געוואָלט זיין פּראָזאַיש אין אויסערליכער פאָרם, פּאַטעטיש אין סענטימענט און רעאַליסטיש אין אויפפאַסונג.

דאָס האָט ניט געזאָלט זיין די טראַדיציאָנעלע „פּיעטאַ“, ניט דער אומבאַהאָלפענער מאַרטירער.

ער האָט געזאָלט זיין ישוע הנוצרי, וואָס איז אַרויס פון קבר און איז אין תכריכים איינגעהילט און טוימעלט אויף זיינע וואונדען.

די כריסטוס פיגור האָט געזאָלט זיין אַ מאָנומענט, אַ מעכטיגע וויזיאָן אַ וויזיאָן אין וועלכער עס זאָל אָבהילכען דאָס ווידערקול פון דער גאַלגאָלאַ טראַדיציע.

דער קינסטלער האָט געזוכט אַ פּאַסיגען זשעסט אַ געוויסע שטעלונג און האָט זיך פאַרלאָרען ווייל ער האָט זיך דעטאַליזירט סיי אין טעכניק און סיי אין פאָרם.

דאָס נעאָ אימפּרעסיאָניסטישע געהט ניט מיט דעם ארכאַאישען צוזאַמען. דער קינסטלער האָט געזוכט אַן אויסדרוק און ער האָט געפינען נאָר דאָס אויסערליכע פאַרגליווערטע, דאָס אינערליכע מיסטישע איז פאַר איהם אומבאַקאַנט געבליבען.

די וויברירענדיגע טעכניק, וועלכע עפּשטיין באַנוצט פאַר זיין כריסטוס, איז פּאַסענד נאָר אויף אַזוי פיעל, ווי עס העלפט אַרויסצוברענגען נאָר דעם עכט מאַלערישען ספּעקט.

דערמיט האָט ער די שטרענג געשניטענע נויטווענדיגע מאָנומענטאַלע ליניע אינגאַנצען געשעדיגט.

אין דער אויסערליכער סטרוקטור פיהלט זיך אַ דראַנג צו באַשיידענהייט. די פיגור איז געשאַפען כמעט לאַקאָניש, ווי ניט דערזאָגט, ווי ס'וואָלט זיך ניט אַן אַן ענטפּלעקונג געהאַנדעלט — אַזוי ווי אַן אויסערליך רוהיגער רעפּעטאַ-

איז אַ נאַציאָנאַלע באַוועגונג און יעדע נאַציאָנאַלע באַוועגונג איז אין תוך אריין רעאַקציאָנער!"

און די אימפּעריאַליסטען הערען דאָס און שמונצלען. „געוויס! געוויס!" — זאָגען זיי — „אָט קריכט בעסער אין אונזער פּיסק אריין. מיר וועלען פון אייך באַלד מאַכען אַ פּראָגרעסיווען תכלית. עס וועט פון אייער רעאַקציע קיין סימן ניט בלייבען... אין אונזערע געדערים."

טוט אַ קראַץ דעם קאָסמאָפּאָליט און אנטי־נאַציאָנאַליסט — און איר וועט געפינען אין אים דעם ריין־בלוטיגען אימפּעריאַליסט! דאָס איז אַן אַלטער כלל, און הערן מילך'ס ארטיקעל איז אַן אילוסטראַציע צו דעם כלל. וואָלט הער מילך פריהער זיך אליין קלאָר געמאַכט זיינע געדאַנקען וועגען פּראָגרעס און רעאַקציע, וואָלט ער אפּשר אַליין אויס־געפונען דעם אימפּעריאַליסטישען יסוד פון זיינע אַנטי־נאַציאָנאַלע טעאָריעס און וואָלט — אָדער תשובה געטאָן, אָדער גערעדט קלאָרערע דיבורים. אזוי אָבער האָבען מיר געמוזט אביסעל לענגער „קראַצען", ביז מיר האָבען זיך דערגראָבען ביז צו דעם ריכטיגען תוך און באדייט פון ה' מילך'ס אנשויאונגען.

כ'לעבען, דאָס איז געווען ניט אונזער שולד.

געשטאַנען אין די פאַרגאַנגענע מלחמה־יאָרען אין פוילען. פון איין זייט איז „יונג־אידיש" אן אבשפיגלונג פון פוילען'ס אומעט, נויט און אומאָרדנונג; פון דער אַנדערער זייט — אן עקזאַלטאַציע. זיי האָבען הערפיהלט דאָרט דעם דראַנג פאַר נייע עסטעטישע מעגליכקייטען, און זיי קענען נישט איינרוהען. זעט נאָר דעם שוואונג פון זייערע ליניען, און זעט די אוממאַכט פון זייערע שאָטענס. דאָס ליכט אין זייערע בילדער — בליצען וואָס שוידערען אויף די פינסטערניש.

„יונג־אידיש" — „לידער אין וואָרט און צייכענונג", העפטען 8×13 אינטשעס, געדרוקט אויף א גראָב, גרוי איינפאַך פאַפיר, די בילדער — ליגאָלעאום און האָלצשניטען, דער דרוק טיף און רויך, באַנוי אויף יעדער זייט א צייכענונג — וויכטיג, דרייסט, שטאָלץ. קיין דירעקטע אָנווייזונג, קיין אַלאַרם אויף דער דירעקטער אָרימקייט — דאָס איז א זאַך וואָס אַלע ווייסען און פאַרשטעהען, נישט נויטיג צו רעדען דערפון. די מענשען וואָס האָבען איבערגעלעבט די פיינען פון מלחמה ווייסען ווי אזוי צו באהאלטען די וואונדען. איבער זייער פאַרביטערטקייט און איבער זייער יונגער פרישער פרייד זענען די קינסטלער איטענסיוו, זיי פאָרשען זיך אויף אן אמת. און די ענערגי וואָס איז געווען אָפּגעווענדט און פאַרהאַלטען אזוי לאַנג רייסט זיך אויפסניי מיט אימפעט. צו לאַנג איז די וועלט געווען אונטער דעם רשות פון פיזישע כחות. גייסט, געה איצט אויף אויפס'ניי. ווייז אָן דער פאַרבלוטיגטער וועלט, אז יענע כחות זייערע קאָנען בלויז פאַרטיליגען, אָבער נישט געבוירען, נישט שאַפען, נישט באשיינען. זיי האָבען זיך דאָרט מיט אן אימפעט גענומען צוריקצובויען, אויף זייער אייגענעם געביט.

לעזט זייערע אַנאָנסען: „דער 'יונג־אידיש' גרייט צו אַ בילדער אויסשטעלונג אין לאָדז, ווארשא און אין דער פּראָווינץ". „עס ווערען געפירט אונטערהאַנדלונגען... וועגען אן אויסשטעלונג אין פויזען און אין אנדערע גרעסערע שטעט אין פוילען."

איך וויל זיך נישט אָבשטעלען אין דעם קורצען נאָטיץ אויף די „לידער אין וואָרט". איך וועל בלויז אָנווייזען אויף די צייכנונגען. אין אידישען אמעריקא האָבען מיר לוידער נאָך נישט די מענשען, וואָס זאָלען פארשטעהן „לידער אין צייכענונגען". אונזערע קריטיקער האַלטען נאָך, אַז צייכענונגען אין א בוך לידער, הייסט זיך צאַצקען מיט לידער. זיי פאַרהאַלטען זיך צו א שען בוך מיט פאַרדאַכט: מען וויל זיי דאָס דאָ פאַרנאַרען מיט פוצעכץ און גלאַנץ. דער אמת איז, אַז איניגע אידישע קריטיקער האָבען פשוט מורא זיך אוועקצולאָזען אויף אזוינע אומבאַקאַנטע וועגען ווי מאלעריי. ווידער אַנדערע קריטיקער האַלטען, אַז דער קערפער אין דער קונסט איז אומהייליג, אוממאָראַליש. קונסט איז פאַר זיי terra incognita און דערצו אויך טומאה — דערפאַר טאָר עס קיין אידענס פוס נישט באטרעטען. די אידישע קונסט־קריטיקער, וואָס דאַרפען ערשט ווערען, וועלען מסתמא אויך קומען מיט דער צייט. קינסטלער שאַפען זייער אַטמאָספערע, און אזוי ווי פיש אין וואַסער, אזוי ווערען קריטיקער אין אן אַטמאָספערע. און אַזאַ אַטמאָספערע האַלט זיך יעצט אין שאַפען ביי אונז.

די בילדער אין „יונג־אידיש" זענען פאַר מיר איינפאַך אן איבערראַשונג. די קינסטלער וואָס באטייליגען זיך דאָרט זענען באַדייטענדע טאַלאַנטען.

יעקב אַדלער איז דעקאָראַטיוו. ער צייכענט אין קלאָרע ליניען, אין די אויגען פון זיינע פיגורען ליגט אַ ביטערער ווייטאָג. ער האָט זיך אָפּגעלערענט פון די כינעזער מאַלער די באזונדערע ריטמישע מעגליכקייטען וואָס זענען פאַראַן אין די ביגונגען פון די הענט און פיס, אָבער אַזאַ ווילדע עמאָציע איז נישט צו געפינען ביי די כינעזער — יענע שטילע טרוימער. זעהט איבערהויפט זיין בילד צו מלך ראַוויטשעס ליד:

ווען שוואַנגערע פרויען וויינען
באַ נאַכט,
אויפגעשרעקטע פון האַלבען שלאָף,
וויינט גאָט מיט זיי —

מאַרק שוואַרץ איז כאַאָטיש. ער באַהערשט זיך נישט אוידער ער נעמט זיין פינזעל אין האַנט. ער זוכט זיין טרויסט ערשט אין זיין אַרבייט. מיט ברייטע שטריכען שטעלט ער אויף אַ נאַכט, און

טיזר פון אן אָראַטאָריע, און וועלכער עס ערצעהלט זיך אין רוהיג ריטמישע קלאַנגען וועגען דעם דורכגעשפּיצטען הייליגען סעבאַסטיאן.

עפּשטיין האָט אין אַ קוים הערזאָגמען פּאַטעטישען מורמעל וועגען אַ הארצרייסענדער טראַדיציע, אייניגע אָפּגעריסענע ניט פּאַרענדיגטע פּראַזען אַרויסגעזאָגט און ניט דערזאָגט.

אָט שטעהט אַ פּאַרגליווערטע ניט פּאַלקאָם קאָנסטרואירטע סקולפּטורישע פּראַזע מיט וואו ניט וואו אַקצענטירטע פּראַגמענטען.

אַ דרייסטיגער גוואַלט־געשריי.

זעהט אויס ווי עס וואָלט זיך ניט אין פּאָזיטיווע פּאָרמען, נאָר וועגען אַ קאָנצעפּציע געהאַנדעלט, און נאָר קאָנצעפּציע אַלס אַזעלכעס, אַזוי ווי די אויספּאַסונגען פון דער מאָדערנער קונסט פּאָדערען.

עפּשטיין איז געגאַנגען אויף אַ מין קאָמפּראָמיס. וואו ניט וואו האָט ער אַ מאַטעריאַליסטישע און ניט ווייט דערפון אַ גייסטיגע קאָנצעפּציע אַריינגעפּלאָכטען. אַזאַ מין קאָמפּראָמיס האָט דעם קינסטלער געפיהרט צו אַ גאַנצען לאַבארינט פון קאָמפּראָמיסען, כדי אריינצושמוגלען אַ פּאַרשידענאַרטיג געמישטען סטיל.

דאָ איז דער אימפּרעסיאָניזם נעאָ־אוגראַסיאָניסטיש געוואָרען. דער רעאַליזם האָט זיך סימבאָליזירט, דאָס איצטיגע אין אַרכאַאיזם פּאַרוואַנדעלט.

אַזאַ מין קאָלעקציע האָט אין רעזולטאַט אויסגעקנאָטען די וויזיאָן פון דעם ערוואַכענדען כריסטוס.

טראָצדעם וואָס עס איז לאָקאַניש און ווי ניט דערזאָגט, האָט עפּשטיין אייניגע איינצעלהייטען אין געוויסער מאָסען איבערגעטריבען, צו־שאַרף אַרויסגעזאָגט. ווייל די גאַנצע פיגור איז ניט בולט אויפגעפּאַסט געוואָרען, וואָלטען אויך די דעטאַלען אין געוויסער שאַטירונג באַדאַרפט פּאַרבלייבען.

עפּשטיין וויל זיך דערמיט ניט רעכענען. זיין מאָטאָ אין דעם פּרט איז שאַרפקייט אָדער נעבעל. און זעהר מעגליך ער איז גערעכט — דיסאָנאַנסען דינען זעהר אָפט אַלס אַקצענטען. הערמיט האָט זיך עפּשטיין געהאַלטען און געהעריג דאָס אויסגענוצט. און ווען עפּשטיין וואָגט נישט, וואָלט די פיגור צו ווייך און נעבעלדיג געוואָרען.

עפּשטיין'ס וואונש איז צו אָפּעלירען פּאָרסיוור און דאָך אויף זעהר אַ סטאַטישען אופן מיט געשמאַק און גלאַסענקיים.

דאָס געלינגט אים.

און דאָך איז די כריסט פיגור אויף דער איצטיגער עפּשטיין אויסשטעלונג זעהר ווייט פון פּרעמד פאַר'ן מחבר. די פיגור איז נאָר אַ פּראַגמענט און נישט פון עפּשטיינ'ס וועלט. ער לעבט גאָר אין אַנדערע ספערען. עפּשטייג'ס סביבה איז דער ראַפּענירטער פּאָרטרעט.

אין זיינע פּאָרטרעטען זעהט מען דעם קינסטלער, וואָס קאָן ארויסברענגען מיט דער גרעסטער לייכטקייט די מיף פּאַרבאָרגענע געהיימניסען פון מענשליכען כאַראַקטער.

עפּשטיין איי פּאַרליבט אין עקסטראַוואַגאַנץ פון דער מענשליכער מאַסקע, און צו דעם שטרעבט ער אין זיינע פּאָרטרעטען. און ווייל ער איז גענייגט צו סינטעטישע אויפפּאַסונגען, דאַכט זיך אויס, אַז ער טרייבט איבער. דאָס איז אָבער ניט איבערטריבען. עס איז ראַפּינירט.

עפּשטייגס שיק איז צאַרט, דאָס ברוטאַלע — פּיקאַנט. און איבער דעם אַלעם ערשט די פּאָזע, אַ פּיקאַנט קאָקעטישע. די פּאָזע איז ניט קיין אויבערפּלעכליכע. דאָס איז דאָס ליידענשאַפּטליכע פון דער אַריינדרינגען אין דעם קינסטלער און אַלס אַ גלגול זיך אויפסנוי באַווייזען אין זיינע פּאָרטרעטען.

יצחק ליכטענשטיין.

„יונג־אידיש", ערשטער, צווייטער דריטער, פערטער־פיפטער־זעקסטער בויגען, פּאַרלאַג „יונג־אידיש" לאָדז.

עס האָט מיך עכט דערפרעהט צו זעהן אָט דעם גרוס פון מיין אַלטער חיים־שטאָט. די נאָר־וואָס אָנגעקומענע דריי העפטען „יונג־אידיש" דערצעהלען מיט זייער אויסזעהן פון די יסורים און פון דעם צער וואָס דער מענש איז אויס־

געוואָרען אין דערוואַקסענע פאַראַנטוואָרטליכע מענשען, שטעהט די אידיש־קינסטלערישע יוגענד פון עסטרייך און פוילען קעגען יענעם טייל פון יודענטום וואָס האָט מיט אָדער געגען זיין אייגענעם ווילען אַרונטער געוואָרפען פון זיך די פאַראַנטוואָרטליכקייט.

צייכענס פון אָט דער פרייוויליג־גענומענער פאַראַנטוואָרטליכקייט שטעלען מיט זיך פאָר די ערשטע צוויי העפטען קריטיק, וואו — „יעדעס וואָרט ווערט געשאַפען אין דתקות און איינזאַמקייט“.

„פ אַ ר אַ ל ע ד י, וואָס האָבען אָפענע אויגען צו זעהן און פאַרשטעהן, אַז אָהן דאָס לעבעדיגע אידישע וואָרט קען איבערהויפט קיין אידישע לעבען ניט געמאָלט זיין, ג ע ג ע ן אַ ל ע ד י, וואָס טראָגען אויף די ליפען: „העברעאיש“ „אידיש“ „פאַלעסטינא“ און אין דער אמת'ן דינען זיי נור פרעמדע שפראַכען און פרעמדען געדאַנק און צושטערען מיט זייערע מעשים אונזער אַלט און ניי ביסעל אייגענס און אייגענאַרט — ווערט געגרינדעט אונזער צייטשריפט.“

מיט אָט די איינפאַך אויפריכטיגע און ערענסטע ווערטער, מיט אויגען פול גלויבען און האָפנונג געווענדט צו דער אידיש־קינסטלערישער יוגענד פון „ניו יאָרק, ווארשע, לעמבערג און ווילנע“ — פאַנגט אָן די רעדאַקציע איר פראָגראַם דערקלערונג.

ערענסט שאַרף און דורכגעווייטיגט איז דער נאָך ניט געענדיגטער אַרטיקעל, וואָס לייענט זיך כמעט ווי אַ ליד אונטער דעם נאָמען „וואָס איך האָב אייך צו זאָגען“ פון משה זילבורג („אָפענע ווערטער“ צו עטליכע דייטשע און פוילישע יהודים, „צו אַלע דייטשע אידישע, פויליש־אידישע שרייבער און ציוניסטישע רעדעלפירער“.)

נאָר אַ מענש, וואָס האָט „אין יסורים און דורך אַלע מ"ט שערי טומאה דורכגעטראָגען זיין ביסעל קדושה“, קען אַזוי קלאָר און בולט באַנעמען דעם גרויסען שאָדען פון אָט די אַלע אויבען אויסגערעכענטע פאַלשע נביאים, פון וועלכע עס ליידעט ניט נאָר דאָס איראָפּעאישע יודענטום, נאָר אויך מיר דאָ אין אַמעריקא.

ווען דער אַרטיקעל וואָלט געווען אַ געענדיגטער, וואָלט מען אים געמעגט איינגאַנצען איבערדרוקען אין די „שריפטען“. איך וועל זיך דערפאַר איצט באַנוצען מיט דער געלעגענהייט און ציטירען אַזוי פיעל וויפיעל דער באַגרענעצטער פלאַץ פון אַ נאָטיץ וועט ערלויבען:

...„מיט פשוט'ע ווערטער וויל איך פאַר אייך מאָלען די פאַראַדיע פון אייער לעבען, וואָס איז אויך, ליידער, אונזערע. וועט אייך ווען טאָן — איז דאָס מיין כונה. וועט איר מבטל זיין — קומט צו אַ שטריך צו אייער פאַראַדיע.

וועמען פון אונז איז ניט באַקאַנט אייער פּרצוף? מען קען אים פון אומעטום, וואו עס איז נאָר דאָ אַ אידישער ישוב. אומעטום און פון דורות לאַנג גראָבט איר אונטער אונזער קיום און לאָזט אונז ניט קומען צו זיך. דער קרייז, וואָס איר מאַכט דורך ביז איר קומט צו אונז, מיט קלענערע אָדער גרעסערע זיגזאַגען, איז כמעט אומעטום דערזעלבער. שוין אין דער פריהער קינדהייט ווערט איר, אָדער איר זענט שוין פרעמד דער אידישער גאַס, נאָכדעם פאַרלאָזט איר זי אין גאַנצען, געהט אַוועק אין דער וועלט, ווי איר מיינט, העכער, געבילדעטער, שענער צו ווערען פאַר דער יודישער גאַס. — אָבער שפעטער, נישט געפונענדיג דאָרט פאַר זיך קיין אָנהאַלט, קערט איר זיך אום צוריק צו אונז מיט אַ מינע און אַ לשון פון העכערע ברואים, וואָס ווילען די אידישע גאַס דערהויבען צו זיך, אונז מזכה זיין מיט אַ נייער תורה, וואָס איז אין בעסטען פאַל, אונזער אייגענע תורה, נור פון אייך מאָדערנע צוקאַליעטשעט פרעמדאַרטיג.

און די סבה פאַרוואָס אייער תורה איז אַזוי מאָהערן און אַזוי פאַרקרימט איז, ווייל איר אַלע זייט אַ פרעמד־קערפער אין אונזער אָרגאַניזם, ווייל איר אַלע האָט אייער גאַנץ אָדער אַ העלפט פון אייער לעבען פאַרבראַכט אין די פרעמדע אלמא מאַטער'ס, ווייט פון פאָלק און זיינע טאָג־טעגליכע איבערלעבונגען; אָנהויבענדיג פון עברית־אורוסית־קלויזנער און עקרות־או־פולנית־

דאַן אַן אונזיכער ביסעל ליכט אין דער נאַכט. ער איז נישט דעקאָראַטיוו, אַזוי ווי אַדלער. — זיין גרויסער אימפּעט איבערוועלטיגט דעם געפיל פאַר אויבערפלאַך־שענקייט.

תנוך בארטשינסקי לעבט אין פאַר׳חלומ׳טע וועלטען. זיינע מענשען, אָדער זיי שפּילען אויף פידעל אָדער האַרף, אָדער זיי הערען זיך צו צו אַ ניטהערבאַרע מוזיק. ער איז דעקאָראַטיוו. האָט מער פאַנטאַזיע ווי אַדלער, נאָר איז נישט אַזוי אויסגעהאַלטען. אין זיינע איינפאַכערע צייכענונגען צייגט ער אַרויס שוואונג און זיכערקייט.

דער פולקאָמענסטער שיינט מיר צו זיין יצחק ברוינער, אַ מענש וואָס שאַפט אין צוויי עקסטרעמען — א געמיטליכע הייליגקייט — אַ ניט־ערדישע רוה — און אַמאָל גאָר אין ווילדער באַוועגונג: „דער טייוועל טאַנצט“. אָט איז א בילד, ווי דריי אידען זיצען ביי אַ טיש, סילועטען אין אַ וועלט פון שבת׳דיגען ליכט. אין אַן אנדער בילד הענגט אַ מענש אין אַ כאַאָס פון ליכט און שאָטען. ער צאַפּעלט זיך, און דאָס ליכט שרעקט זיך און טאַנצט, טאַנצט משוגענערווייז. אין הינטערגרונט גייט א איד געבויגען און שווער. אזוינע צייטען. וועלכע פון די צוויי עקסטרעמען איז יצחק ברוינער?

פאָלא לינדענפעלד צייכענט הייזער, גאַסען, וויגענדיגען שאָטען און ליכט — בענקענדיג, און לייכטע וואָלקענס. און שלמה׳לע בלאַט איז נאַאיוו און פיין.

וועגען מארק שאַרגאַל האָט דער „יונג אידיש“ אַ סך צו זאָגען. ער האָט דאָ א זעלבסטפּאָרטרעט אין קוביסטישער פאָרם, אין וועלכען ער צייגט ארויס איידעלקייט און דינקייט. נאָר ער איז צו באַוואוסטזיניג, צו פּלאַנמעסיג. אין דעם האָט ער דעם חסרון וואָס קוביזם קאָן ניט פאַרמיידען. נאָר איך וועל ציטירען פון דעם, וואָס „יונג־אידיש“ האָט צו זאָגען וועגען אים: „...זיין פאָלקסטימליכקייט איז ווי די פאָלקסטימליכקייט פון חסידות, וואָס איז א באַוועגונג פון א גרעסערען כלל (?) און דערהויבט זיך אָפּט אין איר מאָנומענטאַלישקייט (?) ביז צו דער עכסטער מדרגה פון יתיד־עקסטאַז...“ אַ שאַד וואָס די קינסטלער פון וואָרט זענען ביי זיי דאָרט פאַרבליבען אַזוי פּראָווינציאַל: („יתיד־עקסטאַז“, „יצר הרע וועלדער“, „מתיקות׳דיגע רעגענס“, „יחיד־פענסטער“).

אין דעם איינפיר אַרטיקעל צום צווייטען העפט האָבען זיך די רעדאַקטערען שוין צו פאַרטיידיגען געגען מענשען וואָס רופען אָן די בילדער אין „יונג־אידיש“, אויסטערלישע משונה׳דיגקייטען“ און „פוטוריסטיש“. די רעדאַקטערען ענטפערען זיי אָפּ מיט פאַראַכטונג און מיט שפּאָט־ווערטער, וואָס דאָס איבערצייגט קיינמאָל נישט. און — עס לוינט איבערהויפּט נישט צו פאַרלירען אַזאַ טייערע ענערגיע אויף קריגען זיך.

י. טאָפּעל.

פאַראַנטוואָרטליכקייט.

(וועגען די מאַנאַט העפטען „קריטיק“, ארויסגעגעבען אין וויען. רעדאַגירט פון משה זילבורג מיט דער הויפּטמיטאַרבייטשאַפט פון מלך ראַוויטש, אַ. מ. פוקס, דוד קעניגסבערג, מלך כמעלניצקי, משה גראָס און אַנדערע.)

אויף דער אחריות פון אַ ל ע ה אַ ל ט זיך דער קיום פון דער וועלט. הפקרות און אומפאַראַנטוואָרטליכקייט פירען די וועלט צו חורבן און אונטערגאַנג.

און ווייל דאָס אַלמעכטיג אייביגע איז פ א ר דעם אייביגען קיום פון דער וועלט, דערפאַר רופט אַ באַהאַלטען קול און וואָרענט פאר יעדען פאַל פון הפקרות און אומפאַראַנטוואָרטליכקייט.

קומען, מענשען פאַראַנטוואָרטליכע, בויגען די קעפּ אין אומעטיגען ערנסט און נעמען אויף זיך פרייוויליג די אחריות פון די הפקר מענשען.

אַזוי טרעפט, אַז איין מענש טראָגט אויף זיך די פאראַנטוואָרטליכקייט פון אַ גאַנצען שטאָט, עטליכע מענשען — די אחריות פון א גאַנץ פאָלק און איין פאָלק — די אחריות פון דער וועלט...

מיט דעם טיף אומעטיגען ערנסט פון קינדער, וואָס זענען צוליב אַן אומגליק אין הויז, איבער נאַכט פאַרוואַנדעלט

דער מערב, דעם טאַטענס וויינגאָרטען, וואו ס'צולייגט זיך ברוים — גאַליציע און איצט עפענען זיך, ליידער, אונזער גאַנצע וועלט פאַר זיי.

ווער פון די אַלע האָט אַ דירעקטע שייכות צו דער אידישער ליטעראַטור (פון צופעליגע יחידים איז קיין רייד ניטאָ), צו דער אידישער קונסט, צום אידישען גייסט איבערהויפּט? פיהלט מען ביי זיי אַפילו דעם וואונש, ווי עס איז דער פאַל געווען בײַ דער אידיש־רוסישער אינטעליגענץ אין פּעטערסבורג, צו אונז זיך צו דערנעהענטערען? האָט ווער פון זיי דירעקט באַרייכערט אונזער לעבען מיט אַ נייעם געדאַנק, מיט עפּעס אַנ'אויפטו? תאָמער ווער פון זיי עפּעס פּאָזיטיווע אויפגעטון אויסער די פּאָגראָם־פּאָליטיק־טועריי? אָ, יאָ! די פּאַראַדיע, יענע פּאַראַדיע וואָס פאַרשטעלט און פאַרקריפּט יעדען געדאַנק, יעדע שטרעבונג וואָס ווערט אין פאָלק געבוירען, וואָס פאַרוואַנדעלט דעם אַלטען באַרג „מוריה" אין אַ פּוילישען בערגעל און דעם תנ"ך־העלד „ירובעל" אין אַ סטודענט מיט אַ בלוי מיצעל אַ לאַ דייטש־נאַציאָנאַל.

וואָס פאַר אַ גאָט, למשל, איז דער גאָט פון מאַקס נאָרדוי, איז אומבאַקאַנט. אָט קומט ער, דער אַלטער „פּאַראַדאָקס" מיט אַ פאַרטיידיגונגס רעדע פאַר דער „אייראָפּעאישער וועלט" קעגען דער בלבול־מעשה, אַז די אידען זענען באָלשעוויקעס. ער אַרגומענטירט זיין פאַרטיידיגונג מיט אַ ותראיה, אַז די אידישע ספּאַרטאַקיסטען אין דייטשלאַנד זענען קאָנפעסיאָנסלאָז, ד. ה. אָפּגעזאָגט פון יעדער באַציהונג צו יעדער אמונה און באַזונדערס צו דער אידישער. נישט חלילה, ווייל זיי האָבען איבערהויפּט קיין באַציהונג צום אידישען פאָלק ניט. פרעגט זיך: וויפיל מאָל תפילין אַ טאָג לייגט דער ה' נאָרדוי? און איז זיין ווייב טאַקע אַ כשר'ע אידישע צנועה? און זיינע חברים ציוניסטען? איז עס דאָך נאָר די רוטינע, און די פּאַראַדיע, וואָס לאָזט זיי נישט אַרויסזאָגען אָפען. עס אינטערעסירט אונז לחלוטין נישט די פּריוואַטע זייט פון וועמעס עס איז לעבען, אָבער עס מוז דאָך איינמאָל אַנטחילט ווערען, דער שלייער פון דער פּאַראַדיע, וואָס לאָזט נישט זעהן אַפילו אַזאַ מענשען ווי נאָרדוי, וואָס האָט זיין גאַנצען לעבען געקעמפט כלומר'שט געגען די „אָנגענומענע ליגענס" פון אייראָפּאַ, דעם פּשוט'ן אמת, אַז יעדער איד האָט דאָס רעכט צו זיין וואָס ער וויל, ווי יעדער רוס, ווי יעדער דייטש און וואָס פאַר אַנדערע איז קיין פלעק נישט איז אויך פאַר אונז נישט, און דער אידישער, אמת אידישער באָלשעוויק קאָן דאָך מיט'ן זעלבען אַרגומענט און אפשר מיט מעהר רעכט אָפּזאָגען דעם ה' נאָרדוי פון אידענטום.

די פּאַראַדיע, די פּאַרזעהעניש! זי איז עס, וואָס לאָזט אָט די אַלע לייט פון קליין ביז גרויס נישט זעהן דעם פּשוט'ן אמת, אַז אַ איד איז און קאָן גערעכענט ווערען נאָר דער, וואָס לעבט אין זיין פאָלק און פאַר זיין פאָלק, ליידט מיט אים, ליידט און לעבט זיין לעבען, ווירקט אויף אים, און ווערט געווירקט פון אים, אין זיין שפּראַך און אין זיין גייסט.

נאָרדוי, בראַנדעס, הערמאַן כהן, וואָס האָבען זיי געגעבען דער מאַסע, דעם פאָלק און אַלע זיינע שיכטען, אויסער יענעם, באַקאַנטען „נאַציאָנאַלען שמאַלץ" פון די פּאַראַדיסטען, אַז מיר האָבען אויך אַזוינע באַרימטע מענער? ווער קאָן מיר זאָגען, וואָס?"

אין עטליכע שאַרפע שטריכען שילדערט משה זילבורג — ניט מיט קיין זשורנאַליסטישער פעהיגקייט נאָר מיט קינסטלערישער אויפריכטיגקייט און דורכגעפיהלטען ליידען — די פּאַראַדיע פון דעם אידישען לעבען — דאָס בילד פון דעם אַלוועלטליכען יהודי, וועלכער מאַנצט דעם כלל־טוערישען דראַטען־טאַנץ צווישען זיי — די גוים און אונז — דעם אידישען פאָלק, מיט אַ פרעמד־שפּראַכיגען סדור פון משה רבינו'ס גלויבען אין איין האַנט און מיט אַ קריסטמעס־בוים אין דער צווייטער...

און ווי ערנסט און אויפריכטיג עס זאָלען ניט זיין די אבזיכטען און צילען פון זייער כלל טוערשע דרויסען פּאָליטיק, און ווי גרויס און וויכטיג עס זאָל ניט זיין דער נוצען וואָס זיי ברענגען אין געוויסע מאָמענטען צו פאַרלייכטערען — מאָמענטמאַל בלויז — די צרות פון דעם אידישען גלות, איז אָבער דער עצם און שלוס רעזולטאַט פון זייער טעטיגקייט אַ

מאַכן, וואָס האָט נאָך פאַר'ן קריג געפּרעדיגט אין „טעמפּעל" פאַר די פאַרפּוילישטע קרעמער אין דייטשער שפּראַך (אַ, פאַרקרימטע מתות!) ביז דעם נייעם משכיל־טיפּ, דעם בערנער קליאַצקין.

וואָס איך וויל? איך רוף די יוגענד, וואָס האָט נאָך נישט פאַרלוירען דעם פּשוט'ן חוש פאַר אונזער לעבען, צום קאַמף געגען דעם פּאַראַדיסטישען איינפלוס פון די מערב־יודען און, באַזונדערס, פון זייערע גאַליצישע (אויך רוסישע) תלמידים, וואָס ווייזען איצט אַ טענדענץ זיך צו פאַרשפּרייטען איבער גאַנץ פּוילען.

עס איז נאָך נישט גאַנץ ווייט יענע צייט, ווען אונזער פאָלק האָט געפיהלט אינסטינקטיוו, אַז פון מערב — אייגענטליך אַמאָל נאָר פון דייטשלאַנד, די וויג פון דער השכלה און אַסימילאַציע — פון דאָרט קומט יענער פרעמדער שטן־גייסט, וואָס ברענגט נישט קיין גוטס, אַ פיינד פון פרידען און אידיליע, פון טראַדיציע און גאַנצקייט. עד היום לעבט נאָך אין פאָלק דאָס ווערטעל: „בערלינטשיק", אָדער „דייטשל" — דער צונעמעניש פאַר יענער פאָלק־פרעמדער פיזיאָגנאָמיע, וואָס האָט זיך אַריינגעשמוגעלט אין דער שטילער, יודישער גאַס. און, הגם די אַנפירער פון יענער תקופה, די פאַרפירטע פון אייראָפּעאישען הומאַניזם, זענען נאָך געווען שטאַרקע יודישע קעפּ און זייער גאַנצער גייסטיגער סטרוקטור האָט נאָך באַזירט אויף דער אַלטער יודישער קולטור, — האָט דאָך דאָס פאָלק אינסטינקטיוו און האַרטנעקיג, ווי זיין שפּיגער, זיך געוועהרט. ווייל די אידעען זענען געקומען צו אים פון אויסען, רוי און פרעמד, פאַרגוואַלטיגענדיג.

און אַט אַזוי געשייט יענע מערקווירדיגע ערשיינונג אין אונזער לעבען, וואָס עס קען נישט געשעהן ביי קיין אומה ולשון. לויט מיט אַ פרעמדער שפּראַך אין מויל, גרים גייסטיג דערווייטערטע, אַמפּאַפּירטע גלידער פון פאָלק, שפּילען ווידער אַ הויפּט־ראָליע ביי אונז.

אויפ'ן רויטען פאָן פון אונזערע צרות און פּאָגראָמען קומט פאַר דער טאַנץ פון אַט די בלאַסע גלגולים. אונזער אומגליק, וואָס איז אויך זייער, דאָס איינציגע וואָס זיי געניסען ביי אונז פון אָריגינאַל, נישט אין איבערזעצונג, גיט אַט די לייט די מעגליכקייט אויפ'ן געביט פון „פּאָליטיק" און היימישע „ווינקעל־דיפּלאָמאַטיע" אַרויסצוטרעטען אַלס אונזערע שליחים, מליצים, רעפּרעזענטאַנטען. אַט די חבריא רופט זיך געוועהנליך „ווירדע־טרעגער". און אַט דער מין „פּאָליטיק" איז דאָך, ווי באַקאַנט, שטענדיג געווענדעט כלפּי חוץ, צו־אויסען־צו, אין פּוילען און גאַליציע — פאַר די פּוילען און עסטרייך. דייטשלאַנד — פאַר די דייטשען און איצט אַ נייע פּאָליטיק: אַמעריקאַ, לאָנדאָן. איז דאָך זעלבסטפאַרשטענדליך אַז מ'קען זיך באַגעהן אָהן דעם אלף־בית פון אידישער בילדונג, שפּראַך און גייסט. דער דאָזיגער „כלפּי־חוץ" איז זייער גאַנצער אָנהאַלט געוואָרען. מ'איבערזעצט מיט'ן אויסרייד אַלץ צוליב אויפלעבונג פאַר די גוים און פאַר אונזערע אייגענע האַלב גוים. און אַט די אַרט פון רעפּרעזענטאַנץ מאַכט זיי זעהר באַקוועם און חשוב'דיג די שטעלונג צווישען אונז. מ'קען זעהר גוט יוצא זיין מיט „ליבהאָבען" העברעאיש און וואָס נאָך באַקוועמער און לייכטער, ווען עס פּאַסט קען מען אַפילו מיט „אידיש זשאַרגאָן" חנ'דלעך מאַכען, וואָס שטערט דאָך ווי אַ גייסט זייער רוח און לאָזט זיי נישט אינגאַנצען מבטל זיין, הגם דער האַס און די גרינגשעצונג, אַפילו ביי די, וואָס מאַכען דערביי קאַריערע, ווי, למשל, ביי די ציוניסטישע רעדאַקטאָרען פון אידישע צייטונגען, איז קענטיג ביי יעדער געלעגענהייט, אַז די שטעלונג זייערע ווערט אונטערשטיצט דורכ'ן בעל־הבית, וואָס איז שטאַרק נכנע פאַר'ן „דאָקטאָר" הגם ביידע שטעהן זיי — און דאָס פאַרשטעהט ער נישט — אויף איין ניוואָ. וואָס מערקווירדיגער איז, וואָס די שטעלונג זייערע ווערט באַפעסטיגט דוקא דורך די „העברעער", וועלכע ווייזען זיך אַרויס אומעטום איין לייב און איין נשמה מיט זיי.

ווער זענען אַט די דאָזיגע לייט? דאָס איז יענע מאַסע פון פיזיאָגנאָמיע־לאָזע מיט'ן טיטול „דאָקטאָר" ביים זיין, אָדער אָהן אים, וואָס דער מערב האָט פאַר אונז פּראָדוצירט. זייער וויג איז

וועגן בער האָראָוויץ׳ס לידער „פון מיין היים אין די בערג“. אַרויסגעגעבן פונ׳ם פאַרלאַג „דער יונגער דור“, וויען, 1919.

...און ארום מיר די וואונדער־וועלט,
און איבער מיר די פלאַמען זון...

ניט די „פּאָעטישע“ זון, צו וועלכער מען קאָן נאָך ביז היינטיגען טאָג קיין רעכטען גראַם ניט געפינען, נאָר די אמת׳ע, ווארימע פעלד־און־וואַלד־זון. די זון וואָס זאַפּטיגט די זאַנגען, וואָס שפּיגעלט זיך אינ׳ם גלאַנץ פון דער קאָסע, וואָס געהט אויף אינ׳ם אמת׳ן מזרח און פארגעהט אינ׳ם אמת׳ן מערב.

וואו האָב איך עס געזעהן אַזאַ זון? אַזאַ היימישע, גוטע, אַזאַ אייגענע זון? אַ ווייטע עראינערונג. און איצט וואָס איז זי מיר? גאָר נישט. זאָל איך ווערען מיט אַמאָל סענטימענטאַל און אָנהויבען בענקען נאָך איר? — אַז זי איז אַ ווייטע, אַ פרעמדע, אַ קאַלטע, אָנ׳אויסגעטראכטע, קען מען זאָגען. פארלאָרען יעדע שייכות צו איר.

הייסע אָנגעברענטע גאסען נויאָרקער. אָנגעפּאַקטער שטעל־צוג. אין געדרענג פון אָנגעהאָרעוועטע אהיים פאָרער קוק איך אריין אין די זון און היימלידער פון האָראָוויץ. איך פאַרגיב אים ניט. ניטאָ אַזאַ זון, אַזאַ היים אויף דער וועלט. געשטאָרבען, פאַרגאַנגען. אינ׳ם שאָטען פון טויערען און אין אונזער אייגענער פינסטערניש איינגעשלונגען געוואָרען. אַריבער די דעכער פון טויערען אויב איך זעה עפּעס — זעה איך אַלץ אין דער וועלט, אָבער ניט קיין וואַרימע היימישע זון...

אָבער דער, וואָס שטעהט אַהינטער מיר, — דער שטענדיגער, וואָס שטעהט אהינטער מיר — ווייס, אַז, דאָס וואָס איך האָב געזאָגט: „איך פאַרגיב אים ניט“ איז נאָר אַ וואָרט געווען, אָנ׳אָנשטעל, אַ גרויסשטאָטיגער, אַ מאָדערניסטישער. ווארום אָט גיב איך אַ קער אַ צווייטען בלעטעל, און פאַר מיינע אויגען דעקט זיך אויף אַ ווייסער, ווייסער ברייטער שליאַך, —

דער ווייסער שליאַך
דער ברייטער שליאַך
ליגט ברייט נאָך פאַר מיר אָפען...

און ניט נאָר איך פאַרגיב אים, נאָר איך הייב אים אָן מקנא זיין. און אפשר גאָר שעמען זיך פאַר אים, און ניט אזוי פאַר אים, ווי פאַר׳ן ווייסען ברייטען שליאַך...

מיר האָבען געזינדיגט און פאַרשעמט דעם ווייסען ברייטען שליאַך, אָפּגעטאָן אונזערע אויגען פון דער וואַרימער איינציגער זון, פאַרלאָרען דעם צובונד צו דער וועלט, צו דער וועלט פון אמת׳ן מזרח און אמת׳ן מערב, און פון אונטער׳ן באַרג פון אונזערע שעהנע, ראַפינירטע, אויסגעצערטעלטע לידער ווינקט ארויס דער ווייסער ברייטער שליאַך...

בין איך מוחל דערפאַר דעם ליבען האָראָוויץ׳ען זיין שלעכטען לשון, זיינע אומבאַהאָלפענע פּאָעטישע מיטלען, זיינע פאַלשע אונגויטיגע העבראַאיזמען, ווי: „מערב תפלות“, „משוררים“, „נר“, „טליתים“, „כל נדרי׳ס“, „ונתנה תקף׳ס“, „טל׳ס“ און די אַלע פרומע „אידישיסטישע“ שמן זית פארגלייבונגען, נאָבשלעפּענישען, פון וועלכע מיר האָבען געדענקט, אַז מיר זענען שוין אויסגעלייזט געוואָרען.

ווארום וואָס טויגען טענות און חסרונות זובונגען, ווען אַ מענש געהט אונטער אן אָפענער וועלט, און צו זיינע פיס שפּרייטען זיך די וועלדער גרין, און איבער זיין קאָפּ די הימעל בלאָה, און אין זיין האַרץ זינגט דער ענציקענדער, טאַנצענדיגער היימגעפיהל, און אַלע פאַרוואָגלטע וועגען זענען אים נאָהנט, — די וועגען פון מענשען און פון הירשען, די וועגען פון ראָבען און פון האָזען.

אַלע, אַלע וועגען זענען אים נאָהנט, ווייל ער איז אליין דער ווייסער, ברייטער שליאַך...

און אָט דער פּאָעט, וואָס איז זיך, אַזוי פאַרטראַכט און איבערליך־גאַנץ, געגאַנגען איבער׳ן ברייטען שליאַך, זיך צוגעהערט ווי אין דער ווייטקייט ערגעץ שטאַרבט דער גלאָקענקלאַנג פון אַ קלויסטער, געשאָקעלט מיט׳ן קאָפּ צו אַלע לעבעדיגע באַשעפענישען, באַגעגענט אַ קוואַל און אָנגעטרונקען זיך פון אים.

שעדליכע, אַ פאַרלייקענדיגע און דורך און דורך אַ פאַררעטערישע צום אידישען פאָלק. וויל אַנשטאָט צו פאַרטרעטען די גרויסע אידישע פאַראַנטוואָרטליכקייט פאַר דער וועלט פאַרלייקענען זיי עס. און אַזוי אַרום פאַרלייקענען זיי דאָס גאַנצע אידישע פאָלק.

ניט געלונגען און ניט באַגרינדעט איז דער אַרטיקעל פון מ. גראָס: פאָרט פּראָבלעמען אין דער אידישער ליטעראַטור", וואו עס פיהלט זיך דער סטודענטישער טאָן פון דעם אַלאַ קאַראַלניק טין.. עס הויבט מיט פרעמדקייט און אַ טאָן, וואָס זאָגט: איך בין שוין געווען אויף דער וועלט, געזעהן ווי מען פּיתרט זיך אין פרעמדע ליטעראַטורען און דאַרום הערט זיך צו וואָס איך האָב אייך צו זאָגען..

די טענה — אין גרונד אַ גערעכטע — אַז „ווילד און נאַריש אָנגעבלאָזען איז דער באַטויבענדער רעש מיט וועלכען פילע מאָדערנע לאָזען זיך נתגלה ווערען און זיי ווערען טאַקע בא ל ד נתגלה „און מאַכען שולע", און אַז די האַזיגע שטרעמונג פון געוויסע „יונגע" אין דער אידישער ליטעראַטור (אויך אין דער אַל־וועלטליכער ליטעראַטור, פריינד גראָס.) האָט איר גאַנצע אַמביציע קאָנצענטרירט דאַרויף צו פאַרווישען „די נאַטירליכע גרעניצען צווישען קונסט און קונצען" און צו האָבען די מעגליכקייט — „צו זיין „דיכטער" אָהן טאַלענט." — אָבער אָט די טענה האָט מ. גראָס ניט צו אַלע יונגע פון אַלע ליטעראַטורען וואו די נייע שטרעמונגען האָבען זיך בןוויזען, נאָר צו די אידישע. עכט פרעמד און סטודענטיש וויל גראָס בעווייזען, אַז י ע נ ע — מעגען, נאָר מ י ר טאָרען ניט. יענע זענען רייך, יענע שטעהען שוין ביים סוף פון אַ ליטעראַטור און מיר „זענען נאָך ניט אַרויס פון דער עפּאָכע פון דעם פאָלקסליד"(!)

אַ סימן וויטמאַן!

איז טאַקע די אַמעריקאַנער פּאָעזיע אין וויטמאַנ'ס צייט שוין געקומען צו אַ סוף פעריאָדע? און האָט ער דאַרום אָנגעהויבען צו זוכען נייע שטרעמונגען?.. און איז דאָס אַמעריקאַנער „ליטעראַטור פובליקום" געווען גרייט זיך צו לאָזען „באַדיענען" פון וויטמאַנ'ס נייע פאַרמען? און זוכען די אייראָפּעאישע יונגע, נייע שטרעמונגען צוליב דעם, אום צו קענען „באַדיענען" מיט עפּעס נייעס וויער „אויף גייסטיגען לוקסוס דערצויגענעם ליטעראַטור פובליקום?" וואַקסען טאַקע באמת צוליב דעם אַרויס נייע עפּאָכען און נייע שטרעמונגען אין די פאַרשידענע ליטעראַטורען?

נאָר דער תירוץ איז: וואָלט מ. גראָס ניט געדענקט, ווי יעדער פרעמדער סטודענט, אַז דאָ רעדט ער צו אַן אַרים ריקשטענדיגען „זשאַרגאָן"־לעזער וועמענס ליטעראַטור עס איז נאָך ניט נאָר ניט אַרויסגעוואַקסען פון דער פאָלקסליד־פעריאָדע נאָר נאָך אַפילו ניט אַריינגעוואַקסען אין דער פאָלקסליד פעריאָדע. וואָלט ער ניט געפּרואווט אָנוואַרפען אויף אונז אַזאַ מורא און איבערטריבענעם רעספּעקט פאַר אַלעם וואָס איז פרעמד און וועלטליך... וואָלט ער פאַרשטאַנען, אַז דאָס וואָס איז נאַטירליך און מעגליך אין יעדער ליטעראַטור איז אויך נאַטירליך און מעגליך אין דער אידישער ליטעראַטור און אַז נייע קינסטלערישע פאָרמען און נייע שטרעמונגען ווערען באמת געשאַפען פון קינסטלער, וואָס פיהלען אַן אויפריכטיגען קינסטלערישען דראַנג פאַר נייעס, און אַז די אימיטירער און טאַלענטלאָזיגקייטען ווערען מערסטענס אַרויסגערופען דוקא אין אַזעלכע פעריאָדען פון נייע שטרעמונגען און נייע קינסטלערישע פאָרמען.

אין דער בעלעטריסטיק און אין די לידער פון ביידע העפטען איז צו מערקען אַן ערנסטע און אויפריכטיגע קינסטלערישע פאַראַנטוואָרטליכקייט.

עס איז בכלל צו מערקען, אַז די אַמעריקאַנער יונגע אידישע ליטעראַטור האָט געהאַט אַ גוטע ווירקונג אויף די עסטרייכער און רוסישע יונגע. כמעט דער אייגענער פאַרנעס, דער אייגענער ערנסט און דערפאַר שטרעקען זיך ביי זיי אַזוי גערן די הענט צו אַלע יונגע אידישע שאַפענדע כחות און באַזונדערס צו דער אידישער יוגענד אין אַמעריקאַ. עס איז אָט דער בשותפות'דיגער געפיהל, אָט דער בשותפות'דיגער גלויבען אין דער גרויסער אידישער אחריות.

ל. מילער.

די הייליגע הענט פון מיין מאַמען
לאַטען מיין העמד...
פאַרנעמט איר די לעצטע שורות?
ד י ה י י ל י ג ע ה ע נ ט פ ו ן
מ י י ן מ אַ מ ע ן ל אַ ט ע ן מ י י ן
ה ע מ ד...

און אזוי אין יעדען מלחמה ליד בליצען אויף שורות נאָך שורות. בליצען אויף מיט זייער איינפאַכקייט, לופטיגקייט, טיפער מענשליכער טראַגישקייט.

האָלין צו האַקען, קנעטען ליים,
אויף אַש צו שלאָפען, —
אבי דאהיים...

און ווייטער:

אין א שטערען נאַכט,
אין דער הייליגער שעה,
ווען פון הימעל פאַלט
דער שמעקעדיגער טוי, —
זענען וואַרים־האַרציגע מלאכים פון
מענשען
געפלויגען איבער די פעלדער
און געבעטען ביי מיליאַרדען
גראָזען:
— „זייט מתפלל פאַר די מענשען
זייט מתפלל פאַר די מענשען...“
— „אונז איז אלין איינס“,
האָבען געררושט די גראָזען —
„אונז איז אלץ איינס.
צי טרעט אונז דעם זעלנערס
שטיוועל,
צי פרעסט אונז דעם מענשענס
אָקס“...

ווי טיף אמת׳דיג, ווי שעהן.

אויפ׳ן וועג צום עגזערציערפלאַץ געהען דרייהונדערט מאַן. איין רייה. איין גליד. איין שריט. איין טריט.

אין דער מאָרגענזון גלאַנצען
געפוצטע געווערען,
עס סקריפעט דער שניי...
קאָמאַנדע: „זינגען!“
און דרייהונדערט העלזער, ווי איין
האַלז,

זינגען:
„טרויעריג איז מיר, טרויעריג
אווענדס גלייך ווי מאָרגען, העי!
ס׳יונגע האַרץ מיינס נאָגען וועה־
טאָגען און זאָרגען, העי!
„נחת מיינער, נחת, זאָג, וואו ביסטו
ווידער? — העי!
אויף א שוואַרצער ווערבע זעצט ער
זיך אַנידער... העי!
„איבער פעלדער, וועלדער ווילדע
ווינטען וועהען, — העי!
אויף מיין האַרץ דעם יונגען טוען
זיי אומעט זייען... העי!
„מאַמע מייגע, מוטער, שאַד די רויז
וואָס וויאַנעט, — העי!
נאָך מער שאָד דעם זון, וואָס פוילט
אויף פרעמדע לאַנעס... העי!“

— — — — — — — — —

דאָס געזאַנג ווערט איבערגעריסען, קייקעלט זיך אַוועק און שטאַרבט ערגעץ, אָבער איין וואָרט בלייבט איבער, שיידט זיך ניט אָפּ פון די מאַרשירענדע, שפּרייט זיך איבער אַלעמענס קעפּ, נעמט זיי אַרום און טוליעט זיי צו זיך, בענשט זיי און טרייסט זיי, ווייגט שטילערהייט אין זיך און שמייכעלט אַ שטילען ציטעריגען שמייכעל — די מאַמע.

און אַלע הויבען אָן דערזעהן און רוהיג ווערען. מען ליגט מיט האַלב צוגעמאַכטע אויגען און מען קוקט. עס ווערט גוט און זיכער אויפ׳ן האַרצען. אויב אַלע האָבען פאַרגעסען אָן זיי, אָבער ז י האָט נ י ט פאַרגעסען. זי וואַקסט אַרויס פון צווישען דער פינסטערניש, שפּרייט אויס אירע הענט איבער אַלעמען און זאָגט דאָס איינפאַכסטע מוטער־וואָרט: קינדער מיינע...

הויבט אויף די אויגען דער פּאָעט און נעמט זיך פאַר עפּעס פאַרענטפערען. קיינער האָט ניט באַמערקט, אָבער ער, דאָס געטרייע קינד, דער פאַרליבטער אין דער מאַמען, האָט יע באַמערקט ווי —
אויף דיין טייערען קאָפּ
זילבערט זיך נאָך איין האָר...

איך וואָלט געקענט, ווען מיין עובדא וואָלט געווען צו קריטיקירען — אָפּשטעלען זיך אויך אויף די חסרונות פון האָראָוויצ׳ס לידער. ניט נאָר אויף די שפּראַך־געשמאַקלאָזיגקייטען, נאָר אויך אויף דעם געבוי גופא פון די לידער, אויף די שלעכטע פאַרענדיגונגען און אומזיסטע אויסטייטשונגען. איך טו עס אָבער ניט. איך בין זיכער, אַז ער וועט זיי אַליין גובר זיין. אויב ער זעהט עס ניט

צוגעפאַלען צו אַ שטיין און גערוהט, גערוהט און פאַרנומען ווי טיף אין זיין האַרץ זינגט די פרייד וואָס ער לעבט אויף דער וועלט; אַט דער פאָעט, וואָס האָט אַזוי ליב זיין מאַמען, דעם בושיק, די לוקווער אידען, נעמט מיט אַמאָל און טוט אָן אַ זעלנער־ראַנעץ אויף זיך, אַ ביקס און ווערט אין דער מלחמה אַוועקגעשלעפּט. ווידער אַ שליאַך, אָבער שוין גאָר אַנ'אַנדערער, ניט קיין ברייטער און ווייסער, ניט קיין אייגענער, נאָר אַ פרעמדער, אַ פאַרשטויבטער, אַ צוטראַמפּעלטער, אַ באַליידיגטער; ניט קיין בושיק טראָגט פייער, נאָר קוילען, ניט קיין שניטער־געזאַנגען, נאָר זעלנער־שאַלונגען: „פּוילען איז ניט פאַרפאַלען". „אוקראַאינע באפרייען"... פול איז דער שליאַך — האַראָוויצ'עס שליאַך — מיט באוואפנטע האָרדען. רייהען נאָך רייהען. און גאָר צום לעצט, אין רויך און שטויב, אַ פאַרגעסענער, אַ פאַרשטויסענער, קוים דעם לעצטען אטעם אפּכאַפּענדיג, יאָגט דער פונ'ם צלם אַראָפּגעריסענער ישו, ד ע ר א י ד י ש ע ר מ ע נ ש, ו ו אָ ס א י ז ג ע װ אָ ר ע ן אַ ג ו י ' ש ע ר ג אָ ט... קיינער פון די האָרדען באַמערקט אים ניט. ווער דאַרף אים יעצט, און ווער האָט אים ווען עס איז באַדאַרפט, אים — דעם לעכערליכסטען גאָט פון דער וועלט? אָבער ער יאָגט דער געצלם'טער גאָט, ער פאַלט און הויבט זיך ווידער אויף און יאָגט, ווייל ער ווייס, אַז צווישען די באוואפנטע האָרדען איז דאָ איינער, אַ יונגער אידישער פּאָעט, וואָס זעהט אים, פאַרשטעהט אים... עס דאַרף טרעפען אַ מאָמענט, און דער אידישער פּאָעט זאָל זיך אַרויסטיילען פון די האָרדען, זאָל אפּשטעהן און בלייבען דער לעצטער, אַ מידער, אַ פאַרגעסענער, און צוזאַמען מיט'ן לעכערליכען גאָט נאָכיאָגען די טריט פון די האָרדען. די אונטערשטע ליפּ הענגט אַרונטער, די קנעבלעך ברעכען זיך צום פאַלען, און די אָפענע ברוסט ווערט נאַקעטער און נאַקעטער. דאָס וואָלט געווען אַ טריומף און אַ פאַרגעבונג פאַר דעם מענשליכסטען מענש, וואָס איז געוואָרען א גוי'אישער גאָט... אָבער דער מאָמענט קומט נישט. ער דאַרף נאָך אפשר ניט קומען, און אפשר וועט ער קיינמאָל ניט קומען... דאָס איז די שטראָף, די איביגע שטראָף פאַר א י ם. די גערעכטע... ער זאָל אַלעמאָל, איינער אַליין, פון קיינעם געשטיצט און פון קיינעם געטרייסט, נאָכיאָגען אין רויך און אין שטויב נאָך די טריט פון פרעמדע, פאַרלאָזענע, פאַרשייטע, בלוט־פאַרטרונקענע, צו אים מיט'ן רוקען אומגעקערטע גוי'אישע האָרדען... ניט זיינע, אָבער דאָך ז י י נ ע האָרדען... זיינע תילות.

און אויך דער פּאָעט מיט'ן רוקען צו א י ם... אויסגעמישט אין די רייהען שפּאַנט ער פאַראויס און קוקט ניט אויף הינטער. ער קוקט ניט, אָבער ער זעהט אים; און איך ווייס ניט, וועמעס שאַנד איז רויטער און וועמענס וואונדען זענען אָפענער, און וועמענס קני ברעכען זיך מעהר, צי ז י י נ ע דעם גע'צלם'טענס, צי דעם פּאָעט'ס, וואָס שפּאַנט פאַראויס און זעהט, ניט קוקענדיג אויף הינטער, ווי עס לויפט נאָך, ווי אַ לעצטער פון די לעצטע, דער אידישער מענש, וואָס איז געוואָרען א גוי'אישער גאָט...

האַראָוויץ איז געגאַנגען אין דער מלחמה און האָט געזעהן דאָס וואָס אַ פּאָעט דאַרף דערזעהן: דאָס איינפאַכסטע. און דערפאַר איז די אטמאָספערע ארום די מלחמה לידער במעט דיזעלביגע וואָס אַרום די היימלידער. דיזעלבע שטילקייט, נאָר אַ פאַרטיפטע, דיזעלבע היימישקייט און דיזעלבע אונמיטעלבאַרקייט. ווייל האַראָוויץ איז אַוועק אין דער מלחמה ניט אַליין, נאָר אויך דער בושיק איז מיט אים צוזאַמען אוועק אין דער מלחמה, אויך דער ווייסער שליאַך איז מיט אים אַוועק, און מער פון אַלעמען זעהט ער זיין מאַמען אין דער מלחמה, און ניט נאָר זי אליין, נאָר אפילו דער מאַמע'ס נאָדעל איז אַוועק אין דער מלחמה...

די מאַמע איז טאַקע געבליבען זיצען אין דער היים, און אויף די שלאַכט־פעלדער שלאָגען זיך די מענער, אָבער וואָס זענען אַלע שלאַכטען, אַלע מרידות, אַלע מלוכות וואָס פאַלען, ווען אין דער א מ ת ' ע ר מלחמה איז געגאַנגען גאָר די מאַמע, די מאַמע מיט איר נאָדעל...

פאַלען מלוכות,
עס שטאַרבען פעלקער,
געשיקען פון קינדער
טויכען אין בלוט —

און ניט דעם סימן ׳ס? קיין טעות איז דאָס דאָך ניט, ווייל מיר געפינען די דאָזיגע גראַמאַטישע לעבערליבקייט איבער׳ן גאַנצען ביבעל: אַ נאַכט, אַ נאַכטס; אַ האַק, אַ האַקס; אַ שטאָט, אַ שטאָטס; א. אז. וו.

אויב דאָס פאַרדריסט אייך, זוכט ווייטער און איר וועט לאַכען. ניט וויסענדיג פון דעם האָזיגען כלל אין אידיש, האָבען זיי געשריבען: אַ וואַנט, אַ וואַנטס(!); אַ וואָרט, אַ וואָרטס; אַ בלוט, אַ בלוטס; און נאָך אַזעלכע פּערל, ווי: אַ כונה׳ס, אַ מתנה׳ס, א. אז. וו.

י. שטיינבוים.

מ. אשעראַוויטש, "אומרוהיגע נשמות", פאַרלאַג „ליטעראַטור". פּרייז $150.

א בוך וואָס איך וואָלט ניט ארויסגעגעבען ווען איך בין א שרייבער מיט א שטיקעלע נאָמען. זעכצען אונגעלונגענע פּסיכאָלאָגישע סקיצען וואָס מאַכען אַן איינדרוק פון א י י ן דורכפאַל. ער איז עהרליך, אַשעראַוויטש, און זוכט נישט קיין פאַלשע עפעקטען, אָבער דאָס וואָס בלייבט איז גראָה און איינדרוקסלאָז. ווען ניט א האַרציגער טאָן דאָ און דאָרט, וואָלט מען געקענט דענקען, אז דער בוך איז ניט מער ווי אַ מצבה אויף אַשעראַוויטש׳עס ליטעראַרישער קאַריערע.

ב. באָטווויניק, ערצעלונגען און בילדער, ניו יאָרק.

אַ בוך פון אַ פעהיגען פעליעטאָניסט וואָס האָט קענטיג די אַמביציע צו זיין אַ בעלעטריסט, און וואָס פארשטעהט ניט, אַז דאָס איז ניט ז י י ן פאַך. באָטווויניק האָט א פיינע אויג און היבש הומאָר, אָבער קיין פארשטעלונגס־קראַפט, און א בעלעטריסט אָהן פאָרשטעלונגס־קראַפט וועט אין טעמפעל קיינמאָל נישט אַריין. ווען באָטווויניק וועט עלטער ווערען, וועט ער אַמאָל פאַרשטעהן, אַז סטימולירען קונסט איז האָפנונגסלאָז און — נישט פּראַקטיש.

ז. לעווין — קאַפּלאָוויץ און אַנדערע ערצעהלונגען. זיי זענען מאַן און ווייב און אַנדערע ערצעהלונגען. פאַרלאַג „ליטעראַטור".

אַכט און פופציג סקיצען פון וועלכע די גרעסערע לייקענען אָב די קלענערע. די קלענערע איבערצייגען אַז לעווין האָט פיינע טעמעס און אַ געפיהל פאַר האַנדלונג און סיטואַציע. און די גרעסערע איבערצייגען, אַז ער האָט נישט קיין שולע און קיין געפיהל פון זעלבסט־קריטיק. די מייסטע קלענערע סקיצען זענען פול מיט לעבען און אונערוואַרטעטע בליצען פון אַ געניאַלען מיניאַטור־קינסטלער. די מויסטע לענגערע סקיצען זענען לאַנגווייליג און ניט אינטערעסאַנט. זאָל ער זיין מעהר פאָרזיכטיג אין דער צוקונפט און זאָל ער לאָזען אַנדערע מיט מעהר געשמאַק מאַכען דעם אויסוואַל פאַר זיינע ביכער.

יצחק בלום. — אין דער שטיל.
יצק בלום. — פון ברעג צו ברעג.
פאַרלאַג „פּאָעזי און פּראָזע," ניו יאַרק.

צוויי ביכער וואָס זענען ערשינען צוואַנציג יאָר צו־שפּעט. מיטעלמעסיג־גלייכגילטיגע ערצעהלונגען און לידער, וואָס ווייזען, אַז דאָס שטיקעלע פּאָעטיש געפיהל וואָס בלום פאַרמאָגט האָט ער ניט געפּרואווט פארטיפען אָדער סטיליזירען.

צוויי בענד אָנגעהאַנגען אָן אַ דין צווייגעלע פון פלאַכען ליריזם.

א. קריזאַווסקי.
„מיינע האַרציגע געזאַנגען".

אנ׳אמת׳ער פּאָעט, אָהן טעכניק, אָהן בילדונג און — אָהן פּרייגט. אַ בוך לידער וואָס קיינער האָט ניט געלעזען און איבער וועלכען קיינער האָט ניט געשריבען, ווייל אונזערע לעזער פון פּאָעזי זענען פאַרדאָרבען און אונזערע קריטיקער פויל. אַ באַרג מיט בריליאַנטען באַהאַלטען הינטער אַ קופּע ווערטלאָזע גראַמען, אָבער די בריליאַנטען זענען עכט.

איינס פון די לידער איז:

„אַ דאַנק דיר גאָט,
פאַר דיין גענאָד,
וואָס דו׳סט געמאַכט
דעם טאָג און נאַכט,
וואָס דו האָסט שעהן
געמאַכט די ערד,
מיט אירע שעהנסטע
רונדגלידערדיגע
מינים צוויי:
פרויען רייצענדע
און פערד."

אב. ליוויי

איצט, וועט ער עס דערזעהן שפּעטער. ער וועט מוזען דערזעהן. די צייטען פון ליובּער באַציהונג צו אידיש זענען שוין לאַנג פאַרגאַנגען, און יעדער שריפטשטע־לער באַקומט זיין פאַר־דינטע שטראָף פון זיך אליין...

ה. לייוויק.

אַ נייע אידישע גראַמאַטיק.

מ. בירנבוים און ד. קאַסעל: פּראַקטישע אידישע גראַמאַטיק (עלעמענטאַר קורס), אָרטאָגראַפיע, עטימאָלאָגיע, און סינטאַקסיס. אין 2 טיילען. ערשטער טייל (2־טע אויסגעבעסערטע אויפלאַגע), 1919. צווייטער טייל, 1917. וואַרשא, פאַרלאַג גיטלין.

לאַנגזאַם, אָבער זיכער, ווערט פאַרפילט דער גרויסער חלל אין דער אידישער שול־ליטעראַטור. ס'קומען כסדר צו נייע אידישע טעקסט־ביכער, קינדער־מעשות, און יענער וויסענשאַפטליכער טייל פון דער ליטעראַטור — גראַמאַטיקעס. ביז מיט אַ קורצער צייט צוריק האָבען מיר אין דער אידישער שפּראַך בלויז געהאַט אַן איינציגע אידישע גראַמאַטיק: ז. רייזינ'ס עטימאָלאָגיע און וויינגער'ס סינטאַקסיס. די אורזאַך פון אַזאַ אָרימקייט איז אַ גאַנץ פּשוט'ע: ס'זיינען איבער דער גאַנצער וועלט געווען ווייניג שולען מיט אידיש אַלס לימוד־שפּראַך, און דער לימוד פון דער שפּראַך איז ניט געווען קיין איינגע־שטעלטער. אָבער אַזוי שנעל ווי ס'האָבען זיך אָנגעפאַנגען עפענען אַ גרעסערע צאָל אידישע שולען, סיי אין רוסלאַנד־פּוילען, ואָן סיי דאָ ביי אונז אין אַמעריקע, האָבען זיך אויך אָנגעהויבען צו פאָרמען טעקסט־ביכער אויף אידיש.

פון די מאָגערע ידיעות, וואָס מיר באַקומען פון יענער זייט ים, ווייסען מיר, אַז דאָרטען זיינען ערשינען א סך אידישע טעקסט־ביכער, און עטליכע גראַמאַטיקעס, צווישען זיי די אידישע גראַמאַטיק פון בירנבוים און קאַסעל. און ווען מיר זאָלען נעמען די לעצטע גראַמאַטיק אַלס ביישפּיל פון דער פאָרשונגס אַרבייט, וואָס ווערט איצטער אָנגעפירט אין פּוילען, וואָלטען מיר געמוזט מודה זיין, אַז אונזערע קולטור־שאַפער אין פּוילען זיינען אַרונטער פון זייער הויך אויף וועלכער זיי זענען געשטאַנען מיט עטליכע יאָר צוריק.

די דאָזיגע גראַמאַטיק איז ,ערשטענס, ניט אַוועק אַ טריט ווייטער פון די שפּראַך ידיעות, וואָס מיר געפינען ביי רייזינ'ען און ביי ווייגגער'ן. אין געוויסע פּרטים האָבען זיי נאָך געמאַכט עטליכע שפּאַן צוריק. און פון אַ ניי טעקסט־ביכעל פאָדערען מיר תמיד עפּעס וואָס ס'איז נאָך פריהער ניט געווען. לוידער געפינען מיר דאָס ניט אין דער גראַמאַטיק פון די דערמאָנטע מחברים, הגם זיי האָבען א סך טענות צו די, וואָס פאַרהאַלטען די גאולה פון דער איינהייטליכער אידישער אָרטאָגראַפיע. און אַז מיר רעדען שוין וועגען אָרטאָגראַפיע, איז אינטערעסאַנט אָנצומערקען, אַז פון איין זייט זייען זיי אנהענגער פון דער רעוואָלוציע און שרייבען: פאָרען, ליב — אָהן שטומען ה' און ע'; און פון דער צווייטער זייט אַזעלכע קאָנסערוואַטאָרען, וואָס שרייבען: פערבייטען, זוהן, מעהרצאָל א. אז. וו.

אויף ווי ווייט די מחברים האָבען זיך ניט צוגעהערט צו דער לעבעדיגער שפּראַך, און האָבען זיך אַוועקגעלאָזט אויפ'ן געפערליכען וועג פון רעדוצירען אַלצדינג צו אַ גראַמאַטישען כלל, וועלען באַווייזען די פאָלגענדיגע ציטאַטען, וואָס איך נעם ארויס פון זייערע ביי־שפּילען וועגען דער בייגונג (טיט בויגונג) פון הויפּטווערטער:

נאָמ. דאָס רעכט	אַ נאָזס
גענ. דעם רעכטס	אַ נאָז
דאַט. דעם רעכט	אַ נאָז
אַקוז. דאָס רעכט	אַ נאָז

בייגענדיג דאָס וואָרט „רעכט" אין גענעטיווען פאַל, האָבען די מחברים גע־דאַרפט צושטעלען וואָס געהערט „דעם רעכט?" מיר קענען זיך קוים פאָרשטע־לען אַזאַ באַגריף, אַז רעכט זאָל עפּעס באַנוצען. און ווידער אַ „נאָזס" — וואָס מיינט דאָס אין אידיש? ווייסען ניט די מחברים, אַז ביי ניט לעבעדיגע הויפּטווערטער שטעלט מען אין געני־טיווען פאַל צו „פון" (פון דער נאָז)

דערקלערונגען:

צוליב די איצטיגע אומשטענדען פון דרוק און פאפיר און אויך דערפאר, וואָס מיר האָבען פארשפעטיגט מיט אונזער הערבסט בוך „שריפטען“ רופען מיר דאָס איצטיגע בוך — „ווינטער־פרילינג“. מיר גיבען דאָס אָבער ניט אָן אַלס אַ טאָפּעל־נומער, ד. ה. אונזערע סובסקרייבער וועלען אויך באַקומען דאָס קומענדיגע פערטע בוך.

פרץ הירשביינ'ס דראמע „אין שאָטען פון דורות“ איז פון אונז פאַרהאַלטען געוואָרען פאַר דעם פערטען „זומער־הערבסט“ בוך, וואָרים מיר קלויבען זיך צו ווידמענען דאָס קומענדיגע בוך דערהויפט צו דראמען.

איבער דער אייגענער סיבה איז אויך אויסענגעבליבען ראבינדראנאט טאַגאָר'ס „טשיטרא“.

פון דער „שריפטען ביבליאָטעק“ זענען ביז איצט ערשינען: ש. צ. זעצער'ס רב ישראל בעל שם טוב (זיין לעבען, לערע און ווירקען) אין צוויי בענד; א. מ. דילאָנ'ס געלע בלעטער; ל. מילער'ס אויף גאָט'ס וועלט; יעקב מילד'ס אידישע פראָבלעמען (צוויי בענד) פון וואנען שטאַמט רעליגיע און אַנדערע עסעיען; דוד איגנאַטאָוו'ס אין קעסעל גרוב (ראָמאַן) (נייע אויפלאַגע), צווישען צוויי זונען (נייע אויפלאַגע), דאָס פארבאָרגענע ליכט (נייע אויפלאגע) און אַ נייער פערטער באַנד: וואונדער מעשות פון אַלטען פראג.

עס זענען לעצטענס אָנגעקומען פון רוסלאַנד און פוילען אַ סך ביכער און אויך אַ פּאָר פעריאָדישע אויסגאַבען. זיי וועלען פון אונז באַטירט ווערען אין דעם קומענדיגען זומער־הערבסט בוך „שריפטען“.

אינהאַלט פון די פריהערדיגע צוויי ביכער „שריפטען“:

בילדער: א. וואָלקאָוויץ, באָריס אַניספעלד, י. טאָפעל, וואָלט וויטמאַנ'ס פאָרטרעט.

לידער: ל. מילער, אַל. גוריה, ה. לייוויק, ב. לאַפּין.

איינציגע לידער: מאַני לייב, א. מ. דילאָן, נפתלי גראָס, אידא גלאַזער, נחום י., א. בערגער.

דערצעהלונגען: דוד איגנאַטאָוו, ל. שאפירא, ה. געלבוים.

אַרטיקלען: ה. לייוויק, יעקב מילד, י. טאָפעל, דר. גרינפעלד.

איבערזעצונגען: פון וואָלט וויטמאַנ'ס גראָזבלעטער (אידיש ל. מילער). דזשעליאַליעדין רומי'ס ראָבאַיאַט (אידיש מאַני לייב). לאָרד דאָנסאָני'ס דער פינקעלדיגער טויער (אידיש ד. א.)

נאָטיצען: ל. באָראָדולין, דר. יעקב גרינפעלד, י. שטיינבוים.

אינהאַלט פון צווייטען בוך:

לידער: אַל. גוריה, י. טאָפעל, מאַקס וועבער, זישא לאַנדוי, נחום י., י. סלאָנים, ג. גראַפשטיין, ב. ביאַלאָסטאָצקי.

אַרטיקלען: ב. ריווקין, פנחס יאַסינאָווסקי, י. טאָפעל, וו. נאַטאַנזאָן, דר. ח. זשיטלאָווסקי, ש. ניגער.

פּאָעמען: נפתלי גראָס, ר. אייזלאַנד, מאַני לייב, ב. קאָפמאַן.

בילדער: ב. קאָפמאַן, ב. אַניספעלד, א. וואָלקאָוויץ, י. טאָפעל.

דערצעהלונגען: ב. גלאַזמאַן, א. ראַבאָי.

איינציגע לידער: ראשעל, וועפּרינסקי, ציליע דראָפּקין, אידאַ גלאַזער, אסתר פעווזנער, בערטאַ קליגנ.

יעקב דינעזאָהנ'ס פאָרטרעט, פאַקסימיליע און בריוו.

נאָטיצען: ל. באָראָדולין, זישא לאַנדוי, ר. אייזלאַנד, ב. ריווקין, י. שטיינבוים.

אַדרעס פון רעדאַקציע און פאַרלאַג:

Farlag America, 215 East Broad way, New York, N. Y.

DOES NOT
CIRCULATE
421258

פארלאג „אמעריקא"

FARLAG "AMERICA"
215 East Broadway
New York